

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

A demokratikus Szerbia programja
Az emberi jogok és szabadságok védelméről
A készülő kisebbségi törvénytervezet
Az írástudók felelőssége
Néprajzi tanácskozás – a házasságról

1–2

2001

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XXXI. évfolyam, 2001. 1–2. szám

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

Fő- és felelős szerkesztő:
Fehér Kálmán

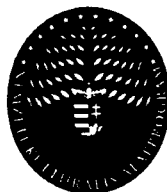
E szám néprajzi blokkját szerkesztette:
Beszédes Valéria és Nagy Abonyi Ágnes

Lektor:
Farkas Zsuzsa

Korrektor:
Buzás Márta

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Folyóiratunk támogatói a Nyílt Társadalomért Alap – Jugoszlávia,
a Szerb Köztársaság Művelődési Minisztériuma, az Illyés Közalapítvány
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram, Budapest

TARTALOM

Bozóki Antal:	Program a demokratikus Szerbiáért 5 (Európai) egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 15 Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 22 Törvény a nemzeti kisebbségek védelméről 33
Aleksandar Tišma:	Kigyógyulni egy örületből 50
Végel László:	Írástudók felelőssége 52
Szöke Anna:	A szakrális tér a művelődéspolitikai kontextusában 55
Harmath Károly:	Agapé – könyvkiadó és nyomda a vallási irodalom és a könyvkultúra szolgálatában 58
	Néprajzi tanácskozás – a házasságról
Beszédes Valéria:	Bevezető 64
Nagy József:	A házasság mint szentség 67
Györgyi Erzsébet:	A házasságkötés és szokásköre 69
Virág Gábor:	Móringolás Feketicسن 74
Balla Ferenc:	Amit feljegyeztek a kétszázötven éves bezdáni házassági anyakönyvek 85
Kovács Endre:	Endogámia és exogámia kérdése Doroszlón a 18. és a 19. században 92
Palatinus Aranka:	Házassági anyakönyvek tanulsága Muzslyán 101
Törköly István:	Igaz volt: évente átlag harminckét házasságot kötöttek 117
Szlávics Károly:	A csonoplyai németek házasságkötési szokásai 123
Stantić Alojzije:	A bunyevácok lakodalmi szokásai 128
Raj Rozália– Nagy István:	A menyasszony és a vőlegény lakodalmi öltözetének változásai a vajdasági magyarság körében 133

- Nagy Abonyi Ágnes: Adalék a lakodalmi ételek és étrend változásához a tálalóversek tükrében 140
- Nagy Abonyi Ágnes: Milyen lakodalmi tortákat és süteményeket készítettek a zentai cukrászok? 147
- Silling István: A koma birkája a kupuszinai lakodalomban 152
- Borús Rózsa: A topolyai lakodalmak hagyományvilága és költészete 154
- Tóth-Glemba Klára: Nagy bánata van a menyasszonynak . . . 160
- Tripolsky Géza: Válogatás Bicskei István zentai vőfély verseiből 171

PROGRAM A DEMOKRATIKUS SZERBIÁÉRT

A G 17 Plusz kormányon kívüli szervezet elkészítette azoknak a gazdasági és alkotmányos-jogi reformoknak a programját, amelyekre az új hatalomnak szüksége lesz, ha győz a szeptemberi szövetségi parlamenti és elnökválasztásokon, hogy megkezdje a jugoszláv állam és társadalom demokratikus változásait. A csoport a programot csak azután kínálta fel a Szerbiai Demokratikus Ellenzéknek (SZDE), miután az egyesült és megállapodott a közös elnökjelölt személyében. A Szerbiai Demokratikus Ellenzéken belül tizennyolc párt és szövetség fogadta el a programot sajátjának. Megtette ezt az SZDE szövetségi elnökjelöltje, Vojislav Koštunica is. A programról a választási kampány idején véleménynyit mondhat Szerbia minden polgára.

A program fordítása a Vreme című hetilap 2000. augusztus 19-ei számában megjelent szöveg alapján készült.

A DEMOKRATIKUS SZERBIÁÉRT

Mint Szerbia polgárai, egyszersmind népképviselő-jelöltek a nyilvánosság tudomására kívánjuk hozni, hogy amikor megválasztanak bennünket a képviselőházba, megszüntetjük a vezető személyek privilégiumait, véget vetünk a hatalom polgárok iránti mostoha viszonyulásának, és gyökeresen megváltoztatjuk az eddigi sikertelen állampolitikát.

A radikális változásokat önmagunkkal kezdjük. Ezzel a dokumentummal, amelyet teljes felelősséggel írunk alá, kötelezettséget vállalunk, hogy felújítjuk a polgárok állam iránti bizalmát, a közigazgatási szervezetekben és közintézményekben véget vetünk a korrupciónak, és együttesen átfogó változásokba kezdünk, azzal a céllal, hogy Szerbia elfoglalja egyenrangú helyét az európai államok közösségében.

Szerbia polgárainak a választások révén lehetőségük nyílik arra, hogy megváltoztassák a képviselőház és a kormány összetételét, és hogy megakadályozzák a nép pénzének további felelőtlen, törvénytelen tékozlását. Lehetőségünk van arra, hogy a mostani korrumpált politikusokat lecseréljük, és helyükbe igazi népképviselőket válasszunk. Az állam nem lehet tovább a dologkerülő és a bűnözők védelmezője, és nem szolgálhat parvánul az állami és a pártvezetők személyes gazdagodásához. Ehelyett olyan államot építünk, amelyik a szegényeket védelmezi, és hathatós támogatásban részesíti azokat, akik alkot-

nak és vállalkozói kezdeményezésekbe fognak, befektetnek, takarékoskodnak, tanulnak, és sikeresen fejlesztik hazánkat.

Polgárok, a mi 2000. évi választási győzelmünk csak az első lépés a fő cél – Szerbia demokratizálása és gazdasági megújítása felé. Ezért már most olyan programra kötelezzük el magunkat, amelyik tartalmazza azokat a határozatokat és törvényeket is, amelyeket Szerbia érdekében hozunk meg, rögtön azután, amint átvettük a köztársaságban a hatalmat.

AZ ÚJ KÉPVISELŐHÁZ ELSŐ NAPJA

Mi, parlamenti többséget alkotó, alulírott képviselőjelöltek, kötelezettséget vállalunk, hogy az újonnan választott képviselőház első ülésének első napján megszavazzuk a következő tíz aktust, hogy visszaállítsuk a polgároknak az államba és szerveibe vetett bizalmát.

ELŐSZÖR, nyilatkozatot fogadunk el az új alkotmány sürgős elkészítéséről, a jelenlegi alkotmányos káosz megszüntetése érdekében. Az új alkotmányos és törvényes megoldások össze lesznek hangolva a korszerű jogi és civilizációs szabványokkal, különösen az emberi szabadságok, a polgári és a kisebbségi jogok védelme, a parlamentarizmus, a hatalom felelőssége és a jog uralma terén. A nyilatkozat elismeri az állam decentralizálásának szükségét, különös tekintettel Szerbia területi felosztására, valamint Vajdaság és Kosovo-Metohija önállóságának érvényesítésére. Egyúttal előíranyozzuk a hatalmi szervek törvényes kötelezettségét, hogy hagyják abba a törvények szelektív és megkülönböztető alkalmazását. A törvények megfogalmazásában és a politika irányításában az lesz a vezérelvünk, hogy a polgároknak minden engedélyezett, amit a törvény kimondottan nem tilt, és hogy a hatalom és az állam számára tilos minden, amit a törvény világosan nem irányoz elő.

MÁSODSZOR, határozatot hozunk Crna Gora jelenlegi gazdasági és politikai zárlatának megszüntetéséről, és kötelezzük a legfőbb állami szerveket, hogy azonnal kezdjenek tárgyalásokat Crna Gora törvényesen megválasztott vezetőségével Szerbia és Crna Gora jövőbeni államközösségének jellegéről és funkcióiról.

HARMADSZOR, kötelezni fogjuk az új kormányt, hogy terjesszen konkrét intézkedési programot az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé, amely lehetővé tenné az 1244. számú, Kosovóra vonatkozó határozat következetes alkalmazását, Szerbia területi egységének és sérthetlenségének megőrzését, Kosovo minden polgára számára biztosítaná a békés és biztonságos életet, és elősegítené az ország új, demokratikus intézményeibe való integrálódását. Nyomatékosan követeljük a KFOR (a nemzetközi békeerők) megjelenését követően elrabolt és megölt személyek kérdésének megoldását.

NEGYEDSZER, törvénnyel egyharmadára csökkentjük a minisztériumok számát, megszüntetünk minden „tárca nélküli” miniszteri posztot, és legfeljebb háromra korlátozzuk az alelnökök számát. Egyúttal határozatot hozunk a képviselőházi bizottságok és testületek számának egyharmadára való csökkentéséről, s a képviselőházi bizottságok és testületek alkalmazottai számának úgyszintén egyharmadára való csökkentéséről. A határozat ugyanakkor kötelezni fogja a képviselőházi bizottságokat és testületeket, hogy munkájukba kivétel nélkül a teljes nyilvánosságnak betekintése legyen.

ÖTÖDSZÖR, törvénnyel szabályozzuk, hogy a képviselőknek és a kormány tagjainak mandátumuk ideje alatt tilos a tisztségek halmozása. A kormány tagjai számára tilos lesz mandátumuk idején (magán-, társadalmi vagy állami) gazdasági vállalatokat irányítani. A népképviselők és a kormány tagjai csak egy-egy igazgató (ellenőrző) bizottsági tagságra jogosulnak valamely gazdasági, sport-, tudományos és más társadalmi szervezetben, de ezért a kötelezettségvállalásért nem részesülhetnek semmilyen juttatásban. A kormány minden tagja számára tilos lesz, hogy hivatali funkcióik végzésén kívül szolgálati gépjárműveket, eszközöket vagy az állami szolgálatok eszközeit használják.

HATODSZÖR, határozatot szavazunk meg, amellyel kötelezzük az új kormányt, hogy száz napon belül tárja az illetékes képviselőházi bizottságok elé az összes titkosrendőrségi dossziét, amelyet a polgárokról készítettek azok tudomása nélkül, kivéve azokat az eseteket, amikor erre az állami szerveknek a büntető eljárásokban a bűnözéssel való leszámolásához szükség van.

A különleges szolgálatok nem operatív értékű dokumentációja megőrzésre az állami levéltáraknak lesz átengedve. Külön törvénnyel lesz szabályozva, az európai szabványokkal összhangban, a polgárokkal kapcsolatos hivatalos nyilvántartás rendszere, az ország biztonsága és védelme vonatkozásában. A törvény végrehajtásának rendszeres politikai ellenőrzését az illetékes képviselőházi bizottság végzi majd.

HETEDSZER, olyan képviselőházi határozatot fogadtunk el, amely kötelez minden kormánytagot és minden népképviselőt, hogy a saját és szűkebb családja vagyoni állapotáról részletes áttekintést tegyen közzé hivatalba lépése, valamint tisztségének megszűnése napján. A népképviselők és a kormány tagjai kötelesek lesznek nyilvános nyilvántartásba venni azokat az ajándékokat és pénzbeli juttatásokat, amelyeket mandátumuk ideje alatt hivatalos látogatások, hivatalos találkozók és egyéb hivatali teendők ellátása alkalmával kapnak.

NYOLCADSZÖR, olyan határozatot hozunk, amellyel Szerbia Köztársaság Képviselőházától követeljük, hogy azonnal szüntesse meg azoknak a törvényeknek az alkalmazását, amelyek óriási kárt okoznak Szerbiának és polgárainak; helyezze hatályon kívül a tájékoztatásról szóló törvényt és az egyetemről szóló törvényt, és helyettük nyilvánítsa hatályossá az előző törvényeket, amelyek az újak meghozataláig lennének érvényben; szüntesse meg a „a megműveletlen földnek a földművesektől való elvételéről” és „az elnöki privilégiumokról” szóló törvényt; állítsa le a jelenlegi privatizációs törvény alkalmazását, a gyorsított eljárással történő változtatások meghozataláig. Azonnal megszűnik a határátlépési illeték.

KILENCEDSZER, kiválasztunk egy tekintélyes, független könyvvizsgáló céget, amelynek az lesz a feladata, hogy ellenőrizze a költségvetést, és alaposan átnézze a képviselőház és a kormány korábbi mandátumok idején végzett pénzügykezelését, és az esetleges nem célszerű kiadásokról, visszaélésekről, hűtlen kezelésről és mértéktelen költségekről szóló adatokat nyilvánosságra hozza. Ennek a cégnek egyúttal javaslatot kell tennie, amelynek alapján a képviselőház és a kormány előírásokat hoz a maximális takarékoságról ezeknek a közintézményeknek az ügykezelésében (a gépjárműállomány ésszerűsítéséről, a reprezentációról, a kabinetek és más helyiségek felszerelése stb. tekintetében).

TIZEDSZER, a képviselőház független szakértői bizottságot alakít, amely felülvizsgálja és nyilvánosságra hozza azokat az érdemi dokumentumokat, hang- és filmfelvételeket, amelyeket a mostani hatalom titokban tartott, és amelyek Szerbia és Jugoszlávia bel- és külpolitikájának vezetésére vonatkoznak az 1987 és 2000 közötti időszakban, valamint azon vezető beosztású személyek által folytatott beszélgetéseknek és tárgyalásoknak a tartalmát, akik a nemzet sorsát meghatározták ebben az időszakban.

AZ ÚJ KORMÁNY ELSŐ SZÁZ NAPJA

Kötelezni fogjuk az új kormányt, hogy mandátumának első száz napja alatt bocsássa képviselőházi és nyilvános vitára a kulcsfontosságú rendszerbeli törvények javaslatát. A későbbiek során megnevezett mindegyik törvényjavaslat teljes egészében össze lesz hangolva az Európai Unió hatályos jogszabályaival, és a mi jogászaink, valamint közgazdászaink készítik el őket az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és más releváns nemzetközi szervezetek szakértőivel együtt. A jelzett időszakban a képviselőház elé kerülnek a következő törvényjavaslatok:

A GAZDASÁGI REFORMOK TÖRVÉNYCSOMAGJA

Olyan törvényeket javasolnak majd, amelyek lehetővé teszik a pénzügyi rendszer azonnali reformját és az adórendszer reformjának megkezdését, ami magában foglalja a kiegyensúlyozott költségvetésről szóló törvény javaslatát is. Lényegesen megváltozik a jelenlegi privatizációs törvény. Törvényjavaslat készül a társadalmi gondoskodásról és a szegényeknek nyújtandó segélyről. Megváltozik a külkereskedelmi törvény, s lehetővé teszi a vámok jelentős csökkenését és kiegyenlítését.

KORRUPCIÓELLENES TÖRVÉNY

Ez a törvény drákói büntetést szab meg az állami, társadalmi és magán-pénzzel és -vagyonnal elkövetett visszaélések és malverzációk esetére. Külön büntetések lesznek előírva olyan cselekményekre, amelyeket köztisztviselők végzése közben hajtottak végre profit és más anyagi haszon megszerzése céljából. Határozat születik „a korrupció ellen küzdő országok csoportjához” való csatlakozásról. Becikkelyezésre kerül az Európa Tanácsnak a korrupcióra vonatkozó büntetőjogi és polgári jogi egyezménye. Ezen egyezmények alapján megfelelő változások történnek a hazai törvényhozásban.

TÖRVÉNY A KATONASÁGRÓL ÉS RENDŐRSÉGRŐL

Újra lesz fogalmazva a katonaság és a rendőrség szerepe. Az új törvények megakadályozzák a katonasággal és a rendőrséggel való visszaélést és a megtorlást, valamint, hogy ezek a szervezetek a polgárok alkotmányos jogai és szabadságai korlátozásának eszközei legyenek. Meg lesz akadályozva és súlyos büntetést von maga után mindenfajta félkatonai és állandó alakulat szervezése. A honvédelmi törvénnyel és a Jugoszláv Katonaságról szóló törvénnyel végre lesz hajtva a katonaság alapos átszervezése és ésszerűsítése, valamint hivatásossá tétele, korszerűsítése és az új katonai doktrína kidolgozása. Meg-

oldódik a katonaság stabil anyagi helyzetének és pénzellátásának kérdése. A rendőrség magasan képzett állami szakszolgálatá alakul át, s állománya képesítve lesz a bűnözés megakadályozására és a bűncselekmények elkövetőinek hatékony felderítésére, valamint a polgárok személyi és anyagi biztonságának fokozására. Ez a törvény bevezeti a rendőrség, különösen pedig az állambiztonsági szolgálat parlamenti ellenőrzését. Előirányozza majd a rendőrök anyagi helyzetének lényeges javítását, a polgárok biztonságával kapcsolatos növekvő felelősségükkel összhangban. A Köztársasági Képviselőháznak javasoljuk, hogy ezeket a változásokat építsék be a rendőrségről szóló köztársasági törvényekbe.

TÖRVÉNY A BÍRÓSÁGOKRÓL ÉS A BÍRÁKRÓL

Az alkotmány megváltoztatásával és külön törvénnyel teljesebbé válik a bíróságok függetlensége. Megváltozik a bírók előterjesztésének és megválasztásának rendszere. A bírói és a bírósági elnöki tisztségekre jelöltek listáját a bírósági főtanács véglegesíti. A tanács tagjainak kétharmadát a legfelsőbb bíróság és kiemelkedő jogászprofesszorok, egyharmadát pedig a képviselőház képviselői alkotják majd. A bírósági főtanács beleegyezése nélkül, az alkotmánnyal összhangban, egyetlen bírót sem lehet felmenteni tisztsége alól. Törvény szabályozza a bíróságok költségvetésének önállóságát és a bírák anyagi helyzetének jelentős javítását. A köztársasági képviselőházak javaslatot kapnak, hogy törvényeiket hangolják össze ezekkel az elvekkel.

TÖRVÉNY AZ ÜGYÉSZSÉGRŐL

Egy új törvénnyel ugyanaz az előterjesztési, választási és felmentési rendszer lesz javasolva az ügyészek és helyetteseik tekintetében is, mint a bíráknál, önállóságuk újbóli érvényesülése és a politikai szervek mostani túlhangsúlyozott és közvetlen befolyásától való maximális önállósulásuk céljából. Kialakul az ügyészség munkája feletti parlamenti ellenőrzés, különösen a politikai bűncselekmények üldözése tekintetében.

BÜNTETŐTÖRVÉNY ÉS BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY

Az új büntetőtörvénnyel elsősorban megszűnik a verbális (szóbeli) deliktum és a gondolatbeli bűncselekmény intézménye, amelyek a társadalom és az állam alapvető értékei helyett a hatalom képviselőit védik. A büntetőtörvény a demokratikus társadalom általánosan elfogadott jogi szabványaira támaszkodik.

Az új büntetőeljárás törvénnyel korszerű jogi szabványok kerülnek alkalmazásba ezen a területen. A büntetőeljárásban a figyelem az ember testi-lelki védelmére, valamint méltóságának megőrzésére összpontosul. Ezzel a törvénnyel, a JSZK alkotmányával és a nemzetközi jogi szabványokkal összhangban megszűnik a bírósági határozat nélküli rendőrségi fogva tartás, és érvényesül a fogva tartott személy joga arra, hogy védőügyvédje legyen a fogságba helyezés pillanatától kezdve.

TÖRVÉNY A TÁJÉKOZTATÁSRÓL

Az új tájékoztatási törvény rendezi a sajtószabadságra, a cenzúra minden formájának tilalmára és a polgárok azon jogára vonatkozó alkotmányos jogok és a nemzetközi szabványok érvényesítését, hogy szabadon kinyilvánítsák véleményüket és meggyőződésüket, valamint hogy nyilvánosan bírálják az állami szervek és a tisztségviselők munkáját. A sajtószabadság megsértése vagy az azzal való olyan visszaélés esetén, amelyekkel az alkotmánnyal ellentétben sérelem éri a polgárok magánéletét, méltóságát, becsületét és tekintélyét, csak a rendes bíróságok ítélezhetnek, az anyagi és az eljárási jogszabályok szigorú tiszteletben tartásával. Ilyen esetekben a közigazgatási és szabálysértési szervek nem ítélezhetnek. Törvény szabályozza majd az állami médiumok kötelezettségét, hogy párton kívüli szervként működjenek. Az állami médiumok igazgatóbizottságainak tagjait és igazgatóit a képviselőház választja meg.

TÖRVÉNY AZ EGYETEMRŐL

Szerbia Köztársaság Népképviselőháza felszólítást kap az egyetemről szóló új törvény meghozatalára. Az egyetem teljes autonómiához jut, és újból Szerbia létfontosságú intézménye lesz. Ez azt is jelenti, hogy kifejezett önállóságot kap a tanárok és az igazgatószervek megválasztásában, a tantervek és a tudományos kutatási programok meghozatalában, valamint a pénzeszközökkel való rendelkezésben. A rektor, a dékán, a tanárok és a munkatársak megválasztása az egyetemek és intézmények tudományos-oktatásügyi tanácsainak kizárólagos illetékességében lesz, s összetételükbe valamennyi munkaviszonyban levő tanár, munkatárs és kutató beletartozik. A kormány képviselői teljesen ki lesznek zárva a döntéshozatali folyamatból az egyetemen, és nem lesznek képviselve egyetlen vezető testületében sem. A politikai döntéssel kinevezett mostani dékánoknak az elmúlt időszakban a jelenlegi visszas törvény alapján, a korábbi tanárok elbocsátására és új tanárok és munkatársak felvételére vonatkozó minden határozata az új törvény alapján a tudományos-oktatásügyi tanácsok elé kerül felülvizsgálásra és hitelesítésre, az előírt eljárás szerint. Az oktatás és az egyetemi munka minőségének javítása érdekében az új törvénnyel előírja az anyagi helyzet jelentős javítását. A törvény lehetővé teszi az egyetem széles körű kapcsolatteremtését az oktatási és kutatási központokkal szerte a világban.

TÖRVÉNY A HELYI ÖNIGAZGATÁSRÓL

Szerbia Köztársaság Népképviselőházától külön határozat követeli majd meg a helyi öngazgatásról szóló törvény meghozatalát. Ezzel a törvénnyel érvényesül a hatalom hangsúlyozott decentralizálása. Pontosan el lesznek különítve a köztársaság és szerveinek illetékessége a helyi közösségek és szerveik öngazgatási jogaitól. A helyi közösségek ügyeit, az alkotmánnyal összhangban, teljesen önállóan, az állam hatalmi szerveinek beleszólása nélkül intézik, ami magában foglalja az illetékes állami szervek jogát az ügyintézés alkotmányosságának és törvényességének ellenőrzésére is. Az új törvény több közégmodellt vezet be, s ennek alapján az ipari és kulturális központoknak nagyobb fokú helyi öngazgatásuk lesz, és az állami szervek széles munkakörét látják

el, amelyeket a köztársaság törvénnyel rájuk ruház. Ez különösen Belgrádra, Újvidékre, Nišre, Kragujevacra és Prištinára vonatkozik. Az új törvény a megfizetési és a rendelkezési önállóság hangsúlyozása mellett szavatolja a helyi közösségek stabil pénzforrásait.

VÁLASZTÁSI TÖRVÉNYCSOMAG

Az új választási törvénnyel európai standardok és eljárások lesznek előírva a szabad és tisztességes választások megtartására, ami lehetővé teszi a parlamentarizmus fejlődését és a kormány, valamint a népképviselők munkája feletti társadalmi ellenőrzést. Ezzel lehetővé válik könnyű leváltásuk, ha nem a polgárok érdekében tevékenykednek. A választási rendszer a proporcionális (részarányos) modellen alapszik, amely teljes összhangot teremt a kapott szavazatok és a megszerzett képviselői, illetve bizottsági mandátumok száma között. Törvénnyel lesz szabályozva a választói névsor naprakész és pontos vezetése, amelyet egységesen és számítógépeken kell feldolgozni az egész országban. Megfelelő rendszer lesz létrehozva a szavazólapok nyomtatásának ellenőrzésére, a választásban résztvevők programja egyenrangúságának biztosítására a tájékoztatási eszközökben való bemutatásában, a szavazás törvényességének és az eredmények megállapításának hatékony ellenőrzésére, valamint a választási eljárások megfelelő törvényeszéki ellenőrzésére. Új törvény lesz előkészítve a politikai pártokról és a politikai pártok pénzeléséről, a demokratikus társadalmakban általánosan elfogadott szabványokkal összhangban. A köztársasági képviselőházaknak javasolva lesz, hogy a választási törvényeiket hangolják össze ezekkel az elvekkel.

AZ ÚJ KORMÁNY ELSŐ ÉVE

Jugoszlávia és Szerbia újbóli bekapcsolása a világba

* Az összes mérvadó nemzetközi intézetbe való bekapcsolódás, ami lehetővé teszi a büntetőintézkedések azonnali megszüntetését, ide értve a szankciók úgynevezett külső falát is.

* Szerbiának és Jugoszláviának a Délkelet-európai Stabilitási Paktumba való azonnali bekapcsolódása és a térségi donátori (adományozó) konferenciák által az újjáépítéshez, valamint az ország gazdasági felépüléséhez biztosított jelentős pénzüsszegekhez való hozzáférés.

* A tagságnak a legjelentősebb nemzetközi szervezetekben (a Nemzetközi Valutaalapban és a Világbankban) való megújítása, ami országunk számára lehetővé teszi a tőkepiacba való bekapcsolást, és feltételeket teremt a komoly külföldi befektetések számára, amelyek nélkül lehetetlen végrehajtani az ország gazdasági megújítását.

* A szukcesszió (jogutódlás) kérdésének a volt jugoszláv tagköztársaságokkal való gyors megoldása és ilyen alapon való megfelelő pénzüsszegek megszerzése.

* Az Európai Unióhoz való társult tagságról szóló tárgyalások megkezdése.

* Minden mérvadó regionális integrációhoz (térségi társuláshoz) való csatlakozás és szabad kereskedelem a kelet-európai országokkal.

* A gazdasági jogszabályoknak a korszerű nemzetközi szabványokhoz való idomítása.

RADIKÁLIS GAZDASÁGI REFORMOK

Az állami költségvetés kiegyensúlyozása és a pénzügyi reform kezdete

* Az állami jövedelmek növelése

– az adókulcsok jelentős csökkentése és az adófizetés elkerülésének megszüntetése (kisebb adókulcsok mellett az adóból származó jövedelmek nagyobb tömege valósul meg)

– az állami jövedelmek növelése az úgynevezett szürke gazdaság fogalmának legalizálása (törvényesítése) útján

– a jövedelem növekedése utáni forgalmi adó és az akcízok (fogyasztási adó, vám) megfizettetése alapján, azok után a termékek után, amelyeket az állam akarattal a „szürke gazdaság” övezetébe taszított (cigaretta, kávé, benzin ...)

* Az állami kiadások csökkenése

– demilitarizálás/leszerelés (azoknak a kiadásoknak a csökkentése, amelyeket az országnak a nemzetközi környezettel való feszült viszonya okozott, és azoknak, amelyek a polgárok feletti represszióval/megtorlással kapcsolatosak)

– a közigazgatás ésszerűsítése a szükségtelen minisztériumok, állami gazdasági kamarák és a közfogyasztás más, nem hatékony költséghelyező formáinak a megszüntetése által; új prioritások (elsőségek) és szigorú fegyelem bevezetése a költségvetési eszközök költésében (prioritások: egészségügy, oktatás, igazságügy, a munkanélküliek segítése, átképzése és újbóli alkalmazása, szociális védelem, kultúra, nyugdíjasok, a földművesek ösztönzése, megreformált rendőrség)

– az adórendszer radikális és azonnali leegyszerűsítése (csak néhány adókulcs fog létezni, a jelenlegitől eltérően, amely több mint 250 fajta adóformát ismer)

– az adóhivatali adminisztráció (közigazgatás) reformja és az adókodekx (adótörvénykönyv) meghozatala

– az adórendszer széles körű reformjának kezdete, a fölös érték megadóztatása érdekében

– a közkiadások feletti igazgatás reformja, ideértve a trezor (kincstár) és a közbeszerzések rendszerének felállítását

– az integrált számítógépes rendszer elemeinek bevetése az adózási politikába, elektromos regiszterkasszák bevezetése által

* Stabil pénz bevezetése

– 1. változat: hazai konvertibilis valuta kibocsátása, a fluktuáló (lebegő) valutaárfolyamra való áttérés mellett (amennyiben kezdettől fogva külföldről megfelelő devizatartalékok lesznek biztosítva, amelyek lehetővé tennék a központi bank számára az árfolyam védelmét)

– 2. változat: kétvalutás pénzügyi rendszer bevezetése, illetve a német márka forgalmának törvényesítése

* A pénzügyi rendszerbe vetett bizalom visszaszerzése és a bankok reformja

– a bankrendszernek a nemzetközi pénzügyi rendszerbe való teljes integrációja

– a hazai bankok reformjának kezdete és a nagy tekintélyű külföldi bankok szabad tevékenységének lehetővé tétele

– a lakosság iránti devizaadósság tényleges visszafizetésének kezdete és a hazai takarékoság felújítása

– a gazdaság és a lakosság hitelezése

– a kamatlábak adminisztratív alakításának azonnali megszüntetése és a piaci mércék érvényesítése

* Pénzügyi támogatás a makroökonómiai reformoknak

– makroökonómiai pénzügyi alap (a valuta stabilizálása és a költségvetési nehézségek áthidalása)

– közvetlen külföldi pénzügyi segély (az adományozók konferenciáin összegyűjtött pénz, a nemzetközi pénzügyesek kölcsöne), amivel az indulásnál lehetővé válna a kormány stabil működése a gazdasági reformok megvalósításában

– a közvetlenül külföldi befektetésekből befolyt pénzügyi összeg (az állami vagyon eladása a privatizációs folyamatban)

– a szürke gazdaság legalizálásából és a hazai takarékoság aktiválásából befolyt összegek, a devizaforgalom legalizálása és a bankrendszer reformja után

* Az árak liberalizálása (szabad alakulása)

– az árak adminisztratív alakulásának fokozatos megszüntetése

– a szegények szubvencionálása (pénzbeli támogatása/segélyezése), hogy az árak liberalizálásának szociális kihatásai csökkenjenek (ellenőrzött árakkal manapság szükségtelenül egyaránt védik a lakosság minden rétegét)

* A külföldi adósság átütetése

– az esedékes adósság törlesztése alkalmával megfelelő könnyítések követelése

– az adósság egy részének leírása

* A külkereskedelem liberalizálása

– minden áru behozatali és kiviteli kontingensének (keret) megszüntetése (kivéve a mezőgazdaságot) és ezek megfelelő vámszázalékkal való helyettesítése

– a vámszázalékok jelentős csökkentése és egyidejű kiegyenlítése, valamint az Európai Unió részéről megfelelő költségvetési kompenzációk (kárpótlás) juttatása

– az Európai Unióba való kiviteli előnyök biztosítása

– a szomszédos országokkal szembeni összes kereskedelmi korlát megszüntetése

– a kivitel jogi és adminisztratív szabályozásának liberalizálása

* Privatizáció

– a privatizációt viszonylag gyorsan kell elvégezni, a nagy kérésünk miatt a tranzícióban (átmeneti szakaszban) levő országokhoz viszonyítva

– a magánosítás kötelező lesz

– a magánosítás transzparens (átlátható) kell hogy legyen

– a privatizáció túlnyomórészt az állami vagyon eladása útján történik, tekintettel a jelenlegi hatalmas közadósságra, amelyet ki kell fizetni

– a privatizációval a tőkepiacot kell ösztönözni

* Új mezőgazdasági politika

– abból a tényből kiindulva, hogy Szerbia természetesen kapcsolódik a mezőgazdasághoz, az állam gyökerestül megváltoztatja a földművesek iránti vi-

szonyt, és visszaszerzi bizalmukat, amelyet elvesztett, azáltal, hogy a jelenlegi rendszer megszegte a vállalt kötelezettségeket (az átvett mezőgazdasági termékekből származó adósság ki nem fizetése)

- a mezőgazdasági termelés gazdasági ösztönzése, a tisztességtelen külföldi versengéstől való egyidejű védelem mellett

- a szavatolt árak stabil rendszere, amely az alacsony piaci árak esetén a termelők számára lehetővé teszi a kompenzációt egy külön erre a célra létrehozott mezőgazdasági költségvetésből

- a mezőgazdaság hitelezése reális forrásokból (a kommerciális/kereskedelmi bankok hitelei, a mezőgazdasági termékeket feldolgozó és forgalmazó szervezetek befektetései, időszaki szerződés kötés, ártervezés, a vetések biztosításának programja), amelyek lehetővé teszik a mezőgazdasági termelőknek korszerű mezőgazdasági gépek és felszerelés beszerzését, az állatállomány felújítását és új technológiák bevezetését a termelésben

- * A polgárok szociális és egészségügyi biztonságának biztosítása

- a gyermekvédelmi alap átalakítása és lényeges erősítése, annak érdekében, hogy enyhüljön a natalitás kétségbeejtő csökkenése

- a polgárok legjobban veszélyeztetett kategóriáit (menekültek, munkanélküliek, nyugdíjasok, szegények) társadalmilag biztosítani kell a költségvetési nehézségek áthidalására létrehozott különleges alapról.

(EURÓPAI) EGYEZMÉNY AZ EMBERI JOGOK ÉS ALAPVETŐ SZABADSÁGOK VÉDELMEÉRŐL

Fél évszázados alapdokumentum

1. AZ EURÓPA TANÁCS (ET)¹ ALAPOKMÁNYA

Az európai integrációs folyamatok, de különösen az európai identitás előmozdítása céljából létrehozott Európa Tanács államai elhatározták, hogy konkrét lépéseket tesznek az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában kinyilvánított egyes jogok biztosítása és védelme céljából konkrét lépéseket tesznek.

Az 1948. május 7-én tartott hágai Európa Kongresszuson, amely a katalizátor szerepét töltötte be az Európa Tanács létrehozásában, határozatokat fogadtak el, amelynek egy részlete a következőképpen szól:

„A kongresszus:

Úgy véli, hogy a kialakítandó unió vagy föderáció nyitott kell hogy legyen minden európai nemzetre számára, amelyet demokratikusan kormányoznak, és amely tiszteletben tartja az Emberi Jogok Chartáját. Elhatározza, hogy egy bizottságot kell felállítani, amely haladéktalanul neki lát egy ilyen Charta kodifikálása, valamint az olyan standardok kidolgozása kettős feladatának, amely feltételeknek meg kell felelnie annak az államnak, amelyik a demokrácia megnevezésre igényt tart.”²

Ennek az első két javaslatnak az alapvető lényegét foglalták bele az Európa Tanács Alapokmányába, amelynek 3. cikke kimondja:

„Az Európa Tanács minden tagjának el kell fogadnia a törvények uralmának alapelvét és azt az alapvető joghatóságuk alatt minden személyt megilletnek az emberi jogok és alapvető szabadságok, és őszintén és hatékonyan együtt kell működni a tanács I. fejezetben meghatározott céljainak megvalósításában.”³

Az emberi jogok jelentőségét az alapokmány számos más rendelkezése is hangsúlyozza, a 8. cikk pedig kimondja, hogy az emberi jogok, illetve alapvető szabadságjogok súlyos megsértése megalapozhatja az Európa Tanács-i tagság felfüggesztését vagy megszüntetését.

Az alapokmányt 1949. május 5-én írták alá. Az Emberi Jogok Chartájának kodifikálása elsőbbséget élvezett az újszülött Európa Tanácsban, így alig 18 hónappal az alapokmány aláírása után, az akkor 10 tagállam⁴ képviselői kéz-

jegyükkel látták el Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményt (röviden: Emberi Jogok Európai Egyezménye, a további szövegben: egyezmény).

2. NÉGY ALAPVETŐ DOKUMENTUM

Az ET politikai szervezetként a demokrácia és az emberi jogok védelmének előmozdításán munkálkodik Európa-szerte. Ugyancsak válaszokat igyekszik adni a tagállamaiban felmerülő szociális, kulturális és jogi problémákra.

Az Európa Tanács több mint fél évszázados tevékenysége során kinyilvánította szilárd meggyőződését, hogy „az emberi jogok egyetemesek, oszthatatlanok és minden demokratikus társadalom alapját képezik”. A szervezet fennállása óta a tagállamok az emberi jogok biztosítására négy alapvető dokumentumot alkottak. Ezek a következők:

1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amelyet Rómában, 1950. november 4-én írtak alá, és 1953. szeptember 3-án lépett hatályba, amely ezen írás tárgyát képezi.

Az Emberjogi Biztos intézményét 1999-ben hívták életre. A biztos feladata az emberi jogok elmélyítésének és tudatosításának ösztönzése a tagállamokban, tovább az, hogy őrködjék a Miniszteri Bizottság által elfogadott emberi jogi egyezmények, ajánlások és határozatok maradéktalan betartása felett. Jogi felhatalmazása nem lévén, tanácsadói és tájékoztatási szerepében segíti az emberi jogok védelmét és azok megsértésének elhárítását.

2. Az Európai Szociális Charta az Emberi Jogok Európai Egyezményének párjaként a szociális és gazdasági jogokat veszi számba. Biztosítja többek között a munkához és a szakképzéshez való jogot, az igazságos munkafeltételekhez és a méltányos díjazáshoz való jogot, a szervezkedési jogot, a szociális és egészségügyi segítséghez és a társadalombiztosítóhoz való jogot. Az 1996. évi módosított charta megerősíti a nők egyenjogúságának elvét és más területeken érvényesíthető jogokat is, mint például a megfelelő lakáshoz való jogot. A chartában foglaltak végrehajtását nemzetközi ellenőrzési rendszer figyeli.

3. Az Európai Egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok megelőzéséről kiegészítő védelmet kíván nyújtani a szabadságuktól megfosztott és őrizetbe vett személyek számára, akik kínzásoknak, vagy embertelen vagy megalázó bánásmódnak lehetnek kitéve. Egy e célra összehívott bizottságnak joga van a fogva tartottak tartózkodási helyeit felkeresni – büntetés-végrehajtási intézményeket, fiatalkorúak intézményeit, rendőrségi és laktanyai fogdákat, pszichiátriai osztályokat stb. Feladata a szabadságuktól megfosztott személyekkel szemben alkalmazott bánásmód vizsgálata. A bizottság szorgalmazza a fogva tartott személyek védelmét, és ennek érdekében ajánlásokat fogalmaz meg.

4. A keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről⁵ az első többoldalú, törvényi erővel rendelkező szerződés, mely a nemzeti kisebbségek általános védelmét szolgálja. Alkalmazása a nemzeti szinten elfogadott törvények és a megfelelő joggyakorlat útján történik. Az egyezményben foglalt elveket a csatlakozó államoknak tiszteletben kell tartaniuk. Ilyenek például: a törvény előtti egyenlőség, a kultúra védelme és fejlesztése, az önazonosság, a vallás, a kisebbségi nyelvhasználat és a hagyományok megőrzése, a tömegtájékoztatási

eszközökhöz való hozzáférés, a határokon átnyúló szabad kapcsolatépítés és békés együttműködés más országbeli, törvényesen ott élő személyekkel.

Az egyezmény gondoskodik a kötelezettségvállalások ellenőrzéséről is. Ennek értelmében a Miniszteri Bizottság egy szakértői bizottsággal közösen értékeli az egyezményben foglaltak gyakorlati alkalmazását.

3. A KÖZÖS JOGOK BIZTOSÍTÁSA

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a létrejötte óta eltelt fél évszázad alatt az emberi jogok regionális (társégi) védelmének leghatékonyabb és legéletképesebb dokumentumává „nőtte ki” magát: az európai emberi jogi jogvédelmi rendszer alapegyezményeként szerepel, az abban foglaltakat az európai államok döntő többsége vállalta. Az egyezményt az Európa Tanács 43 tagállama közül 41 ratifikálta, 2 pedig aláírta (lásd az aláíró és ratifikáló államok listáját). Jugoszlávia – habár ez az Európa Tanácshoz való csatlakozás egyik feltétele – azonban mindmáig nem ratifikálta, és alá sem írta ezt a fontos emberi jogi dokumentumot.

Az egyezmény preambuluma (bevezető része) az ENSZ Egyetemes Nyilatkozatát tekinti mintaképnek, de olyan vélemények is vannak, hogy egyaránt clózményének tekinthető. Az emberi jogok és köteleességek amerikai nyilatkozata is (Bogota, 1948. május 2.).

A bevezető hangsúlyozza, hogy

– az Európa Tanács tagjai közötti szorosabb egység elérésének egyik módszere „az emberi jogok és alapvető szabadságok megóvása és továbbfejlesztése”;
– az alapvető szabadságok „az igazság és a béke alapjai a világon”, amelyek „fenntartásának legjobb eszköze egyrészt a hatékony politikai demokrácia, másrészt azoknak az emberi jogoknak a közös felfogása és tiszteletben tartása, amelyeken ezek a szabadságok alapulnak”;

– az aláíró kormányok – mint hasonló felfogású európai országok, „melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek – megteszik az első lépéseket az Egyetemes Nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására”.

Így a preambulum magában foglalja a politikai demokrácia fogalmát, amely hiányzik az Európa Tanács Alapokmányának idevonatkozó megjegyzéseiből. Ezzel egyenlő jelentőséggel szerepel ugyanakkor az emberi jogok kollektív érvényesítése is.

Az Európai Egyezmény volt az első olyan emberi jogi dokumentum, amely egyaránt kívánja védeni a polgári és politikai jogok széles skáláját. Az egyezményt azóta számos rendszer tekinti mintájának világszerte, így például az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye is.

Az egyezmény hozta létre az Európában egyetlen állandó és független ellenőrzési rendszert, amelyik biztosítja, hogy a tagállamok tiszteletben tartják a (főként) polgári és politikai alapjogok széles körét.

Az egyezmény fontosságát nemcsak az jelzi, hogy jelentős számú jogot foglal magába, hanem azt is, hogy egyúttal életre hívta az e jogok védelmére szolgáló strasbourgi székhelyű ellenőrzőrendszert is. E rendszer feladata, hogy döntsön a védelmezett emberi jogi sérelmek ügyében, és hogy őrkdjék a tagállamok által az egyezményben vállalt kötelezettségek betartása felett.

4. ALAPVETŐ JOGOK ÉS SZABADSÁGOK

Az összesen 59 cikkeből álló egyezmény három fejezetre oszlik.

Az 1. cikk kimondja, a részes tagállamok kötelessége, hogy nemre, fajra, nemzetiségre vagy származásra (stb.) való tekintet nélkül biztosítsák a joghatóságuk alatt élő minden egyén számára az Európai Emberi Jogi Egyezménybe foglalt jogokat és szabadságokat.

Az I. fejezet (2–18. cikkek) az alapvető emberi jogokat és szabadságokat rögzíti:

- az élethez való jog védelmét (2. cikk),
- a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód és büntetés tilalmát (3. cikk),
- a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmát (4. cikk),
- a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot (5. cikk),
- a tisztességes eljáráshoz való jogot (6. cikk),
- a törvényi rendelkezés hiányában büntetés kiszabásának tilalmát (a *nul-lum crimen sine lege* – nincs bűn[cselekmény] előzetes törvény nélkül és a *nulla poena sine lege* – nincs büntetés törvény nélkül), illetve a törvényesség elvét (7. cikk),
- a magán- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogot (8. cikk),
- a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságot (9. cikk),
- a véleménynyilvánítás szabadságát (10. cikk),
- a gyülekezés és az egyesülés szabadságát (11. cikk),
- a házasságkötéshez való jogot (12. cikk),
- a tényleges jogorvoslathoz való jogot (14. cikk), valamint e jogokhoz kapcsolódva
- a diszkrimináció (hátrányos megkülönböztetés) tilalmát (15. cikk).

A 15. cikk az egyezmény hatályának felfüggesztésére vonatkozik szükség-helyzet esetén, a 16. cikk a külföldiek politikai tevékenységének korlátozását, a 17. cikk a joggal való visszaélés tilalmát, a 18. cikk pedig a jogkorlátozás alkalmazásának megszorítását rendezi.

Az egyezmény II. (legterjedelmesebb) fejezete az Emberi Jogok Európai Bíróságával kapcsolatos (19–51.) cikkeket tartalmazza, amelyek az 5. pont alatt részletesebben is bemutatásra kerülnek.

Ebben a részben nemzetközi jog szempontjából lényeges újítás talán annak a rendelkezésnek (33. cikk) a meghozatala, amely alapján bármelyik szerződő fél az Európai Jogok Emberi Bírósága elé terjesztheti az egyezmény rendelkezéseinek „bármely más szerződő állam részéről történt állítólagos megsértését”.

Az egyezmény sikerességének egyik nyitja, hogy valamennyi szerződő állam elismerte az „egyéni kérelmek” benyújtásának jogát a bírósághoz, és hogy „semmilyen módon nem akadályozzák e jog hatékony gyakorlását” (34. cikk).

Fontos kiemelni, hogy ügyet csak akkor lehet a bíróság elé terjeszteni, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget már kimerítették a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelően, és pedig attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor a hazai végleges határozatot meghozták (35. cikk).

Az egyezményben részes államok vállalták azt is, hogy „magukra nézve kötelezőnek tekintik a bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek” (46. cikk).

Az egyezmény a benne foglaltak érvényesítésére létrehozott egy nemzetközi mechanizmust is. A részes államok által vállalt kötelezettségek ellenőrzésének biztosítására felállításra került Strasbourgban az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely az egyéni és államközi beadványokkal is foglalkozik. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának kérésére a bíróság tanácsadó véleményeket adhat az egyezmények és a jegyzőkönyvek értelmezéséről.

A III. fejezet (52–59. cikkek) a egyes rendelkezéseket tartalmazza. Ide tartozik az Európa Tanács főtítkárnak tudakozódása az egyezmény rendelkezéseinek végrehajtásáról, a már elismert emberi jogok védelme, a Miniszteri Bizottság hatásköre, a viták más eszközökkel történő rendezésének kizárása, az egyezmény területi hatálya, a fenntartások és a felmondás kérdése, valamint az egyezmény aláírása és megerősítése.

Az elfogadásától eltelt ötven év alatt a részes államok az egyezmény rendelkezéseinek tökéletesítése céljából 11 kiegészítő, illetve módosító jegyzőkönyvet fogadtak el, amelyek részben új jogokat deklarálnak, részben pedig az egyezmény alapján létrehozott intézmények hatásköri-szervezeti kérdéseit módosítják.⁶

5. ELLENŐRZÉSI MECHANIZMUS

Az egyezmény által létrehozott jogvédelmi mechanizmus eredetileg egy viszonylag bonyolult, többlépcsős rendszerből állt, amelyen belül az Emberi Jogok Európai Bizottságának (1954) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (1959) meghatározó szerepe volt. A bizottság megalakulása óta 2000. december 31-éig 63 910 egyéni beadványt regisztrált és vizsgált meg, a bíróság pedig 1900 ítéletet hozott (42 905 esetben a folyamodvány nem volt elfogadható). Mindkét testület eseti joggyakorlata továbbfejlesztette az egyezményben lefektetett szabályokat, és sok esetben eredményezett változásokat a nemzeti törvényhozásban és joggyakorlatban.

Az Európa Tanácsot tagságának bővülése, a „nagyobb Európa” új kihívásokkal szembesítette, ezért 1993-ban a bécsi csúcstalálkozó arról határozott, hogy az addigi kétfokozatú ellenőrzési rendszer helyébe új emberi bíróság jöjjön létre.

Az 1994. május 11-én elfogadott és 1998. november 1-jén hatályba lépett 11. sz. jegyzőkönyv⁷ megváltoztatta az egyezmény által felállított ellenőrzési mechanizmust: (1999. október 1-jével) megszüntette a bizottságot és az Emberi Jogok Európai Bíróságát egy állandóan működő bírói fórummá alakította át, amely 1998. november 3-án kezdte meg működését strasbourgi székhellyel. A bíróság ugyanannyi bíróból áll, mint amennyi az egyezményben részes államok száma. A 2000. évben 10 486 ügyben fordultak a bírósághoz, amelyekben a testület 695 ítéletet hozott (1999-ben 177-et). A működése megkezdése előtti időből 15 858 eldöntetlen ügy maradt fenn (további 3247 eset kimeneteléről pedig a bíróság 2001. január 22-i jelentése nem tesz említést).

A hatályos rendelkezések az emberi jogok minden állítólagos megsértését közvetlenül a bíróság elé utalják. Az ügyek vizsgálatára a bíróság háromtagú

tanácsban ülceszik, amelyek egyhangúlag elutasíthatják az ügyet, ha egy ilyen döntés az ügy további vizsgálata nélkül meghozható, valamint héttagú kamarákban és a tizenhét bíróból álló nagykamarában.

A kamarák az olyan ügyek elfogadhatóságáról és érdemeiről döntenek, amelyeket nem lehet a tanácsok keretében eldönteni, de lemondhatnak hatáskörükről a nagykamara javára olyan esetekben, amikor a folyamatban levő ügyben az egyezmény vagy jegyzőkönyvi értelmezésére vonatkozó lényeges kérdés merül fel, vagy pedig ha a kamara előtt lévő ügyre vonatkozó döntés a bíróság által korábban hozott határozattal ellentétes lehet. A felek ugyanakkor ellenvetést tehetnek a kamara hatáskörének átengedése ellen.

A bíróság a felek rendelkezésére áll az ügynek az egyezményben és jegyzőkönyveiben lefektetett emberi jogok tiszteletben tartásán alapuló békés rendezése elérésének érdekében. Az ilyen eljárás bizalmas jellegű. A meghallgatások nyilvánosak, kivéve ha a bíróság kivételes körülményekre tekintettel másként dönt.

Az új bíróság egyik sajátos vonása a felek számára rendelkezésre álló azon lehetőség, hogy kérhetik az ügy nagykamara elé terjesztését a kamarában történt ítélethozataltól számított három hónapon belül. A nagykamara öt bíróból álló tanács dönt a kérés elfogadhatóságáról.

Az ügyben a részes felek kötelesek alávetni magukat a bíróság ítéleteinek és minden szükséges intézkedést megtenni azok végrehajtására. A Miniszteri Bizottság felügyeli az ítéletek végrehajtását. A főtitkár felkérheti a feleket, hogy adjanak magyarázatot arról, miképp biztosítja hazai joguk az egyezmény hatékony megvalósítását. A bíróság költségeit az Európa Tanács viseli.

JEGYZETEK

¹ Az Európa Tanácsot a következő 43 tagállam alkotja (2001. júliusi 21-i helyzet, a tagság kezdetének dátumával): 1. Albánia (1995. VII. 13.), 2. Andorra (1994. X. 10.), 3. Ausztria (1956. IV. 16.), 4. Azerbajdzsán (2001. I. 25.), 5. Belgium (1949. V. 5.), 6. Bulgária (1992. V. 7.), 7. Ciprus (1961. V. 24.), 8. Cseh Köztársaság (1993. VI. 30.), 9. Dánia (1949. V. 5.), 10. Észtország (1993. V. 14.), 11. Finnország (1989. V. 5.), 12. Franciaország (1949. V. 5.), 13. Görögország (1949. VIII. 9.), 14. Grúzia (1999. IV. 27.), 15. Hollandia (1949. V. 5.), 16. Horvátország (1996. XI. 6.), 17. Izland (1950. III. 9.), 18. Írország (1949. V. 5.), 19. Lengyelország (1991. XI. 29.), 20. Liechtenstein (1978. XI. 23.), 21. Lettország (1995. II. 10.), 22. Litvánia (1993. V. 14.), 23. Luxemburg (1949. V. 5.), 24. Macedónia, volt Jugoszláv Köztársaság (1995. XI. 9.), 25. Magyarország (1990. XI. 6.), 26. Málta (1965. IV. 29.), 27. Moldova (1995. VII. 13.), 28. Nagy-Britannia (1949. V. 5.), 29. Németország (1950. VII. 13.), 30. Norvégia (1949. V. 5.), 31. Olaszország (1949. V. 5.), 32. Oroszország (1996. II. 28.), 33. Örményország (2001. I. 25.), 34. Portugália (1976. IX. 22.), 35. Románia (1993. X. 7.), 36. San Marino (1988. XI. 16.), 37. Spanyolország (1977. XI. 24.), 38. Svájc (1963. V. 6.), 39. Svédország (1949. V. 5.), 40. Szlovákia (1993. VI. 30.) 41. Szlovénia (1993. VI. 14.), 42. Törökország (1950. IV. 13.) és 43. Ukrajna (1995. XI. 9.).

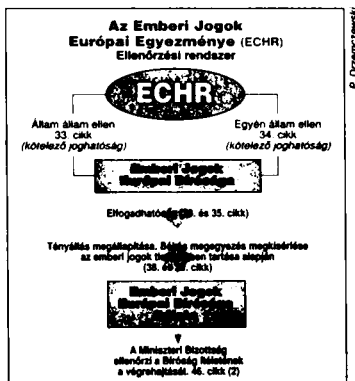
Az Európa Tanácsban a rendes tagok mellett vannak olyan országok, amelyeknek:

- különleges vendégstátusa van a Parlamenti Közgyűlésben (Bosznia és Hercegovínának 1994. I. 28-a óta, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnak pedig 2001. I. 22-e óta);
- megfigyelői státusa van a Miniszteri Bizottságban (Kanadának, 1996. V. 29-c, a Szentseknek/Vatikánnak 1970. III. 7-e, Japánnak 1996. XI. 20-a, az Amerikai Egyesült Államoknak 1996. I. 10-e óta és Mexikónak 1999. XII. 1-je óta), továbbá
- vannak országok, amelyeknek megfigyelői státusa van a Parlamenti Közgyűlésben (Kanadának 1997. V. 28-a, Izraelnek 1957. XII. 2-a óta és Mexikónak 1999. XI. 4-e óta).

- ² Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994. 10. l.
- ³ Dunay Pál, Kardos Gábor, Kende Tamás és Nagy Boldizsár: Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. Az Európa Tanács Alapokmánya, 499. l.
- ⁴ Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország és Svédország.
- ⁵ A keretegyezménnyel részletesebben a kiadványban a 2. 6. Nemzeti kisebbségvédelmi keretegyezmény című írás foglalkozik.
- ⁶ Így az 1952. március 20-án kelt 1. sz. jegyzőkönyv biztosítja a tulajdon védelmét, az oktatáshoz való jogot és a szabad választásokhoz való jogot; az 1963. szeptember 16-án létrejött 4. sz. jegyzőkönyv rendelkezik az adósságokért való szabadságvesztés tilalmáról, a mozgásszabadságról, a saját állampolgárok kiutasításának tilalmáról és a külföldiek kollektív kiutasításának tilalmáról; az 1983. április 28-án elfogadott 6. sz. jegyzőkönyv a halálbüntetés eltörléséről szól; az 1984. november 22-i 7. sz. jegyzőkönyv rendelkezik a külföldiek kiutasításának eljárási garanciáiról, a fellebbezéshez való jogáról, a bírói tévedés esetén kártalanításhoz való jogról, a kétszeres eljárás alá vonás vagy büntetés tilalmáról (ne bis in idem elv) és a házastársak egyenjogúságáról.
- ⁷ Minden, a 6-os lábjegyzetben említett jegyzőkönyvek által módosított vagy hozzáadott rendelkezés helyébe az 1998. november 1-jén hatályba lépett 11. sz. jegyzőkönyv (ESZS No. 155.) rendelkezései léptek. Ettől a naptól hatályát veszítette az 1994. október 1-jén életbe lépett 9. sz. jegyzőkönyv (ESZS No. 140.).

IRODALOM

- Az Európa Tanács egyezményeinek összefoglalása. Jogi Igazgatóság, Strasbourg, 1998. szeptember 18.
- Az Európa Tanács és az emberi jogok, Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 2000. augusztus
- Az Európa Tanács tevékenysége & eredményei. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1999
- Bognár Anna: Európa az emberi jogokért. Magyar Szó, 2000. XI. 5., 4. l.
- Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről. Egységes szerkezetbe foglalt szöveg a 11. kiegészítő jegyzőkönyv szerint. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, Kossuth tér 1–3. 2000. augusztus
- Human Rights Court: Milestones, <http://www.coe.fr>, <http://www.echr.coe.int>
- Jogi Lexikon. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 1999
- Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994
- The 50-year European Convention on Human Rights, <http://www.coe.fr>, <http://www.echr.coe.int>

EGYEZMÉNY AZ EMBERI JOGOK ÉS ALAPVETŐ SZABADSÁGOK VÉDELMÉRŐL*

---

*Emberi Jogok Európai Egyezménye
European Treaty Series, No 5*

EGYSÉGES SZERKEZETBE FOGLALT SZÖVEG
A 11. KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV SZERINT

A hatálybalépés időpontja: 1998. november 1.**

Kivonat

Az aláíró kormányok, az Európa Tanács tagjai, figyelembe véve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1948. december 10-én meghirdetett, figyelembe véve, hogy ez a nyilatkozat a benne lefektetett jogok általános és hatékony elismerésének és megtartásának biztosítását célozza, figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása, és hogy e cél elérésének egyik módszere az emberi jogok és alapvető szabadságok megővése és további fejlesztése, újra megerősítve mélységes hitüket azokban az alapvető szabadságokban, amelyek az igazság és a béke alapjai a világon, és amelyek fenntartásának legjobb eszköze egyrészt a hatékony politikai demokrácia, másrészt azoknak az emberi jogoknak a közös felfogása és tiszteletben tartása, amelyeken ezek a szabadságok alapulnak, abban az elhatározásban, hogy – mint az európai országok hasonló felfogású kormányai, melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek – megteszik az első lépéseket egyes, az egyetemes nyilatkozatban foglalt közös jogok biztosítására, az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk

Kötelezettség az emberi jogok tiszteletben tartására

A magas szerződő felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.

I. fejezet
Jogok és szabadságok

2. cikk
Élethez való jog

1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet élettől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.

2. Az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszakkal alkalmazásából ered:

- a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;
- b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
- c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.

3. cikk
Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

4. cikk
Rabszolgaság és kényszermunka tilalma

1. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.

2. Senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni.

3. E cikk szempontjából a „kényszer- vagy kötelező munka” kifejezés nem foglalja magában:

a) azt a munkát, amelyet az egyezmény 5. cikke rendelkezéseinek megfelelően eszközölt letartóztatás folyamán, vagy ilyen letartóztatás történt, s feltételes szabadlábra helyezés idején általában megkövetelnek;

b) a katonai jellegű szolgálatot, illetőleg a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó személyek esetében olyan országokban, amelyekben ezt elismerik, a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálatot;

c) a közösség létét vagy jólétét fenyegető szükségállapot vagy természeti csapás esetén előírt szolgálatot;

d) a rendes állampolgári kötelezettségek körébe tartozó munkát vagy szolgálatot.

5. cikk
Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:

a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;

b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;

c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben;

d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul az általa értett nyelven tájékoztatni kell letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.

3. E cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezzék. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthető, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.

4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.

5. Mindenkinek, aki e cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.

6. cikk

Tisztességes tárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban részt vevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott

ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkezjen ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

7. cikk

Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül

1. Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni.

2. Ez a cikk nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény volt.

8. cikk

Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.

9. cikk

Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság

1. Mindenkinek joga van a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind

együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.

10. cikk

Véleménynyilvánítás szabadsága

1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.

11. cikk

Gyülekezés és egyesülés szabadsága

1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szak szervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozó-soknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.

12. cikk

Házasságkötéshez való jog

A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.

13. cikk

Hatékony jogorvoslathoz való jog

Bárkinek, akinek a jelen egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.

14. cikk

Megkülönböztetés tilalma

A jelen egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.***

Kiegészítő jegyzőkönyv

az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez

1. cikk

Tulajdon védelme

Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához. Senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.

Az előző bekezdésben foglaltak nem korlátozzák az államok jogát olyan törvények alkalmazásában, melyeket szükségesnek ítélnék ahhoz, hogy a javaknak a köz érdekében történő használatát szabályozhassák, illetőleg az adók, más közterhek vagy bírságok megfizetését biztosítsák.

2. cikk

Oktatáshoz való jog

Senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot. Az állam az oktatás és tanítás terén vállalt feladatkörök gyakorlása során köteles tiszteletben tartani a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot.

3. cikk

Szabad választásokhoz való jog

A magas szerződő felek kötelezik magukat arra, hogy ésszerű időközönként, titkos szavazással szabad választásokat tartanak olyan körülmények között, melyek a törvényhozó testület megválasztását illetően biztosítja a nép véleményének kifejezését.

Negyedik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez

1. cikk

Adósságokért való szabadságelvonás tilalma

Senkit sem lehet szabadságától pusztán azért megfosztani, mert szerződéses kötelezettségének nem tud eleget tenni.

2. cikk

Mozgásszabadság

1. Mindazokat, akik jogszerűen tartózkodnak egy állam területén, megilleti a mozgás szabadsága és a lakhely szabad megválasztásának joga.

2. Mindenki szabadon elhagyhat minden országot, beleértve a saját országát is.

3. E jogokat kizárólag csak olyan, a törvényekkel összhangban lévő korlátozásoknak lehet alávetni, melyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy a közbiztonság érdekében, a közrend fenntartásához, a bűnmegelőzéshez, a közegészség vagy az erkölcsök védelméhez, illetőleg mások jogainak és szabadságainak megóvásához szükségesek.

4. Az 1. bekezdésben elismert jogokat bizonyos, meghatározott körzetekben alá lehet vetni olyan, a törvény által elrendelt korlátozásoknak is, melyeket egy demokratikus társadalomban a közérdekei igazolnak.

3. cikk

Saját állampolgárok kiutasításának tilalma

1. Senkit sem lehet sem egyéni, sem kollektív rendszabályokkal annak az államnak a területéről kiutasítani, melynek honosa.

2. Senkit sem lehet megfosztani azon jogától, hogy annak az államnak a területére belépjen, melynek honosa.

4. cikk

Külföldiek kollektív kiutasításának tilalma

Tilos a külföldiek kollektív kiutasítása.

Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez a halálbüntetés eltörléséről

1. cikk

Halálbüntetés eltörlése

A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.

2. cikk

Halálbüntetés háború idején

Egy állam törvényhozása rendelkezhet halálbüntetésről háború idején vagy háború közvetlen veszélye idején; a halálbüntetést ez esetben is csak e törvényhozás által megszabott esetekben és előírt rendelkezéseknek megfelelően lehet alkalmazni. Ez az állam köteles az Európa Tanács főtitkárával jogszabályainak vonatkozó rendelkezéseit közölni.

Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez

1. cikk

Külföldiek kiutasításának eljárási garanciái

1. Az állam területén jogszerűen lakóhellyel rendelkező külföldit onnan csak a jogszabályoknak megfelelően meghozott határozat eredményeképpen lehet kiutasítani, és lehetővé kell tenni számára, hogy:

- a) kiutasításával szemben felhozott indokait előterjeszthesse,
- b) ügyének felülvizsgálatát kérhesse, és
- c) e célokból képviseltesse magát az illetékes hatóság vagy e hatóság által kijelölt személy, illetőleg személyek előtt.

2. A külföldit az 1. bekezdés a), b) és c) pontjaiban meghatározott jogainak gyakorlását megelőzően akkor lehet kiutasítani, ha a kiutasítás a közrend érdekében szükséges, vagy pedig nemzetbiztonsági okok indokolják.

2. cikk

Fellebbezéshez való jog büntetőügyekben

1. Annak, akit bíróság bűncselekmény miatt elítélt, joga van arra, hogy a bűnössége megállapítását, illetőleg a büntetés kiszabását tartalmazó ítéletet felsőbb bírósággal felülbíráltassa. E jog gyakorlását, ideértve azokat az okokat is, melyekre alapítva a jogok gyakorolhatók, jogszabályban kell szabályozni.

2. E jogot korlátozni lehet a jogszabályok által meghatározott kisebb jelentőségű bűncselekmények esetében, vagy abban az esetben, amikor a szóban forgó személy ügyét első fokon a legfelső bírói fórum tárgyalta, vagy amikor a felmentő ítélet ellen benyújtott jogorvoslat folytán hoztak bűnösség megállapítását tartalmazó ítéletet.

3. cikk

Kártalanításhoz való jog bírói hiba esetén

Ha büntetőügyben hozott jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítenek, vagy az elítéltet kegyelemben részesítik azért, mert új vagy újonnan feltárt tények bizonyítják, hogy bírói tévedés történt, azt a személyt, aki ezen ítélet folytán büntetést szenvedett el, kártalanítani kell az adott államban érvényes törvényeknek vagy joggyakorlatnak megfelelően, hacsak be nem bizonyítják, hogy a tények nem kellett időben való felfedése teljesen vagy részben az elítéltnak róható fel.

4. cikk

Kétszeres eljárás alá vonás vagy büntetés tilalma

1. Ha valakit egy állam büntetőtörvényének és büntetőeljárás törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntetőeljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.

2. Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntetőtörvényeinek és büntetőeljárás törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre.

3. A jelen cikk rendelkezéseitől az egyezmény 15. cikkére hivatkozással nem lehet eltérni.

5. cikk

Házastársak egyenjogúsága

A házastársaknak polgári jogi vonatkozásokban egyenlő jogaik vannak és felelősségük is egyenlő egymás közötti, valamint a gyermekeikkel való kapcsolataikban a házasság tekintetében, annak tartama alatt és felbontása esetében. Ez a cikk nem gátolja az államokat abban, hogy a gyermekek érdekében szükséges intézkedéseket tegyenek.

---

* *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről. Az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központjának kiadványa. 1055 Budapest, Kossuth tér 1–3. 1999. december, vagy Az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított jogok, az Igazságügyi Minisztérium honlapján: <http://www.im.hu/magyar/emberi-jogok/je-ebj.htm>*

** *Az egyezményt 1950. november 4-én írták alá Rómában, és 1953. szeptember 3-án lépett életbe. A 11. jegyzőkönyv 1998. november 1-jei hatálybalépésével felváltotta a korábbi jegyzőkönyvek által módosított vagy beillesztett összes rendelkezést.*

*** *A 15. cikk az egyezmény hatályának felfüggesztésére vonatkozik szükséghelyzet esetén, a 16. cikk a külföldiek politikai tevékenységének korlátozását, a 17. cikk a joggal való visszaélés tilalmát, a 18. cikk pedig a jogkorlátozás alkalmazását rendezi. A II fejezet az Emberi Jogok Európai Bíróságával kapcsolatos (19–51.) cikkeket, a III. fejezet a vegyes rendelkezéseket tartalmazza (52–59.). Ezután következnek az idézett kiegészítő jegyzőkönyvek.*

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről

ETS No: 005

Aláírásra megnyitva: Róma, 1950. XI. 4.

A hatálybalépés feltétele: Az egyezmény tíz megerősítésről szóló okirat letétbe helyezését követően lép hatályba.

Hatálybalépés: 1953. IX. 3.

Az aláíró és ratifikáló államok listája*
(2001. VII. 22-i dátummal bezárólag)

Államok	Aláírás	Ratifikálás	Hatálybalépés
1. Albánia	1995. VII. 13.	1996. X. 2.	1996. X. 2.
2. Andorra	1994. XI. 10.	1996. I. 22.	1996. I. 22.
3. Ausztria	1957. XII. 13.	1958. IX. 3.	1958. IX. 3.
4. Azerbajdzsán	2001. I. 25.		
5. Belgium	1950. XI. 4.	1955. VI. 14.	1955. VI. 14.
6. Bulgária	1992. V. 7.	1992. IX. 7.	1992. IX. 7.
7. Ciprus	1961. XII. 16.	1962. X. 6.	1962. X. 6.
8. Cseh Köztársaság ¹	1991. II. 21.	1992. III. 18.	1993. I. 1.
9. Dánia	1950. XI. 4.	1953. IV. 13.	1953. IX. 3.
10. Észtország	1993. V. 14.	1996. IV. 16.	1996. IV. 16.
11. Finnország	1989. V. 5.	1990. V. 10.	1990. V. 10.
12. Franciaország	1950. XI. 4.	1974. V. 3.	1974. V. 3.
13. Görögország ²	1950. XI. 28.	1974. XI. 28.	1974. XI. 28.
14. Grúzia	1999. IV. 27.	1999. V. 20.	1999. V. 20.
15. Hollandia	1950. XI. 4.	1954. VIII. 31.	1954. VIII. 31.
16. Horvátország	1996. XI. 6.	1997. XI. 5.	1997. XI. 5.
17. Izland	1950. XI. 4.	1953. VI. 29.	1953. IX. 3.
18. Írország	1950. XI. 4.	1953. II. 25.	1953. IX. 3.
19. Lengyelország	1991. XI. 26.	1993. I. 19.	1993. I. 19.
20. Lettország	1995. II. 10.	1997. VI. 27.	1997. VI. 27.
21. Liechtenstein	1978. XI. 23.	1982. IX. 8.	1982. IX. 8.
22. Litvánia	1993. V. 14.	1995. VI. 20.	1995. VI. 20.
23. Luxemburg	1950. XI. 4.	1953. IX. 3.	1953. IX. 3.
24. Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság	1995. XI. 9.	1997. IV. 10.	1997. IV. 10.
25. Málta	1966. XII. 12.	1967. I. 23.	1967. I. 23.
26. Moldova	1995. VII. 13.	1997. IX. 12.	1997. IX. 12.

27. Magyarország	1990. XI. 6.	1992. XI. 5.	1992. XI. 5.
28. Nagy-Britannia	1950. XI. 4.	1951. III. 8.	1953. IX. 3.
29. Németország ³	1950. XI. 4.	1952. XII. 5.	1953. IX. 3.
30. Norvégia	1950. XI. 4.	1952. I. 15.	1953. IX. 3.
31. Olaszország	1950. XI. 4.	1955. X. 26.	1955. X. 26.
32. Oroszország	1996. II. 28.	1998. V. 5.	1998. V. 5.
33. Örményország	2001. I. 25.		
34. Portugália	1976. IX. 22.	1978. XI. 9.	1978. XI. 9.
35. Románia	1993. X. 7.	1994. VI. 20.	1994. VI. 20.
36. San Marino	1988. XI. 16.	1989. III. 22.	1989. III. 22.
37. Spanyolország	1977. XI. 24.	1979. X. 4.	1979. X. 4.
38. Svájc	1972. XII. 21.	1974. XI. 28.	1974. XI. 28.
39. Svédország	1950. XI. 28.	1952. II. 4.	1953. IX. 3.
40. Szlovákia ¹	1991. II. 21.	1992. III. 18.	1993. I. 1.
41. Szlovénia	1993. V. 14.	1994. VI. 28.	1994. VI. 28.
42. Törökország	1950. XI. 4.	1954. V. 18.	1954. V. 18.
43. Ukrajna	1995. XI. 9.	1997. IX. 11.	1997. IX. 11.

A ratifikálás nélküli aláírások száma:	2
A ratifikálások/csatlakozások száma:	41

* Forrás: Treaty Office, a <http://conventions.coe.int> világhálós honlapon. Az egyes államoknak az egyezmény egyedi rendelkezéseivel kapcsolatos fenntartásai ezen táblázatban nincsenek feltüntetve. Bármelyik állam ilyen fenntartásokat tehet, amennyiben a területén ebben az időpontban hatályban levő valamely törvény nincs összhangban az egyezmény valamely egyedi rendelkezésével. Az ezzel kapcsolatos adatok megtalálhatóak a forrásként felhasznált honlapon.

JEGYZETEK

¹ A Csehszlovák Szövetségi Köztársaság aláírásának és ratifikálásának dátuma.

² Az 1953. I. 14-ei ratifikálás 1970. VI. 13-án hatályát veszítette.

³ 1953. I. 14-én a Saar-vidék is ratifikálta, de 1957. I. 1-jén Németország integrális része lett.

JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG
A Nemzeti és Etnikai Közösségek Szövetségi Minisztériuma
BELGRÁD
(2001. június 29.)

ELŐZETES TERVEZET

(Munkacsoport dolgozta ki, hogy a szakértői csoportok és az érdekeltek megvitathassák. A munka még folyik, ezt a változatot tehát nem kell végleges javaslatnak tekinteni. Az észrevételeket, ötleteket, javaslatokat szívesen fogadjuk.)

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Képviselőháza a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 10. és 11. szakasza, 15. szakaszának 2. bekezdése, 16. és 45–50. szakaszainak, 77. szakaszának 1. pontja, továbbá 124. szakaszának 2. és 6. pontja alapján meghozza:

TÖRVÉNY A NEMZETI KISEBBSÉGEK VÉDELMEÉRŐL

PREAMBULUM

Abban a meggyőződésben, hogy az állampolgárok nyelvének, anyagi és szellemi kultúrájának, származásának, szokásainak, vallásának, történelmének és hagyományainak a különbözőségéből eredő multikulturális lét és hagyományos sokszínűség, valamint a nemzeti kisebbségek megléte olyan társadalmi érték, amelyet meg kell őrizni és fejleszteni kell;

annak tudatában, hogy a nemzeti kisebbségek és a többségi nemzetek harmonikus együttélése és együttműködése a demokrácia, az előrehaladás, a hazai és a nemzetközi biztonság és stabilitás tényezője;

attól a szándéktól vezéreltetve, hogy a jog uralmának keretében, az állam területi egységének és függetlenségének tiszteletben tartásával és megőrzésével, biztosítsa a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak és szabadságjogainak a védelmét;

a lakosság különböző nemzetiségi csoportjai közötti kölcsönös megbecsülés és megértés, türelmesség, párbeszéd, együttműködés és szolidaritás fejlesztése végett;

attól a szándéktól vezéreltetve, hogy ösztönözze a népek és államok közötti kölcsönös megértést és baráti együttműködést;

a nemzeti kisebbségek nemzeti sajátosságainak kinyilvánítása, megőrzése, fejlesztése és védelme érdekében;

a JSZK azon kötelezettségéből kiindulva, hogy szavatolja a nemzeti kisebbségek jogait és biztosítsa e jogok védelmét,

kinyilvánítja,

hogy a kisebbségeknek a nemzeti identitásra és a hatalomban, valamint a közügyek irányításában való részvételre vonatkozó joga, az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban, része azoknak az általános emberi jogoknak és szabadságjogoknak, amelyeket a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 19–69. szakasza meghatároz és szavatol, vagy amelyek a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság által szerződő félként aláírt nemzetközi szerződésekből, vagy a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaiból erednek.

Ezért

– a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányából, az összes állampolgár jogait és kötelezettségeit megalapozó jogszabályból, különösen a 16. szakasz rendelkezéseiből kiindulva, a nemzeti kisebbségek jogai a következő nemzetközi aktusokra is alapozódnak:

- az Egyesült Nemzetek Alapokmányára,
- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára,
- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára,
- a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára,
- a faji megkülönböztetés minden formájának a kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményre,
- az UNESCO-nak az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemlről szóló egyezményére,
- a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet foglalkoztatáspolitikai egyezményére,
- az Európa Tanácsnak a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keret-egyezményére (1994).

Az összes állampolgár jogainak és szabadságjogainak, továbbá a nemzeti közösségek másságra való jogának az érvényesítése, előmozdítása és védelme érdekében az alábbi dokumentumok elvei és alkalmazható rendelkezései is vezérelnek bennünket:

- az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló (európai) egyezmény (1950),
- az EBEÉ Helsink-i Záróokmánya (1975),
- az EBEÉ Madridi Záróokmányának (1983) 11. pontja,
- az EBEÉ bécsi találkozója Záródokumentumának (1989) 18–19., 31., 59. és 68. pontja,

- az EBEÉ II. emberi jogi konferenciája Koppenhágai Okmányának (1990) 30–45. pontja,
- az EBEÉ Párizsi Chartája az új Európáért (1990),
- az EBEÉ genfi szakértői értekezletének jelentése a nemzeti kisebbségekről (1991),
- az ENSZ Nyilatkozata a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (1992),
- az EBEÉ Helsinki – II. Záródokumentumából (1992) eredő, különösen pedig a 23–34. pontokban lefektetett elvek és rendelkezések szerinti kötelezettségek,
- a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992),
- a Helyi Önkormányzatok Európai Chartája,
- az EBEÉ budapesti csúcsertekezletének a határozatai (1994), különösen a 21–24. pontok és a romákra vonatkozó részek,
- az EBESZ Isztambuli Záródokumentuma (2000).

ELSŐ RÉSZ *ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK*

1. tézis A TÖRVÉNY TÁRGYA

A nemzeti kisebbségek jogairól szóló törvény a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek külön jogait és szabadságjogait, az ilyen kisebbségek önazonosságát jelentő kulturális, nyelvi és egyéb sajátosságok létezésére, megőrzésére és fejlesztésére vonatkozó jogoknak a védelmét szabályozza.

Ez a törvény szabályozza a nemzeti kisebbségeknek a polgári jogaik és szabadságjogaik érvényesítése során való bármilyen megkülönböztetés elleni védelmét is, felállítja a nemzeti kisebbségeknek az önkormányzatra való külön jogát biztosító és védő, illetve a kisebbségeknek a hatalomgyakorlásban és a közügyek irányításában való részvételét megkönnyítő intézményeket szavatoló jogi eszközöket.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok, az összes polgárt megillető jogokon kívül a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányában és az ebben a törvényben előírányzott külön jogokat, szabadságjogokat és védelmet is élveznek egyenjogúságuk kiteljesítése, a nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik és vallásuk sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és védelme, továbbá gazdasági és kulturális jogaik védelme érdekében.

2. tézis A NEMZETI KISEBBSÉG ÉS A KISEBBSÉGHEZ TARTOZÓ SZEMÉLY

E törvény értelmében nemzeti kisebbségnek a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgárainak minden olyan csoportja tekintendő, amely lélekszáma alapján kisebbséget képez a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, vagy a tagköztársaság területén, amely a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, vagy a tagköztársaság területét benépesítő lakosság autochton csoportjához tartozik, amely egy vagy több jellegével, pl. nyelvével, nemzeti vagy etnikai hovatartozással

zásával vagy származásával, vallásával és hasonlóval különbözik a lakosság többségétől, és amelynek a tagjai tudatosan ápolják és kinyilvánítják e sajátosságukat, kifejezve készségüket, hogy azt megőrizték.

E törvény értelmében, a jogok, szabadságjogok és kötelezettségek tekintetében nemzeti kisebbségnek tekintendő az állampolgárok minden olyan csoportja, amelyet népnek, nemzeti és etnikai közösségnek, nemzeti és etnikai csoportnak, nemzetiségnek neveznek, vagy így határozza meg önmagát, és eleget tesz az ennek a tézisnek az 1. bekezdésében levő feltételeknek.

Az összes nemzeti kisebbségnek egyenlő a helyzete, és élvezi mindazokat a jogokat, szabadságjogokat és védelmet, amelyek a JSZK alkotmánya, a nemzetközi jog és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság által aláírt nemzetközi szerződések szerint a nemzeti kisebbségeket megilletik.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek bizonyos jogainak az érvényesítése, illetve e jogoknak a másokkal alkotott közösségekben való alkalmazása függővé tehető a csoport számbeli nagyságrendjétől és a csoport tagjainak területi koncentrátságától.

2. a tézis

1. változat (csak azok a kisebbségek vannak felsorolva, amelyek a népszámlálás szerint elérik az 1 %-ot, vagy ennél többet)

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban nemzeti kisebbségnek az albánok, bosnyákok, horvátok, magyarok, romák és minden más olyan, kisebb létszámú nemzeti kisebbség tekintendő, amely megfelel a nemzeti kisebbség e törvény általi megfogalmazásának.

2. változat (az 1. változat plusz a volt nemzetek és a hagyományosan elismert kisebbségek)

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban nemzeti kisebbségnek az albánok, bolgárok, bosnyákok, horvátok, macedónok, magyarok, romák, románok, ruszinok, szlovákok, szlovénok, törökök és minden más olyan nemzeti kisebbség tekintendő, amely megfelel a nemzeti kisebbség e törvény általi megfogalmazásának.

3. változat

E törvény értelmében nemzeti kisebbségek az albánok, askálik, bolgárok, bosnyákok, bunyevácok, csehek, goránok, horvátok, macedónok, magyarok, muzulmánok, németek, oroszok, romák, románok, ruszinok, szlovákok, törökök, ukránok, vlahok, zsidók és más nemzeti kisebbségek, amelyek eleget tennének a 2. tézis 1. bekezdésében foglalt feltételeknek.

Ha az időszakos általános népszámlálási adatok alapján olyan újabb csoportok jelennek meg, amelyek eleget tesznek a 2. tézis 1. bekezdésében megfogalmazott feltételeknek, számszerűleg pedig megegyeznek a törvényben felsorolt csoportokkal, a Nemzeti és Etnikai Közösségek Szövetségi Minisztériuma javaslatot tesz, hogy e törvény módosítása terjessze ki a törvény alkalmazását ezekre a csoportokra is.

4. változat: törölve a 2. a tézis (NINCS FELSOROLÁS, CSAK ESETLEG A TÖRVÉNY MAGYARÁZATÁBAN)

MÁSODIK RÉSZ ALAPELVEK

3. tézis

EGYENLŐSÉG ÉS A MEGKÜLÖNBÖZTETÉS TILALMA

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek egyforma joguk van arra, hogy bármilyen különbség vagy megkülönböztetés nélkül élvezzék mindazokat a jogokat és szabadságjogokat, amelyek a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgárait megilletik.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyekkel szemben tilos és büntetendő a nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi alapon megnyilvánuló, vagy rasszizmuson alapuló diszkrimináció minden fajtája.

A szövetségi, köztársasági autonóm tartományi, városi és községi szervek nem hozhatnak meg olyan törvényt, más normatív jogszabályt vagy határozatot, és nem foganatosíthatnak olyan intézkedést, amely ellentétes az antidiszkriminációs elvvel.

A megkülönböztetéssel sújtott, vagy egyes jogaiktól, illetve fejlődési lehetőségeiktől megfosztott nemzeti kisebbségekhez – például a roma nemzeti kisebbséghez – tartozó személyek helyzetének a javítása érdekében meghozott afirmatív (pozitív diszkriminációs) törvények, határozatok és intézkedések e törvény értelmében nem tekintendők megkülönböztetésnek.

A szövetségi kormány tárcaközi bizottságot alakít, amely a romáknak mint nemzeti kisebbségnek a helyzetét kíséri figyelemmel, és annak előmozdításán tevékenykedik.

A 4. bekezdés szerinti törvények, határozatok és intézkedések hatályon kívül kerülnek, amikor megszűnnek meghozataluk indítékai.

4. tézis

A NEMZETI HOVATARTOZÁS VÁLLALÁSÁNAK ÉS KINYILVÁNÍTÁSÁNAK A SZABADSÁGA

E törvény szavatolja a nemzeti hovatartozás vállalásának, továbbá a nemzeti hovatartozás és a nemzeti kultúra vállalásának a szabadságát.

A nemzeti kisebbséghez tartozó minden személy szabadon eldöntheti, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó személyként kezeljék-e.

Senki sem köteles a nemzeti hovatartozásáról nyilatkozni.

Tilos a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek bármilyen kötelező nyilatvántartásba vétele.

A nemzeti kisebbséghez tartozó személyt semmilyen kár sem érheti amiatt, ha kinyilatkoztatja, vagy nem nyilatkoztatja ki nemzeti hovatartozását.

Jogtalan és tilos minden olyan művelet és intézkedés, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek erőszakos asszimilációjára irányul.

5. tézis AZ EGYESÜLÉS SZABADSÁGA

A nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy a törvénnyel összhangban politikai, oktatási, művelődési és szakmai szervezeteket, egyesületeket, vagy intézményeket alapítsanak.

Az állam segíteni fogja az ennek a tézisnek az 1. bekezdésében említett szervezetek munkáját.

6. tézis A BEL- ÉS KÜLFÖLDI NEMZETTÁRSAKKAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS JOGA

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül vagy határain kívül szabad és békés kapcsolatokat alakítsanak ki a más államokban törvényesen tartózkodó személyekkel, különösen azokkal, akikkel közös az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk, vagy akikkel közös a kulturális örökségük.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy mind belföldön, mind nemzetközi téren részt vegyenek nem kormányzati szervezetek (NGO) munkájában.

Az állam könnyítéseket irányozhat elő az 1. és 2. bekezdésben említett jogok érvényesítése érdekében.

7. tézis A NEMZETKÖZI JOG, A KÖZERKÖLCS ÉS AZ ALKOTMÁNYOS REND ELVEINEK A TISZTELETBEN TARTÁSA

Az e törvényben szavatolt jogok és szabadságjogok nem használhatók fel az Egyesült Nemzetek Szervezetének a céljaival és a nemzetközi jogi elvekkel ellentétes célokra; nem fordíthatók a közbiztonság, az erkölcs, az emberek egészsége és a közrend ellen; nem használhatók a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányában és a nemzetközi jogban szavatolt alapvető emberi és polgári jogok és szabadságjogok megsértésére, nemzeti, etnikai, vallási vagy faji gyűlölet és türelmetlenség keltésére, sem bűncselekmények elkövetésére.

A szavatolt jogok nem használhatók fel a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság vagy a tagköztársaság alkotmányos rendjének erőszakos megdöntésére, területi épségének és szuverenitásának a megbontására.

Az e törvényben szavatolt jogok és szabadságjogok érvényesítése nem korlátozhatja az állampolgársággal összefüggő köteleességek teljesítését és felelősség vállalását.

7. a tézis

Azokon a fejletlen vidékeken, ahol nemzeti kisebbségek élnek, a gazdasági, kulturális, szociális és politikai élet előmozdítása érdekében az állam megfelelő intézkedéseket foganatosít majd, mint amilyenek: az infrastruktúra és a kommunikációs hálózat kiépítése, adókönyvitések és más kedvezmények, amelyek ösztönözhetik a gazdasági fejlődést, de különösen a külföldi tőke és az ország fejlett vidékeiről származó tőke befektetését.

7. b tézis
A SZERZETT JOGOK VÉDELME

E törvénnyel nem változnak meg és nem szűnnek meg a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon jogai, amelyeket az ennek a törvénynek a hatályba lépéséig alkalmazott előírásokkal szereztek, sem azok a jogok, amelyeket a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság által aláírt nemzetközi szerződések alapján szereztek.

HARMADIK RÉSZ
A NEMZETI KISEBBSÉGEKNEK A SAJÁTOS SÁGUK
MEGŐRZÉSÉVEL KAPCSOLATOS JOGAI ÉS SZABADSÁGJOGAI

8. tézis
A SZEMÉLYNÉV MEGVÁLASZTÁSA ÉS HASZNÁLATA

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek jogukban áll, hogy szabadon válasszák meg és használják személynevüket és gyermekeik nevét, továbbá hogy e személyneveket az összes közokiratban, hivatalos nyilvántartásban és személyi adatgyűjteményben saját nyelvük és helyesírásuk szerint tüntessék fel.

Az első bekezdésben említett jog nem zárja ki, hogy a személyneveket párhuzamosan a szerb nyelv és helyesírás szabályai szerint is bejegyezzék.

9. tézis
AZ ANYANYELV SZABAD HASZNÁLATA

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek magánéletükben és nyilvánosan is szabadon használhatják saját nyelvüket és írásukat.

9. a tézis

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy – az általuk értett nyelven – azonnal értesüljenek letartóztatásuk okairól, valamint az ellenük emelt vád természetéről és indokairól, továbbá hogy ezen a nyelven védekezzenek, s ha szükséges, a tárgyalás előtt, a tárgyalás folyamán és a felbbrzési eljárásban ehhez ingyenes tolmácsi segítséget kapjanak.

10. tézis
A NEMZETI KISEBBSÉGEK HIVATALOS NYELVHASZNÁLATA

A helyi önkormányzati egység területén, ahol nemzeti kisebbségekhez tartozók élnek hagyományosan, az ő nyelvük és írásuk is egyenjogú hivatalos használatban lehet.

A helyi önkormányzati egység kötelezően bevezeti a nemzeti kisebbség nyelvének és írásának egyenjogú használatát, ha az ahhoz a nemzeti kisebbséghez tartozók százalékaránya a területén élő lakosság összlétszámában eléri a 20%-ot a legutóbbi népszámlálás adatai szerint.

Változat a 2. bekezdésre:

A helyi önkormányzati egység kötelezően bevezeti a nemzeti kisebbség nyelvének és írásának egyenjogú használatát, ha az illető nemzeti kisebbséghez tartozók százalékaránya a területén élő lakosság összlétszámában eléri a

20%-ot, vagy ha e nemzeti kisebbséghez tartozó személyek száma eléri az ötezeret a legutóbbi népszámlálás adatai szerint.

Abban a helyi önkormányzati egységben, ahol e törvény meghozatalának időpontjában a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van, mindenképpen hivatalos használatban is marad, ha a nemzeti kisebbség százalékaránya a területén élő lakosság összlétszámában meghaladja az 5%-ot a legutóbbi népszámlálás adatai szerint.

A nemzeti kisebbség nyelvének a fenti tézis 1. bekezdésében említett hivatalos használatán főleg az alábbiak értendők: a nemzeti kisebbség nyelvének használata a közigazgatási és a bírósági eljárásban, valamint a közigazgatási eljárás és az első fokú bírósági eljárás lefolytatása a nemzeti kisebbség nyelvén; a nemzeti kisebbség nyelvének használata a közmegebízatusú szervek és a polgárok érintkezésében; közokiratok kiadása, hivatalos nyilvántartás és személyi adatok gyűjteményének vezetése a nemzeti kisebbségek nyelvén is, és az ilyen nyelvű okiratok teljes érvényűként való elfogadása; a kisebbségi nyelv használata a szavazólapokon és a választási anyagban; a kisebbségi nyelv használata a képviseleti testületek munkájában.

A fenti tézis 2. bekezdésében említett területeken a közmegebízatusú szervek elnevezését, a helyi önkormányzati egységek, települések, utcák és terek nevét az adott nemzeti kisebbség nyelvén is ki kell írni, annak helyesírása és hagyományai szerint.

A szövetségi törvényeket és jogszabályokat, külön előírással összhangban, a nemzeti kisebbségek nyelvén is közzé kell tenni.

Az azokhoz a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, amelyeknek százalékaránya a JSZK összlakosságának létszámában eléri a 2%-ot, saját nyelvükön fordulhatnak a szövetségi szervekhez, s joguk van arra, hogy ezen a nyelven kapjanak választ.

A Szövetségi Képviselőházban annak a képviselőnek, aki olyan nemzeti kisebbséghez tartozik, amelynek a százalékaránya a JSZK összlakosságának létszámában eléri a 2%-ot, joga van az anyanyelvén felszólalni.

Az e tézis 1. bekezdésében említett területeken a Jugoszláv Katonáság egységeiben külön jogszabály szabályozza majd a kisebbségi nyelv használatát.

10. a tézis

A KULTÚRA ÉS HAGYOMÁNY ÁPOLÁSÁNAK JOGA

Az állampolgárok hagyományának részét képező nemzeti és etnikai, kulturális, vallási és nyelvi sajátosságoknak a kinyilvánítása, megőrzése, ápolása, fejlesztése és továbbadása a nemzeti kisebbségek és az azokhoz tartozó személyek elidegeníthetetlen egyéni és kollektív joga.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy nemzeti kultúrájuknak és szokásaiknak megfelelően nyilvánosan kifejezzék hagyományait.

A nemzeti kisebbségeknek és a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak joguk van arra, hogy őrizték, kinyilvánítsák és fejlesszék kulturális sajátosságaikat, azok minden formájában és tartalmában.

Az állam külön törvénnyel, s a vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban védi a nemzeti kisebbségek kulturális örökségét és műemlékeit.

Nemzeti és etnikai sajátosságaik megőrzésének és fejlesztésének érdekében a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak joguk van külön művelődési, művészeti és tudományos intézményeket, egyesületeket és társaságokat alapítani a kulturális és művészeti élet minden területén.

Az előző bekezdésben említett intézmények, egyesületek és társaságok a tevékenységükben önállóak. Az állam részt fog venni azoknak az egyesületeknek és társaságoknak a pénzelésében, amelyeknek alapítója, illetve társalapítója.

Az ennek a tézisnek az 5. bekezdésében említett intézmények, egyesületek és társaságok ösztönzése és támogatása céljából külön alapítványokat lehet létesíteni.

11. tézis

ANYANYELVŰ OKTATÁS AZ ISKOLÁSKOR ELŐTTI, AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI ÉS A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁSBAN

A nemzeti kisebbségekhez tartozóknak, akiknek nem a szerb nyelv az anyanyelvük, az egységes közoktatási rendszer keretében joguk van az iskoláskor előtti, az általános iskolai és a középiskolai anyanyelvű oktatásra.

Ha e törvény meghozatalának időpontjában a tézis 1. bekezdésében említett nemzeti kisebbségekhez tartozók anyanyelvén nem folyik oktatás a közoktatási rendszer keretében, az állam köteles megteremteni az anyanyelvű oktatás feltételeit, addig pedig az illető nemzeti kisebbséghez tartozók számára biztosítani a kétnyelvű oktatást, vagy a nemzeti kultúra elemeit is magában foglaló anyanyelv tanulását.

A tézis 1. és 2. bekezdésében említett jogok érvényesítésében törvény írhatja elő a tanulók létszámának az e jogok érvényesítéséhez szükséges meghatározott minimumát. Ez a szám a nemzeti kisebbségekhez tartozók esetében nem lehet nagyobb annál a meghatározott általános minimumnál, amit a szerb nyelven tanuló diákok számát illetően követelnek meg azokban a helységeken, ahol a szerb és a crnagorai nemzethez tartozók kisebbségben vannak.

A nemzeti kisebbségekhez tartozók anyanyelvű oktatása nem zárja ki a szerb nyelv kötelező tanulását.

Az illető nemzeti kisebbség követeléseitől függően a nemzeti kisebbséghez tartozók anyanyelvű oktatása vagy külön iskoláskor előtti intézményekben és iskolákban, vagy pedig többnyelvű iskoláskor előtti intézményekben és iskolákban, külön szervezeti egységekben vagy tagozatokon szervezhető meg. A külön iskoláskor előtti intézmények és iskolák létesítését feltételezheti a tanulók minimálisan szükséges létszáma, ez azonban nem lehet nagyobb annál a minimális létszámnál, amit a szerb tannyelvű iskolák esetében követelnek meg.

12. tézis

FŐISKOLAI ÉS FELSŐFOKÚ OKTATÁS

A nemzeti kisebbségeknek a 11. tézis értelmében folyó anyanyelvű oktatásának szükségleteire a főiskolai és felsőfokú oktatás keretében az állam egyetemi karokat és tanszékeket biztosít, amelyeken vagy a nemzeti kisebbségek nyelvén, vagy pedig kétnyelvű oktatás keretében képezik ki az általános és középiskolai nevelőket, tanítókat és tanárokat.

Az ennek a tézisnek az 1. bekezdésében említett főiskolai és felsőoktatás mellett az egyetemi karok megszervezik a kisebbségi nyelvi lektorátusokat,

amelyeken a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyetemi hallgatók anyanyelvükön is elsajátíthatják a szakkifejezéseket.

Az állam szorgalmazni fogja a nemzetközi együttműködést is, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára lehetővé tegye külföldön az anyanyelvű tanulást, s az így szerzett diploma elismertetését.

13. tézis

TANTERV ÉS ÓRATERV

A 11. tézisben említett anyanyelvű oktatás tanterve és óraterve a társadalomtudományi tantárgyak esetében a nemzeti tartalmakra vonatkozó résznek legalább a felében az adott nemzeti kisebbség történelmét, művészetét és kultúráját tartalmazza.

Az ennek a törvénynek a 11. tézisében említett nemzeti kisebbségi anyanyelvű, kétnyelvű, vagy a nemzeti kultúra elemeit tartalmazó anyanyelvi oktatás tantervének és óratervének a kidolgozásában kötelezően részt vesz az illető nemzeti kisebbség nemzeti tanácsa, amelynek az egyetértése nélkül a program nem fogadható el.

Amennyiben a 2. bekezdésben említett nemzeti tanács köztestületei a tantervhez és az óratervhez nem adják beleegyezésüket, ellenzésük felfüggesztő vétőjellel bír, a jogvitában pedig az illetékes bíróság hoz végleges döntést.

Ha az adott nemzeti kisebbségnek nincs nemzeti tanácsa, az adott nemzeti kisebbség szakmai szervezeteinek és egyesületeinek a véleményét kell kikérni.

A szerb tannyelvű oktatási intézmények és iskolák tanterveinek és óraterveinek, a nemzeti kisebbségek iránti tolerancia ösztönzése céljából, tartalmazniuk kell olyan tananyagot, amely magában foglalja a nemzeti kisebbségek történelmére, kultúrájára és helyzetére vonatkozó ismereteket, továbbá a kölcsönös toleranciát és együttélést ösztönző más tartalmakat. Azokon a területeken, amelyeken a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van, a szerb tannyelvű oktatási intézmények és iskolák tantervének és óratervének tartalmaznia kell a nemzeti kisebbség nyelvének tanulását is.

14. tézis

OKTATÁSI MAGÁNINTÉZMÉNYEK

A nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van oktatási magánintézményeket, -iskolákat és -egyetemeket alapítani, amelyekben a nemzeti kisebbség nyelvén folyó vagy kétnyelvű oktatást szerveznek meg.

Az e törvény 1. bekezdésében említett intézmények alapításának és működésének feltételeit törvény szabályozza.

Amennyiben az e tézis 1. bekezdésében említett oktatási intézmények és iskolák a 11. tézisben említett, a nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatást a helyi önkormányzat olyan egységében biztosítják, ahol az egységes közoktatási rendszer keretében nem folyik oktatás az adott nemzeti kisebbség nyelvén, az állam köteles az ilyen oktatási intézményeket pénzügyileg segíteni.

15. tézis

A NEMZETI KISEBBSÉGEK NYELVÉN FOLYÓ OKTATÁS PÉNZELLÁTÁSA

A nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatás és nevelés pénzellátásához, a tanulók számát tekintve és egy főre átszámítva, az állam szabály szerint nagyobb eszközöket különít el, mint a szerb nyelven folyó oktatásnál, az ilyen fajta oktatás és nevelés objektíven nagyobb költségei miatt.

A nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatásának pénzellátásában hazai és külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek is részt vehetnek.

A 2. bekezdésben említett pénz- és más adományok esetében az állam meghatározott adókedvezményeket vagy adómentességet biztosít.

A kis létszámú nemzeti kisebbségeknek, valamint azoknak a nemzeti kisebbségeknek az esetében, amelyekre a 3. tézis 4. bekezdése vonatkozik, továbbá azoknak a helyi önkormányzati egységeknek az esetében, amelyekben több nemzeti kisebbség van, az anyagi lehetőségekhez mérten az állam igyekszik nagyobb összegeket elkülöníteni.

Az előző bekezdésben említett helyi önkormányzati egységek esetében az állam csökkentheti az állami költségvetésben való részvételük százalékarányát, azzal, hogy az így felszabaduló eszközöket kötelesek céleszközként a nemzeti kisebbségek oktatásának pénzellátására fordítani.

16. tézis

A NEMZETI SZIMBÓLUMOK HASZNÁLATA

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára szavatolt a nemzeti szimbólumok használata, ami magában foglalja a saját nemzeti szimbólumokról való szabad döntéshozatalt is.

Azokon a területeken, amelyeken a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos használatban van, vagy a nemzeti kisebbség százalékaránya az összlakosság létszámában a legutóbbi népszámlálás adatai szerint eléri a 20%-ot, a helyi önkormányzat döntése alapján az illető nemzeti kisebbség nemzeti szimbólumait az állami ünnepek és az illető nemzeti kisebbség ünnepei alkalmával használni lehet a helyi önkormányzat, valamint a helyi önkormányzat által alapított közvállalatok és intézmények épületein és helyiségeiben.

Az e tézis 2. bekezdésében említett területeken a szövetségi szervek épületein és helyiségeiben a nemzeti kisebbségek nemzeti szimbólumai a felhatalmazott személy döntése alapján használhatók az állami ünnepek és az illető nemzeti kisebbség ünnepei alkalmával.

Amennyiben az e tézis 2. és 3. bekezdésében említett középületeken és hivatali helyiségekben használják a nemzeti kisebbség nemzeti szimbólumait, azokat kötelezően a JSZK, illetve a tagköztársaság állami szimbólumainak a párhuzamos, egyidejű használatával és kitérésével lehet használni.

17. tézis

A NEMZETI KISEBBSÉGEK ANYANYELVŰ TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZEI ÉS MŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEI

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van az anyanyelvükön történő teljes és tárgyilagos tájékoztatásra, beleértve az információknak

és eszméknek a sajtó és más tömegtájékoztatási eszközök útján történő nyilvánítását, fogadását, küldését és cseréjét.

Az állam az általa alapított rádió- és tévéállomások műsoraiban tájékoztató jellegű tartalmakat biztosít a nemzeti kisebbségek nyelvén, de külön rádió- és tévéállomásokat is alapíthat, amelyek a nemzeti kisebbségek nyelvén sugároznának műsorokat.

Az illető nemzeti kisebbség nyelvén előírányzott adásidő tartamának és minőségének állami, körzeti és helyi szinten arányban kell lennie a nemzeti kisebbség létszámával és koncentrációjával.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy anyanyelvű tömegtájékoztatási eszközöket alapítsanak és tartsanak fenn. Az elektronikus tömegtájékoztatási eszközökre vonatkozó jogszabályoknak objektív és hátrányos megkülönböztetés nélküli mércéken kell alapulniuk.

Biztosítani kell a nemzeti kisebbségek nyelvén működő magán- és köztulajdonban levő tömegtájékoztatási eszközök függetlenségét. A nemzeti kisebbségek nyelvén műsort sugárzó köztulajdonú tömegtájékoztatási eszközök vezetőségébe be kell vonni a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket.

Amennyiben a helyi önkormányzat többnemzetiségű egységében eszközöket különítenek el a polgárok nyilvános tájékoztatására, akkor ezt a tevékenységet biztosítani kell a kisebbség nyelvén is, a kisebbségnek az önkormányzati egység összalakosságában való százalékarányával összhangban.

NEGYEDIK RÉSZ *HATÉKONY RÉSZVÉTEL A HATALMI ÉS IGAZGATÁSI* *SZERVEKBEN A SAJÁTOS SÁG KÉRDÉSEIRŐL VALÓ* *DÖNTÉSHOZATALBAN*

18. tézis SZÖVETSÉGI KISEBBSÉGI TANÁCS

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi és kulturális sajátosságainak megőrzése, fejlesztése és védelme érdekében, továbbá az alkotmányban és e törvényben megállapított jogaik érvényesítése céljából meg kell alakítani a Nemzeti Kisebbségek Jogainak Védelmével Foglalkozó Szövetségi Tanácsot (a továbbiakban: Tanács).

A Tanács tagjait a Szövetségi Képviselelőház választja meg.

A Tanács tagjelöltjeit a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsai javasolják. Minden nemzeti kisebbségnek egy képviselője lesz a Tanácsban.

Amennyiben a nemzeti kisebbség nem alakított nemzeti tanácsot, illetve ha a nemzeti tanács nem javasolt tagjelöltet a Tanácsba, a Szövetségi Képviselelőház az illető nemzeti kisebbség politikai pártjai, szervezetei vagy egyesületei által javasolt jelöltek közül választja meg a Tanács tagját.

A Tanácsnak hivatalból állandó tagjai: a JSZK elnöke, a kisebbségi jogok biztosa, az igazságügyi miniszter, a külügyminiszter, a belügyminiszter és a szövetségi tájékoztatási miniszter.

A Tanács munkájában szükség szerint, a Tanács döntése alapján más állami szervek képviselői és tudósok is részt vesznek.

A Tanács évente legalább egyszer ülésezik. A Tanács mindig a tagok 1/3-ának kérelmére ülésezik.

A Tanács munkáját a JSZK elnöke irányítja.

A Tanács hatáskörébe tartozik:

- a nemzeti kisebbségek helyzetét és jogait befolyásoló jogszabályok javaslatainak és tervezeteinek a megvitatása,
- a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséről szóló beszámolók megvitatása,
- a nemzeti kisebbségek helyzetével kapcsolatos időszerű kérdéseknek a megvitatása,
- a nemzeti kisebbségek jogairól szóló jogszabályok végrehajtásának és alkalmazásának a megvitatása,
- a nemzeti kisebbségek helyzetének javítására irányuló intézkedések és tevékenységek előterjesztése,
- a nemzetek közötti esetleges feszültségek kiküszöbölésére irányuló intézkedések és tevékenységek előterjesztése.

19. tézis

A NEMZETI KISEBBSÉGEK NEMZETI TANÁCSAI

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek a kisebbségi önkormányzat köztestületeiként nemzeti tanácsokat választhatnak.

A nemzeti tanács jogi személy.

A nemzeti tanács az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban meghozza az alapszabályát.

A megválasztott nemzeti tanácsok jegyzékét az illetékes szövetségi szerv vezeti.

Az 1. bekezdésben említett köztestületek a meghatározott nemzeti kisebbséget képviselik a nemzeti kisebbség nyelvének hivatalos használatához, anyanyelvű oktatásához és tájékoztatásához, valamint kultúrájához fűződő kérdésekben, részt vesznek a döntéshozatal folyamatában, vagy határoznak ezekben a kérdésekben, továbbá ezekhez szükséges intézményeket alapítanak vagy másokkal együtt hoznak létre.

Az államnak, a területi autonómiának vagy a helyi önkormányzat egységének a szervei az ennek a tézisnek az 5. bekezdésében említett kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban kötelesek kikérni az 1. bekezdésben említett köztestületek véleményét.

Az 1. bekezdésben említett köztestületek a 6. bekezdésben foglalt hatalmi szervekhez fordulhatnak mindazon kérdések kapcsán, amelyek közvetlenül befolyásolják az illető nemzeti kisebbség jogait és helyzetét, az említett hatalmi szervek pedig kötelesek ezt a kérdést napirendre tűzni és három hónapon belül választ adni.

Az 5. bekezdésben említett területekre vonatkozó némely meghatalmazásokat közvetlenül ezekre a köztestületekre kell átruházni, az államnak pedig biztosítania kell az ezen illetékességek végzéséhez szükséges pénzeszközöket.

A 8. bekezdésben említett illetékesség természete és terjedelme többek között a nemzeti tanács követeléseitől függ.

A NEMZETI TANÁCSOK MEGVÁLASZTÁSÁNAK SZABÁLYAI

19. a tézis

A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsait négyéves megbízási időszakra választják elsősorban a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek külön választói névjegyzékei alapján.

A nemzeti kisebbség nemzeti tanácsának megválasztásához szükséges külön választói névjegyzéket abban az esetben készítik elő, ha azt a nemzeti kisebbség szervezeti és egyesületei követelik az illetékes szövetségi minisztériumtól, s ezt a követelést a legutóbbi népszámlálás adatai szerint az illető nemzeti kisebbséghez tartozó nagykorú állampolgároknak legkevesebb 10%-a írásban támogatja, az ennek a törvénynek a hatályba lépésétől számított három hónapon belül.

A nemzeti tanács tagjainak a külön választói névjegyzékek alapján történő választását a proporcionalis választási rendszer szerint szervezik meg.

A nemzeti tanácsok választását legkésőbb a külön választói névjegyzék elkészítésére vonatkozó jogerős követelés átadásától számított egy éven belül meg kell tartani, ha a választói névjegyzékre a legutóbbi népszámlálás adatai szerint az illető nemzeti kisebbséghez tartozó, szavazati joggal rendelkező összes személynek legalább 1/3-a feliratkozik.

Amennyiben a külön választói névjegyzékre az ennek a törvénynek a hatályba lépésétől számított egy éven belül nem iratkozik fel a legutóbbi népszámlálás adatai szerint az illető nemzeti kisebbséghez tartozó, szavazati joggal rendelkező személyek 1/3-a, a nemzeti tanácsot elektorok útján választják meg ezzel a törvénnyel összhangban.

A nemzeti kisebbség külön választói névjegyzékére feliratkozhat a JSZK-nak az illető nemzeti kisebbséghez tartozó minden nagykorú állampolgára, amennyiben ezt írásban kéri, s ha az illető nemzeti kisebbséghez tartozónak vallja magát.

A külön választói névjegyzékek vezetésére, a külön választói névjegyzékek alapján történő szavazás szabályaira és megszervezésére vonatkozó közelebbi jogszabályokat a szövetségi kormány fogja rendelettel szabályozni az ennek a törvénynek a hatályba lépésétől számított három hónapon belül.

19. b tézis

Amennyiben a szövetségi minisztérium a 19. a tézis 2. bekezdésében feltüntetett határidőn belül nem kapja meg a nemzeti kisebbség külön választói névjegyzékének elkészítésére vonatkozó jogerős követelést, illetve a 19. a tézis 5. bekezdésében említett esetben a nemzeti tanácsot a nemzeti kisebbség elektori közgyűlése által választják meg.

Arra, hogy elektor legyen, joga van a JSZK, a tagköztársaság és az autonóm tartomány képviselőháza minden képviselőjének és a helyi önkormányzati egység képviselő-testülete minden tanácsnokának, akit a nemzeti kisebbség politikai pártjának jelöltjeként választottak meg.

Az e tézis 2. bekezdésében említett személyeken kívül elektor lehet a helyi önkormányzati egység képviselő-testületének minden tanácsnoka, akit a polgárok csoportjának jelöltjeként választottak meg, de a nemzeti kisebbséghez tartozónak vallja magát, s legkésőbb tanácsnökká választásának időpontjától

tagja a nemzeti kisebbség valamelyik politikai pártjának, szervezetének vagy egyesületének.

A nemzeti tanácsot csak akkor lehet megválasztani, ha az elektori közgyűlésen legkevesebb tíz elektor részt vesz.

19. c tézis

Amennyiben a nemzeti tanácsot nem lehet megalakítani az elektorok nem kielégítő száma miatt, a nemzeti tanács választási elektorait a következő módon választják meg:

Arra, hogy elektor legyen, joga van minden állampolgárnak, aki az illető nemzeti kisebbséghez tartozónak vallja magát, s a jelöltetését az illető nemzeti kisebbségnek legkevesebb 200 szavazati joggal rendelkező tagja támogatja, vagy pedig az illető nemzeti kisebbség egyik nemzetiségi szervezete vagy egyesülete jelöli.

19. d tézis

Az elektorok közgyűlése a határozatokat a jelen levő elektorok szavazattöbbségével hozza meg.

Az elektori közgyűlés az alapszabály szerint működik, amit az illetékes szövetségi minisztérium dolgoz ki, s amely az elektori közgyűlést is szervezi.

Az elektori közgyűlés a jelen levő elektorok szavazattöbbségével dönt.

19. e tézis

Minden elektornak joga van két jelöltet javasolni a nemzeti tanácsba, a jelölteket pedig egységes választási listára teszik.

A nemzeti tanács tagjelöltje a JSZK minden olyan állampolgára lehet, akinek szavazati joga van.

A nemzeti tanács tagjait titkos szavazással választják meg, a listán levő három jelölt nevének a bekarikázásával.

A jelölteket a kapott szavazatok száma alapján rangsorolják, s azt a jelöltet választják meg, aki több szavazatot kapott a nemzeti tanács összes tagjának megválasztásától.

20. tézis

SZÖVETSÉGI NEMZETI KISEBBSÉGI ALAP

Megalakul a Nemzeti Kisebbségek Helyzetének Javításával és Kultúrájának Fejlesztésével Foglalkozó Szövetségi Alap (a továbbiakban: Alap).

Az Alap a költségvetési eszközökből pénzeli a nemzeti kisebbségek helyzetének javításához és kulturális alkotótevékenységének fejlesztéséhez szükséges tevékenységeket és projektumokat.

A szövetségi kormány rendeleteket hoz, amelyekben meghatározza az Alap összetételét és tevékenységét.

21. tézis

A KÖZÉLETBEN VALÓ KÉPVISELET ÉS RÉSZVÉTEL

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy részt vegyenek a közéletben, s hogy hozzáférjenek minden közhatalmi és közzolgálati szervhez bármilyen hátrányos megkülönböztetés és korlátozás nélkül.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van arra, hogy politikai szervezeteket és pártokat alapítsanak.

A választási törvény, a választási egységekről szóló törvény vagy az állami szervek határozata sem tartalmaz olyan rendelkezést, amely a kisebbségeket hátrányosan megkülönböztetné képviselőiknek a képviseleti testületekbe való bejutásához szükséges mércék megállapításakor.

Alternatív 4. bekezdés:

A választási törvény biztosítja a nemzeti kisebbségeknek a JSZK, a tagköztársaság és az autonóm tartomány képviselőházában való képviseletét.

A teljes fokú egyenjogúság érvényesítése céljából a nemzeti kisebbségek számára szavatolni kell a közszolgálatokban, az állami szervezetekben és a helyhatósági szervezetekben, a rendőrséget is ideszámítva, a megfelelő képviseletjogát.

Az állami szervezetekben, közszolgálatokban és a helyi önkormányzatokban való munkaviszony létesítésekor kötelezően gondot kell viselni a lakosság nemzetiségi összetételéről, és azon nyelv ismeretének szükségességéről, amelyen a szerv vagy szolgálat területén beszélnek.

ÖTÖDIK RÉSZ

A KISEBBSÉGI JOGOK ÉS SZABADSÁGOK VÉDELME

22. tézis

A KISEBBSÉGEK JOGAINAK ÉS SZABADSÁGÁNAK MEGSÉRTÉSE TÖRVÉNYELLENES ÉS BÜNTETENDŐ

Büntetendő minden olyan cselekmény, amely megsérti a nemzeti kisebbségeknek a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányában, a nemzetközi jog rendelkezéseiben, az ebben a törvényben, vagy a kisebbségek életére jelentős kérdéseket szabályozó törvényekben szavatolt jogait és szabadságait.

A bűncselekmények és szabálysértések fajtáit, valamint az elkövetésükért járó büntetést törvény szabályozza.

23. tézis

A KISEBBSÉGI JOGOK BIZTOSA (OMBUDSMAN)

A nemzeti kisebbségek jogaival és szabadságaival kapcsolatos törvények és politika végrehajtásának figyelemmel kísérése, valamint jogaik védelme céljából létre kell hozni a nemzeti kisebbségi jogok biztosának (ombudsman) intézményét (a továbbiakban: Biztos).

A Biztos a Szövetségi Képviselőház nevezi ki négyéves időszakra a szövetségi kormány javaslata alapján a legtekintélyesebb jogászok sorából.

Hivatalból a Biztos tagja a Nemzeti Kisebbségek Szövetségi Tanácsának.

A Biztos nem végezhet más közéleti, sem hivatásos tevékenységet.

A Biztos szövetségi képviselőként anyagi és eljárási mentelmet élvez. A Biztos mentelmi jogáról a Szövetségi Képviselőház dönt.

A Biztosnak meghatalmazása van a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogaival kapcsolatos panaszok fogadására, valamint a panaszokkal és a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos adatgyűjtésre.

Az összes állami szerv és közintézmény köteles együttműködni a Biztossal, és a rendelkezésére bocsátani az általa kért adatokat és információkat.

A Biztosnak felhatalmazása van, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak megsértése esetén bírósági eljárást indítson a nemzeti kisebbségek jogvédelme érdekében a (szövetségi) bíróságnál.

A Biztos az állami szervek részéről foganatosítandó intézkedéseket és tevékenységet javasol a nemzeti kisebbségek jogvédelme érdekében.

A Biztos a nemzeti kisebbségek helyzetéről, a saját tevékenységéről, valamint a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséről és megsértéséről évi jelentést terjeszt be a Szövetségi Képviselőháznak.

A helyzetével, mentelmi jogaival, keresetével és privilégiumaival kapcsolatos, törvényben nem szabályozott kérdésekben a Biztos ki van egyenlítve a Szövetségi Bíróság bírójával.

24. tézis

A NEMZETI ÖSSZETÉTEL MESTERSÉGES MEGVÁLTOZTATÁSÁNAK TILALMA

Azokon a területeken, ahol nemzeti kisebbségek élnek, tilos minden olyan cselekmény vagy intézkedés, amely azzal a következménnyel járhat, hogy mesterségesen megváltoztatja az azon a területen élő lakosság nemzetiségi összetételét.

Tilos a területi egységek adminisztratív határainak minden olyan megmevívítése, ami lehetetlenné tenné, vagy megnehezítené a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogainak érvényesítését és élvezését.

25. tézis

BÍRÓSÁGI JOGVÉDELEM

Az e törvényben foglalt jogaik védelme érdekében a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, illetve a 19. és a 23. tézisben említett testületek panaszt nyújthatnak be a köztársasági törvénnyel meghatározott illetékes bírósághoz.

Az ezzel a törvénnyel meghatározott jogok védelmére vonatkozó követelésekkel kapcsolatosan a jogsértés fajtájától függően alkalmazzák a peres eljárás (büntető-, perrendtartási, igazgatási és más eljárás) szabályait.

A nemzeti kisebbségek jogainak megsértése jogi alapot nyújt a nem anyagi kárnak az illetékes perbíróságon folytatott eljárás folyamán való követeléséhez.

HATODIK RÉSZ ÁTMENETI ÉS ZÁRÓRENDELKEZÉSEK

26. tézis

A 21. tézis 4. bekezdését öt éves időszakban fokozatosan kell alkalmazni.

27. tézis

A Nemzeti és Etnikai Közösségek Szövetségi Minisztériuma e törvény végrehajtása felett közigazgatási ellenőrzést gyakorol.

Belgrád, 2001. június 29.

KARTAG Nándor fordítása

KIGYÓGYULNI EGY ŐRÜLETBŐL

Interjú a Szabad Európa Rádiónak

A jugoszláviai íróársadalom egyik legtekintélyesebb alakja, Aleksandar Tišma akadémikus, az utóbbi években mind új műveivel, mind pedig a honi politikai és társadalmi viszonyok éles hangú bírálatával keltette fel a nyilvánosság érdeklődését. A kettő nála sajátos módon át- meg átszövi egymást, mert mint tudjuk, Tišma könyvei gyakorta a történelem sorsformáló erejéről meg annak az egyéni emberi sorsokra gyakorolt hatásáról szólnak. Ilyen értelemben merül fel a kérdés, hogyan tekint az író a legutóbbi jugoszláviai eseményekre, amelyek máris a világgözcímű érdeklődésének homlokterébe kerültek.

– Megelégedéssel tölt el, hogy az októberi tömegtüntetéseken harsogott rigmuszerű szlogen, hogy „Ez itt egy l u d n i c a (értsd: örültekháza) – mentis meg tőle, Koštunica!”, igen jól kifejezte az emberek réges-régen megfogalmazott alapérzését, hozzájárult annak tudatosodásához, hogy csakugyan örültekházában élünk. Egyáltalán nem arról van szó, hogy ez jó vagy rossz politika volt, hogy mennyire volt megfontolt vagy kevésbé megfontolt szándék, hogy mennyire irányult Kína vagy Oroszország – mint lehetséges szponzoraink és mentoraink – felé, vagy pedig éppen ellenkezőleg, Amerika figyelmébe akartuk ajánlani magunkat olyképpen, hogy megmutassuk, veszélyesebbek vagyunk, mint amilyenek látszunk. Nem erről, hanem egyfajta örületről van szó, én legalábbis ezt így éltem meg. S most nagy változást, pálfordulót látok, azt, hogy nem holmiféle kozmetikázás történik, hanem olyan emberek jöttek, akik nem bolondokházába valók, hanem amit csinálnak, azt komolyan gondolják.

Ez volna tehát az a bizonyos kezdeti lépés, hogy ez a társadalom kievickéljen egy több évtizedes diktatúrából? Az első lépés, melyet a decemberi választások fognak alátámasztani? Ezenkívül az sem érdektelen, legyenek-e némi fenntartásaink a régieket felváltó új politikusaink iránt?

– Remélem, hogy a választásokon ezúttal még az egyesült ellenzéki koalíció, az a pártcsoportosulás (a DOS) fog győzni, amely – természetesen – nem egységes, de még csak nem is tisztázott mindent elképzeléseiben. Csupa olyanféle ember, mint amilyent a napokban láttunk-hallottunk a tévében: Dušan Mihajlović, az Új Demokrácia nevű párt elnöke, azt mesélte a televízióban, hogy ő kétszer fölült Miloševićnek, ennek az örülnek. Ha így van, akkor vagy buta, vagy épp olyan

romlott, mint az előbbi illető. Ezzel valójában úgy akarta beállítani a dolgot, hogy lám, félrevezették, és mindenkit „félrevezettek”, a volt tábornokokat, volt politikusokat, a kisebb-nagyobb üzletembereket, mindannyian „felültek” a meséknek, mintha nem látták volna a dolgokat. S nekünk most rájuk kell szavaznunk, és meg is választjuk őket jobb híján, megválasztjuk, hogy azoknak az örülteknek a helyébe lépjenek, mindezt abban a reményben – mert reméljük, ugyebár –, hogy ők mégsem örültek, hiszen, örültekből, gondolom, még sincs olyan sok, talán közöttük sem akad ebből a fajtából, így hát letehetjük kezükbe a sorsunk, hogy ők vezessék az országot.

Az Amire az ember használható című ismert regény szerzője sötét képet fest Európáról századunk derekán. Úgy tűnik, a mi társadalmunk sem birkózik meg egykönnyen a múlt maradványaival.

– Ennek recidívái még 30–40–50 évig megmaradnak, mert az emberek egyáltalán nem készek arra, hogy dolgozzanak, az emberek elfelejtették, hogyan kell dolgozni, hogyan kell megszerveződni. Az emberek elfelejtették, hogy valamibe önállóan is bele lehet fogni, valamit önállóan elvégezni. Én – vagy hát az én nemzedékem – úgyszólván nem tudjuk, milyen is egy normális kor, de most, úgy érzem, a majd egy évszázadig tartó örület után, visszazökkenünk egy nem éppen kellemes, de normális korba.

Az ismert író, a legjelentősebb hazai és számos külföldi elismerés birtokosa, élete nyolcadik évtizedét taposva azt mondja, egész élete totalitarizmusban telt el, a legutóbbi évtized pedig az elkövetett gáztettekről marad külön emlékezetes.

– Most a tények feltárása volna a legfontosabb. Elmondani mindent, ami történt, rámutatni arra, hogy az embereket ok nélkül vagy túl hosszú időre bezárták, amikor az embereket megölték, amikor az embereket mindenféle trükkökkel bírták rá erre vagy arra, egyszóval nyilvánosságra hozni az igazságot, amely egy bizonyos politikát terhel. Mindez elősegítené, hogy a nép észhez térjen ebből az örületből, amelyben leledzett, hogy ráébredjen, mennyire áldozata volt bizonyos embereknek, akik nagyzási hóbortjukban mindenféle nagynemzeti és hatalmi elképzeléseket próbáltak megvalósítani. Ami azt jelenti, hogy teljesen téves képzetet tápláltak az életről a legutóbbi tíz esztendőben, jómagam pedig ennek előtte is, még a kommunizmusban, amely mindenestül a valóság eltorzított képén alapult, azt tartottam, hogy – nekem legalábbis – a tények feltárása a legfontosabb.

E gazdag írói opus mélyen érinti annak az illúzióknak az európai összefüggéseit, hogy ez az ország hamarosan és könnyen visszanyeri helyét az európai nemzetek közösségében.

– Mi az európai mezőny legalján leszünk, ez már így van. Mindig is leghátul kullogtunk, még Tito Jugoszláviájában is, mely jobbról is, balról is kapogatta a pénzt, s ebből a pénzből etetett bennünket, nos, mi akkor is valahol a mélyponton voltunk, majdnem a legvégén. Európa nyomában vonszoljuk magunkat valahogy, lám, most is egy kicsit maguk után húznak, egy kissé mi tolakszunk, segítyt adnak, amit mi úgy herdálunk el, hogy öt napig ünnepeljük november 29-ét, öt napig nem dolgozik senki, hát így verjük el a kapott pénzt. Szóval, ityen Európa vagyunk mi. Ahogyan viselkedünk, olyan Európa vagyunk.

Lejegyezte: BORBÉLY János

ÍRÁSTUDÓK FELELŐSSÉGE

Az októberi nagy fordulat után most majd új életrajzok és önéletrajzok íródnak, s ez nagyon mulatságos lesz

Országok, népek, nemzetek nagy sorsfordulóiban, mint amilyen az október 5-ei, rendszerdöntő népi forradalom volt Jugoszláviában, óhatatlanul a figyelem kereszttüzébe került az írástudók, tágabb értelemben véve az értelmiségi elit szerepe és felelőssége az eseményekben, mi több, azok előzményeiben és utóhatásában egyaránt. Így volt ez a történelemben általában, hadd ne hivatkozzunk az ismert történelmi példákra (időrendben visszafelé haladva: 1989, 1968, 1956, 1917, 1848, 1792), s így van ma is. Napjaink jugoszláviai, igazában véve szerbiai eseményeiben, amelyek a szemünk előtt játszódtak le, a forradalmi tettet végrehajtó, pusztító népharag, ez a spontán népi lázadás több forrásból táplálkozott. S ha elsőként az általános elégedetlenséget meg a lesújtó reményvesztettséget említjük, a továbbiakban elkerülhetetlenül a politikai-értelmiségi elit szerepe és felelőssége is terítékre kerül az események valamennyi szakaszában.

A kérdéskörrel kapcsolatban Végel László ez év október 15-én interjút adott a prágai Szabad Európa Rádió munkatársának. A szerb nyelvű interjúban Végel elemző áttekintést nyújtott a történeletről, és elmondta, hogy a szerbiai választóttestület egy része, egészen bizonyosan, egy másféle, modern, európai országot akar magának, tehát liberális demokráciában kíván élni. A másik része nem evezett a politika vizeire, egyszerűen látta a naponta növekvő nyomort, s az emberek tudták, hogy az még nagyobb lesz. Az utcára vonultak hát, hogy mentsék a pusztá életüket. A harmadik része az a csoport, amely Milošević leváltását követelte, de nem azért, mert nem értett egyet azokkal az alapvető eszmékkel, amelyeket ő képviselt, hanem mert úgy látta (és ma is úgy gondolja), hogy ügyetlenül, dilettáns módon próbálta valóra váltani őket. Ennek a csoportnak tehát nem afelől merültek fel kételyei, hogy az ügy igazságos volt-e, vagy sem, hanem azt rója fel, hogy nem győzött. Ez az alapeszme, melyből a Milošević-ellenes érzület táplálkozik, ez egyesítette egy akaratban a polgári lakosság nagy többségét, de amikor ez megtörtént, azonnal kiderültek a nézetkülönbségek, ami ilyen körülmények között természetes.

Hogy hol van mindebben a politikai elit?

A baj az, hogy olyan politikai elitünk van, s ez különösen a 90-es években vált nyilvánvalóvá, amely nincs azon a szinten, nem olyan formátumú, hogy a legjobb módon kivezesse a társadalmat a válsághelyzetből. Emellett külön tehertertele ennek az elitnek a tradíció. Ne feledjük, hogy a Szerbiai Demokratikus Ellenzék (DOS) vezéralakjainak többsége hosszú tanulmányokat, egész könyveket írt ezekről a kérdésekről. Általánosságban, ami az államot illeti, úgyszólván azonos nézeteket vallottak Miloševićtel. S noha ebben az időszakban már politikai harcban álltak vele, mégsem számoltak le idejében a maguk nyomasztó örökségével. Természetesen ehhez a csoporthoz tartozik a médiavilág értelmiségének egy része is, a közélet alakjai, akik tegnap még azt mondták valamire, hogy fehér, ma pedig azt, hogy ami fehér volt, ma fekete, és megfordítva. Ott tartunk, hogy ez a réteg banalizálja a változásokat, márpedig az effajta hozzáállás nagy akadály lesz a küszöbönálló tranzíciónak. Ahhoz, hogy ez a társadalom, ez az ország átessen egy ilyen átalakuláson, sokkal jobban el kellene gondolkozni a nép felzúdulásán. Nem elég csupán hivatkozni a népre, nem elég csupán hálálkodni neki, amit minden este hallunk, hanem itt az ideje, hogy a politikai elit végre szembesüljön önmagával, s ily módon fejezze ki hálóját, mellyel a népharagnak tartozik. Ez az elit felelős azért is, hogy végre ne csak másban keresse a hibát, hanem magában is, hiszen legfőképpen eddigi magatartása gátolta, hogy a változások előbb is bekövetkezessenek. Mindenkinek rá kell ocsúdnia, hogy demokráciánk egyedül akkor szilárdulhat meg, egyedül akkor mondhatjuk, hogy mélyreható lépéseket tettünk, ha majd nyíltan hirdethetjük, hogy nem egy emberről, nem egy klikkről, nem egy szűk körű nómenklatúráról van szó, hanem egy ideológiáról, melynek legfőbb lendítőereje a nacionalizmus volt. Mivel azonban a nacionalizmus elburjánzott, elhaltalmasodott, így történt, hogy szembekerült a demokráciával, mi több, a nacionalizmus fontosabb lett, mint a demokrácia. Pedig szerintem úgy a legjobb, ha a demokrácia meg a nemzeti önzonosság-tudat összhangban van egymással olyképpen, hogy közben nem tévesztjük szem elől, hogy a demokrácia meg a szabadság, a közösségi meg az egyéni szabadság a legfontosabb, és nincs az a nemzeti érdek, amely fölöttük áll. S azt sem, hogy egyetlen csoport nemzeti érdeke sem lehet fontosabb mások szabadságánál. Ez a többségi nemzetre is érvényes. A demokráciának vannak bizonyos alapelvei, amelyek mindenkire nézve érvényesek. A mai, új politikai irányvétel, úgy látom, kerüli ezt a dolgot, nem akar szembenézni a kisebbség jogaival. Ha rajtam múlna, a tennivalókat a politikai kisebbségeken kezdeném. Hiszen láttuk, az eltelt tíz esztendőben populista közhangulat uralkodott, aminek eredményeképpen kialakult egy többség, mégpedig a parlamenti választásokon. Milošević általában 60–70 százalék szavazatot kapott, néha kevesebbet, máskor többet, de mindig megszerezte a többséget. Ugyanakkor sehol, semmilyen alkalommal, alkotmányjogi vitákban sem, soha egy szó el nem hangzott arról, mi legyen azokkal az emberekkel, közösségekkel, pártokkal, akik, illetve amelyek nem nyerték el a többséget, veszítettek a választásokon. Leggyakrabban azt hallottam, hogy mi, mármint a többség, bármit megengedhetünk magunknak. Hát ez nem igaz.

S itt merül fel a felelősség kérdése. Létezik egy réteg, amely az egész felelősséget legszívesebben egy ember, Milošević nyakába varrná. Az ő felelőssége, természetesen, megállapítást nyert. A nép állapította meg. Ehhez nincs mit hozzátenni. De nem lenne elég, ha ugyanakkor nem beszélénk bizonyos

politikai rendszerek, eszmék, ideológiák felelősségéről is egyszersmind. Ha valaki még ma is úgy tartja, hogy a központosító állameszme az egyedül üdvözítő, attól még lehet Milošević ellenlábas, s legfeljebb a klikket marasztalja el a helyzetért, az ilyen ember lényegében mégis a régi rendszer híve maradt. Ha továbbra is egynemzeti szellemben, nem pedig a nemzeti pluralizmus kategóriáiban gondolkodik, akkor is egy bizonyos politikai filozófia hívének tekinthető. Azt akarom mondani, hogy most – s egyáltalán nem tartom túl korainak – megindul majd a vita azokról a zászlós eszmékről, amelyeken az eddigi rendszer alapult, s ebből kiindulva kell majd felépíteni az új világot. Mért gondolom, hogy nem korai? Azért, mert az igazság megszilárdítja a demokratikus törekvéseket, nem pedig gyengíti. Sokan úgy vélekednek mostanában, még nem jött el az igazságok ideje, ne beszéljünk róluk, előbb győznünk kell. Nem, a győzelem tartósabb és teljesebb lesz, ha az igazsággal együtt vívjuk ki, nem pedig ki-ki a maga igazságával.

Ha pedig újólag megállapítjuk, hogy az értelmiségi elit, az íróársadalommal karöltve, nagy szerepet játszott a közép-kelet-európai változásokban, s hogy az itteni, honi értelmiségi élgárdának hasonlóan jelentős szerepe volt a miloševići politikában, méltán feltehető a kérdés, milyen szerep vár ez utóbbira a legújabb változások idején. A szerb értelmiségi elitnek, szerintem, most rendkívül nehéz a dolga. Kénytelen lesz végiggondolni azt az utat, melyet a totalitarizmustól a demokráciáig megtett. Számosan nekigyürkőznek majd az új életrajzoknak és önéletrajzoknak, s ez, gondolom, roppant mulatságos lesz. Mégis, tudnunk kell, hogy az értelmiség zöme a letűnt rendszer híve volt, több-kevesebb fenntartással.

Lejegyezte: BORBÉLY János

A SZAKRÁLIS TÉR A MŰVELŐDÉSPOLITIKA KONTEXTUSÁBAN

Amikor a vallásgyakorlás működő modelljeit elemezzük, a szentmisén, istentiszteleten való részvétel kerül előtérbe. Statisztikai adatokhoz juthatunk a hívők szertartásokon való számát illetően, de a belső készítés erejét a liturgiákon való rendszeres megjelenéssel kapcsolatban csak hozzávetőlegesen vetíthetjük ki számadatokban. Ezt az egyéni magánszférát anonim tesztlapok segítségével vizsgálhatjuk – bízva a megkérdezettek őszinteségében.

A közösségi vallásgyakorlási formák fontos szerepet töltenek be az etnikumok életében, különösen a szórványban, ahol összetartozási jegyként gyakorolhatják vallásosságukat. Itt az esemény a szocio-kulturális artikulációval integrálódik.

A határmódosítások által kisebbségi sorba taszított, addig államalkotói státussal rendelkező nép az új körülmények között a templomban, azaz a hozzá tartozó szakrális objektumokban találta meg az etnikai közösségben maradás formáját. A liturgiák a települések fontos identifikációs kontinuitásaként összefogták és befolyásolták a kényszerhelyzetbe jutott embereket. Az 1945 utáni periódusban a vallási-etnikai összefüggések elhalványodtak: az ateista ideológia, a valósítsd meg önmagad és az értékrendváltozás háttérbe szorította a vallás szerepét.

Ez alkalommal nem az elmúlt nyolcvan év csapdába esését kívánom taglalni. Nem a vergődést, nem a konzervatív beidegződés modern nemzetté alakulásának folyamatát, csupán az évezred utolsó évtizedének képmutató identitásformáló forrásaira szeretnék rámutatni.

A társadalom újjászerveződése folytán új emberi magatartásformák kerültek felszínre, mely megváltozott nemzeti identitást igényelt. A megkezdett évtized a félbeszakadt 1920-as évek meghosszabbításaként hatott. A megdőbbszentő nacionalizmus középpontjában a kisebbségek sorában a hagyományok újrafelfedezésével terhes „új ember” állt. A népi kultúra mellett működésbe lépett a nyilvános vallásgyakorlás, mely szorosan összefüggött/összefügg az új társadalom belső és külső struktúrájával. Hangsúlyt kaptak a vezető politikusaink liturgiákon való nyilvános szereplései. Ez azonban nem minden esetben jelenti a valláshoz való szoros kötődést, ellenkezőleg, a szociális-kulturális közösség fokozott szakralizációjáról van szó.

A helyszín és az események megválasztása politikai célokat is szolgálhat. Ha közéleti személyiségek jelennek meg a liturgiákon, istentiszteleteken, a je-

lenlevők szemében megnő a tekintélyük. Az elmúlt évszázad első felében ez természetes jelenség volt. A nagygazda, a birtoktartó, a köztisztelőnek örvendő előjáróság vasárnaponként rendszeresen részt vett a nagymisén, s elfoglalta helyét az előkelőség részére fenntartott padokban. Kényszerítő körülmény hatására a vallásgyakorlás e formája megszűnt.

Az évezred utolsó évtizedében a politikai új rendszer nyitottabbá tette a vallást. Kezdetét vette az átrendeződés, bár a gazdaság mozgatórugói a vallásos szemléletváltozást nem észlelték, s habár kifelé semmi jelét nem mutatták, annál inkább tette ezt a politikai elit.

Az intézményesített vallásgyakorlás szerepe előtérbe került a jelesebb ünnepnapokon, a kultikus vallási helyekre tett zárandoklások alkalmával. A közgondolkodásban felnagyítódott azoknak a személyeknek a pozitív jelleme, akik részesei a szakrális eseménynek.

A vallási paradigma kiegészítő töltést kapott.

A tapasztalat és a hitélet behatóbb vizsgálata nyomán úgy tűnik, funkcióváltásról van szó, ahol nem az esemény rítusokkal és szertartásokkal összekötött tartalmi elemei a dominánsak, hanem a politikai elit mintegy státuszszimbólumként nyomja rá bélyegét a szakrális térre és időre. A vallásgyakorlás rendszerébe zökkenőmentesen illeszkedik be az érdekszféra. (A hívek vallásosságának megoszlása az idő-tényező vonzásában mérhető le: minél alacsonyabb rendű az ünnep, s annál többet vesz részt rajta – intenzív vallásossága ettől függ.)

Az események emberekre gyakorolt hatása megfigyelhető a mindennapi életben. Az adatközlők hetvennégy százaléka tartotta fontosnak megemlíteni egy-egy szakrális esemény kapcsán a megjelent tisztségviselők nevét. Arra az egyszerű kérdésre, hogy volt-e ma templomban – vasárnap lévén –, a válasz így hangzott: „Vótam, fiam.” Jeles napjaink, nemzeti ünnepeink alkalmával a válasz: „Vótam, fiam, ott vót a polgármester is meg a felesége.” Vagy nevén nevezi az illető funkcionáriust: „Ott vót X. Y. is.”

Jól dokumentálhatóak az utóbbi két-három év eseményei, amelyeken külön-külön tanúi lehettünk a szakrális események tömegformáló mechanizmusának.

Amikor a vallásgyakorlás megnyilvánulási formái tágabb, nyitottabb környezetbe kerülnek, a tér és az idő szakralizációja megnövekszik, s már nemcsak a helybeliek emlegetik a megjelenteket név szerint. Ekkor a kultikus tér szakrális jelentősége túllépi az események hatósugarát, működésbe lép és tömegformáló struktúrává szerveződik, társadalmi eseménnyé válik. Gyakorlatilag a vallásos ünnepek középpontjába kerülnek olyan személyek, akiknek a részvétele – funkciójuknál fogva – eszmeiségében hatást gyakorol a vallásos néprétegre.

A közösségi vallásos alkalmakon való részvétel a tér szakralizációja mellett az idő szakralizációjával is szoros kapcsolatban áll. Ha a folyamat időpontját tekintjük, megfigyelhető, hogy mindez miként zajlik a gyakorlatban. A szakrális tartalommal telített fellépések a választási kampány táptalajává váltak. (Lásd dorozslói búcsú, szept. 8., Szent István, aug. 20., Palics) A vallásos hagyományvilág nyilvános politikai működésbe megy át, észrevétlen átstrukturálódnak az események. A vallásos magánszféra közösségi szférává válik. A közösség a hatalom körforgásába kerül, a szakrális esemény a politika szolgálá-

tába lép. Perspektíváját a tér és az idő szakralizációján keresztül a polgári nyilvánosság előtt intézményesítette. Így keveredik elegánsan a vallási esemény a politikai nyilvánossággal. Az interakciós körülmények között létrejön a művelődéspolitika. A reprezentatív fellépés a környezetben, a misén a vallásos népréteg bekebelezését jelenti. Megtörténik a szakrális közösség birtokbavétele.

Harmath Károly

AGAPÉ – KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA A VALLÁSI IRODALOM ÉS A KÖNYVKULTÚRA SZOLGÁLATÁBAN

Adalék a vajdasági magyar egyházi sajtó- és könyvkiadás történetéhez

1. Történelem

A második világháború utáni Jugoszlávia és a Vatikán között létrejött konkordátum légköre kedvező talajnak bizonyult a katolikus sajtó fejlődéséhez. A Vajdaságban két kezdeményezés indult útnak.

Elsőként a Szabadkai Apostoli Adminisztráció (ma: püspökség) papsága újraéleszti a két világháború között megjelent Hitélet című folyóiratot. A papság által megbízott rátermett főszerkesztő, Huzsvár László (jelenleg nagybecskereki megyés püspök) a cím megtartása mellett új arculatot és tartalmat ad a havonta megjelenő lapnak. A népszerű stílusban írt cikkek a zsinati szellemben nyúlnak a témákhoz. A folyóirat valójában e szellem szócsövévé válik a magyar nyelvterületen, hiszen a környező országokban a szigorú cenzúra, a külföldtől és egyben a külföldi teológiai áramlatoktól elszigetelt környezet nem kedvez a zsinati szellem megismerésének. A horvát teológiai kultúra közelsége, amelynek kiemelkedő képviselői vesznek részt a zsinaton, és amelyben a bácskai papság is nevelkedik, kaput nyit az aggioramento felé. Bizonyára e szerencsés, véleményem szerint gondviselészerű tényezőben kell keresnünk a Hitélet – visszatekintve már nyugodtan mondhatjuk – rendkívül gyors felemelkedését. A kisebbségi egyházi lap hamarosan eljut a magyar nyelvterület minden tájára, s kezdetben a Verbászon, majd később Újvidéken működő szerkesztőség a papok közkedvelt „zarándokhelyévé” válik. A főszerkesztőt nemcsak arról győzik meg, hogy milyen fontos munkát végez, nemcsak elcsodálkoznak azon, hogy nincs cenzúra és nincs példányszám-korlátozás, hanem meg is tárgyalnak vele egy-egy témát, sőt részletekbe menő megbeszéléseket folytatnak arról, hogyan lehet illegálisan – néha legálisan – átjuttatni a határokon. A folyóirat fénykorában legalább tizenötezer példány vándorol havonta hálózásokban, hátizsákban, kocsialjban, élelmiszersomagok között az érdekeltek felé. Az út néha hosszúra sikeredik, s egy-egy plébános csak hónapok után tudja jelenteni, hogy „éppen most vettem kézhez a Hitélet legfrissebb számát, amely a múlt év novemberében jelent meg”.

A megváltozott életkörülmények között élő nemzedéknek már magyarázni kell, hogy mit is jelentett a saját bőrükön érezni a kommunizmus éveit. Habár Jugoszláviát Keleten Nyugatnak, Nyugaton meg Keletnek tartották, katolikus újság szerkesztése akkor sem volt könnyed játék. A cenzor ugyan nem jelent

meg a szerkesztőségben, de ott ült a nyomdában, s éjnek idején hivatalból olvasta a lapot, mielőtt még a szedett szöveg papírra került volna. Akadt alkalom, hogy a főszerkesztőt is magához citálta, s megkérte, változtasson a fogalmazáson, de volt alkalom, amikor a főszerkesztő és a láthatatlan cenzor is figyelmetlen volt: ekkor a vallási ügyek minisztere lépett, s kompromisszumot kötve azt kérte a főszerkesztőtől, hogy szigorú, komoly (és bűnbánó) szavakkal határolja el magát a megjelent, ideológiát sértő cikktől.

A nyilvános terjesztés is álom volt csupán. A katolikus sajtó a sekrestyébe szorult. Ott lehetett megvenni. Talán még ma sem túlzás, ha azt mondom: a volt kommunista államokban a katolikus sajtó továbbra is a sekrestye sajtója. Még katolikus értelmiségi is szégyelli profán könyvesboltban keresni. Pedig ez jó útja lehetne annak, hogy mi magunk vegyük rá a könyvkereskedőt: pultjain legyenek ott a vallásos könyvek is.

A másik kezdeményezés a szabadkai ferences rendházból indul ki a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején. A P. Lotspeich Amat gargyán köré gyűlő Világi Ferences Rendnek lelkes tagjai Testvéri Szolgálat Krisztusban címen lelkeségi folyóiratot indítanak. Példányszáma alig-alig éri el a 800-at, de az elmélyülésre vágyók egyre jobban igénylik. Következésképpen megjelennek a zsebformátumú Agapé füzetek, amelyek egy-egy témát dolgoznak fel a lelkeség területéről. Mivel azonban az ördög a ferenceseknél sem alszik, az előjárók a magyar pasztorációnál fontosabb feladatok végzése miatt elhelyezik Szabadkáról a magyarul tudó és beszélni akaró rendtagokat. A ferences sajtótevékenység szünetel 1976-ig, amikor a horvátországi és olaszországi teológiai tanulmányairól visszatért Harmath Károly, pappá szentelése után a haldokló Assisi Szent Ferenc szavaival élve „Incipiamust” mond, s e néven közlőnyt jelentet meg Szent Ferenc halálának 750. évfordulója alkalmából. A fogadtatásból bátorítást nyerve 1977 karácsonyán újjáéleszti a Testvéri Szolgálatot Krisztusban, de ez a név már csak az alcímben található. Címében az Agapé olvassuk.

A két vajdasági vallási folyóirat együtt él és fejlődik egészen 1990-ig. Ekkor a már felfejlődött Agapé Kiadó és a Hitélet szerkesztősége között létrejött megegyezés alapján a két folyóirat egyesül, s Hitélet néven, de Agapé szellemében és technikai kivitelezésben él tovább egészen napjainkig.

CYKLOSTILTÓL A BEJEGYZETT NYOMDÁIG

Míg a Hitélet folyóirat elsősorban a közös kezdeményezés és a közös kezdeti tőke összehozásának köszönhetően kezdettől fogva minőségi nyomda-technikával jelenik meg (1990-ig tiponyomással, ólombetűs nyomtatással), addig a még a Rend részéről is magánkezdeményezésnek tekintett Agapé, amely semmilyen indulási tőkével nem rendelkezik, végigjárja a nyomtatás különböző lépcsőit. Az első szám fedele az amatőr szitanyomó kezének nyomait viseli (de ezek már felszentelt papi kezek!), belvilága az ún. ciklostil technikával készül (írógéppel átluggatott matrica, mely az átluggatott részeket átengedi a papírra a festéket). Később jelenik meg az első kis ofszetgép, de mivel még mindig nincs pénz a grafikai filmekre, a nyomólemezt, amely akkortájt valójában még csak nyomómatica, a tördelő-főszerkesztő leleményességére van bízva. S miközben ezt mondom, újra kell emlékeztetnem arra, hogy az ördög a

hetvenes évek második felében sem alszik. A szabadkai kolostorban újra fő-
lősleg nyilvánul meg a magyar barátok számában, s az egyetlen magyar ajkút
is továbbhelyezik.

Mivel azonban Isten görbe vonalakon is egyenesen ír, védelmébe veszi a
Bécsből, majd később Našicéről szerkesztett Agapét és a lassan mellette meg-
jelenő más kiadványokat. Visszatekintve és szem előtt tartva a mai tényeket
is, nem tudom elhallgatni, hogy mennyire hálás vagyok Istennek e nagy mű-
véért. Ezt már sokszor mondtam, de most sem tudok hallgatni róla.

HORVÁTORSZÁGI KIADÓ „MAGYAR RÉSZLEGE”

1982-ben a zágrábi Kršćanska Sadašnjost Kiadó akkortájt fiatal, ma már
elhunyt agilis igazgatója, a nemzeti hovatarozás kérdésében előítéletektől
mentes dr. Josip Turčinović együttműködést ajánl fel az Agapénak. Az együtt-
működés mérföldkövének számít, hogy az Agapé mint az említett kiadó ma-
gyar részlege jogi státust szerez, az illetékes állami szervek ébertelenségének
köszönhetően. (A KS a statútuma és a bejegyzés értelmében Horvátországon
kívülre nem terjeszthette volna ki működését.) Ezenkívül megszületnek az első
nemzetközi kapcsolatok és a tagsága a különböző nemzetközi katolikus szer-
vekben (UCIP, ELCE). A kiadványok és az alkalmazottak száma egyre növe-
kedik, és egyre színvonalasabb munka folyik. A nyomda gépparkja is bővül. A
magyar részlegként való működés nem jelentette az Agapé bekebelezését, ha-
nem teljes finansiális és kiadói önállóságot élvezett.

AGAPÉ, ÚJVIDÉK

Az 1991-ben fellángolt balkáni háborúk miatt a kapcsolattartás Zágrábbal
nehézzé, majd lehetetlenné vált. Újabb lépést kellett tenni. Mivel a Kis-Jugo-
szlavia törvényei mind a mai napig nem kezelik világosan az egyház jogállását,
s mivel a horvát ferences provincia továbbra is magánkezdeményezésű idegen
testként kezeli az Agapét, az új bejegyzés magántulajdonban levő kft. formá-
jában történik, amely teljesen függetlenül működik.

AGAPÉ, SZEGED

Mivel a Gondviselés útjai kifürkészhetetlenek, nem csoda, hogy egy gene-
rális vizitáció keretében születik meg a döntés kiadó és nyomda alapítására
Szegeden. Társvizitátorként járva Ulrich Zankanella bécsi ferencessel a ma-
riánus provinciát, megérlelődik a gondolat, hogy Szegeden is kiadót és nyom-
dát kellene nyitni. S hogy ne ismétlődjön meg a helyzet, hogy egy ferences
„kiadó- és nyomdatulajdonos”, a vegyes kft. mellett döntünk. Kezdeti alapítói
a szegedi Agapénak, a törvény és a jog előtt, az Újvidéki Ferences Rendház,
a budapesti Kapisztrán Provincia és a bécsi Ferences Provincia. Miután a kü-
lönöző esetleges Áfa-vonzatok és hasonló kellemetlenségek miatt a Kapisztrán
Provincia kilépett, a helyét a zágrábi Ferences Rendtartomány töltötte be.
A patronátusok azonban a gyakorlatban nem jelentettek és nem jelentenek
semmi különöset. A munkát itt is előlről kellett kezdeni. Düledező fészereket,
hullaházat kellett kitakarítani, majd újjáépíteni, bővíteni. S mikor már néha
az öröm ajtaján akartunk belépni, az öröm mélységébe zuhantunk. Csak fél-

dának említem meg, hogy amikor első nyomdagépünknek az alapját akartuk kiásni, a valamikor a Mátyás téren elhelyezett szobrok „földi maradványaira” bukkantunk. Ez elegendő volt ahhoz, hogy a műemlékvédelem gyors és hatékony munkájának köszönhetően az udvaron rekedt gép egy éven belül olyanira a rozsdá martaléka legyen, hogy alig lehetett már használatba venni.

2. Célok

Minden kezdeményezésben rendkívül fontosnak tartom a motivációt. Ez alapozza meg a jövőt, az előrehaladást és a sikert. Nekünk, keresztényeknek időálló motivációink vannak. Az időben létező, de időt meghaladó értékekre irányul figyelmünk és cselekvésünk. Az Agapé is ilyen céllal indult és létezik. A franciák azt mondanák, az a „raison d’être”-je.

Talán nem tartanak nagyképűnek, ha azt mondom, hogy már a névadásban is valamilyen mértékben benne van a küldetés meghatározása. A bibliai nevek nemcsak arra szolgálnak, hogy valakit nevén lehessen szólítani, vagy hogy valaki a név segítségével tudatosítsa a másoktól való különbözőségét. A biblia névben benne van az élet, az élet tartalma, a küldetés, a kiválasztottság. Egy multinacionális és multikulturális környezetben olyan nevet kellett találni, amit a más ajkúak is ki tudnak mondani. Az *agapé* görög szóra esett a választás. Tudjuk, a pszichológia is ezzel a kifejezéssel jelöli a szeretet legmagasabb fokát. A kereszténységben kettős jelentése van. Pál apostol használatában az Isten önzetlen, odaadó, viszonzásul semmit nem váró szeretetét jelzi. Az őskeresztények életében az agapé a testvéri lakoma, az eukarisztia folytatása. Kiadónk ezt a kettős szolgálatot szeretné vállalni: terjeszteni az örömhírt arról, hogy az Isten segíteni kívánja az embert, hogy rájöjjön: őt egy lény, nem is akármilyen, hanem örök és tökéletes, mindenkor szereti. Aki megízlelte ezt a szeretetet, az nem tud róla hallgatni. Minden eszközzel hirdeti. A sajtó segítségével is. (Néha irigyen nézem egyes keresztény szekták lelkes sajtóapostolkodását, amíg mi, katolikusok nagyon gyakran csak ún. „business”-nek tartjuk a sajtót, egyesek szórakozásának vagy jobbik esetben feladatának, és nem igehirdetői, helyesebben: Isten-hirdetői eszköznek. Vagy talán a mi Istenünket szégyellnünk kell? Esetleg nem érdemli meg, hogy a sajtó segítségével is hirdessük, ill. tanúságot tegyünk róla?) Másrészt, ha az agapé valamilyen módon Isten „hosszabbított asztala”, akkor jogunk van arra, hogy legalább morzsákat szedjünk erről az asztról. Nem tudjuk teljes egészében megérteni, felfogni és befogadni Istent, de ki kell használnunk minden eszközt, ami a befogadást elősegíti. Esetünkben az írott szó eszközére gondolok.

Az írott és nyomtatott szó valakihez szól. Az Agapé sohasem akart a teológiai racionalizmus lovára ülni, s reméljük, ez nem történik meg a jövőben sem. A hit és az értelem között összhangnak kell uralkodnia. Kiadványaink megválasztásában ezért fontos szempont, hogy olyan könyveket adjunk ki, amelyeket tömegek is meg tudnak érteni. Mit ér az olyan igehirdetés, amit senki sem ért. Az Igének minduntalan meg kell testesülnie. Szent Ferenc atyánknak vannak igen érdekes idevágó gondolatai. Azt mondja a kisebb testvérekről, hogy nekik minduntalan szülniük kell az igét. Így válnak anyákká. A keresztény igehirdetőnek ez kiemelkedő feladata. Úgy kell szólnia az emberhez, hogy abban életet öltson az i(I)ge. Valamikor, elsősorban racionális teológiára

vágyó személyek, azzal is vádoltak bennünket, hogy kiadványainknak nincs teológiai súlya. Elfogadom (habár mostanában ez nem érvényes, és nem is hangzik el effajta vád). Számunkra az a kérdés, hogy egy közepes általános és vallási műveltségű ember (hogy konkrétabb legyek: aki tudja, hogy a fatimai Szűzanya nem a lourdes-i unokahúga) meg tud-e érteni bennünket. Kiadványainkat elsősorban neki szánjuk, de mindenkor azzal a céllal, hogy a kiadvány azonnal emelje is az ő vallási szintjét. Teológiailag azt mondanám, van ebben egy kis kenózis. Pál apostol írja az efcuzsiaknak, hogy Krisztus a megtestesülés lévén „kiüresítette önmagát” isteni mivoltából, hogy felemelhesse az embert isteni szintre. Lehajolni az emberhez, átkarolásra nyújtani a kezét, de úgy, hogy megértse a gesztusunkat, utána átkarolni és felemelni.

Lényeges szempont és cél a kiadvány esztétikája. Kettős törekvésre gondolok, amikor erről beszélek: a szöveggondozás, mert a könyv nyelvművelő feladatokat is ellát. A jó stílus, az érthető nyelvezet, a megfelelő és minőségi fordítás a kultúra szolgálatában áll. A másik szempont a törekvés a szép grafikai kivitelezésre.

Arra is nagyon ügyelünk, hogy könyveink ára elfogadható legyen. A jelen, megváltozott körülmények között ez már sokkal nehezebb. A terjesztők könnyörtelenül megkövetelik árrésüket, a sajtóapostolok száma meg fogyóban van. Aki közelebről ismeri eladási politikánkat, az tudja, hogy ma is igen kedvezményesen hozzá tud jutni a kiadványainkhoz.

Munkatársaink megválogatásában is megköveteljük ezen elvek tiszteletben tartását. Fontosnak tartom, hogy a munkatársak („munkavállalók”, „alkalmazottak”) elfogadják az említett alapelveket. Ez nem mindig könnyű, mert komoly, kemény és kitartó munkát igényel. Olyan hozzáállást a munkához, mint ami a családban szokott lenni: a tennivalót el kell végezni, és semmilyen munka sem számít alacsonyabb vagy magasabb rendűnek. Mindenki számára a saját munkája, vagy éppen az, amit tesz, a legmagasabb rendű. De a munka mellett a légkör is fontos. Az agapét igyekszünk házon belül is megvalósítani: a szeretetben együtt dolgozó kis csapat a fontos. Sokan kérdeztek már, hogy ilyen kevés emberrel hogyan lehet ilyen sokat megvalósítani. Mit válaszoljak? Hát... így!

Kiadónk szolgáltatásokat is nyújt. Amikor kapacitásunk megengedi, szívesen állunk mások rendelkezésére. Ebben is szigorú elveket követünk. Kettőt szeretnék kiemelni: 1. Nem célunk a meggazdagodás, de a tisztességes díjat megkérjük. Ennek fejében folyamatos minőséget kínálunk. Mi feltételezzük, hogy a megrendelő nem azért jön hozzánk, hogy könyvet nyomjunk neki, hanem, hogy vele együtt adjuk ki az ő művét, amelyre aztán mindig büszke lehet (és természetesen mi is). Örömmel, de nem kárörömmel tapasztaljuk, hogy egyre nagyobb azoknak a száma, akik elfordultak tőlünk, mert mások olcsóbban dolgoztak nekik. Miután azonban „összelapátolt”, minőségtelen (de olcsó) munkát kaptak, rájöttek, hogy olcsó húsnak híg a leve. Egészen világosan: mi nemcsak a megrendelő pénzét tiszteljük, hanem elsősorban a megrendelőt. És ehhez kapcsolódik a 2. pont: nincs pénz és nics haszon, ami indokoltá tehetné számunkra, hogy akár szolgáltatásban is elvállaljunk olyan munkát, ami sérti a keresztény erkölcsöket, vagy megrontja az emberek közötti viszonyokat.

3. Termékeink

Kiadványainkat négy fő csoportba sorolnám be:

1. Folyóirat – havonta adjuk ki a Hitélet folyóiratot.
2. Naptárak – minden évben többfajta naptárt jelentetünk meg.
3. Apró kiadványok – különböző szórólapok, szentképek, levelezőlapok...
4. Könyvek – tehát 48 oldal terjedelmet meghaladó kiadványok.

Szeged, 2001. január 24-én, Katolikus Ház, KÉSZ összejövétel

BEVEZETŐ

2000 júniusában tizedik alkalommal rendeztük meg a Zentai Múzeummal közösen hagyományos nyári szemináriumunkat. A téma a házasság volt. A társaság tagjait és más előadókat egy-egy konkrét téma feldolgozására kértük fel a téma kapcsán.

A kérdéskör kiválasztásánál az a felismerés vezérelt bennünket, hogy az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokások, azok, amelyek napjainkban is élnek, számtalan archaikus vonást megőriztek, s ezek azok a rítusok, amelyek alkalmazkodni tudnak a kor viszonyaihoz, a régiségek mellett újabb és újabb elemekkel bővülnek. A három nagy sorsfordulóval: a születéssel, a lakodalommal és a halállal kapcsolatos rítusok közül a lakodalomhoz kapcsolódó szokáscelemek a legösszetettebbek. Egy-egy lakodalmat a kutató nagyon sok szempont alapján vizsgálhat, hiszen itt tetten érhetők a társadalmi szokásaink, népdalaink, néptáncaink, dramatikus játékaink, a táplálkozási hagyományok, a hiedelmek, amelyek végigkísérik a fiatalok útját a menyasszony kikerésétől a fektetésig, aminek bizony meg kellett lennie, az újasszonynak élete párjával a régi időben a padlásra fel kellett mennie, ahogy azt az egyik lakodalmas énekünkben is elmondják.

Bizonyára a szokáskör összetettsége miatt, néprajzosaink ritkán vállalkoztak arra, hogy ezt a látványos szép szokást monografikusan feldolgozzák. A XIX. században e vidék lakodalmi szokásairól csak Kálmány Lajos munkájában, a *Szeged népének* a második kötetében a szajáni lakodalomról találhatunk adatokat. A Borovszky-féle vármegye-monográfiában ugyan részletes összefoglaló olvasható a vármegye valamennyi népének lakodalmáról. Bellosics Bálint, a tanulmány szerzője, többnyire nyugat-bácskai adatok alapján írta meg tanulmányának ezt a fejezetét, a kiindulópontja pedig a baracskaiai lagzija volt. A két világháború közötti időszakban a *Híd*ban a muzslyai lakodalomról találhatunk néhány adatot. A *Jugoszláviai Magyar Újság* cikkpályázatára beküldött pályamunkák közül is csak egy foglalkozik ezzel a témával, ifj. Lakatos Mihály ír *Telecska 1883–1933* című írásában a lakodalomról.

A későbbi időszakban a leglátványosabb, az emberélet fordulójához kapcsolódó szokásunkról kevés olyan tanulmány készült, amely azt minden szempontból megvizsgálta volna.

Jung Károly gombosi, Kovács Endre doroszlói tanulmányai azok, amelyek teljességre törekedtek, de a két könyv, *Az emberélet fordulói*, valamint a *Böl-*

csőtől a koporsóig zenei anyagot nem tartalmaz, márpedig egy-egy lakodalom bemutatásához nélkülözhetetlen az ilyen megközelítés. Tóth Ferenc ürményházi, Csorba Béla temerini összefoglalójából is hiányoznak a népdalok, magyar nóták, amelyek nélkül elképzelhetetlenek a lakodalmak.

Bodor Anikó és Burány Béla legújabb könyvében, a *Vajdasági magyar népdalok* I. kötetében és Burány Béla *Ünnepek, szokások, babonák* I.-ben találunk olyan népdalokat, melyekkel kapcsolatban a szerző közli azt is, hogy a lakodalmakban is énekelték, vagy éneklik napjainkban. Kiss Lajos Horgos népdalait tartalmazó szöveg- és dallamgyűjteménye is utal a népszokás zenei anyagára.

A házassággal kapcsolatos néprajzi kutatások sokszínűségére mutatott rá Jung Károly, amikor a móríngolás jogszokás eredetét és annak interetnikus vonatkozásait taglalta a Vajdasági Történelmi Levéltárban őrzött szövegek alapján. Virág Gábor több tucat mórínglevelet talált a feketicsi református egyház presbiteri jegyzőkönyvei között. Ezeket olvashattuk 2000-ben a *Híd* számaiban, Zentán pedig ezekkel kapcsolatos megfigyeléseit ismertette, melyet e számban is módunkban lesz elolvasni. A hajnali mosdatás szokása legtovább a kupuszina lakodalom befejező szakaszának volt az egyik ünnepélyes mozzanata. Erről Silling István írt részletesebben. A XIX. századi betiltásával, ugyanis a trachoma szembetegséget terjesztette, és a szokáselem délszláv párhuzamaival ugyancsak Jung Károly foglalkozott.

Sinkovics Ferenc a csantavéri lakodalmak csúfolókat vizsgálta tartalmi és funkciójuk szempontjából. Matijevics Lajos találós gyűjteményében is több olyan szöveget olvashatunk, mely a menyasszony kikérésekor hangzott el. A falusi lakodalmak legvidámabb jelenetei közé tartozik a menyasszony kikérésekor elhangzó találós kérdés, melyet vagy a menyasszony vőfélye tesz fel a vőlegény násznagyának, vagy éppenséggel a vőlegénynek. A szellemes szövicceken alapuló, napi aktualitásokhoz is kapcsolódó szövegek megérnék, hogy nagyobb figyelmet fordítsunk rájuk.

Borús Rózsa szépen foglalta össze az egykori topolyai lakodalmak szokásrendjét, másrészt több kéziratban maradt vőfélyverset őrzött meg a feledéstől. A topolyai lakodalmak ismertetésekor hangsúlyozza a lakodalmak ceremóniamesterének szerepét, a lakodalom menetét a vőfélyek szempontjából követi nyomon, de számtalan apró mozzanatra: hiedelemre, társadalmi szokásra hívja fel az olvasó figyelmét, amely nélkülözhetetlen e szokás megismerésében. Könyvének külön értéke az úgynevezett *Pacséri vőfélykönyv*. A hetvenkét oldalas, sűrűn teleírt szöveg keletkezésének idejét a szerző nem tudta megfejtetni, megpróbálta a szájhagyománnyal és a levéltári adatokkal összeegyeztetni, s azok alapján körülhatárolni azt az időszakot, amikor a versek keletkeztek. A füzet tulajdonosai úgy emlékeztek, hogy a verseket valamikor a múlt század közepén Erdélyi György másolta. Az anyakönyvi adatokat böngészve a szerző arra következtetett, hogy a szövegek lejegyzését már 1840-ben befejezhette az ismeretlen szerző.

A pacséri vőfélykönyv ugyan nem ad hiteles képet a XIX. századi lakodalmakról, de a rítus menetére némi eligazítást nyújt. A későbbi vőfélyszövegek szempontjából tanulságos a pacséri kézirat szöveg. Másolója bizonyára a korszak divatos ponyvanyomtatványait másolta a maga örömeire, családjának okulására. Úgy gondolom, hogy több nyomtatott szöveggel is összeszerkesztett. Nem népi szövegeket örökít meg az egykor másoló, hiszen a ba-

rokkos versforma, az antik hősök megjelenítése az erkölcsi példabeszédekben ismeretlenek még a népi írásbeliségben is. A szabadkai Bittermann Károly két füzetet adott ki 1854-ben a *Vőfények kötelessége*, illetve *Vőfényi kötelességek* címen. Ezekben is olvashatók a pacséri vőfélykönyvben található antik irodalmi párhuzamok.

Az igazi parasztvőfélyek természetesen a későbbiekben felhasználták ezeket a kiadványokat, szabadon alakították azokat a közösségük ízlése szerint. Leegyszerűsítették a verselést, s az így átalakított szövegek egyszerűségükben még nyertek is: gördülékenyek lettek, képeikben egyszerűsödtek. Az történt velük, mint a betyárballadákkal, amelyek tizenkilencedik századi alapját ugyancsak a tizenkilencedik századi nyomtatott históriás énekekben kell keresnünk. A vőfélyversek azonban sohasem érték el azt az esztétikai színvonalat, mint az előbb említett balladáink. Lehet, hogy épp azért, mert az írásbeliségtől sohasem tudtak elszakadni, hiszen folyamatosan jelentek meg még a harmincas–negyvenes években is.

A vőfélykedés egy-egy fiatalembernek nagy élménye. A két világháború közötti időszakban nem járt érte fizetség, azok vállalhatták ezt a feladatot, akik még nem házasodtak meg. Később már kiegészítő keresete volt egy-egy ügyesebb falusi-kisvárosi parasztembernek. Az egyes vőfélyeknek körzete alakult ki, hogy hol vezette a lagzikat. Ezért a későbbiekben már nem szívesen adták tovább szövegeiket. Élete végén volt alkalmam beszélgetni a csantavéri vőfélykirállyal, aki büszkén mesélte, hogy hozott össze verseiből, táncaiból egy szép házat, miközben sok száz fiatal párt indított el a házasság rögzös útján. A verseket éppen ezért nem szívesen adják át, még a kutatóknak se.

A X. zentai tanácskozáson a házassággal kapcsolatos kérdéseket akartuk tehát megvitatni, ezért előadónk többsége nem egy-egy település lakodalmi szokásait mutatta be, hanem azoknak egy-egy apró részletét. Célunk az volt, irányítsuk arra a figyelmet, hogy milyen sok szempontot kell figyelembe venni annak, aki majdan rászánja magát, és megírja egy település házassággal kapcsolatos minden mozzanatát.

A tanácskozás megtartását ezúttal is a budapesti székhelyű Illyés Közalapítvány támogatta, valamint a zentai cukrászok, akik az összejövetelre lakodalmas tortákat készítettek.

BESZÉDES Valéria

A HÁZASSÁG MINT SZENTSÉG

A házasság szentségéről kell szólni egy néprajzi jellegű tanácskozáson. Talán első tekintetre úgy tűnhet, hogy egy vallási, talán teológiai hangvételű előadás kakukkojtás ilyen körülmények között. Meggyőződésem szerint nem így van, mert a népszokások a szentségi házasságra épülnek, annak mondanivalóját domborítják ki, belőle merítik az ihletet. A polgári házasság csak a népszokások kialakulása után jelenik meg népünk körében.

A házasság valójában természetes, ősi intézmény, elsődlegesen emberi és közösségi intézmény. Ebből egyértelműen következik, hogy a házasság nem magában véve szentség, vallásgyakorlat, liturgia vagy üdvrendi dolog.

Másrészt már a Biblia legelső oldala úgy mutatja be az embert mint férfit és nőt, és így együtt mondja őket Isten képerre és hasonlatosságára formált közösségnek (Ter. 1, 26–28.). Ebből az idézetből kiindulva a Bibliában végighúzódik a házasságnak és a szerelemnek ez a párhuzamba állítása az Istennel és a választott néppel, illetve a nép és Isten viszonyával, kapcsolatával. Elegendő csak a próféták idevonatkozó soraira vagy az Énekek énekére utalni.

Ez az Istenre irányítottság eredményezte, hogy a zsidók eljutnak a többnejűségtől és a nő munkaerőként, szinte tulajdonként való értékelésétől az egynejségig és az életre szóló szeretetben elkötelezett házasságig, a Mózesztől Jézusig eltelt évszázadok során.

Jézus tette meg a döntő lépést, amikor a házasságot életre szóló, szeretetben elkötelezett, szentségi valósággá emeli ki, és a saját szeretetének megjelenítését látja benne.

Jézus a közöttünk való jelenlétét, illetve annak kifejeződését az emberi közösségre tette: „Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18, 20.). Ha ez az idézet érvényes bármilyen imádságos és szeretetközösségre, akkor eminens módon a házasságra, ahol életre szóló, elkötelezett, ajándékozó szeretetben együtt van férj, feleség és gyermek. A házasság szentsége tehát az a szeretetközösség, az a minőség az emberi kapcsolatban, ami Jézust hordozza.

Egyház kicsiben, vagyis az egyház alapsejtje, alapközössége. Ezért a keresztény férfi és nő, amikor házasságban elkötelezi magát, templomi esküvőt is akar, hogy házasságát beleépítse az egyházba. Az esketési szertartás ezt jelenti, és erre kötelezi el a házastársakat.

A házasság szentsége tehát a házastársak egész életvitele, szeretete, összetartozása és az a képesség, hogy kegyelem erejével meg tudják gyógyítani egymást a szeretetre. Segíteni tudnak egymáson, hogy túljussanak a csalódásokon, sérelmeken, bezárkózottságon, és tudják együtt építeni azt a szeretetet, amely Krisztus szeretetének a kibontakozása közöttünk. Ez az új parancs egyik alapvető kibontakozása közöttünk: „Szeressétek egymást! Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13, 34.).

Két szentség alakítja az egyházat: az egyházi rend szentsége, a diakónus, a miséző pap és a püspök az egyház szervezettségét, intézményes vonatkozását, a házasság szentsége pedig az egyház élő, közösségi megvalósulását. A házasság szentsége adja, hogy az egyház nem csupán egy intézmény, egy üdvrendi szolgálat, hanem Krisztus élő, éltető, az egész emberi életet megszentelő valóság.

Az egyház nem lakodalmi ünnepek és díszletek árusa. Amíg ünnepeljük az új házasság létrejöttét, ünnepeljük az általuk és bennük újjászülető egyházat is, úgy is mint közösséget, ami a kettőjük szeretetében-szerelmében bontakozik ki, de úgy is mint az élet hordozóit, hiszen ebben a szeretetben születnek, nőnek fel, lesznek hívővé és polgárrá az új nemzedék tagjai. Minden szeretetben elkötelezett házasságban, ami beleépül a szertartás által az egyházba, bizonyos értelemben Krisztus megtestesülése folytatódik a történelemben.

Erre a valóságra utal Szt. Pál az efezusiakhoz írt levelében, amikor a férfi és a nő kapcsolatát Krisztus és az egyház kapcsolatával hozza párhuzamba és a férfiakat arra buzdítja, hogy úgy szeressék feleségüket, ahogy Krisztus szeretle egyházát. Életét adta érte. A nőket pedig, hogy úgy engedelmeskedjenek a férjüknek, mint ahogy az egyház követi Krisztust. És végül azt mondja: „Nagy titok ez, én Krisztusra és az Egyházra vonatkoztatom” (Ef 5, 32.).

A néprajzi vonatkozások egy része éppen erre a nagy, de nehezen kifejezhető misztériumra utal, mert az mégis a mindennapi életben bontakozik ki és annak megszentelője.

Van egy nagyon szép, népies, de teológiai töltést is magában hordozó megfogalmazás a házasság szentségével kapcsolatban, a házi áldás:

Hol hit, ott szeretet.
Hol szeretet, ott béke.
Hol béke, ott áldás.
Hol áldás, ott Isten.
Hol Isten, ott szükség nincsen.

A házasság szentsége ezt az élő és éltető gondolatot valósítja meg közöttünk és bennünk.

A HÁZASSÁGKÖTÉS ÉS SZOKÁSKÖRE

A házasság két különböző nemű egyén együttélése utódok létrehozása és azok felnevelése céljából, ennek folyamán különböző szexuális, gazdasági, társadalmi természetű együttműködés jön létre köztük, amely a férfi és női tulajdonságok egymást kiegészítő voltán alapul.

A házasságkötés a családalapítás kapuja – a család, a társadalom alapsejtje.

Így a házasságkötés szükségszerűen a legjelentősebb események közé tartozik mindazon társadalmakban, amelyek a család létének fontosságot tulajdonítanak.

Ez a jelentős esemény minden társadalomban jogszokások, illetve a tételes jog által szabályozott – hiszen családi állapot megváltoztatásával jár, és vagyoni jogi kihatása is jelentős. Minden házasságkötés változást idéz elő a társadalom épületében. Ez az állapotváltozás a társadalom számos tagját érinti, akikkel ezt időben rendezni kell, épp a további kiegyensúlyozott társadalmi élet érdekében.

A társadalom életében, az érintett egyének és környezetük számára a bekövetkező változás nyilvánosságra hozására szükség van, épp a társadalom zavartalan továbbműködése érdekében. Ezért ünnepélyes külsőségek között valószínűsítik meg a nagy társadalmi lépést. Vagyis olyan formaságok között hajtják azt végre, amely a közfigyelmet magára vonja. A cselekményeket nyilvánosan hajtják végre, hogy azok egyes lépései mindenki számára követhetőek legyenek. Lényeges minden személy jelenléte, aki csak érintve van. A házasságra lépők és hozzátartozóik, barátaik mellett segítők jelenléte volt nélkülözhetetlen, ám szükségesnek látták a szűkebb és tágabb értelemben vett közösség bevonását is. Esztétikusan, jól komponáltan, a művészet eszközeinek bevetésével történnek, számos, többé-kevésbé érintett, és segítő szereplő aktív közreműködésével.

Valamennyi résztvevőt kellemes élményben részesítik: a szép látványok, akusztikus élmények, zene, költészet, a társas együttlét öröme, az eszem-iszom által.

A házasságkötés, mint társadalmi esemény fontosságának kiemelését szolgálta a művészet szinte minden ága. Mindazt, amit a házasságkötés alkalmával el kellett végezni, törekedtek művészi formába önteni. Így a szóbelileg megfogalmazandókat, előadandókat – amelyek részben jog kihatással is bírtak – míves megformáltság jellemezte. Az előkelők menyegzőin a kor kiváló szónokai vitték a szót, a köznépen a jó beszédkészségű emberek, akik szinte évszázado-

kon keresztül változatlan, bibliai idézetekkel gazdagított beszédekben kérték meg a lányt. A versbe foglalt mondókák nyomtatásban, kézírásban országszerte elterjedtek az utóbbi két évszázad folyamán, eközben gazdagodtak és alakultak, alakították a szokáskör folyamatát színjátékszerűvé, s tették a szónokot nemcsak ceremónia-, hanem gyakran mókamesterré is. Az *ének*, mint az érzelmek kifejezésének legelfogadottabb eszköze folyamatosan jelen volt a lakodalmakban, rangot adott az életre szóló lépéseket törvényszerűen kísérő érzelmeknek, amelyek jó része társadalmi elismertséget nem nyerhetett. E női – kollektívnek mondható – érzésvilág megszólaltatói a leányok, asszonyok voltak, akik a házasságra készülő menyasszonyt körülvették, s dalaikban az örök női sorsot énekelték meg, ami most épp egy adott leányon teljesül be. Másfajta énekek pedig épp a házasság sikeréhez szükséges tudnivalókat, intelmeket adták elő a fiatal párnak és az egész közösségnek, amelyek költői formájától a tartalom jobb megértését, emlékezetbe vésését remélhették. A *hangszeres zene* fontos hangulatfestő szerepet játszott a lakodalmak folyamán, legfőképpen azonban a vidám, optimista hangulat keltése volt a célja, és a mozgások; a vonulások és a tánc ütemének megadása. A lakodalom fő hangulatkeltői a tréfamester vőfély mellett a zenészek voltak. A *tánc* pedig mind az emberi kapcsolatok, mind pedig az érzelmi állapotok kifejezése terén a legnagyobb lehetőséget nyújtja, nem szólva a lakodalmakon résztvevők egyszerű, maguk kimutatására irányuló vágyukról. Ehhez sűrűn járult hozzá saját éneklésük is.

A jelképes, a különleges alkalomra utaló különleges tárgyban bővelkedő *tárgyi környezet* kielégítette az adott közösség esztétikai igényét, illetve egyes esetekben meglepetésekben részesítette a résztvevőket újításaival. Ide értendő a lakodalmas ház, a porta díszítése, a lakásbelső vagy a lakodalmi sátor kialakítása, az öltözetek és ruhadíszek, amelyek többnyire jel értékkel is bírnak, nem utolsósorban pedig az *események szervezettsége* jelentett esztétikai élményt: a szokáskör résztvevőinek térbeli elhelyezkedése, egymáshoz viszonyított helyfoglalása, az összkép, amit mindez nyújt. Különösen érvényesült ez a hatás a meneteknél, vonulásoknál, a kelengyevitelnél és a kelengye közszemlére kirakásánál. De még az *emberi érintkezés* egyszerű formái, a kommunikáció minden módja ez alkalommal szintén jól megkomponált kellett hogy legyen az ünnepi alkalmak során.

A menyegzők, lakodalmak a hatalmasok körében különleges, *új alkotások* létrejöttének ösztönzői lehettek, számos példát ismerünk zeneművek, színjátékok, magas szintű szónoklatok, különleges dekorációk ilyen alkalomra való elkészültének, létrejöttének. A társadalom szélesebb körében kevésbé az új értékek létrejötte volt a jellemző, sokkal inkább a meglévők érvényesítéséhez ragaszkodás. Óriási feladat- és anyagi erőfeszítés-vállalással a lakodalom a kultúra új vívmányainak, újonnan megjelenő esztétikai értékeknek is szálláscsinálója volt, amelyek a továbbiakban lassacskán „beljebb” kerültek a kultúrába, a mindennapok gyakorlatába.

A szokáskör *étkezései* nagy hagyományú jelképes étkeket is magukba foglalnak, helyet kapnak bennük az aktuálisan legtöbbször értékelt ételféleségek, ám mindenkor nyitottak az újdonságok, a még nem megszokott számára is, amely az alkalmilag megismertből kerül át a gyakorlatba, a többször fogyasztott étkek sorába.

A különleges szórakozások ritkán valóban csak azok, többnyire felfedezhető bennük *jelképes elem*. Hasonló a helyzet a *színhátékokkal*, amelyek – akár új, az alkalomra készült, bemutatott művek, mint erre kiváló példák vannak – akár népi színhátékok, valamilyen kapcsolatban szoktak lenni a házasságkötés történéseivel.

A házasságkötés eseményének fontossága oda vezetett, hogy hosszú időn keresztül a *kultúra legjelesebb eredményeinek, vívmányainak seregszemléje* volt, sőt: a *kultúra előremozdítója*. Napjainkban ismét megnyilvánulnak tendenciák, amelyek ebbe az irányba mutatnak. Ezek a mai ember egzotikus vágyait tükrözik, ami elsősorban a házasságkötés különleges helyszínének megválasztásában ölt testet, az egyéb gazdag külsőségek feltűnése mellett.

A nyilvánosan, szépen, ünnepélyesen végrehajtott cselekmények *elrendezik az emberek között elrendezendőket*. A változás azonban nem csupán a társadalmon belül igényel lépéseket: szükség van annak közvetítésére a *földöntúli erők felé* is: az egyházi házasságkötés és az azon túli vallásos megnyilvánulások a *szakrális világ irányában* rendezik el az új kapcsolatot, vagyis az égiek felé. A *többé-kevésbé meghatározatlan földöntúli erőkkel szemben* pedig a mágikus, hiedelem hátterű cselekedetek, amelyeket szép számmal találunk a házasságkötés körül, és amelyekkel a házasságra lépés jövőbeli kedvező kimenetelét kívánják elérni.

A *házasságkötés szokásai* szokáskört alkotnak, mint fentebb említettük. Ez a szokáskör a házassági szándék megjelenésével veszi kezdetét, és a házaselet megkezdésével és annak társadalmi elismertetésével adja át helyét az élet azt követő teendőinek. A szokások, a szokáskör jól megkomponált forgatókönyve ahhoz segíti az egyént, hogy törekvéseit a társadalmi csoport elismert értékeihez igazítsa, és maximális társadalmi segítséget nyújt ahhoz, hogy eleget tudjon tenni a követelményeknek.

Arnold van Gennep a század elején alkotta meg tanát az átmenet rítusairól, megállapítva azok jelentős szerepét a társadalom valamely csoportjából a másikba történő átlépésnél, lezárva az egyiket és bevezetve a másikba, az újba. Elméletét Balázs Lajos továbbgondolta, mintegy kompként képzelve el a szokáscselekményt, amely a házasságra lépőket mintegy átviszi, átsegíti egyik állapotból a másikba.

A házasságkötés szokásköre az egyén életének történéseit különböző kontextusokba helyezi.

A *bölcsőtől a sírig tartó* életét, életfolyamatát segíti átgondolnia a házasságra lépőnek, elvezetve ahhoz a felismeréshez, hogy az ő közös életükből új generáció élete indul majd el.

Ugyancsak az *emberi közösségi életről vallott gondolatok* – mintegy házasságra előkészítő tanfolyamként – megjelennek a házasságkötés szokáskörében: az azok dalaiban, a vőfély beszédeiben, a találós kérdésekben és a tréfákban.

Az *első ünnepélyes házasságkötések az uralkodóké* voltak, és ez érthető is. Az uralkodók, majd az őket utánzó előkelők egybekelése sok ember – országok, birodalmak, nagyobb és kisebb földbirtokok lakóinak, polgárainak, a házasságot kötő, vagy ahban közvetlenül érdekelt (rendszerint szülő) alávetettjei – életét befolyásolja, érinti, ugyanakkor itt áll rendelkezésre az anyagi erő, a mozgatható, illetve az érdeklődéstől hajtva mozduló embersereg. A múlt idők hatalmasainak házasságkötéséről számos emlék maradt az utókorra. A látott,

átélt, hírből hallott menyegzők óriási közérdeklődést váltottak ki, és követendő példaként hatottak. Így nyomon követhető az ünnepélyes házasságkötés igényének és megvalósításának mind szélesebb körben kibontakozó igénye, a társadalom újabb és újabb köreit érintve meg.

Ismerjük a *'hét országra szóló lakodalom'* megnevezést, ami egy uralkodói menyegző esetében biztosan nem túlzás. Hiszen a királyi arát, akinek királylánynak kellett lennie – tehát csak más országból származhatott –, el kellett hozni hazájából, esetleg több országon keresztülhaladva. A fejedelmi nász tanúul pedig mindazon országok koronás fői vagy azok küldöttei megjelentek, akikkel az együttműködést fontosnak tartották.

Már az Árpád-ház uralkodóinak házasságkötéseiről is tudósítanak szemtanúk, mint igen jelentős eseményekről.

Hazánkban is az *uralkodói házasságkötések példáját követték a főurak*. Mint ahogy a magyarországi szellemi és művészeti kultúra, Mátyás király életmódja, udvartartása gyakorolta a legnagyobb hatást, így az ő házasságkötése is csodálatos például szolgált aragóniai Beatrixszal. A 16–17–18. században főuraink rendeztek több vármegyére szóló lakodalmakat, bőven igénybe véve erre a jobbagyok szolgáltatásait, s fogadva az ország olykor igen távoli pontjairól érkező rokonokat és egyéb egyenrangú kapcsolataikat.

Európa gazdaságilag fejlett részében a későreneszánsz korban vált elterjedtté a lakodalomrendezés széles társadalmi nyilvánosság előtt. Előbb a *polgárság*, később a *parasztság* vállalkozott arra, hogy a házasságkötés sokakat kellemes élményben részesítő, gazdag, reprezentatív megrendezésével saját családjának fontosságára is ráirányítsa a közfigyelmet, arra a családra, illetve azokra a családokra, amelynek tagja, leszármazottja házasságra lép.

A *nagyszabású paraszti lakodalmi ünnepe*segekről a 18–19. századból számos tudósítás tájékoztat. A magyar nyelvterületen a 19. század elején oly különböző szokások a múlt század folyamán, nem kis mértékben a vőfélykönyvek hatására egységesültek bizonyos fokig.

A paraszti házasságkötési szokáskör *állami és egyházi törvények*, az uralkodó – főúri, majd polgári menyegzői gyakorlat, a *vőfélykönyvek* egységesítő hatása és a 19. századi paraszti kultúra reprezentációs ambíciói, a népművészet az ország nagy részén kiteljesedett felvirágzása összehatásaként alakult vidékenként, társadalmi csoportonként más és más formákat öltve, *lényegében* azonban *évszázadokon keresztül megőrzött, fenntartott, újításokkal fokozatosan bővített, fejlesztett vázat követett*.

A házasságkötés *szokásköre hű tükre a két nem közötti kapcsolatok valóságos alakulásának*. A múlt századi házasságkötések szokáskörét a nagy távolságról indulás jellemezte: a szülői megfontolás, az anyagi, társadalmi megfontolások szerint megfelelő feleségnek való megkeresése és megtalálása olykor jelentős utánjárás árán, a társadalmi érintkezés különböző alkalmainak felhasználásával, amelyek közt még a leányvásár is előfordult. Megfelelő anyagi és társadalmi háttérrel rendelkező, egészséges, munkabíró leányt kerestek. A leánynézés, háztűznézés után történhetett kérés válaszadással, gyakran a két fiatal közti ismeretség teljes, vagy szinte teljes hiányával. A lánykérés olykor a jegyajándék átadásának is alkalma volt, nem tartott egyik fél sem igényt ünnepélyes eljegyzésre, illetve ha igen: az szinte a lakodalom bevezetője lett. A kelengye befejezése, s a rajta végzett utolsó simítások nagy közösségi segítség-

gel töltötték be a menyasszony napjait, miközben az összeházasulandók között a személyes kapcsolat egyáltalán nem mélyült el. A lakodalom gyakorlati előkészítése: a családok által erre a célra előállított javak feldolgozása, vendégek ünnepélyes meghívása a lakodalomba és közülük a család jóembereinek, közeli kapcsolatainak bevonása az előkészületi munkákba és a lakodalommal kapcsolatos áldozatvállalásba.

A lakodalom közvetlen előkészítése a házasságra lépő fiatalok búcsúestje, a leány- és legénybúcsú, saját ifjúkori környezetüktől.

A lakodalom kezdete, a vendégek fogadása, a menyasszony kikérése az esküvőre a jegyajándékok, öltözetdarabok küldése után, az esküvőre vonulás, az esküvő a hozzá fűződő laikus rítusokkal, a templom előtt eljárt tánc s az esküvő után visszatérés a leányos házhoz, hogy onnan – most már kelengyéjével együtt – vonuljon, magát s a házasságba magával vitteket faluszerte megszemlélni engedve az ismételt kikérés után – férje házához, azoknak kíséretében, akiket, mint rosszban járókat alig engedtek be a menyasszonyos házhoz. Az elköött útnál a vőlegény által megfizetve az adót a legényseregnek, a vőlegényes háznál próbatételeknek alávetve, a családhoz, a házhoz szoktató cselekményeket végrehajtva a vőlegénnyel együttes étkezése után a résztvevők ajándékait elfogadva egész csapat tisztségviselő kíséretében jutott el nászának színhelyére – többnyire a padlásra, amelyből kihallatszó neszekre száz fül figyelt. Másnap reggel kontyolás, majd a nász ellenőrzése a lányos ház részéről is „kárlátók” által, akik az életet jelképező kalácsokkal jöttek.

A fent leírt szokáskör kanyarulatait az életmód fejlődése vágta át időközben. A közvetítők, szülők nélkül egymásra talált fiatalok házassági tervükről maguk döntenek, szüleiket épp csak beavatva szándékukba. Így a szokáskör lakodalom előtti része esetleg egy eljegyzésből – ami kezd kimenni a divatból – áll csupán, s a lakodalmi előkészületekre tevődik a hangsúly, amelyek korunkban sokkal egyszerűbbek egy részről, másrészt az igények növekedésének terhe rakodik rájuk.

A 20. században nemigen ment már násznép kétfelé esküvő után, s a látványos kelengyevitelek jelentősége is egyre csökkent. Pénzes menyasszonytánc előzte meg a menyasszony fejének bekötését éjfél tájban, s hogy a menyasszony ekkorra még szűz volt-e vagy sem, csak az ifjú pár leleményességétől függött, mindenesetre senki nem ellenőrizte. Egnaposra zsugorodott lakodalomba nem fért már a hérész-, kárlátójövetel, ha csak este, éjjel meg nem történt.

Mindeközben a *polgári élet normái* jelentősen behatoltak a falusi lakodalomrendezés szabályrendszerébe a kölcsönvett menyasszonyi ruhákkal és étkezletekkel.

Az eladó lány, a vőlegény, maguk intézik sorsukat, és díszes, hangulatos esküvőjük, lakodalmuk sokkal inkább saját személyük középpontba állítását és anyagi érdekeiket szolgálja, mint eleget tenni jogszokások követelményének. De hogy törekvésükhöz *esztétikummal teli és a modern kor követelményeihez is alkalmazható szokáskincset* örökölték: lehetővé teszi számukra a közöség által elfogadott módon való megünneplését, életük nagy alkalmának, ami még akkor is nagy nap, ha netalán nem tart örökké a „holtomiglan – holtodiglan”.

MÓRINGOLÁS FEKETICSEN

Kutatásaim során páratlan mennyiségű és értékű hitbérlevélre bukkantam a feketicsi református egyház levéltárában. Ezek a házassági szerződések 1810 és 1879 között keletkeztek és a *Moring Levelek* jelzetű könyvben olvashatók. Egy részük csak másolat, amelyet a rendszerező a neki utólag bemutatott eredetiktől másolt le, nagyobbik hányaduk azonban eredeti.

A magyar szakirodalomban Mándoki László és Tárkányi Szűcs Ernő foglalkozott részletesen a hitbér kérdéssel. Különösen az utóbbi tárgyalja kimerítően őket *A magyar népi jogszokások* című könyvében. A móríngolás kialakulásának történelmi fejlődését vizsgálva megállapítja:

„A házassági szerződések leglényegesebb, önállósult és kiemelhető típusát a hitbér-megállapodások alkották. A hitbér a középkor házassági vagyoni jogának volt az intézménye, amely a 20. század közepéig fennmaradt ugyan, de céljában és tartalmában jelentős fejlődésen ment át. Valójában ez még a nő vételára, amit azonban már nem a nő tényleges átvételekor kellett fizetni, hanem a férj vagyonát zálogjog erejével terhelte, és halála után vált esedékessé a nő javára.”

A hitbér feltételei a 18. századot megelőző évszázadokban különböztek egymástól aszerint, hogy országos vagy városi jogról, illetve Erdélyről volt-e szó.

Az országos jog szerint a hitbér a törvényesen férjhez adott nő pénzbeli díja, amelyet szüzessége elvesztése és házassági kötelessége teljesítése fejében, férje halála után kapott. Ez az összeg férje vagyoni helyzetének volt a függvénye. Az asszony a neki ígért díjat akkor is megkapta, ha házassága önhibáján kívül szűnt meg.

A városi jogban, így a Szepességben, a nő díja elsősorban ingóság. Ez itt csak akkor járt, ha a férj a házasságkötés után egy év és hat hét alatt elhalt, gyerek pedig nem maradt.

Erdélyben jegyruha néven ismerték a hitbért, ami az országos jogtól főleg a megadás módjában különbözött: kétharmadát készpénzben, egyharmadát ingóságokban fizették.

Ezek a kötelező, a törvényes hitbér alakzataiként kerültek alkalmazásra olyan esetben, amikor szerződéses (írott) hitbérben (házassági bérben) nem történt megállapodás. A 18. században ugrásszerűen megemelkedett a szerződéses hitbérügyek száma, és szokásjogi úton fejlődött ki a *móring*, az írott hitbér intézménye, a törvényes hitbér képére, de bizonyos formai és tartalmi eltérésekkel.

A feketicsi reformátusok móringlevelei is ilyen formai és tartalmi eltéréseket, pontosabban sajátosságokat mutatnak, előbb azonban lássuk, hogyan határozza meg a nép a móríng fogalmát:

a) menyasszony hozománya

b) az a pénzösszeg, ritkábban egyéb ajándék, amelyet a vőlegény eljegyzéskor a menyasszonynak ad

c) házassági szerződésben kölcsönösen vagy az egyik fél által a másik javára kikötött összeg

d) a házasság anyagi feltételeivel, a majdani házastársak öröklésével kapcsolatosan létrejött megállapodás, szerződés a menyasszony és a vőlegény családja között

e) házassági ajándék.

Mándoki László két megfogalmazását adja a hitbérnek:

1. Az a pénzösszeg, amin megvette a vő a lányt leendő feleségének. Ebből vették a lakodalmi ruhát stb. Lehetett a móríng pénz is, jószág is.

2. Az a pénzösszeg, amelyet a házasság alkalmával a családos özvegyember kiköt második felesége számára.

A fentieket összefoglalva tehát a *móríng* az a díj, amelyet a férj a házasság megkötése és teljesítése esetére ígér a felesége részére.

A mórínglevél – így a feketicsiek is – a házasság megkötése előtt írásban, sokszor házassági szerződés formájában készült. A megállapodást a menyasszony és a vőlegény, valamint két, néha több tanú, sőt a jegyző meg *bizonyoságként* maga a lelkész is aláírta. Ezáltal azok közokiratokká lettek. A református falvak szokásaihoz híven ezeket az anyakönyvi iratokat kezelő lelkésznél helyezték el.

A házassági szerződésekben a megállapodások feltételei és körülményei a helyi szokás szerint változtak. A feketicsiek szinte kivétel nélkül csak a második házasság esetén móríngoltak. Időrendben az elsőt 1810. november 15-én keltezték, és az akkori lelkész, Kertvélesy Pál látta el a bizonyosság jeléül kézjegyével és pecsétjével. Ő is nyitotta meg a *Moring Levelek* könyvét, amelybe felvette és bemásolta az eredeti hitbérleveleket.

Írásos megállapodásaikat különbözőképpen nevezték: *contractus*, *contractus matrimonialis*, *házassági ajánlat*, *házassági kötél*, *házassági szerződés*, *megegyezés*, *moring levél*.

A szokásoknak megfelelően az eljegyzéskor, tehát házasság előtt, rendszerint két tanú jelenlétében móríngoltak a helybeliek.

A keletkezés helye szerint három csoportba sorolhatjuk őket:

a) *magánokirat*, a móríngoló saját kezűleg, esetleg más által, tanúk vagy azok jelenléte nélkül adja.

Én Bertok Miháj ajánlom azzon moringot Száz forintot az énel jegyzet fellesegémnek Vég Máriának,

Vagy másik példa:

Én Fejszés János Elvettem Cina Ersébettett 1833 Esztendőben 21 Aprilisban, Ol Feltitelem hogy ha az ur isten Engemet Kiszólít evilágbol Által ajánlom Fél Szöllött Moringba hogy ha nekem Gondomat viseli amelyet Szívesen válal magára Mint hittves társ Én Tiszta szívemből Atyálom

b) *egyházi közokirat*: a lelkész, a presbiterek, násznagyok, esetleg más tanúk előtt móríngoltak, azután aláírták vagy ellátták kezük „keresztvonásával”:

Alább írt megemlékezvén arról, hogy halandó vagyok, ezen Levelemnek rendiben adom tudokra mindeneknek, a'kiknek illik, hogy én az én Feleségemnek Kakas 'Su'sánnának azon esetre, ha halálom történne, rendelek az én erántam és első Feleségemről maradt gyermekeim eránt meg mutatott és eléggé meg nem jutalmazható hűségéért 200, az az kétszáz Forintokat Tzedulában, ólly fel tétel alatt: hogy ha házamban gyermekeimmel csendesen nem maradhatna, és a' szükséges ételmet, ruházatot ő reá nézve gyermekeim ki nem szolgáltatnák azon két száz Forintokat javaimból Törvény útján is meg vehesse és arról tettzése szerént rendelést tehessen. Feketehegyenn Szent Jakab Havának 15^k napján, '833^k Eszt.

<i>Előttünk</i>		<i>Dongó Mihály</i>
<i>Kertvélesy Pál</i>	<i>L.S.</i>	<i>Keze X vonása</i>
<i>Rendes Prédikátor</i>		
<i>Boldi'sár Imre mk</i>		<i>Kakas 'Su'sánná</i>
<i>Segéd Prédikátor előtt</i>		<i>keze X vonása</i>

c) *világi közokirat*, az előljáráóság tagjainak, jegyzőnek jelenlétében írott házassági szerződés:

Házassági – Szerződés

Mely a mai napon egyrészt Besnyi Sándor – másrészt pedig özvegy Juhász szül. Lukáts Zsusánna asszony mint házasulandó felek között következőleg köttetett:

1^{ször} Kijelentik Besnyi Sándor és Lukáts Zsusánna hogy ők kölcsönös hajlamból egymással házasságra lépnek.

2^{ször} Mindegyik fél a jelenleg tulajdonjoggal bírt vagyonát megtartja és arról minden közösséget kizárva önként és szabadon rendelkezik.

3^{ször} Amit a házasulandó felek a házasság tartama alatt együtt szereznek az közös leend.

4^{ször} Azon esetre, ha Lukáts Zsusánna egyenest leszármazó örökösök hátrahagyása nélkül férje előtt meghalna, akkor az egész közszereményt férje öröklen-di; ellenben ha Besnyi Sándor előbb elhalna mint neje, akkor a közszeremény felerészben özvegyére felerészben pedig első házasságából nemzett gyermekeire szálland.

5^{ször} Kijelentik a szerződő felek, hogy jelen házassági szerződés önkarattal létrejött, s hogy azt a törvényes egyházi egybekelés napjától fogva jogérvényesnek tekintik.

Kelt Feketehegyen 1872. Május hó 21^{én}

<i>Előttünk</i>		
<i>Buruzs István</i>		<i>Besnyi Sándor</i>
<i>Toth Sámuel</i>		<i>Lukáts Zsusánna</i>
<i>Molnár Miklós jegyző</i>		

A mórínglevél világi közokirat jellegét erősítette az is, hogy 1851-től 15 krajcáros állami okmánybélyeggel felülbélyegzett és a község pecsétjével ellátott papírra írták. A feketicsiek nagy jelentőséget tulajdonítottak ezen okiratoknak, láttuk, a lelkész egyházi könyvbe bejegyezte őket, amit pedig nem, azt átadták neki megőrzésre.

KIK MÓRINGOLTAK?

Az alábbi házassági szerződést a férjhezmenendő özvegyasszony volt anyósa – úgy tűnik, rendkívüli fontossága miatt – öt tanú jelenlétében kötötte jóvendőbeli mostohavejével:

Melly tétetett egy részről özv. Bíró Mihájnén, más részről Ifj. Szüts Gáspár között a' fejebb írt özv. Bíró Mihájnén vagyonyjának halála után lejendő birtokáról ugy mint

1. *Mivel a' lejjebb írt Ifj. Szüts Gáspár most ez alkalmatossággal özv. Bíró Mihájnén menyét Kiss Erzsébetet néhai Ifj. Bíró Mihájnét házas-társúl el veszi, özv. Bíró Mihájnén mint eddig való Gazda a' Gazdaságot egészen által adja fojtatni és reá gondot viselni.*

2. *Ifjú Szüts Gáspár ajánlja magát arra hogy a gazdaságot szorgalmatosan fojtattya, el nem fogyasztya, hanem gyarapíttya, attól mindenféle adozásokat és szolgálatokat meg tesz, az özv. Bíró Mihájnét pedig mint felesége utánn való napát tisztességesen ruházza és táplállya.*

3. *A' feljebb írt özv. Bíró Mihájnén igéri, hogy halála utánn minden névvel nevezendő ingó bingó Jóságot egyedül Ifjú Szüts Gáspárra hadja a'ki neki haláláig tisztességesen gondját viselni köteles.*

4. *Köteles Ifjú Szüts Gáspár ez egység szerent arra is hogy hitvesének Kiss Erzsébetnek árva Leánykáját Bíró Máriát a'ki most 8 hólnapos, ha az Isten meg tartya, fel nevellye ruházza mint maga gyermekét, és annak idejébe ki is házassítsa.*

5. *Hogy ha pedig Szüts Gáspár meg találna hamarébb halni mag nélkül mint özv. Bíró Mihájnén, Szüts Gáspárnak Attyának vagy akár melly nemzettségének Bíró Mihájnén Gazdaságához semmi jussa nints, ha pedig magzatot hágy maga utánn Szüts Gáspár, a' magzatra száll a'Gazdaság.*

6. *Most Bíró Mihájnén által ad Szüts Gáspárnak 3 Lovat, Szüts Gáspár pedig visz a' Bíró Mihájnén házához 3 tehenet és egy Borjút.*

Mellyről is adják a' Contrahens felek ezen Contractualis Leveleket kezek X vonásokkal meg erősítve egy másnak hasonló párba.

Van példa olyan esetre is, amikor a vő jóvendő apósával köt szerződést:

Cservenkai Takáts Legény Wagner János eljegyzette magának jóvendő Házastársúl Feketehegyi Takáts Mester Tzuslag Márton hajadon Leányát Katharinát ilyen eggyezés mellett: hogy a nevezett Tzuslag Márton Wagner Jánost mint Vejét örökös lakosúl a maga Házába felveszi úgy hogy az Ipa halála utánn a Ház, ilyen feltétel alatt a vejére fog szállani, hogy Tzuslag Márton még két nevelten Gyermekének Borbálának és Mártonnak külön külön 100 az az Száz; Száz forintokat fog fizetni Betsi B. k mellett.

Ha a' Férfi Wagner János örökös nélkül halna meg abba az esetben az ő öröksége amely Cservenkán van, testvéreire megyen által, az itt való örökség pedig marad az Özvegyre; ha pedig az Asszony hal meg örökös nélkül, akkor az ő testvéreire megy a Tzuslag Márton öröksége.

A mostohaapa nevelt fia javára köt egyezséget a községi előljáróság jelenlétében:

Alól írott Fekete-hegyi Lakos tékintvén mostoha fiamnak Szabó Jánosnak nyóltz esztendő korától fogva nállam lett Szolgálattyát betsületes maga viseletét azzal a' fel tétellel ha ő ennek utána is illendő erántam való fiúi engedelmességgel

szerezzel 's munkássággal lesz, e következendő ajánlást tézsek reá nézve, hogy mind ingó mind ingatlan Jóságomban halálom után örökösnek hagyom. Hogy ha pedig mostani feleségemtől vagy ha a' mostaninak halála történne és ismét házasságra lépnek 's tölle gyermekem vagy gyermekeim születnének: ebben az esetben azt a ' határozást állítom, hogy mind ingó mind ingatlan jószágomban a' fent említett mostoha fiam annyi részt vegyen, a'mennyit vesz a' talám Születendő édes Gyermekeim. Ha pedig több gyermekeim Születnének egynél, ekkor mind Ingó mind Ingatlan jószágom annyi részre osztódjon a'hány számot tesznek a' talám Születendő Gyermekeim mostoha fiammal együtt. Mellynek nagyob bizonyosságára adom ezen magam neve, Helybeli notarius és elől-járók nevek 's Helység szokott petsétyével meg erősített egyezésbeli írásomat.

Költ Fekete-hegyen 1818 d. 9^a

Coram nobis

Petro Német Judice

Joanne Butor Jurate

Michaele Lodi"

Johanne Császár m. s. Notarius

Visolyi János

Fekete-hegyi lakos.

Közös, osztatlan vagyon esetében – ezt hangsúlyozzák a móríngoláskor – a másik vagy a többi résztulajdonos is aláírta a szerződést.

Moring Levél

Én alol is megnevezett Ubornyai János Isten' rendelése szerint második Házasságra lépven vettem magamnak Házastársul Dani János Leányát Mariat a'kinnek szeretetem jeléül ígerek 50 azaz ötven VczForintokat Házassági kötél fejébe, úgy, hogy ezen Summat Jósef Testvérem, a'kivel most együtt gazdálkodom, ész mind a'kettőnknek vagyonunk osztatlan egy tagban van, az én özvegyemnek mindjárt halálom után tartozzon, vagy ha megnevezett Testvéremnek halála az enyimmél még hamarabb történne az én javaimban örökösülendők tartozzanak kifizetni.

Költ Feketehegyen. 1836^k Eszt. Augusztusa 7^{dikén}

Ubornyai János MK

Ubornyai Josef mk

A házasságkötés egyik aktusaként a mórínglevelet nyilvánosan felolvasták, majdnem mindegyikben olvashatjuk: *Én alább írt adom tudtokra azoknak a'kiket ezen dolog illet; Alol írt adom tudtokra akiknek illik stb.*

A szerződésbe felvett szolgáltatások tárgya főleg a pénz. Ennek összege a vagyoni helyzetétől függően 10–500 forint, általában 100–200 forintot ígértek a házasulandók, de lehetett az jószág is: *Szűts Gáspár pedig visz a' Bíró Mihájné házához 3 tehenet és egy Borjút.*

Kaszás Sámuel a jószágot és a házasságkötés után szerzendő szőlőt móríngolja 1825-ben:

Iör Én alol írt Vő legény házas társam hívségének némi nemű meg jutalmazására adok edj fias tehenet minden Szaporodásával, mellyet ha talán az ő halála előbb történne első Férjéttől származott gyermekei tőlem meg kívánhatnak.

2^{or} Fél szöllőt, de a'mellyet még ezután Szerzek ha módom leszs benne, ha pedig addig halálom történne míg Szerzehetném, halálom után gyermekeim a'megnevezett mennyiségű szöllőt tartozzanak meg adni.

Gyakori az olyan eset – ilyen Bútor József móringlevele –, amikor pénzt és tartást ígér halála utánra a jövődő férj:

1^{or} Én Butor Jó'sef, mint vőlegény ha az élet és halál ura által hamarább kiszólitatván mag nélkül az életből mint nevezett nőm, akármi néven nevezendő ingó vagy ingatlan vagyonomból ajánlok és rövid szóbeli per útján is kiadatni rendeletek részére, és pedig egy év alatt

1^{or} 100 az az: száz o. é. forintot,

2^{or} tartására évenként 30 az az harmincz o. é. forintot,

3^{or} szinte táplálására 6.l. hat pesti mérő búzát megőrölve, négy pesti mérő árpát és két pesti mérő szemes kukoricát évenként,

4er 1 és 1/2 az az másfél mázsás sertést évenként,

5^{or} kötelezem örököseimet számára egy szabadlak kimutatására 's tűzrevaló ellátására.

Csak ingatlanra is van példa, főleg szőlőt móringlyolnak, Vajda Péter fél szőlőt ígér: *Alább írt egy részről mint halandó, más részről mint hűséges Házastárs, örökös hites társul magamhoz kaptolván Révész Klárát: azon esetbe ha halalom történne, és az én első Feleségemtől született Fiam fel nevedekvén hajlékomba miatta maradása nem lehetne; ajánlom nékie és hogy okvetetlen által adassék akarom a' most birtokomban levő egy hej szőlőmnek a' felét mellynek állandóbb vóltáról adom ezen kezem kereszt vonásával meg erősítettett Levelemet;*

Farkas Péter fél telek földet, házat, szárazmalmot móringlyol Bátsi Ferenc özvegyének, Tóth Erzsébetnek:

Tehát én ő néki Birtokomba levő 1 fél Sessio földet, Házammal száraz malmomat örökös és meg másolhatatlan módon által adom, oly fel tétetellel, hogy azt ő tőle semmi féle Maradékot el – nem veheti.

Özvegy Bíró Mihályné viszont teljes gazdaságát móringlyolja mostohavejének: *... a' lejjebb írt Ifj. Szűts Gáspár most ez alkalmatossággal özv. Bíró Mihályné menyét Kis Erzsébetet néhai Ifj. Bíró Mihálynét házastársul el veszi, özv. Bíró Mihályné mint eddig való Gazda a' Gazdaságot egészen által adja fojtatni és reá gondot viselni ...*

Móringly címén az asszony javára kötöttek le szerzeményi javakat, holtig tartó lakást és tartást: *én Lódi István, szeretetből eljegyzett nőmnek, Zelizi Sárának, azon esetre, ha az Úr előbb ki szólitana, házammal mind addig míg nevemet viselendi, gyermekeim által saját vagyonomból ki szolgáltatandó tisztességes tartást ígérek.*

Kis János halála utánra asszonyának annak újbóli házasságáig lakást biztosít: *Anno 1818 Esztendőben Kadár Mihály 3^{ik} December El jedzete Sipos Lidiát Kis János el maradóit özvegyét Következendő hazas társul melynek ajánlot vagy móringlyolta azt hogy ha történik hogy az Úr Isten ötet Eléb ki Szólitja az halál által míg az ő neviről nevezetik adig az házába Szabadon mint magaebe Lakhatik.*

Schvepler Márton azonban csak tartást biztosított özvegye számára: *Mely szerént én alol írott házasságra lépven néhai Schvepler Márton özvegyével Majer*

Máriával – nevezett nőm részére, történhető halálom esetében, e'következendőket, biztosítani 's örököseim által következőket teljesíteni kívánom:

1. Míg nevemet viseli minden vagyonomban bent marad. –
2. Évenként tartására hat mérő búzát két mérő árpát tartoznak kiadni.
3. Évenként egy fertály kaszállót – melyet maradékim mivelnek 's egy fertály szöllőt, ly az nevezett nőm műveltet. –
4. Két tehénnek helyet és évenként kitarast 's egy harmadrész kertet.
5. A'mit nőm házamhoz fog hozni, az az ő gyermekeire vissza megy.

Kelt Feketehegyen 1845. Sept. 18^k

Kerekes János az „ősi vagyonából” móríngol „jövendő” özvegyének: *Alább írt adom tudokra kiket e' dolog most és jövendőben illehet, hogy én Néhai Bátsi János Özvegye született Vida Ilona asszszonnyal házasságra lépén hozzája viseltető igaz szeretetemből, ígérem nékie, magamat ezennel önként kötelezve, 400 az az négy száz Forintokat Váltóban? melyhez képpeszt rendelem, hogy azon kitett summa, engemet illető ősi vagyonaimból történhető halálom után nékie minden hijjánosság nélkül kifizettessen ha külömben nem, Törvényi hatóság által.*

A házassági szerződések elenyésző esetei – például Pennik János mórínglevelében – érintik a közös szerzeményt, arról is rendelkeznek: *Mely szerént én alol írott páros életre lépén Bene Sárával – kötelezem magamat, történhető halálom esetében, hogy nevezett nőmnek 40 vfortot javaimbol hagyok, – az egybekelésüinktől fogva pedig – közkeresetünknek fele – szinte nevezett nőmnek ki adatni rendelem.*

A móríng feltételei között korlátozó meghagyások is találhatóak. A móríngoló bizonyos feltételek teljesítéséhez, illetve nem teljesítéséhez köti a móríngot, Szanda Gáspár a házastársi hűség tapasztalását hangsúlyozza: *Szanda Gáspár, eljegyezvénn magának Házastársul Vajda Máriát – négy, öt esztendő alatt történhető halála esetébe ajánl 40: negyven Vfortkat, ha pedig tovább együtt élnek 's Házastársának hűségét tapasztalja, különössebb rendelésével is fog rolla gondoskodni*

Sápi Lajos Korizs Juliána menyasszonyának igéri, *hogy míg őket isten együtt élteni, mindig hű gondviselője leend, ha pedig isten őt előbb kiszólítaná az élők közül, azon esetre kötelezi örökösait ezen végakarátjának minden visszavonása nélküli megtartására: hogy Korizs Juliánának míg csak mint özvegy az ő nevét viseli, házánál lakást, tisztességes tartást adjanak, azonban pénzt ígér azon esetre: ha nevét letéve, mint özvegy máshoz menne férjhez, végkielégítésül neki 100 az az száz forintot kifizessenek.*

A gyermek nélküli házasság szerepel Gyarmati József 1855-ben kötött hitbér levelében korlátozó meghagyásként. A megajánlott összeget az özvegy csak törvényes örökösök hiányában kaphatja meg: *Alol írt ezennel adom tudokra azoknak akiket illet, hogy Vezse Juliánával – Vezse Miklós és néhai Tamás Sára – feketehegyi lakosoknak hajadon leányukkal a'törvény szerént házasságra lépén néki hozzá vonzó szeretetem jeléül 100 – szóval – egy száz pengő forintot köteleztem azon esetre, ha nála előbb, és vele nemzendő törvényes örökös nélkül hálnék meg.*

Szerződések egy részében érvényesült a kölcsönösség, tehát a menyasszony is ajánlott fel móríngot jövendő férje javára, nagyjából hasonló feltételek és

meghagyások alapján, mint amelyeket a leendő házastársa nyilatkozata tartalmazott. A szakirodalom ezt nevezi *ellenmóring*nak vagy *kontrahibérnek*. Vizsgált szerződéseink egy része azonos összegű pénzt ajánl a halál esetére a férjnek, de van a móringösszeg felére, sőt egyharmadára is példa:

a) *Egy részről én Balog István nőmnek Vajda 'Su'sánának azon esetre, ha az Úr nála előbb ki szolítna 150./.* Százötven válto forintokat neki vagyonomból ki fizetendőket kötelezek.

b) *Más részről én Vajda 'Su'sána férjemnek, Balog Istvánnak 100./.* Száz válto forintokat előbb történendő halálom esetében neki sajátomból fizetendőket rendelék.

Figyelemre méltó Csete Bálintnak és Tolnai Katalinnak, Bordás András özvegyének 1835. február 11-én kötött móringlevele. Azon kevés házassági szerződések egyike ez, amely feltüntette az asszony „vagyonkáját”. Csete Bálint 100 váltóforintot ajánl, Tolnai Katalin pedig a következőket: . . . *én Bordás András Özvegye Tolnai Katalin arra az esetre, ha előbb történik halálom mint Férjemnek, a' hozzá szállított, 's alább az A bető alatt meg nevezett javaimat, senki jussát hozzá nem tartván mind neki hagyom.*

A viszek a' Férem Csete Bálint házához öt mérő búzát, öt mérő Zabot, házi és konyhabeli eszközöket. Egy Sessio Föld termését, a' mely búzával van be vetve. Van még ezeken kívül első Férjemtől rám maradt három kapa az az fél szőlőm, de ezt egyedül az alatt a' feltevés alatt hagyom mostani Férjemnek, ha tíz esztendőket töltök el vele házasságba.

Sok esetben az asszony csak ágyneműjét: párnát, vánkost, lepedőt, derék-aljat, esetleg kiházásítási javait vagy azok egy részét, korábbi vagyonát, a hozományokat mórिंगolta:

Sárándi Mária 1836-ban tiszta szívéből egy derék-aljat, egy lepedőt, két párnát és egy párnatakarót ellenmóringol. Egy másik menyasszony, Bátsi Ferenc özvegye pedig a vagyonát ígéri: *Én pedig említett Bátsi Ferencz özvegye Tóth Erzsébeth az én részemről azt ajánlom és ígérem, hogy a 'mi Kis vagyont említett Farkas Péter Férjem Házához viszek, ha én előbb mint ő, meg halnék, az mind ott maradjon.*

Bútor Zsuzsánna ellenmóringként ágyneműt és pénzt ígér férjének: *Én pedig Bútor 'Su'sánna, mint menyasszony, ha előbb találnék jobb életre szenderülni mag nélkül mint főntebb nevezett férjem menyasszonyi hozományomból rendelkezése alá ajánlok két vánkost, egy derék-alj, 's két lepedő ágybelieket, és 100 az száz o.é. forintot.*

Margarita Ekszlin 1835-ben *Ugy mint a' Léány részről ígérek Moringban 3 kapa az az fél Szőlőt és minden akkor találandó Házi és konyhabéli vagyonomat vagy Ánrigtungomat mórिंगolja férjének, nemes Pálfi Jánosnak.*

Olyan ellenmóringra is akad példa, amikor a férj csak ingóságot ígért, az asszony viszont pénzt hagy reá: *Én Fejszés János Elvettem Cina Ersébetet 1833 Esztendőben 21 Aprilisban, Ol Feltétel hogy ha az ur isten Engemet Kiszolít evilágból Által ajánlom Fél Szőlőt Moringba hogy ha nékem Gondomat viseli amelyet Szívesen vállal magára Mint hittves társ Én Tiszta szívémből Alyálom . . .*

Én Cina Ersébet Alyálom magamatt Es Kötelezem hogy ha az ur Isten Engemet Kiszolít Ez árnyik Világból Ajálok Tíz forintott Moringbann Tiszta Szívémből.

Az ellenmóring mindig a menyasszony vagyonának függvénye, ha nem volt, akkor csak hűséget ígért az asszony, mint azt Kórizs Julianna esete is bizonyítja: *a nő ígéri feleségi hűségét, gondviselését leendő férje irányában.*

Az ellenmóringban az asszonyok szintén tesznek korlátozó meghagyásokat. Perlaki Lídia 1853-ban feltételhez köti a viszont ígért összeg kiadását: *én Perlaki Lidia, a fölebb nevezett Barna Jánosnak mint törvényes férjemnek az övé-nél előbb történendő halálom esetében szinte 250 ./. kétszáz ötven váltóforintokat vagyonomból kiadatni rendelek oly módon azomban, hogy ha az eskü naptól szá-mítva egy év alatt meg halnék, akkor a' 250 forintot testvéreimnek engedje által, és csak az egy év utáni halálom esetében tarison reá számot.*

Találunk olyan meghagyást is, amelyben leltári tételként felsorolták a férj házához vitt vagyont. Ez azért érdemel figyelmet, mert Bene Erzsébet 1834-ben, ellenmóringjában kikötötte, a leltárban feltüntetettekből halála ese-tén mit nem hagy a férjnek: *Én pedig mint Feleség, arra az esetre, ha elébb történik halálom mint Férjemnek, a' hozzá szállított 's alább az A betű alatt meg-nevezett javaimból egy ágyat úgy mint: egy párnát, egy dunyhát, 2 vánkost, egy lepedőt adok hogy holtáig senki jussát hozzá nem tartván használhassa...*

A: *Egy egy esztendő Disznó; Öt véka rostált Búza, Öt derék aj; két tizt duny-ha és egy festett; Hét vastag háló lepedő; Egy nyoszolya és három Szalma karszék; Egy nagy láda és egy nagy tükör; Három tizt lepedő; Hét abrosz, tizenhét sza-kasztó kendő; Négy új fejer lepedő; Egy bádóg meszejes, és egy bádógfertajos; és egy bádóg töiser; egy réz gyertya tartó.*

A menyasszony korlátozó meghagyása vonatkozhat a házhoz vitt tőkéjére: *én Zelizi Sára fent nevezett Férjemhez vitt 1500. Vfortokat nékie míg él használás végett kamat nélkül által adom, fentartván magamnak az ezen özvegröli szabad végrendekezési jogot. –*

A korlátozó meghagyások másokra nézve is vonatkoznak: első házasságból származott gyerekekre, rokonokra: *Kijelenti Szabó Klára hogy csak jelen köten-dő házassági életében vagyonilag szerez férjével együtt, – azt neki örökségképen hagyja s abhol saját előbbeni házasságából való gyermekeire semmi rész sem vár-ható osztály vagy örökségképen, ha t. i. ő férjénél előbb költözik el e világból.*

A fentebb már említett Csete Bálint és Balog Erzsébet házassági egyezségeinek ellenmóringjában korlátozó meghagyás a gyermeknélküliség: *én Balog Er'sebet azon esetre, ha férjem Csete Bálint velem nemzett gyermekek nélkül el halna vagyonomból a' házához vitt 400 ./. négyszáz váltó forintot rokonaim ré-szére vissza kívánom; – hogy ha pedig velem nemzett gyermeke maradna, úgy az említett 400 ./. négyszáz vtoftot a' Csete vagyonban közökre hagyom.*

Lódi István és Zelizi Sára esetében az ellenmóring két módon fogalmazó-dik meg. Ha az asszony előbb hal meg, mint a férje, akkor a pénzt reá hagyja; ha pedig a férj hal meg előbb és tapasztalni fogja mostohagyermekének hű-ségét, akkor nekik ajándékozza a házhoz vitt összegét: *én Zelizi Sára, szeretett Férjemnek Lódi Istvánnak, azon esetre, ha halálom ő előtte történik, azon 700 ./. hétszáz váltó forintból mit házához viszek 100 ./. Száz válto forintot hagyok; azon esetre pedig, ha férjemnek az enyimnél ne talán előbb történendő ki-mulása után az ő gyermekei engem' holtomig híven ápolnak 's tartanak, az ő hűségük jutalmául mind azon 700 ./. hétszáz válto forintot, miről fölebb szó volt, – mintegy végrendeletileg, – nékik ajándékozom 's hagyom, úgy, hogy ahhoz senki más jogot ne tarthasson.*

A születendő gyermek vallását is megszabhatja a házassági egyezés: nemes Pálfi János és Margarita Ekszlin 1835-ben megállapodtak: *mi Egy akarattal meg egyeztünk azon, hogy ha Az Úr Isten! Gyermekkel meg áld, tehát min fiú és Mind a' Leányzó A' Férfi részén való vallásra fog által írodni az az Helvetica Konfeszszion levő vallásra;*

MI VOLT A MÓRINGLEVÉL ALAPFUNKCIÓJA?

Tarkányi Szűcs Ernő szavai szerint „biztosítékot nyújtott arra az esetre, ha az özvegy külön háztartást akart alapítani vagy újból férjhez akart menni”.

A mórings jogi tartalmát illetően ajándékozási szerződésnek volt tekinthető, különböző feltételek teljesülése esetére. Az volt a célja, hogy a túlélő házastársat vagyoni előnyben részesítse. Teljesülésének három előfeltételét emelhetjük ki:

1. a házasság érvényes megkötése és a házastársi kötelességnek a teljesítése
2. a szerződések egy részében az a kikötés, hogy a túlélő házastárs csak olyan esetben kaphatja meg a mórिंगot, ha házasságuk gyermektelen marad, vagy fiúgyermek nem születik

3. a kedvezményezett házastárs túlélje a mórिंगolót.

A hitbérlevelek a mórिंगolók életében két okból veszíthették érvényüket:

1. a házastársi kötelesség nem teljesítése. Ennek jó példája öreg Fülep István mórिंगja, aki éppen emiatt zárta ki feleségét: *Említett Feleségemnek 3 kapa Szöllőt mórिंगoltam: de mint hogy hűségtelenül elhagyott, annak bírásából kizárom ugyan az tartozik nékem 1 fortal és 6 kapa Szölleitől 3 esztendei Királyi adóval.*

2. a házassági szerződést kötők kölcsönösen megegyeztek megsemmisítésükben. Csete Bálint és Várkonyi Klára 1849-ben ötszáz váltóforintot mórिंगoltak kölcsönösen. Ezt a házassági egyezséget azonban 1853-ban visszavonták és megsemmisítették. Maretskó István és Fehér Erzsébet 1874-ben kötöttek házassági szerződést, amit egy év múlva, 1875-ben *közülakarattal önként ezennel megsemmisítettnek nyilvánítottak.*

Elemzésnek kell alávetnünk a házassági szerződések formáját és stílusát is. A móringlevelek formáját és stílusát a szerződést megfogalmazó egyén adja meg.

Az első csoportba sorolt *magánokiratok* jórészt egyszerű, de írástudó emberek tollából származnak. A mórिंगoló vagy maga írta azt, vagy átengedte másnak a szerződés megfogalmazását. Ezek igen darabosak, csak a leglényegesebbre szorítkoznak: ki, kinek, mennyit ígér. Legtöbb magánokiratnak tekinthető móringlevelet a tanúk és a mórिंगolók ellátták aláírásukkal vagy kezük keresztvonásával:

A második csoportba tartoznak a református lelkészek által megfogalmazott hitbérlevelek. Az *egyházi közokirat* jellegű házassági szerződések formáját és stílusát a mindenkori lelkész stílusa határozza meg. Ezek a móringlevelek nagyjából öt református lelkész: Kertvélesy Pál, Nánási Fodor Pál, Berhidai Keresztes József, Kozma Lajos és Szilády János működéséhez fűződnek.

A móringlevelek harmadik típusa a jegyzők megfogalmazta *világi közokirat* jellegű házassági szerződések.

A jegyző megfogalmazta móringlevélnak jellemzője, hogy a szerződő felek nevének feltüntetése után a legfontosabb, első pontként a kölcsönös hűség

szerepel: *Ígérnek a leendő házastársak egymásnak holtig kölcsönös hűséget és szeretetet.* A szerződés másban nem tér el lényegesen a szokásosaktól.

Miért apadnak el 1879-ben a móringlevelek? Ez a kérdés megválaszolásra vár. Örökösödési törvény? Amely lehetővé teszi a nőknek, hogy férjük vagyonából függetlenül a móringlevél meglététől, örökölhessenek? Valószínűleg az 1870-es évek mélyreható változásokat hoztak a történelmi Magyarország életében. Ez már az európai mércékkel mérhető közigazgatás felállításának korszaka, a polgári bíróságok megszervezése eredményezhette, hogy Feketicsten ez a népi jogszokás megszűnt.

AMIT FELJEGYEZTEK A KÉTSZÁZÖTVEN ÉVES BEZDÁNI HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEK

A középkorban a házassági ügyek a katolikus egyház és a Szentszék hatáskörébe tartoztak. II. József császár türelmi rendelete a protestáns felek számára a világi bíróságok jogkörét állapította meg, de halála után minden maradt a régiiben.

A házasságkötéshez majdnem minden esetben hozzátartozik az eljegyzés és a lakodalom. Ezek a népi szokások tulajdonképpen azt a célt szolgálják, hogy tudassák a falu vagy a város lakosságával, hogy házasságkötésre került sor.

A templomban való háromszori kihirdetéskor a pap a hívőkkel tudatja a házasulandók házassági szándékát azzal a lehetőséggel, hogy ha valakinek a kérdéses házassággal kapcsolatban volna valami kifogása, akkor azt jelenthesse. Az 1848. január 20-án megtartott kalocsai érseki, szentszéki gyűlés megtiltotta, hogy kettős ünnep esetén csak két ízben hirdessék ki a házasulandók szándékát, mert így kevés idejük van a hívőknek az esetleges házassági akadályok felfedésére.

A magyar társadalomban, így Bezdánban is a XX. század közepéig jelen volt a lányok házasság előtti szüzességének a megkövetelése. Illetve az volt a fontos, hogy ki ne tudódjon az ellenkezője.

1803-ban az egyházlátogatási jegyzőkönyvben fel van jegyezve: „Felnőtt felügyelet nélkül a fiatalok, jegyesek nem érintkezhetnek.” 1810-ben a fentléhez hasonló jegyzőkönyvben ez is olvasható: „Az esti házasságkötést, ami itten szokásban volt, megszüntette a plébános, mert ez a csúnya szokás sok visszaélésre adott lehetőséget...” Egy 1843-ban készült egyházlátogatási jegyzőkönyv még bővebben szól ezekről a problémákról: „Házasságkötés előtt a fiatalok a szülők vagy a rokonok jelenléte nélkül nincsenek együtt. A harmadik kihirdetés utáni napon, vagy a második, vagy a harmadik napon van az esküvő. A fiatalokat a menyasszony plébánosa esketi, ha azok nem egy helységből valók. A különböző vallású házasulandókat a katolikus plébános esketi. Az esküvő mindig a templomban és délelőtt van. Menyasszonyi avató van, de csak másnap. Nászmisét ritkán tartanak. Ha valaki elválk az egyház engedélye nélkül, azt jelenti a püspökségnek.”

Az 1848. február 15-én megtartott kalocsai szentszéki gyűlésen olyan határozat született, hogy a házasulandókat délután vagy az esti homályban ünnepélyesen a templomban összedni tilos – kivéve, ha arra nyomós okok vannak.

Bezdánban a házassági anyakönyvet 1743-tól kezdve vezetik az egyházi hatóságok. 1743-tól 1838-ig latin, 1838-tól 1850-ig magyar, 1850-től 1895-ig latin, 1895-től 1923-ig magyar, 1924-től 1941-ig latin, 1941-től 1948-ig magyar, 1948-tól 1997-ig latin, majd újból magyar nyelven.

1743-tól 1828-ig a házassági anyakönyvbe Bezdánban csak a házasság dátumát, a házasságkötők vezeték- és keresztnévét, valamint a tanúk (násznagyok) vezeték- és keresztnévét írták be.

1828-tól kezdve a már említett adatokon kívül bejegyezték a házasulandók lakhelyét, életkorát, sorsát (nemes vagy nemtelen) és a szertartást végző egyházi személy nevét is.

„1770. Febr. 11. Szávai István pécsváradi ifjú nőül veszi Petrás Dorotyát. Tanúk: Pázmány László, Bogyó Mihály, Pozsári György.”

Az egyház által vezetett házassági anyakönyvben nem tüntették föl a bejegyzettek vallását (talán természetesen vették, hogy római katolikusokról volt szó) és nemzetiségét sem.

A templomi kihirdetés szövege:

„1843. Jan. 1-én, Jan. 6-án, Jan 8-án. Városunkban lakozó böcsületes ifiú Legény Szalai János veszi magának házastársul Városunkba lakozó hajadon Leányzót Jankovits Örszét. A lakodalom 1843. Jan. 9-én.”

A XVIII. században és a XIX. század első felében nagyon fontos volt az ún. „sorsa” adat. Ha ugyanis egy jobbáglány férjhez ment egy nemeslegényhez, akkor az utódjaik élvezték a nemességgel járó kiváltságokat. Ellenben ha egy jobbágy legényhez férjhez ment egy nemeslány, akkor utódaik jobbágy sorsba jutottak.

A telepítési szerződés értelmében csak római katolikus vallású személy telepedhetett le Bezdánban. Ezért 1752. március 12-én a Veszprém vármegyéből érkezett, 76 éves református Juhász Éva – Kapitány Mátyás plébános oktatása után – áttért a római katolikus vallásra. 1753-ban egy Szegedről érkezett görögkeleti cigány, akinek neve nincs feltüntetve, ugyancsak átkeresztelkedett a római katolikus vallásra. A nem római katolikus vallású személyek letelepedését még az 1772-ben Mária Terézia által kiadott kiváltságlevél is tiltja, amely Bezdánt mezővárossá nyilvánította.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1744	2	8	–	3	1	4	–	–	–	–	1	–
1745	3	4	–	–	2	1	–	–	–	1	–	–
1746	9	3	–	–	1	1	–	–	–	7	–	–
1747	5	3	–	4	1	5	2	–	–	–	–	–
1748	6	12	–	1	2	4	–	–	–	–	–	–
1791	31	6	1	–	2	2	1	2	1	2	1	–
1792	28	5	–	5	3	2	2	1	–	–	3	–
1793	20	5	–	3	1	1	1	1	2	1	4	–
1794	24	12	1	–	1	2	–	–	–	–	1	–
1795	16	5	1	1	1	–	–	2	1	1	5	–

A XVIII. században érkező németek, szlovákok, csehek, horvátok stb. kezdetben egymás között kötöttek házasságot. Így például a horvát Bosnyákok,

Bagyonok, Kollárok, Bálistsok maguk között házasodtak. De már a következő évszázadban ők is teljesen elmagyarosodtak. A XVIII. században a nemeseknek a nemtelenekkel vagy fordítva kötött házasságát tartották vegyes házasságnak, amit a társadalom el is ítelt.

A fenti adatokból látható, hogy nagybőjtben (a húsvéti ünnepek előtt) és ádventben (a karácsonyi ünnepek előtt) nem kötöttek házasságot. A lányok és a legények általában januárban, esetleg februárban keltek egybe. Az év többi hónapjában a valamilyen okból lemaradtak: az elváltak és az özvegyek házasodtak. Januárban számos esetben egy napon több esküvő is volt. A legtöbbet, összesen tízet, 1760. február 23-án jegyezték föl.

1848-tól a házassági anyakönyvbe már beírták a házasságot kötő személyek szüleinek az adatait is. Pl.: „János, Varga János és Magyar Julianna fia és Katalin, Kedves György és Pötz Katalin leánya.”

1850. január 1-jétől az 1848/49-es forradalom és szabadságharc következményeként a „sorsa” rovatba a „polgár” (latinul civis) szó került. De a változás jelei a „sorsa” rovatban már 1837-ben jelen voltak. Ilyen bejegyzéseket is olvashatunk: paraszt, nemes ember, mester ember, polgár, zsellér, pór, nemtelen, szolga, takács, katona és így tovább.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1844	66	12	–	1	3	1	2	–	2	2	17	–
1845	61	–	–	1	2	3	2	1	2	1	13	–
1846	28	14	–	2	2	3	–	1	8	–	7	–
1847	28	9	–	4	4	2	–	3	1	3	5	–
1848	26	30	2	–	1	2	1	1	2	3	7	1

A XIX. SZÁZAD RÉSZLETES ELEMZÉSE

Mivel a harmadszori templomi kihirdetés vasárnapra esett, a lakodalmak hétfőn, de legkésőbb kedden voltak. A hét más napjain lakodalom csak akkor volt, ha a harmadik templomi kihirdetés hét közben, valamilyen ünnepnapon történt. A kihirdetés püspöki engedéllyel el is maradhatott. Ha valamilyen okból nem volt rá idő, vagy a házasságkötők már hosszabb ideje együtt éltek. Évente egy-két ilyen esetet jegyeztek fel.

1844-ben a házasságkötők között a legfiatalabb legény 18, a legfiatalabb leány 14 éves volt. A legidősebb legény 40, a legidősebb leány 35 éves volt. A húsvéti ünnepek után az özvegyek és az elváltak házasodtak leginkább. A legidősebb özvegyember 59, a legidősebb özvegyasszony 40 éves volt. Az év folyamán volt két ún. nemes lakodalom is.

Az 1840-es évektől kezdve a házasságok révén elkezdődött a környező falvak lakosságának a keveredése. 1844-ben Bezdánba nősült 1 gákovai, 2 béregi, 2 monostorszegi, 2 dautovai, 1 zombori, 1 vörösmarti legény és 1 batinai özvegyember. A Bezdánból távozó legények adatait nagyon nehéz lenne összeszedni, habár azok is fel lettek jegyezve, mivel a házasságkötésre mindig a menyasszony „plébánosánál” került sor. Ebben az évben Bezdánba nősült egy nemesmiliticsi nemes és egy szerb görögkeleti zombori legény is. Volt példa egy református legény és egy római katolikus leány egybekelésére is. A házasságkötésre a különböző vallásúak között csak akkor kerülhetett sor, ha a nem

római katolikus fél írásban fogadalmat tett, hogy házastársát vallása gyakorlásában nem akadályozza, és gyermekeit a római katolikus vallás szellemében neveli. Az írást hitelesítő két tanú közül az egyik rendszerint a plébánia egyik papja volt.

1845 januárjában két özvegyember és két özvegyasszony is házasságot kötött. Novemberben pedig 11 legény és leány esküdött egymásnak örök hűséget. Abban az évben 2 tizenhat éves leány is férjhez ment. A legfiatalabb legények 17, a legidősebbek 28, a legidősebb lányok 22 évesek voltak. A legidősebb özvegyember 63, a legidősebb özvegyasszony 45 éves volt. Bezdánba nősült egy vörösmarti legény és egy deutovai nemes özvegyember.

1846 januárjában volt egy ún. nemes lakodalom és egy özvegyi házasságkötés is. Novemberben csak legények és lányok kötöttek házasságot. A lányok között volt 3 tizenhat éves is, a legfiatalabb legények 18 évesek voltak. A legidősebb legény 43, a legidősebb leány 25 éves volt. A legidősebb özvegyember 56, a legidősebb özvegyasszony 55 éves volt. Bezdánba nősült 1 béregi, 1 batinai és 1 pacséri legény, valamint egy kupuszinai özvegyember.

1847 januárjában volt két özvegyi lakodalom is. A legfiatalabb lányok 17, a legfiatalabb legények 18 évesek voltak. A legidősebb leány és legény 30 éves volt. Az 59 házasság közül 17-et özvegy személyek kötöttek. Két esetben özvegyember leányt, egy esetben özvegyasszony leányt kapott házastársul.

1848 januárjában és februárjában 56 házasságkötés volt. Ebből 11-et özvegyek kötöttek. Volt 4 ún. nemes lakodalom, 6 esetben özvegyasszony leányt, 3 esetben özvegyember leányt kapott, és 1 esetben özvegy személyek keltek egybe. Az év többi hónapjában még 20 házasságkötés volt. Ebből 6-ot legény és leány, 7-et özvegyember és özvegyasszony, 3-at özvegyember és leány, 4-et özvegyasszony és legény kötött. Az év legfiatalabb 16 éves leánya egy 24 éves özvegyemberhez ment feleségül. A legfiatalabban házasodott özvegyember 24, az özvegyasszony 25 éves volt, a legöregebb özvegyember 70, az özvegyasszony 45 éves volt. Bezdánba nősült 1 deutovai legény, és férjhez ment 1 kupuszinai és 1 krusevlyai leány.

Az anyakönyvek alapján a kutató olyan benyomást szerzett, hogy a házasságkötők majdnem mind magyar nemzetiségűek voltak. A nemesek a nemesekkel, a parasztok a parasztokkal, az iparosok iparosokkal keltek egybe.

Az 1894. évi magyar törvény a házassági jog alapjává a polgári házasságot tette. 1895-től kezdve csak az anyakönyvvezető és két tanú jelenlétében kötött házasság érvényes. A gyakorlatban a polgári házasságkötésnek meg kellett előznie az egyházi házasságkötést. A fejetlen kor a legényeknél 18, a leányoknál 16 év alatt lett megállapítva. Nem köthettek házasságot az egyenes ági rokonok és a testvérek, valamint az örökbefogadó az örökbefogadottal.

1899-ben 84 polgári házasságot kötöttek. Nagybőjtben volt egy izraelita házasság és 2 adventben, de az egyiknél az alábbi bejegyzés olvasható:

„Ezen házasságot a házassági törvény 36-ik paragrafusának alapján kötötték meg a férj közel halállal fenyegető betegsége folytán.”

A házasságok többségét azonban még mindig januárban és februárban kötötték. Hétfői napon a házasságok 40,25, kedden 24,40, szerdán 23,18, csütörtökön 4,87, pénteken 1,21, szombaton 6,09 százalékát tartották meg. A XIX. század végén megjelentek a szombati házasságkötések és lakodalmak is. S ami még fontosabb: a házasulandók családjának anyagi helyzete lett a leglényegesebb szempont a házasságkötésnél.

Erről a problémáról 1933-ban így ír Kisbéri (Epling) János író és újságíró: „Tehát a sajátos bezdáni szociális viszonyok csak a leányok számára teremtettek kivételes helyzetet, ami egyúttal azt is megindokolja, hogy miért csak a leányok azok, akik karriert kívánnak csinálni. Ennek következtében azután a bezdáni parasztleányok és iparosleányok között meglehetősen nagy a rivalizálás és az antagonizmus. Az iparosleányok mindent elkövetnek, hogy megnehezítsék a gyűlölt és lenézett »kivetkőzöttek« érvényesülését, akik érdekeiket a legnagyobb mértékben veszélyeztetik. Kinézik őket maguk közül, nem fogadják be őket a társaságukba, igyekeznek éreztetni velük a felsőbbségüket. A született arisztokrácia harca ez a betolakodókkal, a bezdáni viszonyokhoz lezállított méretek és körülmények között. De ez már aligha változtathat a tényeken. Mind gyakoribb eset, hogy iparosfiúk kivetkőzött parasztleányokat vesznek feleségül, akik anyagi szempontból rendszerint ideálisabb partiek is, mint a szegényedő iparosság, viszont ugyanez megfordítva még nem fordul elő. Így a parasztleányok vérmes reményei sem válnak mind valóra, viszont az iparosleányok is alaposan megérik az idegenből támadt konkurrenciát, és ennek következtében egyre nehezebben tudnak férjhez menni.

(Nota bene: valamirevalóbb iparosleány viszont már nem is igen hajlandó iparoshoz férjhez menni, hanem »urat« vár. Tisztviselőt, orvost, mérnököt. És az úrileányok? Természetesen gróft, bárót. Mindenki felfelé törekszik és ennek a túlhajtott ambíciónak természetesen leggyakrabban hajótörés az ára.)”

A polgári házassági anyakönyvet mindig az ún. államnyelven vezették.

1946. május 8-áig jegyezték a házasulandók vallását. Akkor elhagyták és néhány évig bejegyezték az illetők nemzetiségét, majd foglalkozását, de 1995-től már a fő adat az ún. „jedinstveni matični broj građana” lett.

1949-ben az egykori 1743-tól 1895-ig vezetett anyakönyveket a plébániáról áthelyezték a helyi irodába (a községházára).

Attól az időtől kezdve más adatokkal rendelkeztek a világi és más adatok az egyházi hatóságok.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint
(egyházi adatok)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1944	2	6	1	6	7	3	6	3	3	1	–	3
1945	3	1	2	–	1	–	4	2	3	2	2	2
1946	1	2	–	1	5	3	1	2	1	3	6	2
1947	2	9	3	1	2	5	3	9	3	7	6	2
1948	8	6	3	3	5	3	2	4	2	4	9	7

(világi adatok)

1944	2	5	2	9	7	3	6	3	3	2	–	–
1945	2	1	3	–	3	2	2	2	3	3	2	4
1946	1	2	1	2	6	5	3	2	3	5	6	3
1947	5	7	6	5	3	7	3	10	4	9	7	6
1948	6	9	9	2	6	5	2	5	1	10	10	11

1944 és 1948 között Bezdánban 210 egyházi és 266 polgári házasságkötés volt. Ezzel a problémával kapcsolatban idézek Horváth Gyula plébánosnak az 1945–1946 közötti időszokról szóló jegyzeteiből. „A szabad szerelmet rendjén

tartották. A templomi házasságot, a keresztséget, a templomba járást, a szent-ségekhez való járulást utáltatták. A vallásosság meg van bélyegezve. Az alkotmányban meg van a vallásszabadság, de vétségnek bélyegezik a vallásosságot. De meg is látszik a népen, különösen a fiatalságon, hogy az intelligenciáról ne is beszéljünk, a vallás iránti közömbösség. (. . .) Piszkálják a papokat nyilvános előadásokon. A házaseletet tönkreteszi a gyakori szétválás, összeállás, a pusztán csak polgári házasság. Minden téren züllik a nép. (. . .) Nem szabad a párttagoknak szentmisére járni, gyermekeiket megkeresztelni, házasságot kötni a templomban, a pappal érintkezni, hozzá járni. Ha ezt megteszik, bosszút állnak rajta. (. . .)”

A lakodalmakat egyre többen a hét közepén és szombaton tartották. 1948-ban a 76 lakodalom napok szerint így oszlott el: hétfőn 17,10, kedden 30,26, szerdán 17,10, csütörtökön 13,15, pénteken 3,93, szombaton 18,46 % kötött házasságot.

A körülmények ilyen alakulása után az egyház is alkalmazkodott a helyzethez. A XXIII. János pápa által 1962-ben összehívott II. Vatikáni zsinaton, amit VI. Pál pápa 1965-ben rekesztett be, olyan határozat született, hogy házasságkötés mindennap lehetséges, de a lakodalmat nagyböjtnben és adventben el kell hagyni. Az esküvőt meg lehetett tartani a szentmise keretében, sőt még szombaton is, mivel aki részt vett a szombati szentmisén, az tulajdonképpen eleget tett a heti szentmisén való részvételi kötelezettségének.

A mai jog szerint legtöbb országban nem léteznek tartják a csak kizárólag egyházi úton kötött házasságokat. Így van ez nálunk is. De az utóbbi évek legbonyolultabb problémáit a külföldön kötött házasságok okozzák. Ha csak a házasságkötési anyakönyveket nézzük, akkor az alábbi adatokat látjuk:

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint
(egyházi adatok)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1995	-	1	2	-	-	2	2	3	2	1	-	-
1996	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-
1997	1	-	-	1	1	-	1	2	2	2	-	-
1998	-	-	1	-	2	-	1	1	2	2	1	1
1999	-	-	-	4	3	-	-	3	4	1	-	-

(világi adatok)

1995	-	4	2	1	1	1	8	8	5	1	3	
1996	3	1	3	1	4	-	2	2	1	-	3	1
1997	-	1	-	1	1	3	1	6	7	2	1	-
1998	-	2	-	2	1	2	3	1	3	5	2	3
1999	-	1	2	3	4	-	2	7	5	2	2	1

A fenti táblázatok szerint az 1995-től 1999-ig terjedő időszakban Bezdánban 53 egyházi és 134 polgári házasságot kötöttek. A valóság azonban egészen más. A polgári házasságot kötők anyakönyvébe be vannak jegyezve például a külföldön kötött bezdániai házassági adatai is, amiről az ottani hatóságok értesítik az egybekelték szülőfalujának anyakönyvi hivatalát. Ezzel szemben a külföldi egyházi esküvők előtt a házasságot kötni szándékozók kiveszik a ke-

resztlevelüket, amelynek alapján a megkötött házasság után az illető egyházi hatóságok értesítik a keresztlevelet kiadó plébániát. Ilyen alapon a keresztlevelek anyakönyvébe idővel be lesz jegyezve minden hívő esetében az első áldozás, a bérálás, a házasságkötés és esetleg az elhalálozás dátuma is.

Ezért például az egyházi házasságot kötők anyakönyvébe 1997-ben csak 10 házasságkötés van bejegyezve, de ugyanakkor 14 házasságkötésről is érkezett értesítés külföldről, ami, mint említettem, külön van az egyháznál vezetve. Az abban az évben polgári házasságot kötők anyakönyvében 25 bejegyzett házasság szerepel.

Az 53 Bezdánban megkötött házasság közül hétfőn 2-t, kedden 3-at, szerdán 1-et, pénteken 6-ot és szombaton 4-et tartottak lakodalommal egybekötve.

Az 53 házasságkötés alkalmával 20 esetben helybeli magyarok, 8 esetben helybeli és vidéki magyarok, 17 esetben helybeli magyarok és helybeli horvátok, illetve szerbek, 8 esetben különböző helybeli és vidéki nem magyar nemzetiségű és római katolikus párok kötöttek házasságot. A vegyes házasságok a XX. sz. utolsó öt évében elérték a 32,07%-ot. A házasságkötők között volt egy 16 éves és két idősebb ateista lány is. A házasságot kötő férfiak átlagos életkora 28,6, a nőké 24,4 év volt. A legények átlag 20, a leányok 18 éves korukban házasodtak. A Magyarországra távozók vagy bezdáni vagy odaválósi magyar házastársat keresnek maguknak, Németországban pedig vagy bezdáni magyart vagy odaválósi német házastársat választanak.

IRODALOM

Bezdáni Helyi Iroda levéltára: Házassági anyakönyvek 1743–1999

Bezdáni Plébániahivatal levéltára: Házassági anyakönyvek 1896–1999

Balla Ferenc: Bezdán története a kezdetektől 1914-ig, Bezdán, 1993

Balla Ferenc: Bezdán története az I. világháború kezdetétől 1944. október 25-éig (kézirat).

Balla Ferenc, Balla István: Bezdán története a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetésétől (1944) a termelő parasztszövetkezetek felbomlásáig (kézirat).

ENDOGÁMIA ÉS EXOGÁMIA KÉRDÉSE DOROSZLÓN A 18. ÉS A 19. SZÁZADBAN

Doroszló parasztfalu a Vajdaságban. Mint települést 1313-ban¹ említették először az okiratok, amikor a Bácska a történelmi Magyarország része volt. A végzetes mohácsi csatával (1526) a Délvidék török uralom alá került, magyarságának nagyobb része a Felvidék védettebb részeire menekült vagy teljesen kipusztult. Üresen hagyott falvait a Balkánról ide menekült vagy a török által ide hurcolt szerbek és oláhok foglalták el.² A középkori Doroszló a Mosztonga jobb partján, a manapság Pusztának nevezett határrészen feküdt.

Az elpusztult helységnek nyilvánított Doroszló a 18. század elején lassanként ismét benépesült: 1715-ben 15, 1740-ben 45 délszláv háztartása volt.³ Újdoroszlót a Mosztonga bal oldalán levő Bajkút és Szent Katalin térségébe telepítették.⁴ A telepítési biztost százötven magyar vagy tót, pápista famíliának a letelepítésével bízta meg a Királyi Kamara.⁵

Doroszló lakossága a történelmi Magyarország 27 vármegyéjének 113 településéről érkezett a 18. század közepén. Ezek a következők: Tolna megye 21, Bács 16, Somogy 11, Baranya 9, Pest 8, Pozsony 7, Zala 6, Fejér 5, Sopron 4, Vas 3, Csongrád, Esztergom, Hont, Fiume, Nyitra és Veszprém megye 2-2, Bjelovár, Körös, Csanád, Gömör, Győr, Zólyom és Nógrád megye 1-1 helységéből.⁶

A település lélekszáma 1750-ben 628, 1763-ban 960, 1783-ban 1435, 1826-ban 2360, 1851-ben 2500, vallás szerint római katolikus volt.

Nemzetiségi hovatartozásra utaló adatokat az alábbi négy népszámlálás tartalmaz:

Évszám	Magyar	Német	Szerb	Horvát	Egyéb	Lélekszám
1890	2503	392	10	–	6	2911 ⁷
1900	2642	109	15	–	–	2766 ⁸
1981	1645	–	262	110	108	2125 ⁹
1991	1366	–	253	–	158	1863 ¹⁰

A HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEK VALLATÁSA

A házasság társadalmilag elfogadott *törvényes* viszony férfi és nő között, amelynek alapja a szexuális kapcsolat és a gazdasági együttműködés. Kutatásunk célja az utóbbiak létrejöttének endogám¹¹ vagy exogám¹² megnyilvánulása, amelyek szemléltetésére a házassági anyakönyvek alkalmasak.

Kutatásunk anyagát a helyi római katolikus plébánia 1754 és 1900 között vezetett házassági anyakönyvei szolgáltatták. Az első kivételével 1945-ben az összes anyakönyvet államosították, és azóta a helység anyakönyvi hivatalában vannak.

Polgári anyakönyveket 1895. október 22-étől vezetnek a faluban.¹³ A 20. század etnikai és vallási változásait ezek tükrözik legjobban, mivel a polgári esküvő kötelező, és ma már nem ritka a kizárólag polgári kötésben élő családok száma.

Kutatásunk időpontjául azért választottuk a 18. és a 19. századot, mert a századforduló nagy változásokat hozott. 1900-ig a lakosság csaknem teljesen római katolikus vallású volt és föltételezhető, hogy minden házasságot a templomban kötöttek.

Az anyakönyv bejegyzései időrendben készültek, fekete tintával. A dátumot a sima lap bal margóján tüntették föl. 1837-ig *deákul*, aztán 13 évig magyar nyelven¹⁴, 1850-től 1892-ig újra latinul írták az anyakönyveket.

Némelyik eskető pap fontosnak tartotta első helyen a saját nevét föltüntetni.

A házasulandó férfiak családi állapotát minden esetben *ifjú* vagy *özvegy* jelzővel látta el. A nőknél *ez a hajadon* jelző volt, az özvegyeket pedig elhunyt férjük neve után, annak *özvegyeként* tüntették föl, a nevét nem is mindig említik. 1768-ban például az egyik menyasszony valamely Csárdásnéként lett anyakönyvezve.

Elég pontosan jegyezték, hogy az esküvő fél vagy felek helybeli vagy máshonnan való lakosok. *Neokaravukova* és *Veterokaravukova* helynevek először 1765-ben bukkannak föl. A kettő közül az első föltehetően a „bogojaiak” korábbi telephelyét jelöli. Az esküvő felek lacímét 1852-től, korát 1773-tól kezdték jegyezni az anyakönyvbe. Így kerülhetett napvilágra, hogy 1774. május 13-án a 14 éves Molnár János, Réz János és Aczél Ferenc tanúk előtt, Kratokvila Ferenc Anna nevű 24 éves özvegyét vette feleségül. 1785-ben az özvegyek szembeötlően aktívak voltak: 1785-ben pl. ifjú ifjával 14, özvegy özvegygel 9, ifjú özvegygel 4 esetben lépett az oltár elé.

1776. jan. 17-én a 19 éves Kováts Lőrinc a 13 éves Szmoleniczki Borbálát vette nőül. 1799-től újra írják a házasulandók életkorát. Ebből kitűnik, hogy a lányokat többnyire 15 évesen adták férjhez.

A házasulandók foglalkozását csak kivételesen tüntették föl, mint pl. 1781-ben, amikor a bajai nótárius rácmiliticsi lányt vett feleségül, és ismeretlen okból Doroszlói esküdtek, ami az idő tájt nem számított ritkaságnak. Uchliarich János csak esküvői tanú volt, foglalkozását mégis beírták, mert a falu nótáriusaként nagy méltóságot képviselt.

1805-ben Franciscus Denk Inspector Sylvarum Cameralis és Ignatio Tristberger Chirurgo Zomboriensi voltak az esküvői tanúk.

KÜLÖNLEGES BEJEGYZÉSEK

1773-ban az egyik atyafi neve után a pap fontosnak tartotta megjegyezni, hogy az illető *neo hungarus*, melynek okát nem sikerült megfejteni.

1796. november 7-én a doroszlói torkosbúcsú napján ezt jegyezték be az anyakönyvbe: Copulatus est juvenis Martinus Tancsik cum ad honesta virgine Elisabetha Stephani Munkátsi posentibus Dorosloviensibus Francisco Potan-

tzi et Joanne Tantsik per Joannem Nemeti Capellanum in nova Ecclesia. A bejegyzés az új templom ünnepélyes megnyitását öröközte meg.

Rendezettebb, kérdőívszerű bejegyzések 1828-tól vannak.¹⁵

Fink József (Szepi bácsi), a népszerű doroszlói mókamester Prigrevicán született 1871-ben. Napszámosként 1896-ban egy Póhl nevű doroszlói ember lányát vette feleségül. Kézenfekvőbb magyarázat híján elképzelhető, hogy ő volt a névadója a doroszlói temetőnek, amikor apósa halálából is viccet csinált: Amikor az meghalt, kivitték a temetőbe (ún. *ménesbe*), amelyet azóta *Póhl Ménesének* neveznek.

A Munka 1 mellékletben A doroszlói róm. kat. plébánia házassági anyakönyveinek évek szerinti kivonata (1754–1900) olvasható.

Munka 1.

A DOROSZLÓI RÓM. KAT. PLÉBÁNIA HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEINEK KIVONATA															
é v s z á m	e n d o g á m	e x o g á m	ö s s z e s e n	é v s z á m	e n d o g á m	e x o g á m	ö s s z e s e n	é v s z á m	e n d o g á m	e x o g á m	ö s s z e s e n	é v s z á m	e n d o g á m	e x o g á m	ö s s z e s e n
1754	4	1	5	1794	21	4	25	1834	33	10	43	1874	29	8	37
1755	15	4	19	1795	16	3	19	1835	23	1	24	1875	32	7	39
1756	3	2	5	1796	21	5	26	1836	28	15	43	1876	32	12	44
1757	7	10	17	1797	10	10	20	1837	29	11	40	1877	21	4	25
1758	9	10	19	1798	12	5	17	1838	22	10	32	1878	22	12	34
1759	10	9	19	1799	16	1	17	1839	22	8	30	1879	40	9	49
1760	20	11	31	1800	24	0	24	1840	20	11	31	1880	26	6	32
1761	8	7	15	1801	14	0	14	1841	24	10	34	1881	16	8	24
1762	10	8	18	1802	17	1	18	1842	16	9	25	1882	28	5	33
1763	9	2	11	1803	12	8	20	1843	26	6	32	1883	20	11	31
1764	7	2	9	1804	26	15	41	1844	28	8	36	1884	33	14	47
1765	8	5	13	1805	22	2	24	1845	21	5	26	1885	36	11	47
1766	10	5	15	1806	21	5	26	1846	22	7	29	1886	22	11	33
1767	12	3	15	1807	10	8	18	1847	13	7	20	1887	23	6	29
1768	6	1	7	1808	8	9	17	1848	13	4	17	1888	18	9	27
1769	20	1	21	1809	13	6	19	1849	26	4	30	1889	25	1	26
1770	9	3	12	1810	17	9	26	1850	38	13	51	1890	20	4	24
1771	15	11	26	1811	14	4	18	1851	27	8	35	1891	26	11	37
1772	18	5	23	1812	22	5	27	1852	26	8	34	1892	16	6	22
1773	5	4	9	1813	12	4	16	1853	19	2	21	1893	18	12	30
1774	10	6	16	1814	9	4	13	1854	15	3	18	1894	26	7	33
1775	8	4	12	1815	16	6	22	1855	21	7	28	1895	19	14	33
1776	19	2	21	1816	14	1	15	1856	21	14	35	1896	28	15	43
1777	21	6	27	1817	12	1	13	1857	21	9	30	1897	17	6	23
1778	18	4	22	1818	19	5	24	1858	33	6	39	1898	17	12	29
1779	13	5	18	1819	13	4	17	1859	17	7	24	1899	31	12	43
1780	15	1	16	1820	12	1	13	1860	13	12	25	1900	20	11	31
1781	17	12	29	1821	15	5	20	1861	51	11	62				
1782	14	1	15	1822	24	8	32	1862	23	9	32				
1783	11	6	17	1823	18	8	26	1863	27	8	35				

1784	17	7	24	1824	22	5	27	1864	26	6	32					
1785	15	12	27	1825	26	3	29	1865	32	10	42					
1786	17	5	22	1826	26	5	31	1866	12	4	16					
1787	16	3	19	1827	29	1	30	1867	33	15	48					
1788	17	8	25	1828	19	7	26	1868	27	5	32					
1789	17	4	21	1829	33	8	41	1869	22	10	32					
1790	29	9	38	1830	18	7	25	1870	29	8	37					
1791	16	5	21	1831	18	10	28	1871	38	8	46					
1792	12	9	21	1832	17	11	28	1872	19	7	26					
1793	16	6	22	1833	31	4	35	1873	50	2	52					
													2909	989	3898	
													%	74,6	25,4	100

Az eltelt 146 év alatt a falu lakói összesen 3898 házasságot kötöttek, amelynek 74,59%-a endogám, 25,41%-a exogám volt.

A Munka 2. mellékletben A doroszlói róm. kat. plébánia házassági anyakönyveinek település szerinti kivonata (1754–1900) olvasható.

Munka 2.

A DOROSZLÓI RÓM. KAT. PLÉBÁNIA HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEINEK KIVONATA 1754-1900													
T e l e p ü l é s	M e n y a s s z o n y	V ö l e g g é n y	Ö s s z e s e n	É v h a t á r o k	G y a k o r i s á g	T e l e p ü l é s	M e n y a s s z o n y	V ö l e g g é n y	Ö s s z e s e n	É v h a t á r o k	G y a k o r i s á g		
Ada	0	2	2	1839–1881	2	Kupuszina	2	30	32	1759–1844	20		
Almás	0	3	3	1777–1878	3	Lality	0	1	1	1888	1		
Apatin	9	16	25	1758–1886	20	Madaras	0	1	1	1791	1		
Baja	0	3	3	1844–1898	3	Makó	0	1	1	1899	1		
Bajmók	0	2	2	1781–1793	2	Metkovics Puszta	0	1	1	1838	1		
Bajsa	1	0	1	1885	1	Militics	24	30	54	1758–1898	26		
Bács	4	47	51	1757–1897	27	Mitrovica	0	1	1	1810	1		
Bácsalmás	0	1	1	1895	1	Mohol	1	1	2	1860–1874	2		
Bácsújfalu	1	6	7	1777–1867	7	Monostorszeg	2	2	4	1796–1895	4		
Berek	1	0	1	1891	1	Moravica	0	1	1	1899	1		
Berek - Csákovác	0	1	1	1857	1	Nemesmilitics	0	4	4	1757–1882	4		
Bezdnán	3	5	8	1762–1900	8	Neoplanta	1	1	2	1834–1850	2		
Bogány	0	1	1	1850	1	Nustár	0	1	1	1781	1		
Bogoja	17	142	159	1771–1898	86	Obrovác	0	1	1	1861	1		
Bogyán	0	1	1	1864	1	Opátovác	0	3	3	1859–1865	2		
Bresztovác	12	16	28	1767–1896	23	Palánka	0	1	1	1840	1		
Budapest	0	2	2	1899–1900	2	Parabuty	0	4	4	1797–1856	4		
Bukin	1	1	2	1879–1890	2	Pincehely	0	1	1	1859	1		
Csákovác	0	10	10	1851–1899	8	Plávna	0	1	1	1856	1		
Csátalja	0	1	1	1824	1	Prigrevica	31	14	45	1797–1900	33		
Csepin	0	1	1	1873	1	Rüsdorf	0	1	1	1856	1		

Cservenka	0	1	1	1886	1	Szabadka	0	3	3	1781–1885	3
Csonoplya	8	6	14	1772–1899	11	Szaján	0	3	3	1894–1899	2
Dálya	0	7	7	1862–1885	5	Szántova	0	1	1	1885	1
Dérnye	1	1	2	1784–1830	2	Szeged	1	1	2	1868–1869	2
Eszék	0	1	1	1789	1	Szent Mária	0	1	1	1775	1
Erdőd	0	16	16	1841–1886	12	Szenttamás	0	2	2	1860–1867	2
Filipova	2	5	7	1852–1891	6	Szivác	3	15	18	1759–1898	15
Földvár	0	1	1	1850	1	Szonta	3	80	83	1757–1900	56
Futak	0	2	2	1835–1859	2	Szotin	0	6	6	1850–1869	6
Gajdobra	1	1	2	1860–1882	2	Sztopár	12	24	36	1773–1900	30
Hegyes	0	1	1	1818	1	Szvinyákóvác	0	3	3	1846–1847	2
Horgos	0	1	1	1881	1	Temerin	1	1	2	1867–1895	2
Hódság	4	14	18	1783–1900	17	Tiszaföldvár	0	1	1	1852	1
Ismeretlen	10	18	28	1768–1885	9	Topolya	1	10	11	1791–1898	10
Jankóvác	0	1	1	1841	1	Tóalmás	0	1	1	1891	1
Józsefváros	0	1	1	1810	1	Tóba	0	1	1	1897	1
Karavukova I.	45	25	70	1755–1771	15	Újfalu	0	3	3	1836–1850	2
Karavukova II.	0	3	3	1870–1887	3	Vajszka	0	6	6	1840–1886	7
Kaposvár	0	1	1	1775	1	Veprőd	12	77	89	1760–1898	61
Karlovác	1	1	2	1774–1775	2	Viskovec	0	1	1	1846	1
Keresztúr	0	1	1	1761	1	Vukovár	0	1	1	1842	1
Kerény	1	5	6	1784–1900	6	Wiennai	0	1	1	1864	1
Kis Breznica	0	1	1	1899	1	Zombor	4	24	28	1754–1898	23
Kisszállás-Zomb.	0	2	2	1894	1						
Kula	4	20	24	1776–1892	23						
Kunbaja	0	1	1	1871	1						
Összesen	91	település					224	765	989		
							22,65 + 77,35 = 100%				

A falu lakóinak 91 településsel volt házassági kapcsolata. Jellemző, hogy 765 alkalommal, illetve az esetek 77,35 %-ában vittek, 224 alkalommal, illetve az esetek 22,65 %-ában hoztak asszonyt a faluba. A kimutatásban nem szerepelnek azok, akik mindketten máshonnan valók, és számunkra ismeretlen okból nem a saját falujukban, hanem Doroszlón részesültek a házasság szentségében.

A *Település* című oszlop betűrendben mutatja be azokat a helységeket vagy településeket, amelyek a *Menyasszony* vagy *Vőlegény* című oszlopban az exogámiaira utalók számát mutatják be. Az *Összesen* című oszlopban az előbbi kettő összege szerepel. Az *Évhatárok* című oszlop az exogám viszony első és utolsó évszámát jelöli. A *Gyakoriság* című oszlop azt mutatja, hogy az előző hasámban melyik településről *hány naptári évben* került sor exogám kapcsolatra.

A *település* szerinti fősorolásban a legtöbb helység neve mai formában szerepel. A kivételeket a Magyar Helységnév-azonosító Szótár¹⁶ segítségével magyarázzuk.

Almás a szlavón hegyhát magyar települését jelöli. *Bácsújfalu*: → Szőlöncestől lakosú falu. *Berak* a Délsláv azonosítóban szerepel, ilyen nevű posta nincs. *Berek-Csákovác* a szlavóniai Čakovci közeli pusztáját jelöli, amelyben magyarok is éltek. *Bogoja*: a szomszédos Gombos magyar település → *Karavukova I.* *Bresztovác*: Bački Brestovac, Szilberek szomszédos, többségében német település. *Bukin*: Dunabökény, Mladenovo többségében német lakosú. *Csákovác*

a szlavóniai Čakovci, ahol a horvátok mellett magyarok is éltek. *Csepin*: Čepin, Csepén. *Dálya* a közeli Szlavón-hegyhát magyar települését jelöli. *Filipova*: *Szentfűlöp*, Bački Gračac sváb település. *Földvár*: Bácsföldvár, magyar település. *Gajdobra*: Szépliget, többs. német lakosú. *Hegyes*: Kishegyes, magyar település. *Jankovác*: Újjankovác szlavóniai, kisebbségében magyarlakta település. *Józsefváros*: Budapest külvárosa. *Karavukova I.*: Bácsordas, a → bogojai magyar lakosság első telephelye. *Keresztúr*: Bácskeresztúr, többségében rutén település. *Kis Breznica*: ismeretlen. *Kisszállás*: uradalmi puszta Zombor mellett. *Lality*: Liliomos. *Metkovics* (uradalmi) *Pusza*: ismeretlen. *Militics*: a szomszédos Rác-Militics, többségében német lakosú. *Moravica*: Bács-Kossuthfalva, magyar település. *Neoplanta*: Újvidék, *Novoszeló*: Hadikújfalu → *Újfalu*. *Obrovác*: Boróc. *Palánka*: Bačka Palanka. *Parabuty*: Paripás, Ratkovo, német település. *Plávna*: Palona. *Prigrevica*: Bácsszentiván, német lakosú. *Szántova*: Hercegszántó. *Szent Mária*: Maria Theresiopolis, Szabadka, *Szölöncse* → Bácsújfalu. *Szvinjákovác*: Svinjarevci. *Újfalu*: → *Novoszeló*. *Viskovec*: Viškovci.

A doroszlói házassági anyakönyvek adatai arra engednek következtetni, hogy a letúnt kor erkölcsi normáinak megfelelően nem hitelbe¹⁷, hanem leginkább csak esküvő után adták ki a lányokat a szülői házból.

A menyasszony. Ha tehát a falubeli legények vagy özvegyek hoztak más-honnét lányt, ott is hasonló volt a helyzet: a lány falujában tartották az esküvőt és valószínű, hogy nem 224, hanem sokkal több alkalommal hoztak asszonyt a faluba. Ha ezt a jelenséget aszerint rangsoroljuk, honnét hány menyasszony esküdött Doroszlón, akkor láthatjuk, hogy voltak kivételek: Karavukova I-ről például 45-öt hoztak, és csak 25-öt vittek. Prigrevica ilyenemű aránya 31:14, Csonoplyáé 8:6.

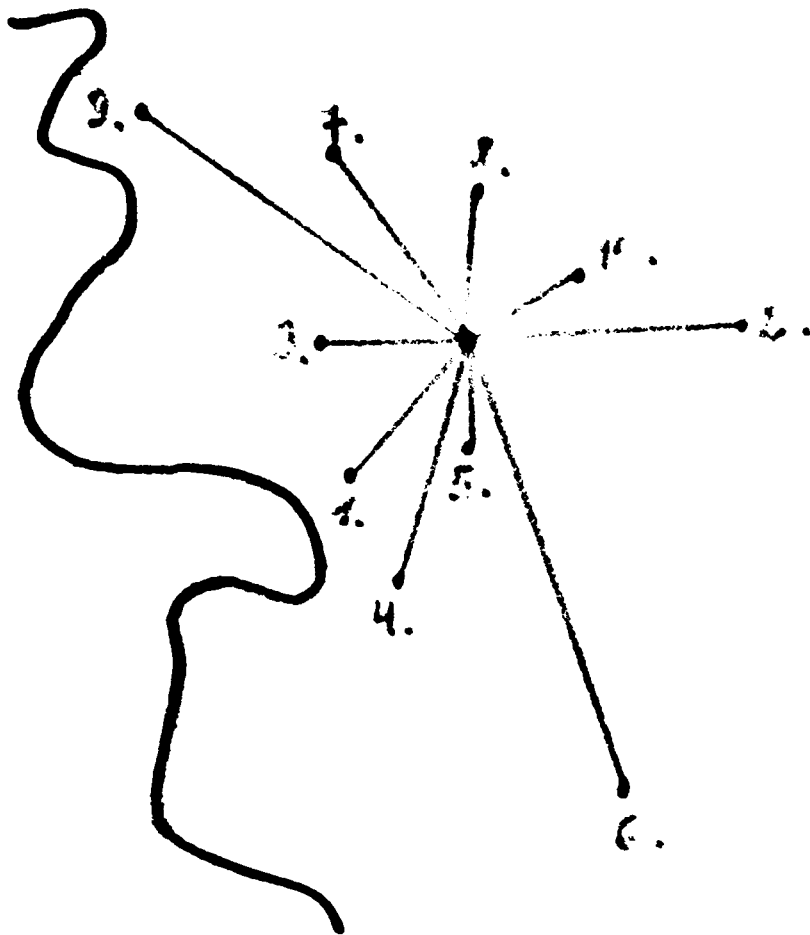
A vőlegény. Az előbbiekhöz viszonyítva meggyőződhetünk afelől, hogy a számottevőbb települések (menyasszony : vőlegény) házassági aránya hagyományos, ill. a kor erkölcsi normáinak megfelelő: Bácsé 4:47, Bogojáé 17:142, Erdődé 0:16, Hódságé 4:14, Kúláé 4:20, Kupuszináé 2:30, Szivácé 3:15, Szontáé 3:80, Szotiné 0:6, Sztapáré 12:24, Topolyáé 1:10, Veprődé 12:77 és Zomboré 4:24 volt.

A *Munka 3* melléklet tíz település exogámiai ranglistáját szemlélteti.

Munka 3

TÍZ TELEPÜLÉS EXOGÁMIAI RANGLISTÁJA						
Település	Menyasszony	Vőlegény	Összesen	Gyakoriság	Index	Rangsorolás
Bogója	17	142	159	86	245	1
Veprőd	12	77	89	61	150	2
Szonta	3	80	83	56	139	3
Karavukova	45	25	70	15	85	4
Militics	24	30	54	26	80	5
Bács	4	47	51	27	78	6
Prigrevica	31	14	45	33	78	7
Sztapár	12	24	36	30	66	8
Kupuszina	2	30	32	20	52	9
Bresztovác	12	16	28	23	51	10

Összegezve: a házassági kapcsolatok nagyobb része tíz környékbeli településsel jött létre. A szomszédos Gombos (Bogojevo) magyarjai 159, a valamivel

távolabbi Veprőd magyarjai 89, a szomszédos Szonta (Szond) magyar lakói 83, Karavukovo I. (később Bogojevóra költözött) magyar lakói 70, Militics svábjai 54, Bács magyarjai 51, Prigrevica svábjai 45, Sztapár magyarjai 36, Kupuszina magyarjai 32, Brestovac svábjai 28 és Zombor magyarjai 28 alkalommal házasodtak Doroszlóról.

A *gyakoriság* azt mutatja, hogy a 146 évben, ahányat a tanulmány felőlel, mennyire volt folyamatos az exogám kapcsolat.

Az *indexet* az *összesen + gyakoriság* összege képezi, és azt mutatja, hogy ilyen megközelítésben is indokolt a házassági kapcsolatok *gyakoriság* szerinti rangsorolása.

ÖSSZEFOGLALÁS

Doroszló lakói földműveléssel és állattartással foglalkoznak. Számuk 1750-ben 628, 1763-ban 960, 1783-ban 1435, 1826-ban 2360, 1851-ben 2500, 1900-ban 2766 volt. Vallás szerint római katolikus, nemzetiség szerint leginkább magyarok voltak.

A kutatás anyagát a helyi római katolikus plébánia 1754 és 1900 közötti házassági anyakönyvei szolgáltatták.

Az eltelt 146 év alatt a falu lakóinak 91 településsel volt házassági kapcsolata. Összesen 3898 házasságot kötöttek, amelynek kimutathatóan 74,59%-a endogám, 25,41 %-a exogám. Az utóbbira jellemző, hogy 765 alkalommal, illetve az esetek 77,35%-ában vittek, 224 alkalommal, illetve az esetek 22,65%-ában hoztak asszonyt a faluba. A házassági kapcsolatok nagyobb része, illetve 62,28%-a tíz közeli településsel jött létre. A mellékletek a települések endogámiai ranglistáját szemléltetik.

Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a kutatott időszakban Doroszló lakossága a házassági anyakönyvek tükrében nem tekinthető zárt társadalomnak.

Doroszló, 2000. IX. 22.

JEGYZETEK

- ¹ Csánky, 1890–1913
- ² Bodor, 1914
- ³ Secanski é. n.
- ⁴ Pesthy, 1860. A térségben élő szerbek Klusza meg Zsárkova névre változtatták és (tévesen) ez került a telepítési ajánlólevélbe.
- ⁵ Uő
- ⁶ Bárth, 1981
- ⁷ Jekelfalussy, 1896. Iványi, 1907
- ⁸ Borowszky, é. n.
- ⁹ Hivatalos népszámlálás adatai
- ¹⁰ Hivatalos népszámlálás adatai
- ¹¹ Az endogámia fogalma a törzsön belüli házasságot jelenti. Társadalmi szokás, javaslat vagy követelés, hogy a párválasztás egy körülhatárolható csoporton belül történjék.
- ¹² Ellentéte az exogámia, törzsön kívüli házasság. Társadalmi szokás, amely megköveteli vagy javasolja az egyénnek a csoportján kívüli személlyel való házasságkötést.
- ¹³ Az első bejegyzettek Resch Keresztély (szül. 1869-ben) és Maurer Regina (szül. 1879-ben) voltak.
- ¹⁴ 1837. január 25-én Kontz Pál veprováci és Varga Anna helyi lakos nevét írták elsőnek magyarul az anyakönyvbe, amelyet Zimmer Tamás doroszlói káplán kezdett vezetni.
- ¹⁵ 1842-ben pl. özv. Csihás József vukovári özvegy orvos nősült. Doroszlón van eltemetve. Emléke figyelemre méltó, mert azonkívül, hogy a falu első orvosaként tartják számon, apja volt a néhai Csihás Benőnek, Zombor város polgármesterének, kinek nevéhez a város parkosítása fűződik.
- ¹⁶ Lelkes, 1992
- ¹⁷ Leginkább leányszöktetésre vonatkoztatják.

IRODALOM

- BÁRTH JÁNOS: Doroszló népessége a 18. század közepén. *Hungarológiai Közlemények*, 13. évf. 46–47. szám, Újvidék, 1981
- BEREI ANDOR szerkesztő: Új Magyar Lexikon. II. kötet, harmadik, változatlan lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960
- BODOR ANTAL: Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra. Budapest, 1914
- BOROWSZKY SAMU: Bács-Bodrogh vármegye monográfiája. Budapest, é. n.
- CSÁNKY DEZSŐ: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913
- EIMANN JOHANN: *Der Deutsche Kolonist*. 1822. 31. l.
- GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza, I. kötet, 218. l. Budapest. Akadémiai Kiadó
- IVÁNYI ISTVÁN: Bács-Bodrogh Vármegye földrajzi és történelmi helynévtára, 1889–1907. I–IV. kötet.
- JEKELFALUSSY JÓZSEF–VARGHA GYULA: Közgazdasági és statisztikai évkönyv. Atheneum, Budapest, 1896
- KOVÁCS ENDRE–PENAVIN OLGA: Doroszló földrajzi neveinek adattára. Újvidék, 1988
- KOVÁCS ENDRE: Doroszló népessége. Helytörténeti jegyzetek. Budapest, 1995
- KOVÁCS ENDRE: A doroszlói németek. Helytörténeti jegyzetek (In: Bácsország 4. száma 1998. 10–11 l.)
- ORMOSI ZSIGMOND Doroszlóra vonatkozó, német nyelvű kézirat monográfiája. 1859. Vajdasági Levéltár. Újvidék
- PESTHY FRIGYES Doroszlóra vonatkozó kézirat monográfiája, 1860. Országos Levéltár, Budapest
- SEĆANSKI ŽIVAN: Popis stanovništva Bačke tokom 18. veka., 268–269. l.

HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEK TANULSÁGA MUZSLYÁN

Muzslya a fiatal települések közé tartozik, 110 éves. A telepítéskor Felsőmuzslyának nevezték. A lakosságot Bánság 18 magyarlakta helységéből telepítették, és 420 lelket számláló nagyközséggé nyilvánították. Nagybecskerek tőszomszédságában terül el. Az 1900-ban végzett összeírás szerint a lakosság száma 3408-ra emelkedett.

A római katolikus egyházközségben az anyakönyveket 1891-től kezdve vezetik.

A polgári anyakönyvvezetést 1896-ban tették törvényessé Magyarország területén. 1900 augusztusában Felsőmuzslyán már létezett a nagybecskereki állami anyakönyvi kerületnek kirendeltsége a községházán. Ugyanakkor Torontál vármegye közigazgatási bizottsága felterjesztést intézett a belügyminiszterhez: „Nagybecskerek városához tartozó Felsőmuzslya telep külön állami anyakönyvi kerületté alakíttassék, és hogy evégből a nagybecskereki állami anyakönyvi kerulettől külön vállasszék.” 1901. február 28-ától Felsőmuzslya önálló anyakönyvi kerület. Az anyakönyvi hivatalban 1907-től vannak meg a házassági anyakönyvek.

Mint anyakönyvvezető 92 év házasságkötéseit néztem át és elemeztem: ki kivel kötött házasságot, hogyan alakultak a házasságkötések, falun belül házasodtak-e vagy más településekből, évente hány házasságot kötöttek, volt-e vegyes házasság és felbontott házasság a bíróság ítélete alapján. Amikor érdekes adatokra találtam, elbeszélgettem a még élő, idős emberekkel, akiknek neve és aláírása megtalálható a házassági anyakönyvben.

A polgári és egyházi esküvő ugyanaznap történt, illetve történik. Először az anyakönyvvezető és két tanú jelenlétében mondják ki a boldogító igent. Azután a vőlegény és a menyasszony a násznéppel külön-külön úton mennek a templomhoz. A templomajtónál összetalálkoznak, és az orgonaszóra vonulnak az oltár elé, hogy Isten szent színe előtt megfogadják: „holtomiglan, holtodiglan”.

A kutatások alapján megállapítható: többnyire helybeliek házasodtak össze. Előfordult, hogy leányt hoztak abból a faluból, illetve oda ment férjhez a lány, ahonnan Felsőmuzslyára költöztek. Persze az idősebb fiatalokat (agglagényeket), özvegyeket úgy javasolták össze.

A faluban a lakosság három rétegre oszlott: módos gazdák – „zsíros parasztok”, napszámosok – „zellérek” és az iparosok. Ezt is tekintetbe vették,

különösen a házasulandók szülei. Bizony, a szerelembe beleszóltak. Sajnos, néhány beavatkozásnak öngyilkosság lett a vége.

A násznagy mindig a keresztszülő, még akkor is, ha a komák haragban voltak. Az eljegyzésre mindig kibékültek és mentek gügyübe – leánykérőbe. A koma és a komaasszony szemvetéssel szentségesítették meg a komaságot.

A vőfélyek a vőlegény legjobb barátai. Volt néhány agglegény, aki 15–20 évig vőfélyeskedett. (Vészó, Viola Ferkó, Kónya Jóska).

A koszorúslányok a menyasszony barátnői. Ha Mária lány ment férjhez, az esküvőre a Mária anyával az élen elkísérte az összes Mária lány. (Ez a szokás 1966-ben megszűnt.)

A lakodalmakat késő ősszel és a tél folyamán tartották, amikor már megszűnt a dologidő, elkészültek a jó házi borok, és kifőzték a pálinkát. Így volt ez az 1960-as évek közepéig, amikor a családok nagy szociális átalakuláson mentek át. A földművesek kiöregedtek, a fiatalok a szakma kitanulásával, a közép- és főiskola végeztével munkát vállaltak a becskerek-i gyárakban, intézményekben. Megjelentek a mélyhűtők.

Az anyakönyvekben történő beírások alapján az uralkodó rendszer és a hivatalos nyelvhasználat változásait is naponta tudjuk követni.

Az első beírások magyar nyelvűek 1920. április 19-éig.

1920. április 21-étől szerb nyelven és cirill betűvel írnak. Felsőmuzslya – Gornja Mužlja. Nagybecskerek – Veliki Beckerek 1935. február 27-éig, 1935. április 28-ától Petrovgrad. 1941. április 7-éig szerb nyelvű és cirill betűs a beírás. 1941. április 26-ától német nyelven írtak, Felsőmuzslya – Ober Muschla lett 1944. február 19-éig, mely dátumtól fogva a bejegyzések ismét magyarul íródtak. 1944. október 14-étől szerb nyelven és cirill betűvel írtak, 1946. május 25-étől latin betűs, 1947. január 11-étől cirill betűs, 1955. május 25-étől újra latin betűs a bejegyzés.

A Felsőmuzslyai Állami Anyakönyvi Kerületben az első beírást 1907. január 13-án, magyar nyelven Pokrecz János anyakönyvvezető-helyettes végezte, és megkötötté nyilvánította a házasságot ifjú Bíró János és Prágai István tanúk jelenlétében. Dóró Illés és néhai Bíró Mária hajadon fia: Dóró Mihály napszámos, római katolikus, felsőmuzslyai lakos, aki 1883. szeptember 15-én született, feleségül vette Chachári Apollóniát, r. katolikus felsőmuzslyai lakost, aki 1885. január 7-én született, Czachári János és néhai lochim Éva hajadon leánya.

Az adatokból megállapítható: mindketten felsőmuzslyaiak, a vőlegény 24, a menyasszony 22 éves.

Ebben az évben 45 pár kötött házasságot. Vőlegények: 36 helybeli, 2 Nagybecskerekéről, 1 Rogendorfról, 1 Csentárról, 1 Románécskáról, 2 Tordáról, 1 Törökbecséről, 1 Torontál-Erzsébetlaktól jött nőszülni, és magukkal vitték a menyasszonyokat.

Menyasszonyok: 40 helybeli, 2 nagybecskerekéi, 1 csúrogi, 1 lázáröldi, 1 lukácsfalvai – Felsőmuzslyára költöztek.

Nem volt vegyes házasság. A vőlegények átlagos életkora: 22 év, a menyasszonyoké pedig 20 év.

1908-ban 48 házasságkötést jegyeztek. Vegyes házasság nem volt.

Vőlegények: 40 helybeli, 1 Törökbecsére, 1 Zimonyba, 1 Écskára, 1 Sztancsófalvára, 1 Magyarszentmihályra, 3 Nagybecskerekre vitte magával a meny-

asszonyt. A menyasszonyok mind helybeliek. A vőlegények átlagéletkora 21 év, a menyasszonyoké pedig 19.

Ez év folyamán egy esetben fordult elő, hogy idős Sipos József földműves, r. katolikus, helybeli, 1861-ben, Beodrán született (47 éves), december 3-án feleségül vette a beodrai özvegy Lakatos Jánosné, szül. Manga Erzsébetet, aki 1863-ban született (45 éves). Ezt a házasságot úgy javasolták össze a rokonok. A vőlegénynek és a menyasszonynak nagykorú gyerekei voltak.

1909-ben 54-en kötöttek házasságot. Vőlegény: 38 helybeli, 16 más falvakból származott (1 Torontálerzsébetlak, 1 Zenta, 2 Bocsár, 1 Lugos, 1 Torda, 4 Nagybecskerek, 1 Jázova, 1 Lukácsfalva, 1 Magyarszentmihály, 1 Szerbneuzina, 1 Monostor, 1 a Románécskához tartozó Lujza major). Menyasszony: 52 helybeli, 1 bókai és 1 mokrini.

Ez év február 3-án házasságot kötött: Horvát Mihály földműves, 1882. szept. 4-én született (27 éves) helybeli és Pesti Veronika, 1883. szept. 18-án született, helybeli (26 éves). „Az aláírás előtt megjegyeztetik, hogy a vőlegény részére Horvát Antal tanú és tolmács, alkalmaztatott jelbeszédben jártas tolmácsként, kitől az esküvő kivétellett.” A beírottak alapján megtudtuk, hogy a vőlegény süketnéma. Úgy javasolták össze őket.

Ez év november 15-én kettős lakodalom volt a Keszék családnál. Keszék János földműves, 25 éves (szülők: Keszék Péter és Bogdány Veronika), feleségül vette Micsik Erzsébetet, r. katol. 19 éves (szülők: Micsik Antal és néhai Süli Erzsébet), Zanai András, földműves, 28 éves, r. k. (szülei: Zanai Vincze és Varró Anna), feleségül vette Keszég Évát, r. k. 20 éves (szülei: Keszég Péter és Bogdány Veronika). Felsőmuzslyaiak.

Két vegyes házasság kötöttetett. Két helybeli magyar fiú hozott egy-egy menyasszonyt, német származásúakat (1 Bóka, 1 Mokrin).

Átlagéletkor: 24 év (vőlegény), 21 év (menyasszony).

1910-ben 41 házasságot kötöttek. Kilenc vőlegény jött nősülni másik faluból (1 Szaján, 1 Torontáltorda, 2 Lukácsfalva, 1 Lőrincfalva, 1 Kisorosz, 1 Szabadka, 1 Dubrovác, 1 Antalfalva), 32 helybeli. Menyasszony: 40 helybeli, 1 Nagybecskerekre ment férjhez.

Első eset, hogy Rus Tivadar görögkeleti vallású, feleségül vette Csíkos Paulina Karolinát, r. katolikus vallásút. A megjegyzés szerint: „A születendő gyermekek valamennyien az anya vallását követik, amelyet a nagybecskereki polgármester 13120/1909 számú okirattal engedélyezett.” Vegyes házasság nem volt.

1911-ben 39 házasságot kötöttek. Vőlegény: 31 helybeli, 8 vidéki (1 Udvarnok, 1 Tamásfalva, 1 Nagyikinda, 3 Nagybecskerek, 1 Lukácsfalva, 1 Tiszaszentmiklós). Menyasszony: 37 helybeli, 1 lukácsfalvai, 1 kerekító-pusztai (Beodrához tartozott).

Szeptember 18-án Samu Sándor földműves, r. k., felsőmuzslyai lakos (1885. II. 1-jén Németeleméren született, 26 éves, szülei: Samu Sándor és Kállay Erzsébet) feleségül vette a lukácsfalvai Duga Juliannát, r. k. (1891. III. 13.), Duga György és Madarász Veronika 20 éves hajadon lányát.

Egy vegyes házasság volt. Egy helybeli magyar vőlegény hozott egy német származású menyasszonyt.

1912-ben 35 házasság kötöttetett meg. Vőlegény: 30 helybeli, 1 kumanei, 2 szajáni, 1 beodrai, 1 sajkásgyöngyi. Menyasszony: 31 helybeli, 1 akacsi, 1 nagy-

bikácsi, 2 nagybecskereki. Vegyes házasság nem volt. Karl Ferenc, földműves, r. k., 29 éves helybeli (Karl Miklós és Martin Zsuzsanna), a Töröktopolyához tartozó Nagybikácsról hozott német származású menyasszonyt – Apfl Anna, r. k., 20 éves (Apfl János és Krömer Zsuzsanna hajadon lánya).

Itt találtam először a válással kapcsolatos utólagos bejegyzésre. Kipper Péter és Borbély Julianna 1912. szept. 16-án megkötött házasságát 1921. júl. 5-én a nagybecskereki bíróság felbontotta – 9 évi házasság után.

Szabó János és Nagy Borbála december 29-én kötöttek házasságot. A zrenjanini körzeti bíróság ítélete alapján 1955. június 24-én felbontotta a házasságot – 43 év után.

Ez évben a házasulandók átlagéletkora: vőlegény 26 év, menyasszony 22 év. 1913-ban 36 házasság volt.

Vőlegény: 29 helybeli, 1 Mária Lujza-major, 1 Ótelek, 1 Torontálsziget, 1 Tamásfalva, 1 Budapest, 1 Nagybecskerek, 1 Szaján. Egy lány Szajánba ment férjhez.

Március 29-én Dénes Balázs budapesti, volt magyar királyi csendőr, unitárius, 33 éves – feleségül vette a 35 éves özv. Kószó Istvánné Takács Rozáliát, r. k., helybeli. A megjegyzésnél a következő áll: „A házasuló felek a nagybecskereki járási főszolgabíró előtt kötött 1667/913 számú jegyzőkönyv szerint abban egyeztek meg, hogy születendő összes gyermekeik az anya vallását, a r. k. vallást kövessék.”

Ebben az évben 3 házasságot bontott fel a becskereki törvényszék: egyet 8, egyet 6 és egyet 34 év után.

1914-ben 19 megkötött házasság. Gátaljáról 1 vőlegény, Nagyzerzsébetlakról egy menyasszony – a többiek helybeliek.

Egy házasság 38 év után felbontva.

1915-ben 9 megkötött házasság volt. Helybeliek, 1 házasság 26 év után felbontva. Átlagos életkor: vőlegény 22 év, menyasszony 20 év.

1916-ban 10 megkötött házasságot jegyeztek. Két legény Lugosról jött nőszülni, 1 lány pedig Szajánba ment férjhez. Egy házasság 10 év után felbontva.

1917-ben 13 megkötött házasság. Vőlegény: 8 helybeli, 1 ószentiváni, 1 nagygáji, 1 sárkeresztúri, 1 nagybecskereki és 1 budapesti (honvéd huszár). Menyasszony mind helybeli.

1918-ban 32 pár kötött házasságot. Vőlegény: 21 helybeli, 1 nagyzerzsébetlaki, 3 óécskai, 1 törökbecsei, 1 magyardombegyházi (honvéd huszár), 1 beodrai, 1 nagykikindai, 1 szegedi, 1 budapesti (mozdonyfűtő), 1 izsai. Menyasszony: 29 helybeli, 1 nagybecskereki, 1 szegedi, 1 nagyzerzsébetlaki.

Vegyes házasság nem volt, egy német pár kötött házasságot. Két felbontott házasság 3 és 8 év után.

1919-ben 97 pár házasodott össze. 1919. január 26-án előkelő, úri esküvő volt. Csada Frigyes r. k. kereskedő, 35 éves, feleségül vette Virág Erzsébet Róza állami óvónót (28 éves). Vőlegény: 71 helybeli, 5 lukácsfalvai, 1 ókeresztúri, 1 töröktopolyai, 3 nagyzerzsébetlaki, 7 nagybecskereki, 2 torontáltordai, 1 szajáni, 1 törökudvarnoki, 1 bocsári, 1 galgóczai, 1 tizzaszentmiklósi, 2 ószentiváni (26). Menyasszony: 91 helybeli, 6 nagybecskereki. 5 megkötött házasság felbontva 3-3 év után, 1 két év és 1 negyvenkét év után.

1920-ban 68 pár kötött házasságot. Vőlegény: 60 helybeli, 1 nagyzerzsébet-laki, 5 becskerekai, 1 torontáltordai, 1 szajáni (8). A menyasszonyok mind helybeliek. Átlagos életkor: vőlegény 23 év, menyasszony 19 év.

Január 10-én két testvér egyszerre esküdött. Tassi András napszámos, 22 éves (néhai Tassi András és Kónya Ilona), feleségül vette a 18 éves Barta Rozáliát (Barta István és Kószó Anna), Horváth Mihály 27 éves földműves pedig Tassi Juliannát, 18 éves (néhai Tassi András és Kónya Ilona) helybeliek. 4 házasság felbontva 28, 27, 42 és 24 év után.

1921-ben 41 házasság kötött. Vőlegény: 32 helybeli, 5 nagybecskerekai, 1 csókai, 1 begaszentgyörgyi, 2 szanádi. Menyasszony: 37 helybeli, 3 nagybecskerekai, 1 nagyzerzsébetlakai.

Január 12-én szerény kettős lakodalom volt. Két szanádi származású testvér feleségül vett két helybeli lányt. Orbán Sándor, r. k., 21 éves vándor molnárlegény feleségül vette Tóth Piroskát, r. k., 21 éves (Tóth János és Horvát Mária). Orbán András, r. k., 24 éves (szülők: Orbán György és Ónódi Ágota), feleségül vette Hallai Emerenciát, özvegy, 22 éves, r. k. (Horvát János és Margit Verona). A két menyasszony helybeli, unokatestvérek. Az utóbbiak úgy lettek összejavasolva. Orbán, szül. Tóth Piroška az élők sorában van, falunk legidősebb polgára. Átlagos életkor: vőlegény 23 év, menyasszony 22. 2 felbontott házasság: 15 és 10 év után.

1921-ben az összeírás alapján 3293 lakos élt Felsőmuzslyán.

1922-ben 51 házasság volt. Vőlegény: 45 helybeli, 1 lukácsfalvai, 1 jankahídi, 1 nagybecskerekai, 2 tordai, 1 pancsovai. Menyasszony: 47 helybeli, 3 nagybecskerekai, 1 pancsovai.

Január 17-én nem mindennapi házasságkötés volt. Özvegy Csordás Antalnét szül. Dégi Máriát, 31 éves, négygyermekes asszonyt, akinek a férje elveszett a háborúban, feleségül vette az elveszett férj öccse, a 23 éves Csordás György földműves, azért, hogy a gyerekek ne kerüljenek mostoha kézre, és hogy a vagyon egyben maradjon. A házasságból még 6 gyermek született. Szegényesen éltek, nehezen nevelték a 10 gyermeket, de mindnek kenyeret adtak a kezébe, szakmát tanultak, volt közöttük tanító, szabó, lakatos, a Jóska fiuk pap lett.

Május 28-án szintén nem mindennapi esküvő volt. A 26 éves Kovács József jegyző úr oltárhoz vezette a 27 éves Óbory Mária tanítónőt, Óbory Károly és Sóka Mária hajadon leányát. A menyasszony a messze földről híres Felsőmuzslya első plébánosának az unokahúga. A falu apraja-nagyja összesereglett a községháza és a templom elé, és bámulta a menyegzőt. Ez a szokás még ma is él.

Felbontott házasság: 7 (24, 4, 4 és 17 év után). Vegyes házasság: 1 (a vőlegény magyar, a menyasszony német nemzetiségű), helybeliek. Átlagos életkor: vőlegény 25, menyasszony 23.

1923-ban 42 pár házasodott össze. Vőlegény: 37 helybeli, 1 újpadéi, 2 écskai, 1 tordai, 1 nagybecskerekai. Menyasszony: mind helybeli.

Ebben az évben is volt kettős lakodalom, január 20-án. A 26 éves Karl János cipész, német nemzetiségű, r. k., oltárhoz vezette Zsidai Juliannát, 24 éves, r. k. és Zsidai János 26 éves mészáros, r. k., feleségül vette a 21 éves Kerekes Vilmát, r. k. Karl Julianna a Mária-lányok anyja volt. (1946–1966). Vegyes házasság: 2 (két magyar fiú feleségül vett két német nemzetiségű lányt), ezenkívül 1 német pár és 1 szerb pár házasodott össze, amit nem ne-

vezhetünk vegyes házasságnak. Válás: 1 (22 év után), átlagos életkor: v. 25, m. 22 év.

1924-ben 35 pár kötött házasságot. Vőlegény: 32 helybeli, 1 cserneyi, 1 nagybecskereki és 1 orlovati. Menyasszony: 34 helybeli, 1 csókai. Vegyes házasság: 3 (2 magyar fiú + 2 német lány, 1 szerb fiú + magyar lány). Felbontott házasság: 2 (6 és 2 év után).

1925-ben 55 házasságot kötöttek. Vőlegény: 42 helybeli, 1 lukácsfalvai, 4 nagybecskereki, 1 titeli, 1 szajáni, 3 erzsébetlaki, 1 kisoroszi, 1 tordai, 1 despotovaci. Menyasszony: 50 helybeli, 3 nagybecskereki, 1 nezsényi, 1 kisoroszi. Vegyes házasság: 3 (szerb fiúk + magyar lányok). Felbontott házasság: 4 (2, 3, 23 és 26 év után). Átlagos életkor: v. 23, m. 21 év.

1926-ban 49 lakodalom volt. Vőlegény: 44 helybeli, 2 nagybecskereki, 1 lukácsfalvai, 1 perlezi, 1 kisoroszi. Menyasszony: 48 helybeli, 1 nagybecskereki. Felbontott házasság: 2 (27 és 26 év után). Vegyes házasság nem volt.

1927-ben 35 házasságot jegyeztek. Vőlegény: 34 helybeli, 1 batinai, a menyasszony mind helybeli. Vegyes házasság: 1 (szerb fiú + magyar lány). Felbontott házasság: 4 (16, 34, 19 és 14 év után).

1928-ban 44 házasság kötött. Vőlegény: 35 helybeli, 5 nagybecskereki, 1 lukácsfalvai, 1 nezsényi, 1 beodrai, 1 moholi. Menyasszony: 37 helybeli, 7 nagybecskereki. Felbontott házasság: 2 (13 és 24 év után).

1929-ben 51 pár házasodott össze. Vőlegény: 39 helybeli, 3 nagybecskereki, 2 lukácsfalvai, 1 Vladičino Selő-i, 1 bánátmonostori, 1 lázárföldi, 1 perlezi, 1 jázovai, 1 szécsányi, 1 szajáni. Menyasszony: 47 helybeli, 1 csurogi, 1 nagybecskereki, 1 jázovai, 1 erzsébetlaki. Átlagos életkor: v. 20, m. 18 év. Felbontott házasság: 4 (14, 19, 33 és 39 év után). Vegyes házasság nem volt. A Felsőmuzslyán élő 11 német telepes, jobbmódú család gyermekei igencsak egymás között házasodtak.

A határban volt 72 tanyatelep. 1927 és 1929 között elvették a magyar ajkúaktól, mivel csak kataszteri, nem pedig telekkönyvi tulajdonosok voltak, és kiosztották a szerb önkénteseknek, szaloniki harcosoknak és optántoknak (Magyarországról áttelepült szerbeknek). Ez utóbbiak jól beszélték a magyar nyelvet is. Pravoszláv vallásúak. Ők is Felsőmuzslyán kötöttek házasságot.

1930-ban 49 pár kötött házasságot. Vőlegény: 32 helybeli, 1 kisoroszi, 6 becskereki, 1 ostojičevói, 7 lukácsfalvai, 1 perlezi, 1 konaki. Menyasszony: 40 helybeli, 7 nagybecskereki, 1 cserneyi, 1 erzsébetlaki. Vegyes házasság nem volt. 4 pravoszláv vallású pár kötött házasságot.

1931-ben 42 megkötött házasságot jegyeztek. Vőlegény: 31 helybeli, 1 erzsébetlaki, 1 udvarnoki, 1 bikácsi, 2 lukácsfalvai, 4 nagybecskereki, 1 starčevói, 1 perlezi. Menyasszony: 41 helybeli, 1 nagybecskereki. Vegyes házasság nem volt, 5 pravoszláv vallású pár kötött házasságot. Felbontott házasság: 4 (9, 11, 11 és 15 év után).

A népszámlálás szerint: 3484 lakos élt Muzslyán.

1932-ben 49 pár kötött házasságot. Vőlegény: 39 helybeli, 2 nagybecskereki, 4 erzsébetlaki, 1 aradaci, 1 szajáni, 1 vranjevói, 1 temesvári. Menyasszony: 46 helybeli, 1 temesvári, 1 ernőházi, 1 nagybecskereki. Vegyes házasság: 1 (tanyai szerb legény feleségül vett egy helybeli magyar lányt). 4 pravoszláv vallású pár esküdt. Felbontott házasság: 7 (4, 7, 8, 8, 14, 17, 17 év után). Átlagos életkor: v. 23 m. 21 év.

1933-ban 43 megkötött házasság volt. Vőlegény: 38 helybeli, 2 nagybecskereki, 2 lukácsfalvai, 1 csentai. Menyasszony: 39 helybeli, 1 nagygályi, 1 szerb- cleméri, 1 lukácsfalvai, 1 nagybecskereki. Vegyes házasság nem volt. Átlagos életkor: v. 23, m. 21 év. Felbontott házasság: 3 (3, 3 és 15 év után).

Ebben az évben kötött házasságot az eddig legidősebb vőlegény: Parigrósz János 79 éves nyugdíjas feleségül vette Molnár Teréz 59 éves háziasszonyt.

1934-ben 35 megkötött házasság volt. Vőlegény: 25 helybeli, 1 debelláci, 1 erzsébetlaki, 5 nagybecskereki, 1 lukácsi, 1 szárcsai, 1 Banatski Dušanovac-i. Menyasszony: 29 helybeli, 4 nagybecskereki, 1 padéi, 1 kraljičevói. Vegyes házasság: 1 (szerb fiú + magyar lány) Felbontott házasság: 3 (2, 4 és 18 év után).

1935-ben 46 megkötött házasság. Vőlegény 43 helybeli, 2 lukácsi, 1 petrovgradi. Menyasszony: 44 helybeli, 2 petrovgradi. Felbontott házasság: 2 (3 és 31 év után).

1936-ban 33 megkötött házasság volt. Vőlegény: 30 helybeli, 3 petrovgradi. Menyasszony: 30 helybeli, 3 petrovgradi. Felbontott házasság: 6 (4, 10, 17, 17, 22 és 27 év után).

Ez év november 18-án kettős lakodalom volt. Pópity András oltárhoz vezette Kertész Rozáliát, Turányi Péter (22 éves) pedig Pópity Annát (19 éves). András és Anna testvérek. Turányi Péter ma is él. Felkerestem, megkérdeztem, emlékszik-e még arra az emlékezetes napra: az esküvőre és a leánykérésre.

– Hogyne emléköznék vóna. Úgy tudom, mintha mámma történt vóna. Mögboldogult édősanyám, Cirok Julis néni mög Csonka Julcsa néni – két jó nasszájú szomszédasszo mönt mögkérni Annust. Ők vótak a gügyük. Úgy ajákoztak. Szombati nap vót. Borbésegéd vótam. Szombati napokon 100 embört köllött mögborotvánom. Montam édősanyámnak, kentök, mönnyenek csak, maj tanákozúk a lányos ház előtt. No, azok má tutták, mié möntük, mög vót a má beszéve.

– Annussa négy évig szórakoztúk, kisebb-nagyobb mögszakításokka. Közbe, el-ejártam Budai Pirosho, Masa Csöréhö. Annust főtartottam, hogy más né bánca. Mi Szajábú származtúk. Ha emöntem a búcsúra, Annus mögharagudott. Persze a fülibe jutott, hogy én ott mulattam, mög táncótattam a lányokat. Pedig hoztam neki oja szép csatos imakönyvet is.

– Mit vittek jegybe?

– A mönyasszonyruhát, mög a karikagyűrűt. Látod, még a mai napig is az újjamo va. Velem fogják etemetni. Nem löhet lehúzni az újjamrú. Annus mög egy szép kisligött jegyendőt adott. Egy hónap utá mögesküttük. Má vártak rám. Pópity Andris, a sógorom má fél éve jegybe járt Kertész Roziva. Me az vót a divat. Én arra vártam, hogy evisznek katonának. Nem vittek e, emút a dologidő, gyütt a lakodalomszezo. Ráátam a nősülésre, me Pópityék kettős lakodalmat akartak csináni.

Pópityék jómódú, gazdag parasztok vótak. A faluba nekik vót a legtöbb szöllejük. No, mi is jómódúak vótuk, én is mestörembörnek tanútam. Me bizo abba az időbe mögnézték, kinek mije van. A szülök bizony beleszótak a szerelömbé.

Pópityékná nagyobb lakodalom vót, mi mináluk. 70 ház vót hivatalos. Tele vót a nagyház, kisház, konyha mög a gang. Nálunk 40 ház vót möghíva. A nagyházba vótuk. A dudások vótak mögfogadva. Gálánt vőlegény vótam, csak úgy raktam a dudások előtt. Szépe tuttam mulatni.

A lakodalom szombat délbe kezdődött, és másnap délig tartott. Közbe délután emöntek végzőnni – akinek vót jószága.

A kösségházá a bíró Szitás Petör bácsi mög a jegyző úr, Boróczy Dezső esküttettek. A körösztapák vótak a násznagyok. A kösségházá, amiko mindö kész vót, akkó möntük külö-külö a templomba. Az egész lakodalom alatt a két ményasszo, égy szömpillantást sé vethetött égymásra, még mönyasszo ruhába vótak. Szót se válthattak égymásra. Csak akkó, amikó má átötöztek mönyecskének. Azé me azt tartották, evöszik egymástú a szöröncsét.

A templomba égymás utá vonútuk. Sóka Ignác, az a híros plébános eskütetett. Csupa zsír vót a reverendája. Vót két ministrás is. Én is sokáig vótam ministrás, még legé koromba is. Az esküvő utá möntük a mönyasszonyé. A mönyasszotác utá choztuk Annust. A sógorom mög akkó hozta a mönyaszszont.

– Mi volt ebédre és mi vacsorára?

– Ebédre birka- mög disznóhúsbú paprikás. Vacsorára tyúkhúsleves mög sütt hús. Hajnalba is terítöttek, fött mög sütt halat. Ez vót a legócsóbb. No, mög tele vót a Böge mög a Tisza halla. Az asztalo guráblí mög puszédli át. A torta akkó még nem vót divat.

– Mit kaptak ajándékba?

– A násznagyutú kaptam két széköt mög égy ingöt. Legtöbbe csentrösféléket (tál, tányér, eccajg), a lányok zsebkendöket és poharakat hoztak.

– Nöszültek-e más helységeköl a muzslyaiak?

– Nem nagyo, csak evétve. Betartották azt a mondást: nézd mög a zannját, vödd el a lányát. No, mög azt is, hogy mindöki a saját háza táján házasoggyék! Ki is csúfötuk a más falubú hozott mönyecskéket: no, ittho nem köllött a löszar, emönt tehészaré!

1937-ben 53 megköötött házasság vót. Völegény: 50 helybeli, 2 petrovgradi, 1 lukácsi. Menyasszony: 43 helybeli, 10 petrovgradi. Felbontott házasság: 1 hétévi házasélet után.

1938-ban 21 pár köötött házasságot. Völegény: 16 helybeli, 2 petrovgradi, 1 titeli, 1 szajáni, 1 ittabéi. Menyasszony: 18 helybeli, 3 petrovgradi. Felbontott házasság: 6 (egy a megköötés évében, 1, 2, 6, 22 és 41 év után.). Vegyes házasság: 1 (optánt fiú + magyar lány).

1939-ben 42 megköötött házasság. Helybeliek házasodtak. Három vegyes házasság (optánt+magyar). Felbontott házasság: 8 (3, 6, 8, 9, 11, 15, 19 és 47 év).

1940-ben 30 megköötött házasság. Helybeliek házasodtak. Felbontott házasság: 4 (10, 12, 18 és 49 év után).

1941-ben 44 megköötött házasság. Helybeliek. Felbontott házasság: 6 (2, 4, 7, 8, 14 és 34 év után). Egy vegyes házasság, német fiú+magyar lány.

1942-ben 53 megköötött házasság. Helybeliek. Felbontott házasság: 5 (4, 8, 18, 27, 30 év után).

1943-ban 26 megköötött házasság. Helybeliek. Felbontott házasság: 3 (5, 7, 7 év után).

1944-ben 33 megköötött házasság. Helybeliek. Felbontott házasság: 3 (17, 21, 29 év után).

1945-ben 54. Helybeliek. Felbontott házasság 10 (3, 9, 10, 2, 33, 5, 33, 35, 30, 4 év után).

1946-ban 62. Helybeliek. Vegyes házasság: 1 (szerb fiú + magyar lány). Felbontott házasság: 9 (16, 4, 8, 3, 2, 4, 8, 17, 17).

1947-ben 43. Helybeliek. Egy válás 13 év után.

1948-ban 8. Helybeliek. Két válás. 3 és 22 év után. Az 1948-as népszámlálás szerint 4816 lakos élt Muzslyán.

1949-ben nem vezettek anyakönyveket.

1950-ben 79. Egy vegyes házasság, egy macedón pék házasodott muzslyai magyar lánnyal. Egy vőlegény kivételével mind helybeli. 7 válás (10, 22, 4, 1, 14, 13, 3 év után).

1951-ben 48. Helybeliek. Egy vegyes házasság (szerb+ magyar). Felbontott házasság: 12 (4, 2, 3, 1, 14, 29, 8, 1, 6, 19, 3 és egy pár ugyanabban az évben).

1952-ben 66. Helybeliek. Válás: 11 (19, 3, 7, 8, 11, 3, 6, 6, 6, 12 és 16).

1953-ban 80. Helybeliek. Válás: 7 (9, 12, 25, 2, 24, 11 és 8).

1953-ban a népszámlálás szerint 5485 lakos.

1954-ben 64. A vőlegény mind helybeli. Két menyasszony más helységről. Vegyes házasság: 2 (magyar fiú + szerb lány; magyar fiú + horvát lány). Válás: 8 (7, 6, 5, 14, 10, 7, 6, 15 év után).

1955-ben 61. Helybeliek. Válás: 6 (4, 2, 6, 11, 1).

1956-ban 59. Helybeliek: Válás: 5 (1, 7, 6, 4, 5).

1957-ben 42. Helybeliek. Válás: 8 (8, 10, 4, 1, 2, 2, 6, 9).

1958-ban 64. A menyasszonyok helybeliek. Két vőlegény Zrenjaninból és Écskáról jött, a többi helybeli. Vegyes házasság: 2 (szerb + magyar, román+ magyar).

1. táblázat

A MUZSLYAI ANYAKÖNYVI KERÜLET HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEINEK KIVONATA							
Évszám	Megkötött házasság	Vegyes házasság	Felbontott házasság	Évszám	Megkötött házasság	Vegyes házasság	Felbontott házasság
1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
1907	45						
1908	48						
1909	54	2					
1910	41						
	188	2					
1911	39	1		1921	41		2
1912	35		2	1922	51	1	4
1913	36		3	1923	42	2	1
1914	19		1	1924	35	3	2
1915	9		1	1925	55	3	4
1916	10		1	1926	49		2
1917	13			1927	35	1	4
1918	32		2	1928	44		2
1919	97		2	1929	51		4
1920	68		3	1930	49		
	358	1	15		452	10	25
1931	42		4	1941	44		6
1932	49	1	7	1942	53		5
1933	43		3	1943	26		3

1934	35	1	3	1944	33		3
1935	46		2	1945	54		9
1936	33		6	1946	62	1	9
1937	53		1	1947	43	1	7
1938	21	1	2	1948	8		2
1939	42	3	8	1949	-	-	-
1940	30		4	1950	79	1	7
	394	6	40		402	3	51
1951	48	1	12	1961	65	5	18
1952	66		11	1962	72	3	8
1953	80		7	1963	59	5	14
1954	64	2	8	1964	84	-	17
1955	61		5	1965	71	3	13
1956	59		5	1966	67	1	10
1957	42		9	1967	61	-	12
1958	64	2	7	1968	71	3	14
1959	77	7	8	1969	83	4	20
1960	42	6	4	1970	47	2	8
	603	18	76		680	26	134
1971	69	6	11	1981	62	4	6
1972	78	5	15	1982	48	11	15
1973	79	9	10	1983	52	4	7
1974	63	12	14	1984	60	6	13
1975	76	12	17	1985	66	11	17
1976	63	10	12	1986	55	8	10
1977	64	8	10	1987	55	4	10
1978	65	9	15	1988	66	6	7
1979	63	11	12	1989	69	8	11
1980	72	6	13	1990	51	7	7
	692	88	129		584	69	103
1991	56		6		2118	108	313
1992	64		10				
1993	50		8				
1994	51		5				
1995	59		1				
1996	51		3				
1997	54		2				
1998	39		1				
1999	36						
2000	38						
	498		36				
	2733	115	296				

2. táblázat

Kik házasodtak? Helybeliek vagy más településekről?

A MUZSLYAI ANYAKÖNYVI KERÜLET HÁZASSÁGI
ANYAKÖNYVEINEK KIVONATA

Évszám	Megkötött házasság	Vőlegény más telep.	Helybeli	Menyasszony más telep.	Helybeli
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1907	45	9	36	5	40
1908	48	8	40	–	48
1909	54	16	38	2	52
1910	41	9	32	1	40
Össz.	188	42	146	8	180
1911	39	8	31	2	37
1912	35	5	30	4	31
1913	36	7	29	1	35
1914	19	1	19	1	19
1915	9	–	9	–	9
1916	10	2	8	1	9
1917	13	5	8	–	13
1918	32	11	21	3	29
1919	97	26	71	6	91
1920	68	8	60	–	68
Össz.	358	73	285	18	340
1921	41	9	32	4	37
1922	51	6	45	4	47
1923	42	5	37	–	42
1924	35	3	32	1	34
1925	55	13	42	5	50
1926	49	5	44	1	48
1927	35	1	34	–	35
1928	44	9	35	7	37
1929	51	12	39	4	47
1930	49	17	32	9	40
Össz.	452	80	372	35	417
1931	42	11	31	1	41
1932	49	10	39	3	46
1933	43	5	38	4	39
1934	35	10	25	6	29
1935	46	3	43	2	44
1936	33	3	30	3	30
1937	53	3	50	10	43
1938	21	5	16	3	18
1939	42	–	42	–	42
1940	30	–	30	–	30
Össz.	394	50	344	32	362
1941	44	–	44	–	44
1942	53	–	53	–	53

1943	26	–	26	–	26
1944	33	–	33	–	33
1945	54	–	54	–	54
1946	62	–	62	–	62
1947	43	–	43	–	43
1948	8	–	8	–	8
1949	–	–	–	–	–
1950	79	1	78	–	79
Össz.	402	1	401	–	402
1951	48	–	48	–	48
1952	66	–	66	–	66
1953	80	–	80	–	80
1954	64	–	64	–	64
1955	61	–	61	–	61
1956	59	–	59	–	59
1957	42	–	42	–	42
1958	64	–	64	–	64
1959	77	4	73	3	74
1960	42	5	37	–	42
Össz.	603	9	594	3	600
1961	65	6	59	5	60
1962	72	9	63	6	66
1963	59	8	51	2	57
1964	84	9	75	3	81
1965	71	10	61	7	64
1966	67	8	59	3	64
1967	61	7	54	3	58
1968	71	10	61	10	61
1969	83	22	61	7	76
1970	47	7	40	3	44
Össz.	680	96	584	49	631
1971	69	8	61	11	58
1972	78	19	59	8	70
1973	79	14	65	10	69
1974	63	10	53	8	55
1975	76	14	62	7	69
1976	63	12	51	7	56
1977	64	13	51	9	55
1978	65	16	49	14	51
1979	63	14	49	9	54
1980	72	12	60	7	65
Össz.	692	132	560	90	602
1981	62	11	51	8	54
1982	48	14	34	19	29
1983	52	8	44	10	42
1984	60	6	54	10	50
1985	66	12	54	7	59
1986	55	10	45	11	44
1987	55	15	40	12	43
1988	66	16	50	10	56
1989	69	16	53	21	48

1990	51	11	40	12	39
Össz.	584	119	465	120	464
1991	56	17	39	12	44
1992	64	17	47	18	46
1993	50	9	41	10	40
1994	51	21	30	13	38
1995	59	16	43	10	49
1996	51	16	35	10	41
1997	54	21	33	17	37
1998	39	16	23	13	26
1999	36	10	26	8	28
2000	38	13	25	7	31
Össz.	498	156	342	118	380
I-X	4851	758	4093	473	4378

3. táblázat

Mely településekről jöttek

A MUZSLYAI ANYAKÖNYVI KERÜLET HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEINEK KIVONATA

Település	Vőlegény	Menyasszony
1907–1960		
Nagybecskerek	71	70
Lukácsfalva	33	3
Erzsébetlak	16	5
Torda	11	–
Szaján	11	2
Écska	10	–
Perlez	4	–
Kisorosz	4	1
Rogendorf	4	–
Törökbecse	3	–
Bocsár	3	–
Lugos	3	–
Tizsaszentmiklós	3	–
Beodra	3	1
Budapest	3	–
Ószentiván	3	–
Csenta	2	–
Csúrog	–	2
Szentmihály	2	–
Jázova	2	1
Nezsény	2	1
Monostor	2	–
Bánát Dubrovác	2	–
Tamásfalva	2	–
Aradác	2	–
Nagybikács	2	–

Nagykikinda	2	-		
Gátalja	2	-		
Szanád	2	-		
Csóka	2	2		
Titel	2	-		
Starčevo	2	-		
Lázárföld	1	1		
Zimony	1	-		
Szancsófalva	1	-		
Zenta	1	-		
Bóka	-	1		
Mokrin	-	1		
Lőrincfalva	1	-		
Antalfalva	1	-		
Szabadka	1	-		
Szeged	1	1		
Izsa	1	-		
Temesvár	1	1		
Vranjevo	1	1		
Akacs	1	-		
Kumánd	1	-		
Ókeresztúr	1	-		
Sajkásgyöngye	1	-		
Ótelek	1	-		
Torontálsziget	1	-		
Sárkeresztúr	1	-		
Magyardombegyháza	1	-		
Töröktopolya	1	-		
Galócza	1	-		
Begaszentgyörgy	1	-		
Jankahíd	1	-		
Pancsova	1	1		
Padé	1	-		
Csernye	1	1		
Orlovát	1	-		
Ernőháza	1	1		
Batina	1	-		
Mohol	1	-		
Vladino Selo	1	-		
Szécsány	1	-		
Össz.	255	96		
Település	Völgény	Menyasszony	Völgény	Menyasszony
<u>1961–1990</u>			<u>1991–2000</u>	
Nagybecskerek	138	77	74	74
Németország	43	33	23	10
Ausztria	11	5	8	1
Magyarország	2	16	-	1
Svédország	8	11	2	-
Ausztrália	-	1	2	-
Lengyelország	-	1	1	2
Lukácsfalva	35	15	17	3
Újvidék	9	5	-	1

Belgrád	5	7	-	-
Szabadka	2	7	-	1
Törökbecse	5	3	-	3
Stajićevo	1	-	-	-
Écska	6	4	3	1
Erzsébetlak	6	1	-	1
Aradác	1+2	1	-	2
Melence	2	-	-	2
Csernye	4	2	-	1
Hetin	5	3	-	-
Torda	5	3+3	3	1
Tóba	1	-	-	-
Szentmihály	6	2	6	4
Kumánd	1	1	-	-
Kikinda	5	1	-	-
Pancsova	2	1	-	-
Lázárföld	1	-	-	-
Boka	1	2	1	-
Nezsény	1	4	1	-
Jaša Tomić	1	-	-	-
Kisorosz	2	2	-	-
Csantavér	1	-	-	-
Elemér	-	-	1	2
Ittabé	2	5	1	1
Kishegyes	2	3	-	-
Székelykeve	1	-	-	-
Törökország	-	-	1	-
Oroszország	-	-	-	1
Litvánia	-	-	-	1
Banja Luka	-	-	1	-
Debelyacsa	-	-	1	-
Bileća	-	-	1	-
Ada	-	1	1	-
Konak	1	1	1	-
Piros	-	1	-	1
Ban. Arandelovo	1	2	-	1
Szécsány	-	-	-	1
Valjevo	-	-	-	1
Perlez	1	1	-	-
St. Pazova	1	-	-	-
			148	117
N. Kozarci	1	-		
Klek	1	-		
Niš	1	1		
Begejci	2	1		
Jarkovac	1	1		
Maribor	-	1		
Botos	-	1		
Csonoplya	-	1		
Csósztelek	-	1		
Óléc	-	1		
Szkopje	-	1		
Szaján	-	2		

Travnik	–	1
Batina	1	–
Čačak	1	–
Vojlovica	1	–
Bezdan	1	1
Žitište	1	1
Majdanpek	–	1
Višnjićevo	–	1
Versec	–	1
Radojevo	–	1
Temerin	1	1
Busenje	1	–
Zenta	1	1
Zombor	1	–
Bocsár	1	–
Ürményháza	1	–
Prizren	1	–
Rijeka	1	–
Kanizsa	1	–
Szenttamás	–	1
Moravica	–	1
Basahíd	–	1
Egyházaskér	–	1
Telecska	–	1
Beodra	–	1
Össz.	341	251
	596	347

ADATKÖZLŐK

1. Orbán, szül. Tóth Piroska háziasszony, 100 éves, Magyar K. u. 109.
2. Csordás, szül. Varnyas Regina nyugdíjas, 69 éves, Felszabadulás u. 2.
3. Kun Szabó Júlia nyugdíjas, 75 éves, Magyar Kommün u. 57/b
4. Turányi Péter földműves, 86 éves, Magyar Kommün u. 83.

IGAZ VOLT: ÉVENTE ÁTLAG HARMINCKÉT HÁZASSÁGOT KÖTÖTTEK

Régi és mai szajáni lakodalmak

A lakodalmak nyújtották a felnőtteknek a legértelmesebb, legemlékezetesebb és legtömegesebb szórakozást. Ez a megállapítás a 60-as évek kivételével – amikor föllendült a műkedvelő színjátszás – ma is érvényes Szajánban. Itt a lakodalmak – a szegényebb házaknál is – mindig népesek voltak. A szegényebbeket kíségtették a szomszédok meg a rokonok, akikből régebben igen sok volt, csak hogy minél többen legyenek, minél több jó táncos, jó hangú nótás, víg kedélyű ember gyűljön össze, mert így alakulhat ki a jó lakodalom, a jó mulatság. Történhetett ez azért is, mert egészen a II. világháború utáni évekig Szajánban sok volt a nagycsalád, s általában a rokonság alkotta a lakodalmas nép kétharmadát. Jöttek a rokonok a szomszédos falvakból is, legfőképpen pedig Muzslyáról és Bácsgyulafalváról, ahová a múlt század utolsó negyedében mintegy 1800 szajáni rajzott ki.

Általában minden lakodalomban volt néhány rendkívül víg kedélyű, mulatós, jól táncoló és daloló személy, akik kezdettől fogva – régebben legtöbbször délelőtt 10 órától másnap reggelig – gondoskodtak a jó hangulatról. Ha nem volt ilyen a rokonságban vagy a szomszédságban, akkor távolabbi ismerőst is meghívtak. Ugye, mondani sem kell, hogy a jó lakodalomhoz hozzátartozott a jó zenekar és a jó vőfély is (Szajánban: vőfény). Szerencsére ezekben sem volt hiány soha. Megboldogult édesapám 90 éves korában is emlegette Jankó Pétert, aki a leghíresebb vőfély volt a faluban: szép hangja volt, „nagyokat ugrálva tudott táncolni”. Az I. világháborúban két öccsével együtt hősi halált halt az orosz fronton. Utána Kósa János (Bika Jani) több mint negyed századig vőfélyeskedett. Ma is emlegetik a lakodalmakban. Szülei nem engedték, hogy elvegye azt a lányt, akit szeretett, mert az szegény volt, s agglegény maradt örökké. Talán éppen a családi melegség és öröm hiányát igyekezett pótolni a lakodalmakban utánozhatatlan, meleg hangulatteremtésével.

Mielőtt azonban a lakodalmi mulatságot részleteznénk, ismertessünk néhány vele kapcsolatos szokást az 1870-es évekből. Amikor az eljegyzés megtörtént, a következő vasárnap nagymisén a pap kihirdette a házasulandókat. (Ez még a második világháború idején is így volt.) Az esküvő előtti három vasárnap volt a hirdetés a misén, s tulajdonképpen arra szolgált, hogy időközben bárki bejelenthesse a papnál, ha a házasulandók között valamilyen „bon-

tó” ok forog fenn. A menyasszonynak az első hirdetésen feltétlenül ott kellett lennie, hogy majd a tojás meg ne zápuljon, ha tyúkot ültet. Ha ilyenkor elmarad a templomból, mondták, akkor rossz gazdasszony lesz belőle, a csirkéje pedig belepusztul a tojásba.

Kár lenne szó nélkül hagyni azokat a szokásokat, amelyek közvetlenül a lakodalmat előzték meg, még a második világháború után is egy rövid ideig, pontosabban, amíg fogatos kocsik léteztek. Egy ilyen tartozéka volt a jól előkészített lakodalomnak a hívogatás, pántlikás-kalapos vőfély által. A vőfély kezében egy szintén felpántlikázott boros kulaccsal vagy literes borosüveggel meg pántlikás bottal vagy fokossal, versbe foglalt szöveggel köszöntötte a megtisztelt családokat, és meghívta őket az esküvőre meg az utána következő „barátságos lakomára”.

A másik esemény a nyoszolyavivés volt. Kocsiderékba rakták a menyasszony nyoszolyáját, ágyneműjét, fehéreneműjét és ruháját. Aztán nótaszóval szállították a vőlegényes házhoz. Ezt azonban egy szép, olykor tréfás jelenettel egybekötött szokás előzte meg. A nyoszolyáért a vőlegény keresztszülei, valamint a leendő násznagy és felesége mentek. Ott ugyanilyen összetételű négyes fogadta őket a lány részéről a siralomszülők jelenlétében. A vendégfogadók előhozták, emezek pedig szépen kitergették a lepedőket, belerakták az ágyneműt, ruhaneműt. Ezt a munkát azonban a szó szoros értelmében körültekintően kellett végezni, mert megtörténhetett, hogy az ágynemű előadók váratlanul a kiterített lepedőre lökték a vendégeket, és igyekeztek bekötözni őket.

Amikor aztán estefelé mindent felpakoltak a kocsira, maguk is felültek és hazáig énekeltek. Legelőször is a következő közismert nótát: „Este viszik a menyasszony ágyát, / Elvesztették a noszolya lábát, / Addig, babám, nem fekszek az ágyra, / Még meg nem lesz a nyoszolya négy lába.”

A lakodalmi kikérés külön gyöngyszeme volt (helyel-közzel ma is az) az itteni menyegzőnek. Kálmány Lajos följegyzése szerint Szájában a kihirdetéssel egyidejűleg történt a konyha szabad kéménye alatt a menyasszony ágyán való osztozkodás, amelyet sok tréfás huzavona után a nyoszolyúasszony szokott megváltani. Úgyszintén ő említi, hogy régente a vőlegény násznagyát principális, a menyasszonyét pedig alprincipális elnevezéssel is megtisztelték.

A múlt század hetvenes éveinek esküvői menetét, a menyasszony kikérését is Kálmány Lajos örökíti meg. Ez a legarchaikusabb szegedi hagyományok közé tartozik. Részletes leírásából idézünk néhány jellegzetes eseményt.

„Akárcsak ma, az esküvőre régen is külön ment a vőlegényes háznép muzsikaszóval, és külön a menyasszonyos. A háznépet zászlós vezette. A lakodalmi zászló rúdján régebben hosszú nyélre kötött zsanérkendő: kásmírból való, rojtos szélű, finom női fejkendő, az asszonyi sors jelképe. Kedvelik a nemzeti színű zászlót is, ez újkeletű. (Feltehetően a högyösi szerbektől vették át ezt a szokást – T. I.) A zászló végére almát, citromot szúrnak, erre meg rozmarinogot, pántlikát tűznek. A nászmenet végén viszi egy-egy rokonságból való fiatal férfi” – írja Kálmány.

Miközben a lakodalmas menet a templom felé halad végig az utcán, a fiatalok dalolva és táncolva kiabálnak, kurjantanak. Régente: „A menyasszony szomorú, Mer a fején koszorú.” Ma is szokás ez, egyebek között a következő bekiáltással: „Szabó Pisti, jaj, de nézi, / Vőlegény szeretne lönni.” Ha pedig nagylány a szemlélő: „... menyasszony szeretne lönni”. Más tréfás bekiáltás:

„Esik eső mög a dara, / Fázik a menyasszony fara.” Egy kissé keményebb bekiáltás: „Aki minket kinevet, / Ba... mög az egeret.” Vagy dicsérő: „Jaj, de sokan néznek minket, / Álgya mög az Isten üket.” Amikor közel érnek a völegényes házhoz: „Édesanyám, gyújts világot, / Most hozik a gyöngvirágot.”

„Az esküvés rendesen délben szokott történni – folytatja Kálmány. – Délután a völegény násznagya elküldi az öregvőfélyt és a kisvőfélyt a mönyasszonyos házhoz. A kisvőfély kezében egy üveg bort visz, és az üveg nyakán fonott kalácsot. Az öregvőfély megveregeti a pálcájával az ajtófélfát, és ha bebocsátják, megáll az ajtó küszöbén, beköszön: Dicsértessék a Jézus Krisztus! Al-principális uram köszönti a lány násznagyát. Mindörökké ámen – a násznagy felelete.

Ezután a vőfély előrelép, és kezdi a mondókáját, amelyben előbb a násznagy és a menyasszony szüleinek egészségéről tudakozódik. Aztán beszél a Boldogságos Szűz Máriáról, kihez Gábrriel arkangyal küldetett, kinek a lába alatt volt a hold, feje fölött pedig a tizenkét csillagból álló korona. Majd elmondja, hogy az ő kiskirályuk (völegény) a kiskirálynét (menyasszony) a templomban aranygyűrűvel eljegyezte, a pap pedig aranylánccal (stóla) összekötötte. Amikor kijöttek, a menyasszony megkérte a násznagyot, hogy bocsássa haza, meg akarja szüleinek köszönni, hogy fölnevelték. Minthogy pedig a násznagy nem török, sem pogány, hazabocsátotta. Ő most arra kéri a násznagyot, mondják meg, hogy itt van-e. A násznagy biztosítja, hogy nem vesz el, mert olyan legényei vannak, hogy ha kell, külső országba is elmennek a keresésére és előhozására.

Most a kisvőfélytől az öregvőfély elveszi a kalácsot és a borosüveget. Az asztalra teszi ezekkel a szavakkal: Dicsértessék a Jézus Krisztus! Itt van az üvegben Krisztus vére, Krisztus a testével, vagyis a kaláccsal megpecsételte. Tessék fölszakítani és látni, hogy igaz úton járunk.

Ekkor a násznagy a kezébe veszi az üveget és a kalácsot, majd a nép között eláldja, vagyis elkínálgatja és kijelenti, hogy most már elhiszi, hogy igaz emberek, és jó úton járnak. Ha még egyszer eljönnek, a násznagy megmondja nekik, hogy hol találják a kiskirálynét. A menyasszonyos háznál teletöltik a kiüresedett üveget borral, kalácsot is akasztanak rá. A muzikusok három verset hűznak, majd elbocsátják a két vőfélyt.

Mintegy fél óra múlva a völegényes háztól elindul az egész sereg. Közöttük a násznagy és a vőfélyek. A kisvőfély kalácsot visz az üveg nyakán. A menyasszonyos háznál már várják őket: ki kapával, ki villával, ki meg ásóval. A bejárat el van zárva, fa van keresztbe téve, és belülről ijesztgető szavakat hallatnak, hogy ide pedig ne jöjjenek, mert így és emígy tesznek. Elkezdődik a harc: ütik a földet.

Végre beeresztik őket, a két vőfély a szokásos ajtókopogtatás után bemegy a szobába és versel. A hátuk mögött búcsúzik a völegény násznagya. A versben szó esik Noé bárkájáról, Ádámról, Éváról és kérdezi, hogy ő, aki a menyasszonyt keresi, jó helyen jár-e. A menyasszony násznagya elmondja, hogy jó helyen jár. Megtalálták a menyasszonyt, hanem három zár alatt találták meg. Ezért a vőfély három olyan találgatós mesét ad föl, melyet az ő násznagyának kell kitalálni.”

Érdemes tovább foglalkozni a régi lakodalmi szokásokkal, mert ezek általában ma is fönmaradtak valamilyen formában. Kálmány szerint a találós kérdések után a völegény násznagya mondott verset. Elmondta, hogy a három

királyt csillag vezette Krisztus urunk jászlához. Krisztus urunk a három királlyal kezét fogott, alprincipális úr, vagyis a menyasszony násznagya fogjon vele kezét. Kezét fogták, és megejtették a három találós mesét, majd kérték a menyasszonyt. Amikor már beleegyeztek, hogy kiadják, akkor elvitték öltöztetni. Ez sokáig tartott, s ekkor már szabad volt leülni. Közben fiatal emberek felöltöztek lánynak és vénasszonynak. Sorban bementek és bemutatták őket, hogy ez a menyasszony. A kérő nép nem vállalta. Végre bejött az igazi menyasszony, fölálltak, és kezdődött a búcsúzás.

A menyasszony búcsúzását a násznagy vagy a vőfély mondta. Ebben elbúcsúzott szüleitől, testvéreitől, háza népétől, majd szüleinek kezét csókolva útnak indult. Ekkor előbb táncoltak, majd ugrálva-dalolva mentek végig az utcákon.

Ezek a szokások némi változással (egyszerűsítéssel) ma is élnek. Sőt újraéled a vőfély szerepe, az anyaországból áthozott szebbnél szebb vőfélyfelszereléssel és vidám szövegek verselésével. Esetenként már-már sokkal több és változatosabb szöveggel, mint valaha is. És ebből akár másnap délig sem fogyanak ki. Ezek azonban már nem pusztán tiszteletből, aprópénzért teszik ezt, hanem hivatásszerűen jó pénzért.

Még a múlt század második felében is egy szép lakodalmi szokás járta. Az esküvő után előbb a menyasszony, majd a vőlegény násznépe a pap udvarában táncolni szokott egyet, miközben a vőfély a papot felköszöntötte. Mindez a pap iránti tisztelet szép példája volt. Vajon e szép szokások följújtását jelenti-e az, hogy 1992 októberében a bánáti Beodrán a vőlegényes ház vőfélye a töröktopoljai templomban (odaválósi volt a menyasszony) az esketési szertartás után fölköszöntötte a papot egy hosszú verssel.

A menyasszonytánc régen úgy kezdődött, hogy először a kisvőfély táncolt vele, majd a násznagytól kérte táncra a vőlegényt. Utána pedig az atyafiságok. Aki húzódozott, megfenyegette: tánc vagy lánc! Amíg a sortánc folyt, az öregvőfély kezében, néha másokéban is – égő gyertya. Úgy nézték a táncos lábakat, és megjegyzést tettek a menyasszonyra.

A menyasszonytánc ma sem maradhat el. Méghozzá általában kettő van belőle, mert amikor az igazi befejeződik (másutt az igazi előtt) elővezetnek egy csúf öregasszonynak vagy fiatal, olykor várandós asszonynak öltöztetett férfit, és azt kínálják fel táncra. Persze, hogy van felkérője, hiszen ez a mulatsághoz tartozik. Mókáznak vele, fogdossák, felemelik a ruháját, dicsérik szőrös lábát, miközben rájön a vizeletnek, meg minduntalan lecsúszik a melltartója.

A menyasszonytánc kezdetén – akárcsak régen – az a szokás járja, hogy a násznagy, illetőleg a vőfély tányért tesz az asztalra (székre), majd bekiáltja: szabad a tánc! Bárki táncolhat a menyasszonnyal, aki pénzt tesz a tányérba. Régebben ez a szülőkkel, testvérekkel, keresztszülőkkel, rokonokkal – ebben a sorrendben – kezdődött, s utána folytathatta a többi vendég. Ma már nem mindenütt ragaszkodnak ehhez a sorrendhez, általában a fiatalok sürgölődnek a menyasszony körül. A tányérba bizony szép pénzüsszeg gyűlik össze az ifjú házások önálló életének megkezdésére. Közben néhol időnként leültetik a menyasszonyt, mondván: ennyi pénzért táncol a menyasszony. Csak annyiért lehet kiváltani.

Földink, Sebők Dénes, nyugalmazott magyartanár leírása szerint a menyasszonytáncnál régebben a vőfély három szál égő gyertyát tartott az egyik kezében. Minden fordulóban elfújta egynek-egynek a lángját.

Amikor a vőlegény úgy találja, hogy már mindenki táncolt a menyasszonnyal, illetve megsokallja a várakozást, hirtelen előlép és elkapja (felkapja) a menyasszonyt, s a vendégsereg üdvívalgása, hatalmas tapsa mellett elfut vele.

Még valamit a régi följegyzésekből. Ezek leírása szerint a kárlátó (szajániasan kállátó) lényegesen különbözik a mai, hagyományosan szajáni kárlátóktól. Régebben ez csupán arra vonatkozott, amikor a menyasszonyos ház násznépének egy része ellátogat a legényes házhoz. Egyébként Kálmány szerint „Szajánban a kárlátósok régebben ajándékot is szoktak magukkal vinni: virágot, zöld ágat, fagallyra aggatott almát, szilvát, diót. Ez az életfa, amelyet azonban ők neveznek így. Kezükben még égő gyertya, továbbá bor, pálinka, rétes.”

Az újasszony még a századfordulón is reggel tájban megmosdatta, megfésülte nagy nevetgélés, tréfálkozás közepette a lakodalom férfivendégeit. – „A szajáni asszonyok kezében törölköző – írja Kálmány –, az egyik noszolyulányében vízzel telt tál, a másikban pedig szappan. Most a menyasszony sorra járja a férfivendégeket, megvizeli egy kicsit az ember arcát, megtörli. Ezért az ember pénzt dob, s ha rokona a vőlegénynek, akkor a menyasszony megcsokolja. Ha nem rokon, tovább ereszti. Aki ilyenkor nem engedi magát megvizetni, biztos lehet benne, hogy valóban mögmosdatik: kap szappanozást, mosást, törölközést.”

Ennek azonban már régen egy sokkal tréfásabb és vidámabb kállátós változata alakult ki. Ez nem maradhat el a mai szajáni lakodalom leírásából. Mert ez meghatározója az itteni lakodalomnak. Ezzel is különbözik több más, környékbeli magyar lakodalmi szokásoktól. Ez tulajdonképpen másnapi, kora reggeli vendégílvogató, a még talpon levő, kitartó násznép felvonulásával, zenekar kíséretében. Az újasszony már menyecskeruhában karol ifjú férjébe, és együtt megy a násznéppel. Sorra járnak azokat a házakat a környéken, amelyekből vendégeik voltak, de egy részük „kidőlt” s hazament aludni, más részük pedig hazaugrott a jószágot ellátni. Nos, a kállátózók benyitnak az udvarra, s ha ott nem találhatnak senkit, egyenesen bemennek a házba, vagyis a szobába, onnan ugratják ki a házigazdát vagy kiráncigálják az ágyból, ha „nehézére esik a felkelés”.

Persze mindez igen tapintatosan történik, sértődés és harag nincs. Amikor felöltözik, kivezetik az udvarra, és aztán következik a szajáni kállátók egyik fő attrakciója: a „borotválás orvosi vizsgálattal egybekötve”! Mert hát milyen volna egy férfi borostás, „szakos” arccal lakodalomban? Illik megborotváltkozni. A borbély rendszerint egy igen mókás természetű ember, akinek úgyszólván minden mozdulatán és szaván derülni lehet. Fokhagymával bedörzsöli – szappanozza – a násznéptől körülvett atyafi arcát, majd kukoricacsumával leborotválja. A széken ülő atyafi ezt nagy türelemmel viseli el. A többiek meg nagy nevetgélés és viccelődés közben szemlélik. Mint tudjuk, a borbély régebben a faluban felcser is volt, gyógyítani, fogat húzni és eret vágni is tudott. Hát most is ezt teszi. Tekintettel a borotválás alatt levő „sápadtságára, gyomorbántalmaira, vizeleti nehézségeire, fogfájására” egy-egy „injekciót” ad a betegnek. Ez pedig rendszerint nem más, mint egy pohárka jó erős pálinka. A móka

kedvéért sok helyütt egy lehegyezett, száraz fűszerpaprikába töltik a pálinkát! Bizony, aki egy-két ilyen injekciót kap, rögtön meggyógyul. Nem ritka az olyan „beteg”, aki a jó hangulat kedvéért még ráadásként is kér egy injekciót.

A borotválásért fizetni kell (kisebb összeget), s ezt a pénzt az újasszony gyűjti kiskosárba, majd a kállátó befejezésével a zenészeknek adja. Az a család, amelynek feje átesett a borotváláson, csatlakozik a jó hangulatú társasághoz. A kállátó a lakodalmas háznál ér véget, amikor a násznagyot is megborotválják, illetve az ő borotválásával veszi kezdetét a kállátó. Amikor újra együtt van a vendégnép, terítenek: újra melegített ételek, de frissen sült kolbász meg korhelyleves kerül az asztalra. Aztán a zenekar is újult erővel zendít rá, és 9–10 óráig, esetenként délig is folytatódik a mulatság.

*

Azt, amit most elmondok, eredetileg nem terveztem ide. Régi jegyzeteimet lapozgatva, amit szülőfalum történetének földolgozásakor készítettem, valami azt sugallta: olvassam el még egyszer azt a részt, amit a parókián a Historia Domus rögzített Népmozgalom címmel. A falu 3. újratelepítésétől számított 150 év (1806–1955) születési, esketési és temetési adatait örökölte meg, évtizedenkénti kivetítésben. Újra és újra átfutom a számadatokat, azzal az okfejtő gondolattal: ki lehet-e belőle mutatni, miért olyan kevés a lakodalom?

Először azt jegyeztem ki, hogy a 150 év alatt 4804 esküvő volt Szajánban, amelynek a 48-as szabadságharc táján 3800-nál valamivel több lakosa volt! Évente átlag 32 házasságot kötöttek, ám voltak kiugró évtizedek is, amikor – 1831–1840 – 554 lakodalmat ültek, évente átlag 55-öt, vagyis minden hétre jutott egy.

Ebben a másfél században 20 424 gyermek született, évente átlag 150, az elhunytak száma pedig 13 287 volt, évente átlag 88. Összeadás-kivonás: Szajánban csaknem 7000 lélekkel nagyobb volt a szaporulat, mint az elhalálozás!

A második viláégés után Szajánból is megindult a fiatalság, majd egész családok, fél utcák elvándorlása, három földrészre is. 1993 végéig 754-en hagyták el szülőfalujukat. Ekkorra már, a háború befejezése utáni mintegy 2200-ról 1600-ra csökkent a lakosok száma. Legutóbb az 1955–1965-ös évtizedben volt még pozitív az újszülöttek és az elhunytak aránya: születés 326 (évi 32), temetés 245 (évi 25), esküvő 204 (évi 20). Aztán 1986-ig fokozatosan kiegyenlítettődött az arány, majd igen gyorsan a temetések száma túlhaladta a születéseket. Ez az arány különösen az utóbbi 4–5 évben romlott meg: évente alig van már 2–3, esetleg 3–4 házasságkötés, 8–10 keresztelés, de 25–30 a temetés! És ebben még az is aggasztó, hogy egyre több a halott a középnemzedék soraiban, és egyre több az öngyilkos. Nota bene: 2000-ben április 17-éig házasság 0, születés 0, temetés 10!

Emberek, szajániak: mi lesz velünk?

A CSONOPLYAI NÉMETEK HÁZASSÁGKÖTÉSI SZOKÁSAI

Csonoplyát 1747-ben telepítették újra leszerelt bunyevác határőrök. A magyarok szervezett betelepítése 1752-ben, a németeké pedig 1786-ban volt, bár már a szervezett betelepítés előtt is lakott a faluban néhány német család (Erbis, Krahl, Kristmann, Müller, Kizsel). Mind a három nemzet r. k. vallású volt. 1940-ben a lakosság számaránya a következőképpen alakult:

Német	2597	53,45%
Magyar	1442	29,68%
Bunyevác	721	14,84%
Zsidó	38	0,78%
Román	1	0,02%
Más nem szláv	3	0,06%
Szlovák	2	0,04%
Ruszin	2	0,04%
Szerb	38	0,78%
Más szláv	15	0,31%
Összesen	4859	100,00%

1944 őszén a német lakosság egy része elmenekült az előrenyomuló szovjet csapatok elől. A többség nyugodt lélekkel maradt, de gyújtótáborba került. Onnan szabadulva kitelepítették őket az országból. Csekély számú német maradt a faluban, ezért a közölt adataim az 1945 előtti időszakra vonatkoznak.

Párválasztás. A házasságkötés első lépése a párválasztás volt. Itt a szülőké volt a döntő szó. Kizárólag az anyagi érdek, számítás, a vagyongyarapítás volt a cél. Szerelmi házasságok nemigen kötöttek. A szülők azt mondogatták, hogy a fiatalok majd összeszoknak. Szerelemből csak a szegényebbek házasodhattak, vagy ha az egyik jelölt megtagadta a szülői parancsot, ami nagyon ritkán fordult elő. Ilyen esetekben a „megszégyenített szülő” élete végéig szóba sem állt szófogadatlan gyermekével.

Általában katonaviselt legények 20–24 éves korukban nősültek, a lányok pedig 17–20 évesen mentek férjhez.

Leánykérés. Magát a leánykérést megelőzte a lányos ház körüli puhatolózás. Ez általában igen bizalmas rokoni vagy baráti megbízás volt. Leánykérésbe a vőlegényjelölt és szülei mentek, késő délután vagy estefelé. Ajándékba

egy fehér slingelt, kivarrott kendőt vittek, amelybe egy szál rozmaring és kisebb-nagyobb ajándék volt, anyagi helyzetüktől függően.

A leánykérőket a leány szülei fogadták, és ha ők is egyetértettek a párválasztással, elfogadták az ajándékot. Ha nem fogadták el, akkor az azt jelentette, hogy nem óhajtják leányukat a vőlegényjelölthöz férjül adni, vagyis a legény ki van kosarazva. Ez nagy szégyen volt a legény és családja számára, és igyekeztek is titkolni, amennyire csak lehetett.

Ha elfogadták az ajándékot, előkerült az ital is, ittak a fiatalok boldogságára, és még akkor megbeszélték az összes tennivalót: az anyagiakat (jussot), az esküvő időpontját, a lakodalom helyét stb. A lány nem adott ajándékot a kérőjének.

Ezek után a fiatalok már együtt mentek el a plébániára és a községházára, leggyakrabban szombati napon, bejelenteni házassági szándékukat. A templomban való háromszori kihirdetés után következett az esküvő és a lakodalom. Eljegyzés mint külön esemény nem volt.

Esküvő. 1803-ban az esküvői szertartásért 1 forint 30 kr.-t kellett fizetni. A menyasszony isteni áldásáért még 30 kr.-t.¹

Az 1850-es években a menyasszony isteni áldása a németeknél a régi szokás szerint, még az esküvő napján volt, a magyaroknál és a bunyevácoknál pedig az esküvő utáni napon.²

A menyasszony és a vőlegény oldaláról 2-2 vőfély, virággal díszített csutórával, vasárnap hívogatta a vendégeket. Külön ügyeltek arra, hogy az első szomszédok is a meghívottak között legyenek.

A menyasszony fekete ruhában esküdött. A szegényebbek szövet (olcsóbb), a gazdagabbak selyem, plüss mintás ruhát öltöttek. Külön ügyeltek, hogy a fehér alsószoknya egy kicsit kilátsszon. Fejükön fehér koszorúfátyol díszelgett. Az 1930-as évek végén kezdett teret hódítani a fehér menyasszonyi ruha.

A vőlegény fekete ünneplőt és kalapot viselt, művirágbokrétával a kabátján. Az esküvőt leggyakrabban kedden, esetleg csütörtökön, délelőtt 10 óraker tartották. A vőlegény vendégei a legény, a menyasszony vendégei pedig a menyasszony házában gyülekeztek. A vőlegény és vendégei zeneszóval (kizárólag fúvós zenekarok voltak) mentek a menyasszonyért. A meghívottak hosszú rozmaringszálat kaptak, amit az asszonyok a kezükben vittek, a férfiak pedig a kabátjukra tűztek. Onnan az egész menet a kocsúton vonult a templomba. A menyasszonyt 2-2 vőfély kísérte, oldalukon párjaikkal, akik egyúttal a koszorúslányok voltak. Útközben a kíváncsiskodókat nagyméretű, ún. lakodalmas perecekkel kínálták.

Lakodalom. Kizárólag kocsmában tartották a lakodalmakat. Ez alól csak a legszegényebbek voltak kivétel, akik háznál tartották az ünnepélyt.

A lakodalom előtti napon – vagyis leggyakrabban hétfőn – a meghívott vendégek elvitték az ajándékot: tortát és egy pár tyúkot a kijelölt kocsmába, ahol külön helyiségben tárolták az ajándékokat és tortákat.

Esküvő után a kocsmában már megterített asztal várta a vendégsereget, akik körülállták a termet, s miután a fiatal házások eltáncolták az ún. Ehrentanzot, helyet foglaltak. A fiatal párnak és a násznagyoknak külön asztaluk volt. Ezek után következhetett az ebéd.

Lakodalmas ebéd: – tyúklevés

– főtt hús, paradicsom- és tormamártás

- üszőpaprikás, sült hús
- savanyúság, zellersaláta
- bor, szódavíz
- aprósütemények (butterstrudli, linzer, lekváros piskóta)
- torta.

Minden fogás tálalása előtt a vőfélyek különböző tréfás mondókákkal szó-
rakoztatták a vendégeket. Éjfélikor volt a menyasszonytánc. Tánc közben a
menyasszony ruhájára pénzt tűztek. Egy bizonyos idő után a vőlegény megsza-
kította a táncot, és kivitte a menyasszonyt a teremből. Amikor visszajöttek, a
menyasszony fején a koszorúfátyol helyett már fityula volt, és mint újasszony
táncolt tovább.

A menyasszonytánc után újból friss üszőpaprikást szolgáltak fel, éjféli után
három óra körül pedig savanyú levest. A vigadalom reggelig tartott. Több na-
pos lakodalomról a faluban nem is tudtak.

Bognicsár József és Gärtner Magdalena 1940-ben, Schleich Zoltán koc-
májában tartott lakodalomban 300 vendég volt. Két zenekar szolgáltatta a talp-
alávalót, egy német fúvószenekar és egy magyar cigányzenekar.

A fiatalok házasságkötésük után kötelesek voltak egy évig a legényes ház-
ban élni, azután pedig szabadon választhatták lakhelyüket.

A HÁZASSÁGKÖTÉSEK ELEMZÉSE

Alapul az 1994-ben, Ober Rodenban kiadott, Johann Feith, Johann Kain-
rad, Johann Kemmer *Ortssippenbuch Tschonopel 1762–1945* című könyve szol-
gált, amelyben összegezték a faluban kötött házasságokat. Összesen 4015 há-
zasságot írtak össze, amelyből 193-at bizonytalannak tartok (elmagyarosodott
németekről van szó, vagy az adatokból nem vehető ki tisztán a nemzetiség),
tehát elemzéseim 3822 házasságkötésre vonatkoznak.

Legények leggyakrabban a faluból nőültek. Összesen 281 menyasszonyt
hoztak más helységekből, ami 7,4%-nak felel meg. Ezek a helységek a követ-
kezők:

Kerény	153	Dunaföldvár	1
Stanišić (Őrszállás)	20	Bonyhád	1
Szentiván	12	Bécs	1
Bajmok	9	Gákova	1
Szivác	8	Bácsalmás	1
Zombor	8	Bezdán	1
Indija	7	Szond	1
USA	6	Eszék	1
Apatin	4	Novi Slankamen	1
Temerin	4	Gara	1
Kúla	4	Kruševlje	1
Vinkovci	4	Ó Sóve	1
Telecska	3	Ómoravica	1
Doroszló	3	Iglód	1
Filipova	3	Ivanovce	1
Regőcze	3	Daruvár	1

Küllöd	2	Graslje	1
Katymár	2	Nagyszeben	1
Rázt Militics	2	Pozsony	1
Nemes Militics	2		
Szabadka	2		

Az adatokból kitűnik, hogy legtöbb menyasszonyt, szám szerint 153-at, a szomszédos Kerényből hozták a faluba. Ami az USA-t illeti, természetes, hogy ez csak a születési helyük volt 1916 és 1920 között Ohio államban, ahol szüleik munkát vállaltak.

A falubeli németek majdnem kizárólag csak maguk között kötöttek házasságot. A vegyes házasságok száma 142 volt, ami mindössze 3,7%-ot tesz.

Mivel igen ritkák voltak a vegyes házasságok, évszám szerint is feltüntettük őket:

Német vőlegény				
Magyar menyasszony			Bunyevác menyasszony	
1789	1850-2	1893	1933	1807 körül
1792	1854	1894	1934	1819
1794	1859	1899-2	1935-2	1836
1796	1860-2	1900	1938	1857
1800	1865	1904	1939	1863
1810	1868	1905	1940	1867
1812	1870-2	1907	1943	1875
1815-2	1875	1908		1879
1817	1877	1915		1880
1818	1878	1919		1907
1820	1879	1920		1920-2
1827	1880-2	1921		1921
1833	1885	1923-2		1923
1835	1888	1924		1927-2
1836	1889	1925		1932
1840-2	1890-2	1930		1943

Amint látjuk, 69 magyar és 18 bunyevác lány ment némethez férjül. Az első vegyes házasságot 1789-ben kötötték, 21 évvel a németek szervezett betelepítése után, amikor is Gritz Simon feleségül vette Farkas Máriát. Az első bunyevác lányt, Plazich Mariját kb. 1807-ben (a házasságkötés évszáma nincs feltüntetve) vette feleségül Schreiner Johann.

Német menyasszonyok		
Magyar vőlegény		Bunyevác vőlegény
1800-2	1898	1850
1825-3	1900	1854
1836	1913	1886

1850	1921	1896
1860-2	1923	1919
1865-2	1925	1937-2
1870	1928-2	1939-3
1876-2	1931-2	1940
1880-2	1932	1941
1883-2	1934	
1886	1935	
1891	1936	
1892	1938	
1893	1940	
1895	1941-2	
1897	1942	

Német lányok 43 magyar és 12 bunyevác férfihoz mentek férjül.

1945-ben az elhurcolt németek helyébe likai szerbeket telepítettek. Németek ma már csak mutatóban vannak, és kizárólag vegyes házasságokban élnek.

Házasságok 1945 után:

Német vőlegény		
Magyar	Bunyevác	Szerb menyasszony
1950	1948	1952
1951	1966	1954
1952-2		1955
1956		1962
1962-2		1978

Német menyasszony		
Magyar	Bunyevác	Szerb vőlegény
1953-2	1948	1959
1956	1949-2	1965
1958-2	1950	
1965		

JEGYZETEK

¹ Džinić Ilija: Historia Domus, Čonoplja, é. n. kézirat, 8. l.

² Ibidem, 9. l.

IRODALOM

Adam Ackermann: Kernei in der Batschka, Trostberg, 1978

Johann Feith, Johann Kainrad, Johann Kemmer: Ortssippenbuch Tschonopel, Ober Roden, 1994

Joseph Rausch: Gemeinde Tschonopel, Nürnberg, 1989

A BUNYEVÁCOK LAKODALMI SZOKÁSAI

Társadalmi körülmények a XIX. század közepétől a XX. század közepéig

Az esküvő minden társadalomban fontos esemény, melynek megvannak a maga íratlan szabályai és szokásrendje. Így van ez a bunyevácoknál is: gazdag népszokásvilág fűződik hozzá.

Miután ideérkeztek a tágas bácskai rónaságra, a bunyevácok kezdetől fogva földműveléssel foglalkoztak. A világpiac fejlődése a XIX. század második felének közepétől serkentette a mezőgazdasági, ipari és egyéb termelést is. Az egyre több ipari munkásnak élelem kellett, úgyhogy a földművesek előtt kitártak a lehetőségek arra, hogy eladják terményeiket. Szabadka 1869. XI. 11-én bekapcsolódott Európa vasúthálózatába, mégpedig a Szeged–Gombos járárral. Ekkor vette kezdetét a bunyevác földművesek gazdagodása. Igen rövid idő alatt új tanyaházakat, istállókat építettek, s mint a legnagyobb adófizetők nagymértékben hozzájárultak Szabadka kiépítéséhez, amely már a XX. század kezdetén Közép-Európa tekintélyes haladó szellemű városa lett.

Mivel a földművesek életcélja a birtok növelése volt, ez pedig többtermeléssel érhető csak el, így egyre keresettebbé és értékesebbé vált a föld. A szülők ügyeltek arra, hogy a házasságkötés révén legalább egy kis mértékben növeljék a birtokukat, és hogy a gyerekeiknek legalább annyi föld hozományt adjanak, amennyivel önálló életet kezdenek.

A XIX. század vége felé még az volt a szokás, hogy a szülők egymás között megbeszélték a házasságot, birtokaik növelését tartva szem előtt. A párok már igen fiatalon jegyben jártak, hogy aztán fiatalon hozzák világra gyerekeiket, legyen erejük fölnevelni őket. Ne feledjük, hogy az átlagéletkor akkoriban 25 évvel rövidebb volt a mainál. Az idősebbek azt tartották, hogy nem lehet rábízni a fiatalokra a párválasztást, mert elvakítja őket a szerelem, nem látnak meg olyan apróságokat, amelyek később megkeserítik a házaseletet. Ilyen társadalmi körülmények között nagyon is nagy figyelemmel választottak feleséget a legénynek a szülők, főként ha gazdag fiúról volt szó. Azon voltak, hogy vagyonnak és tekintélyüknek megfelelő párt találjanak a gyereküknek. És nem elégedtek meg ennyivel: fontos volt az is, hogy nemes lelkű legyen a kiszemelt leány, egészséges, erős, jó háziasszony (reduša = aki házban dolgozik) és jó gazdasszony (stanarica = aki kint dolgozik, főként a szárnyas jószággal), mert csak az ilyen lányból lesz jó feleség és anya.

Ha a legény más környékről kívánt házasodni, s a szülők nem tudtak éppen mindent a lányról, a közvetítő asszonyhoz (lendupa) fordultak, aki titokban megszerezte a szükséges információkat: a lány tulajdonságairól, egészségi állapotáról, családi körülményeiről. Amikor a legény szülei mindent megtudtak jövődöbéli menyükről és annak családjáról s meg voltak elégedve a hallottakkal, elhatározták, hogy pálinkát küldenek neki.

PÁLINKÁSASSZONYOK (RAKIJARE)

A pálinkásasszonyok azok a fiatalasszonyok voltak, akik elvitték a lányos házhoz a „rozalijába” (selyemmel bevont, virággal és más díszekkel ékesített dobozba) csomagolt pálinkát, s ezzel megkérték a lányt. Ezt a szokást sokáig megtartották, jóval a második világháború után is, s főleg a tanyasiak körében dívott. Pálinkát városon is küldtek, de kevésbé ünnepélyesen, és gyakran gyalog vitték.

Általában két fiatal menyecske volt a pálinkásasszony, illetve ha a legénynek volt egy férjzett nővére, akkor mindig ő volt az egyikük. Erre az alkalomra a két menyecske ünneplőbe öltözött, parádéskocsis vitte őket, feldíszített szekéren (haptika) vagy hintón (karuca). A pálinkásasszonyok a hátsó ülésen foglaltak helyet, és menetirányba néztek. Egyikük a feldíszített pálinkásdobozt szorongatta a kezében, másikuk pedig egy szintén szép dobozba csomagolt selyemkendőt tartott, amely rendszerint aranyfonállal volt kihímezve. Néhol a lánynak a rozalija mellett dukátokat (aranypénzeket) is ajándékoztak. Hogy milyeneket és mennyit, az a két család anyagi helyzetétől függött. A kendő mellé alma is járt.

Noha a pálinkásasszonyok jövetele nem volt bejelentve, a széles rónaságon jól látszott, merre halad a parádéskocsi, és nem maradt észrevétlen. Aki látta azt s a benne menetirányban ülő, ünneplőbe öltözött két asszonyt, akik tartanak valamit a kezükben, annak világos volt, hogy ők a pálinkásasszonyok s afelé a szállás felé igyekeznek, ahol a soros férjhezmenendő lány lakik. A több-lányos családok nagy gondot fordítottak arra, hogy a legidősebb lány menjen először férjhez s utána sorban a többi, mert ha a fiatalabbat kérték meg előbb, megtörténhetett, hogy az idősebb végig pártában maradt. Amikor a házigazdák megpillantották a parádéskocsit és az ünneplőbe öltözött vendégeket, a legfiatalabb családtag elszaladt kinyitni a nagykaput. Aztán a ház asszonya a családtagokkal együtt a vendégek elé sietett egy kisszékkal, azt a parádéskocsi lépcsőjéhez helyezte, hogy a vendégek könnyebben leszállhassanak. Ez külön megtiszteltetés volt a részükre.

Aztán következett a szokásos párbeszéd: „Faljen Isus (Dicsértessék a Jézus Krisztus!) Örülnek-e a vendégeknek?” S erre a felelet: „Amin uvik!” (Mindörökké Amen!) „Ki ne örülne a jó vendégeknek?! Jöjjenek be!” A házigazdák csak röviden köszöntötték az udvarban a vendégeket, mindaz, amit mondani kellett, akárcsak a gratulációk is, bent a szobában hangzottak el. Mindannyian tettették magukat, hogy nem tudják, miért a váratlan látogatás, jöllehet a házigazdák azt gyakran kívánták is.

Miután asztalhoz ültek, az egyik pálinkásasszony valahogy így kezdte a beszélgetést: „Kérdezzenek meg bennünket, miért jöttünk.” Erre a háziasszony: „Talán csak megmondják maguk!” Mire a pálinkásasszony: „Joso bácsi és Ma-

rija néni üdvözetét hoztuk. Szeretnének magukkal barátságot kötni. Azért jöttünk, hogy megkérjük a maguk Janja lányát az ő Ivanjuknak.” Ekkor a pálinkásasszony kinyitotta a rozaliját, és így szólt: „Itt van, pálinkát is hoztunk!” A ház asszonya ezekkel a szavakkal fogadta: „Így is kell. A leányt nem bortal, hanem pálinkával kéri meg.” Erre a pálinkásasszony: „A mi gazdaságunk 140 láncc föld, és habár hét gyerekünk van, a lányok már megkapták a jussukat, Joso 35 láncot örököl, ezenkívül egy nagy tanyát jószággal, az összes fölszereléssel (főleg mezőgépeket) és mindent, ami az ajtók mögött van.” A lányos anya így felel: „Nekünk is van 120 láncc földünk és csak öt gyerekünk. Senkinek sem tartozunk egy krajcárral sem. A mi Janjánk is szépen fog örökölni.”

Pálinkásasszony: „Az igaz, hogy szemrevaló a lányuk, de a mi legényünk is délceg (ko uštampán) egy fickó.”

Miután elmondták egymásnak, kinek mi je van, ki és mikor fog örökölni, van-e kilátás arra, hogy esetleg még egy-egy hajadon nagynénitől vagy valaki mástól is örökölnek a fiatalok, a pálinkásasszonyok szedelődözködtek és indulnak vissza. Amikor a lánynak pálinkát visznek, nincs helye sok beszédnek, és időt is kell hagyni a szülőknek, hogy döntsenek: elfogadják-e a pálinkát vagy visszaküldik a rozalijával együtt. Ezenkívül azért sem tartózkodhattak sokáig a lányos háznál a pálinkásasszonyok, mert nem jelentették be jövetelüket, s ha más házához beugrik valamiért az ember, nem illik sokáig maradni.

Miután elmentek, a szülőkön múltott a döntés, hogy elfogadják-e vagy visszaküldik a pálinkát. Ha úgy határoztak, hogy nem fogadják el, már másnap visszaküldték valakivel, a kendővel és a többi ajándékkal együtt. Ha viszont elfogadták, akkor egy megbízható személlyel megüzenték azt a fiú családjának.

Néhány nap elmúltával vendégségbe érkezik a jövendőbeli após és anyós, ezenkívül még két-három ember a szűkebb rokonságból, hogy áldomást igyanak a sikeres leánykérésre (zapijanje divojke).

ÁLDOMÁS (ZAPIJANJE DIVOJKE)

Ugyanúgy, mint a pálinkásasszonyok, az após- és anyósjelölt is ünnepélyes külsőségek között érkezett. Az előzékeny fogadtatás és a szokásos „Faljen Isus, jestel radi gostima” (Dicsértessék a Jézus, örülnek-e a vendégeknek) után a nászokat bevezették a házukba, és valamennyien asztalhoz ültek. Az após kitette a pálinkát az asztalra, és elkezdődött a beszélgetés. Először azt tárgyalták meg, hogy az após csináltatja-e a menyasszonyi ruhát. A lányos szülők többnyire megkövetelték ezt tőle, abból a megfontolásból, hogy amilyen ruhát készített, olyan ruhát fog viselni a menyé. A forgatóruha és az arannyal hímzett papucs kérdését is ekkor vitatták meg. Ha télen tartották a lakodalmat, akkor a ruhával együtt járt az „otunka” (rövid, derékhoz simuló télikabát) vagy a „čercelija” (az otunkához hasonló ruhadarab, melynek a szélei szőrmével szegélyezettek), illetve újabban a rövid kabát.

Ezután azt beszéltek meg, hogy a menyegző napjára milyen ajándékokat készít az anya a lányának, amivel az apósát, anyósát, azok szüleit, továbbá a komát meg a kománét, valamint a násznagyot és a násznagnét, sógorokat meg sógornőket ajándékozza meg. A sógorok rendszerint inget, a sógornők pedig kendőt kaptak. Ha tehetősebb családok házasították a gyerekeiket, akkor a rokonság még több tagja lett megajándékozva.

Amikor mindent megbeszéltek, behozták a rozaliját, odatették az asztalra, aztán behívták a szobába az eladó lányt. Köszöntötte a vendégeket, az idősebbeknek kezet csókolt, a fiatalabbakat pedig arcon csókolta. Ezután az após átadta neki a kendőt és mindazt, amit a pálinkásasszonyok hoztak. Ettől fogva az ő tulajdona lett minden ajándék.

Italozás közben megbeszélték a nászok az eljegyzés időpontját.

ELJEGYZÉS

Az eljegyzésen először találkozott a két fiatal, régen pedig ekkor látták először egymást. Mivel már előbb meg volt beszélve az eljegyzés napja, a lány rendszerint azt a ruhát öltötte magára, amit az apósa ajándékozott neki, és abban várta a vendégeket az ajtóban.

Az eljegyzésre a legény és a lány szűkebb rokonsága volt hivatalos. A lány a közelebbi rokonai és barátnői társaságában fogadta a vendégeket, az idősebbeknek kezet csókolt, a fiatalabbakat arcon csókolta, s ezért pénzzel ajándékozták meg. Amikor mindenki összejött a szobában, a legény leánytestvére vagy egy közeli rokon lány a menyasszony hajába virágot és gyöngyöt tűzött, a menyasszony pedig mind a lány-, mind a férfitendéget virággal díszítette.

A vendégfogadás után rázendítettek a zenészek, s a vendégsereg kólóba kapaszkodott, melybe a vőlegény lánytestvére vitte be a menyasszonyt. Este a kiadós vacsora után megérkezett a vőlegény a barátaival és a zenészekkel. A menyasszony a szobaajtóban fogadta, a vőlegényével kezet fogott, a többi vendéget pedig arcon csókolta, s azok pénzt adtak neki. Így zajlott le az első hivatalos találkozás a fiú és a lány között a lányos háznál.

Az eljegyzési vigalom körülbelül éjfélig tartott, néha, igaz, reggelig, jószágotetésig is elhúzódhatott. Távozásukkor a lány kikísérte a vendégeket, az idősebbeknek kezet csókolt, a fiatalabbakat arcon csókolta, s ezért ismételten pénzt kapott.

Az eljegyzés után a pár bejegyeztette magát a plébánosnál és a községházán.

BEJEGYZÉS

A jegyesek először a plébánost keresték föl, aki három vasárnapon át hirdette őket, és így hivatalosan is tudtára adta a népnek, hogy eljegyezték egymást s össze fognak házasodni. Megbeszélték a plébánossal azt is, hogy mikor és hányszor fognak hittanra, illetve tanácsadásra járni, hogy jól felkészüljenek az egészséges családi életre.

A községházán bediktálták személyi adataikat, és megállapodtak a polgári esküvő időpontjában.

Ezután vasárnaponként, mise előtt mindig a legény lánytestvére ment el a menyasszonyért, hogy együtt induljanak a templomba. A menyasszony szépen megfésülve és felöltözve fogadta, köszöntötte, megcsókolta, ő pedig pénzzel ajándékozta meg.

Így volt ez a városon, tanyán viszont nem mindig lehetett így, mert az első világháború előtt templomok csak Nagyfényen és Tavankuton voltak, azok a

tanyasiak, akik messze laktak a templomoktól, szekérral mentek a vasárnapi misére négy-öt gyerekkel együtt. Aki nem ért rá vasárnap templomba menni, az valamelyik út menti keresztnél végezte el az istentiszteletet.

*

Egy része csak ez azoknak a lakodalmi szokásoknak, ahogyan a bunjevácok a XIX. században és a XX. század elején a lányt megkérték.

IRODALOM

Ive Prčić: Bunjevački narodni običaji, Subotica MCMXXXVII.

Ante Sekulić: Narodni život i običaji Bačkih Bunjevaca. Zagreb, 1986

FARKAS Zsuzsa fordítása

Raj Rozália–Nagy István

A MENYASSZONY ÉS A VŐLEGÉNY LAKODALMI ÖLTÖZETÉNEK VÁLTOZÁSAI A VAJDASÁGI MAGYARSÁG KÖRÉBEN

Bácska és Bánát

Egy nép műveltségének táji jellegét erősen magukon viselik az emberi élethez fűződő szokások, így a lakodalmi szokásrend is. Az emberélet fordulói közül a legjelentősebb eseménynek talán a menyasszony és a vőlegény egybekelése, a házasságkötés mondható, amivel valójában egy új családot alapoznak meg. A kutatások azt mutatják, hogy ez a történelem folyamán, a föld minden táján, általában ünnepélyes események közepette zajlik.

A házasságkötés cselekménysorozatának talán legfontosabb s egyben a leglátványosabb része a lakodalom, mely átmeneti rítus az ifjúkorból a felnőttkorba, a hagyományos paraszti életformában pedig a legjelentősebb táncolási, tánctanulási, mulatási alkalom is volt. A lakodalom szokásrendszerét, a népek házassági szokásait az etnográfia, a kulturális antropológia és a szociológia már a középkor végétől vizsgálja.

Tanulmányunk célja a *viselet vizsgálata. A menyasszony és a vőlegény lakodalmi öltözetének változásait* követjük nyomon. Viseletkutatásunk Vajdaság 15 falujára terjedt ki, az itt közölt összehasonlító felmérések azonban csak kilenc közösség (Doroszló, Gombos, Kupuszina, Torda, Magyarittabé, Bezdán, Debelyacsa, Bajmok, Bajsa) menyasszonyainak és vőlegényeinek koronkénti öltözetére vonatkoznak, így e dolgozatunk csupán kivonata a témával kapcsolatos tanulmányunknak.

Vizsgálódásaink során a legrégebbi adatokat az 1800-as évek végétől, illetve az 1900-as évek kezdetétől sikerült felfednünk.

Munkánk elsősorban a vidékünkön tett gyűjtőúton szerzett adatokra támaszkodik. A századelőn született idősök elmondásain kívül a megőrzött fotókkal mutatjuk be az átalakulás jelenségét, a polgáriasodás tendenciáját. Vidékünk nemzetiségeinek öltözetével e zúttal nem foglalkozunk.

A menyasszony és a vőlegény viselete az az öltözet, melyet a menyasszony és a vőlegény az esküvőn és a lakodalomban visel.

Idős beszélgetőtársaink szinte valamennyien még ma is úgy tartják, hogy a lakodalom napján dől el a menyasszony sorsa. Hogy jóra vagy rosszra fordul-e az élete. Habár az sok mindentől függ, mondják (betegség, gyermekáldás stb.), leginkább azonban a vőlegénytől, jövendő élete párjától és annak szüleitől. Úgy tartják, hogy ezen a napon a menyasszony a nap díszje. Ezért a lako-

dalomban, esküvőre menet, neki kell a legszebbnek lennie. Rokonsága, öltöztetője mindent meg is tesz ennek érdekében. Igyekezetük külsejének, ruhájának minden részletére kiterjed. Ez tükröződik a kelme minőségén is, de főleg öltöztetéskor figyelnek minden apró részletre, minden ráncra, szalagra, hogy az kifogástalan legyen minden oldalról, így sugallva a menyasszony jövőendő életének alakulását, hogy szerencsében, boldogságban, jómódban bőven legyen része. Mindez főleg a parasztmenyasszonyok esetében volt érvényes.

A menyasszonyi viselet függött az időponttól, az évszaktól, ugyanakkor nagyban tükrözte a család társadalmi rangját, a gazdagságot, a kultúra változását, az egyház közösségbeli szerepét. Magát az öltözet *formáját* illetően az 1900-as évek kezdetén vidékünk szinte valamennyi magyar községe viseletén még igen sok hasonlóságot tapasztalhatunk. Jellemző az ujjas, szoknya, kötény együttes, a több fehér, ünnepi, ráncos, keményített alsószoknya és a szoknyák boka feletti hosszúsága. Ezeket nem szabták. A megfelelő hosszúságú kelméből egymás mellé varrták a széleket, derékban ráncolták és gallérba fogták. A ráncokat arányosan osztották szét, a hasra alig került belőlük. A felöltést hasíték biztosította, mely általában elől volt, de lehetett a bal oldalon is (Bajmok). Aljukon általában fehér lyukhímzés, slingelés díszlett, mely csík a kivetkőzés időszakához közeledve, a minták megnagyobbításával egyre szélesebb lett. Kupuszinán simán visszaszegték az alsószoknyák alját. A három hagyományörző közösségben (Kupuszina, Gombos, Doroszló), több alsószoknyát viseltek általában (számuk koronként változó, 4–6), úgyszintén a menyasszony is, ami által nagyobb hangsúlyt kapott a csípő, mint más falvakban (2–4), de több helyen, így pl. Bajmokon – csakúgy, mint az említett három közösségben – használtak farpárnát is.

A gazdagon ráncolt *felsőszoknya* (szabása megegyezik az alsószoknyáéval) kelméjének színe – Gombos, Kupuszina és Bezdán kivételével – nem volt jellemző. Az 1910–1920-as években Bezdánban fehér vászon volt a felső ráncolt szoknya. Ugyancsak fehér, erősen keményített és apró ráncokba szedett Kupuszinán a szoknya és a kötény is. Gomboson a sűrűn ráncba rakott fehér keményített szoknyához színes selyem vagy más értékes kelméből készült kötény illett, mely sötét színű (sötétkék, bordó, sötétzöld, barna) is lehetett.

Más falvakban, Doroszlón is, a menyasszony öltözete sötétebb színű értékes kelme. Általában bársony vagy rangos selyem. A kötény színe Doroszlón korábban mindig különbözött a szoknyáétól. Selyemből vagy bársonyból készült ez is. Az 1940-es években, amikor a hagyományörző közösségeken kívül már mindenhol fehér ruhát öltött magára a menyasszony esküvője alkalmával, Bajmokon előfordult, hogy a parasztmenyasszony ruhája fekete vagy sötétkék bársony volt, de már kötény nélkül.

A felsőtestre *ujjas* került mindenhol. Ennek szabása és díszítése is igen sok hasonlóságot mutatott abban az időben. A szoknyához hasonló rangos, de attól elütő színű vagy fehér kelméből készült. (Doroszlón általában, később Gomboson, Kupuszinán, esetenként a Mária-lányok fehérben, Mária-lány öltözetükben esküdtek.) Derékig a testre szorosan rásimult, deréktól meghosszabbított része pedig (több esetben hátul fodrosan) a szoknyákra kifeküdt.

Az 1930-as években már több helyen (Szabadka, Bezdán), de főleg az 1940-es években (Bajsa, Debelyacsa, Torda, Ittabé) tapasztalható, hogy a hagyomá-

nyok megtartása mellett át akarják venni a korszerűt is, elsősorban azért, hogy elnyerjék közösségük elismerését. A paraszti viselet háttérbe szorulásával a menyasszonyi öltözet is változik, polgáriasodik.

Elsőként elsősorban a blúzféléken mutatkozik a parasztpolgári szabás és díszítés tendenciája, majd dominál, mígnem bekövetkezik a kivetkőzés, a polgárias öltözet elterjedése. A három hagyományörző közösségben az általánosan viselt ujjasfélék sajátos, koronkénti darabjainak szabása és díszítésmódja (*mici, tüledálló, slamposblúz, testállüblúz, angolblúz* a doroszlóiak esetében) nem változott meg a menyasszonyi öltözet esetében sem, egészen a kivetkőzésig, az 1960-as évekig. A blúzfélék között azonban voltak bizonyos rangbeli különbségek. Például a *slamposblúz* vagy az *angolblúz* sohasem készült menyasszonyi öltözetnek Doroszlón. A felsőtesten viselt öltözet esetében Kupuszinán figyelhetjük meg a legtöbb sajátosságot. Itt a fehér szoknyához fekete selyem ujjas, a *drola* illett. Alatta, főleg télen, értékes selyem vállkendőt viselt a menyasszony, melynek rojtjait, helyi hozzáértő asszonyok csomózták díszítésül. Az 1950-es években télen, a fehér blúz tetején fehér *berliner* vállkendőt viseltek a parasztmenyasszonyok.

A *menyasszony lábán* korábban (Kupuszina kivételével, ahol a kivetkőzésig, az 1950-es évekig kék volt) minden esetben fehér a harisnya és pántos (egy vagy két spanglis) fekete bőr a cipő. Később, a jobb módú családban, fekete lakkból is készült, főleg a hagyományörző falvakban.

Az 1930-as években Bajsán, Tordán, Ittabén a lakodalmas násznép között még igen sok ráncos szoknyás leány, illetve asszony volt, de a menyasszonyok ebben az időben már polgári öltözetet, *egyberuhát* viseltek. Bezdánban ebben az időben a hagyományos paraszti menyasszonyöltözetet a fehér szoknya, kötény és blúzféle együttes képezte, rövidebb változatban (fél lábszárat takaró), kevesebb alsószoknyával, újabb, divatos kelméből. Ekkor már fehér cipője is lehetett a sokszoknyás menyasszonynak, ami igazából a mesterlányok viseletére volt jellemző. Bajmokon ekkor még használnak csipőpárnát, szoknyaik boka feletti hosszúságúak. Cipőben a feketén kívül a barnát és a drappot kedvelték.

Külön említést érdemelnek a *menyasszony öltözetének kiegészítői és hajviselete*. Amíg színes, értékes kelméből készült az öltözet, Doroszlón tarka, értékes, rojtos selymekendőt is kötöttek a menyasszony vállára, ujjasa tetejére, melyet korábban mint nagylány, később pedig mint menyecske is viselt. Kupuszinán, mint említettük, a fekete *drola* alá kötötték a selymekendőt. A menyasszony családjának gazdasági helyzetétől függően többet is (pl. hármat), úgy, hogy annak díszes, selyemrojtos sarkai hátul egymás fölött kivirítsanak.

A menyasszony hajának elkészítésére, különösen a hagyományörző falvakban, külön figyelmet fordítottak. Hozzáértő középkorú asszonyok végezték a fésülést, általában a rokonságból. Magát a haját hátrafésülve, általában egy ágra fonták. Doroszlón a halánték táján *kicsináták*, és a fonatok kezdetéhez alul, a fonat vége tájára pedig felül, fehér széles szalagot kötöttek. Kupuszinán nemcsak a fonat kezdetéhez kötöttek széles szalagot, hanem a hosszú hajra, sűrűn, szinte minden fonáshoz, apró, piros masnikat is. Gomboson ugyanez volt a szokás, de szalagok már a fejen (hátral a tarkó felett 3 db) is voltak, fehér színűek és a hajfonat alá kerültek. Tordán az egy ágra fésült hajfonat

végére, széles szalagból, *bokrot* kötöttek. Bajmokon sütővassal bodorították, és köröcskébe lerakták a fejen körül a haját.

Az így elkészített fejre került a menyasszonyi koszorú. Kupuszinán az ezüstös rezgőből, kék és fehér művirágocskákból, *borszín* gyöngyszemekből, tüköröcskékből készült, ami ugyanolyan kis virágocskákból állt, mint a vőlegény mellvirágja vagy kalapján a pántlikás *rúzs*a. A menyasszony homlokára simuló részt levélsor képezte, ami a doroszlóiak és gombosiak esetében zöld vagy fehér lehetett. Hátralé a tarkó fölé helyezték több faluban is az apró, fehér művirágból készült szűkoszorút. Amíg Doroszló, Gombos, Torda, Bezdán esetében elmaradhatatlan volt, addig Kupuszinán a menyasszony nem viselt mellvirágot. Ezeket a kellékeket a vőlegény bokrétaival a századforduló táján az esküvő után – legtöbb helyen az elején – üveggel ellátott faládikába helyezték, ami akár egy életen át ékesítette a ház tisztaszobájának falát, aztán sok év elteltével az egykori menyasszony koporsójába helyezték és temették el vele. Doroszlón az 1950-es években az a hiedelem járta, hogy miután a koszorú lekerül a menyasszony fejéről, tűzbe kell dobni, hogy többé senki ne viselhesse, ne vegye el első viselőjének szerencsáját, boldog legyen a házassága. Hasonló hiedelem később, a polgárias viseletbe öltözött menyasszony fátylával kapcsolatban is élt. Habár a századforduló táján a szegény sorsban élő családok gyakran kérték kölcsönbe a menyasszony vagy vőlegény részére az esküvői öltözetet, az 1950-es években Doroszlón sokan tartották úgy, hogy nem szabad kölcsönkérni a fátylat, mert második viselőjének nem lesz szerencséje az életben. Ugyanekkor mások polgárias, teljes menyasszonyi öltözetet kértek kölcsön.

Egy vagy több *gyöngysor* ékesítette minden menyasszony nyakát. Hátralé egy szalagcsíkkal kötődött. Erre kötötték vagy erősítették a háton két csíkban lecsüngő szélesebb szalagcsíkot, mely díszül szolgált (Doroszlón *lóggó*) a hagyományörző falvakban. Ezek a gyöngysorok általában fehérek voltak, de a hagyományörző közösségekben szürkés fényű, ezüstös, ill. sárgás fényű, aranyos gyöngysorok ékesítették viselőjük mellkasát.

Kupuszinán viszont az apró, matt, kék és piros gyöngyfűzerek szorosan a nyakhoz simultak. Hátralé rózsás szalaggal kötötték össze őket. Vidékünkön itt egyetlen helyen, keskeny fekete szalagra piros, fehér, zöld vagy kék, kb. 5–6 cm széles szalagokat is varrtak sorba, és ezt is a menyasszony nyakába kötötték, ami, mint egy palást, simult ruháján körben a szoknyája aljáig. A századforduló táján a pénzéremből készült, szalagra fűzött lázsiás (vagy annak utánzata) is divatos volt.

Miután éjfél tájban lekerült a menyasszony fejéről a koszorúja, hajfonatát a legtöbb helyen kontyba tűzték (Bajsa, Ittabé, Bajmok, Debelyacsa, Torda) az 1920-as évek táján vagy felcsavarták, különböző segédeszközökre a hagyományörző közösségekben, és fejére került, életében először, asszonyágának jele: a főkötő, a fityula, amit aztán egy életen át viselt (Doroszlón, Gomboson, Kupuszinán a viseletben járó idősebb asszonyok fején ma is láthatunk ilyent, ünnepeken minden bizonnyal). Idősebb nőrokon készítette el az újmenyecske fejviseletét legtöbbször. Azt mondták: „főkontyúltá, fejire tette a kontyot, alája még a sok gondot”. Így vezetik a násznép elé. Gomboson kendőt is kötnek a fityulája tetejére. Miután bevonult, leveti, és úgy táncolja menyecsketáncát. A fityula formáját illetően általában egy háromsarkos kendőforma, mely a fejet

körbe fogja, és díszes sarkát vagy feltűzik, vagy viselőjének hátára csüng. Típusát illetően a három hagyományörző községben a merevített forma (papírral bélelt) a jellemző ma is, de korábban Tordán, Ittabén is így bélelték. Más-
hol lazább, csak kelmével bélelt, pl. Bajmokon, Bajsán, Debelyacsán, Bezdán-
ban 1940-ben kontykendőnek igazították, megráncolták. A fityulák értékes
selymek, bársonyok és hímzettek voltak.

Az 1950-es évektől piros vagy piros mintás kendővel hátrakötötték a me-
nyecske fejét, ahogyan ma is legtöbbször teszik. A divatos frizurák miatt mind
gyakrabban előfordul, hogy a kendő is elmarad, és csak piros művirágot tűznek
a hajába.

Szabadkán és környékén (Ada, Kanizsa, Horgos, Zenta) az utóbbi 10 év-
ben az „operettruhába” öltöztetett újmenyecske fejére pártát tesznek. A ha-
gyományörző közösségekben, mint korábban, úgy ma is, a falura korábban jel-
lemző öltözete van az *újasszonynak*. Fityuláját (jegykonty), mint régen, anyó-
sától kapja. Ha a rokonságban senkinek nincsen hagyományos öltözete, köl-
csönkéri, hogy felöltözhessen. Ez a szokás már az 1940-es években is élt Dor-
roszlón. A mesterlányok gyakran a parasztlányoktól kértek kölcsön öltözetet
erre az alkalomra. Ekkor az újasszony magára ölhette díszes elejű, rövid ujjú
fehér ingét pruszlikkal, amit aztán menyecskeként is viselt. Korábban Bajmo-
kon, Bajsán és máshol sem varrattak külön öltözetet a menyecsketáncchoz. Az
újmenyecske egyik leánykori ruháját öltötte magára. Tordán az 1920-as évek-
ben arra is volt példa, hogy azért nem volt menyecsketánc a lakodalomban,
mert nem tellett ruhára. Több bánáti helységben, pl. Udvarnokon vagy Becs-
kereken még az 1980-as években tudunk olyan lakodalomról, ahol a *meny-
asszonytáncot* fehér ruhában táncolta a menyasszony.

Az 1930-as évektől Tordán, Bajsán, az 1940-es évektől Bezdánban, Ittabén,
Bajmokon, a menyecskeruha ma is leggyakoribb változata készült. Piros ala-
pon apró fehér pöttyös, vagy egyéb apró mintás szoknya, fehér, puffos ujjú
blúzzal és fehér köténnyel. Derékban szabott egyberuha is készülhetett, fehér
gallérral, fehér köténnyel vagy anélkül (1952, Torda). Ma a debelyacsai Nagy
Iréen és az adai Orosz Angéla pipacsos mintáival is készülnek menyecskeruhák,
a korábbi műmagyar, illetve operettviselet mintájára.

Noha úgy tartják, hogy a vőlegény is épp olyan ünnepeltje a napnak, mint
a menyasszony, öltözetére mégsem fordítottak akkora gondot. Az 1900-as
években és később is a fekete kalap, fehér ing, fekete zakó és fekete nadrág
együttest tartották a legünnepélyesebbnek vidékünkön. A kalapra kerülhetett
a menyasszonyéval azonos vagy hasonló művirág-koszorú, több fehér, 5–6 cm
széles szalagszíkkal, később anélkül. Zakójának felső zsebébe slingelt szélű
zsebkendőt tettek, amit menyasszonya készített számára Doroszlón és Gom-
boson. Zakója gallérra, ugyancsak művirágból, bokrétát, mellvirágot, Kupu-
szinán *rúzsát* tűztek. Az ing gallérja korábban kerekített volt. Elején díszítés,
több sor tűzéssel vagy színes, gazdag hímzéssel (Gombos, Doroszló). Kupu-
szinán az ingujjra *égszínkék* szalagot kötöttek masnira (hogy a vőlegényt ne
verjék meg szemmel), ami kivírtott a zakóujjból. Az elején úgyszintén kék
cicisgombokkal (apró négylyukú gomb) zárult. Rajta kék *mici*, télen kétsoros,
a jobb módúaknak prémes *bájkó*. A nadrág szabása koronként változó. A ko-
rábbi szűk parasztnadrágot, csizmanadrágot a bricsesz nadrág váltotta fel,

majd a polgáris pantalló. Doroszlón az 1920-as évekből ellenzós, barna vőlegénynadrágra is bukkantunk, a kabáton is található azonos, vitéz kötéses díszítéssel. A lábon kemény, ill. később puha szárú fekete csizma, majd magas szárú, illetve fűzős cipő volt. Míg az 1940-es években igen gyakori, 1960 táján szinte teljesen megszűnt a csizmaviselet a vőlegények esetében.

Amikor a menyasszony átöltözött, a vőlegény is levette esküvői ruháját, egyszerűbbre váltotta. Zakót nem minden esetben vett magára. Nadrágja szürke, barna, zöldes is lehetett. Ingén ekkor juthatott kifejezésre a gazdag, színes hímzés, mert tetején pruszlikot viselhetett. Erre tűzték rá a bokrétáját. A polgárisodás hatására Ittabén, Bajsán, Debelyacsán, Szabadkán, Tordán, Bezdánban az 1940-es években a széles, hosszú szalagok már eltűntek róla. Kalapot sem volt kötelező ilyenkor viselnie.

Hogy a lakodalmi szokáskör egyes összetevői mennyire archaikusak, az attól függ, hogy ezek a szokáselemek mennyit változtak, ill. hogy a különböző korok körülményei milyen mértékben hatottak rájuk. Mint egykor, a lakodalmi szokásrend elemei ma is tükrözik a társadalom és a kultúra változását. A változások külsőségeiben való megnyilvánulása az ifjú pár esküvői, ill. lakodalmi öltözetére is vonatkozik. Ezek a változások egy-egy hagyományos népi elem elmaradásával, ill. polgáris megjelenésével érzékelhetőek a legjobban. Míg az 1900-as évek elején minden parasztmenyasszony kezében díszes, slingelt szélű vagy *befűzős* (Gombos, Kupuszina) zsebkendő volt rózsafüzérrel, addig több faluban ez már az 1930-as évekre elmaradt, helyébe csokor került (Doroszlón 1961-ben). A parasztmenyasszonynak korábban nem volt fátyla sem. Bezdánban már az 1930-as években, Kupuszinán pedig az 1950-es, 1960-as években jelent meg a fehér selyembe öltözött parasztmenyasszony fején. Ekkor már nem viselte a sok színes szalagot a nyakában és hajfonatán sem. Bajmokon, ahogyan az ünnepi viselet, úgy általában a fehér menyasszonyi ruha esetében is fokozatosan elmarad a kötény, amit derékon az öv vált fel. Napjainkban kizárólag polgári – a kor divatjának megfelelő –, általában fehér ruhában esküdik a menyasszony.

A menyasszony-vőlegény, menyecske-újember öltözete mindig, így ma is, az adott kor új divatja szerint készül (divatos kelmék, színek, új szabásvonal), de hasonló elképzelések szerint (nem alkalmi viseletként). Korábban viszont a hagyományok íratlan törvényei alapján. Így egykor a parasztmenyasszony egyetlen községben sem jelent meg rövid ujjas ruhában, blúzfélében vagy ingben esküvőn nyáron sem! A változások a hagyományörző közösségekben a legszembetűnőbbek, ahol a lakosság jobban ragaszkodik az őt másoktól megkülönböztető hagyományokhoz, mint azokban a falvakban, ahol a polgárisodás korán megkezdődött. Pl. Bezdán, Bajmok, Bajsza, Torda esetében már 1940 táján, főleg nyáron, a vőlegény nem visel kalapot, Doroszlón 1960 körül szűnik meg a kalapviselet. Ugyanakkor a parasztvőlegénynek az 1940-es évekig általában, a hagyományörző közösségekben pedig egészen az 1960-as évekig, nem volt nyakkendője. A korán polgárisodó falvakban az ünnepi, így a menyasszonyi öltözet is korán lett városias, akkor is, ha a menyecske később otthon, még sokszoknyás viseletben járt (pl. Torda, Bajsza). A viselet megszűnésében kell látni a jegykendő vagy az anyóskonty elvesztett funkcióját is.

Végezetül megállapítható, hogy a mai lakodalmak szokásrendje is tartalmaz ugyan ősi elemeket, de azok jobbára tartalmukat és szerepüket veszítve, esetenként új értelmet kapva részei az eseménynek. Leegyszerűsödik, helyi, táji, népi sajátos jellegét veszti, a polgári új divatot követi mind az öltözet, mind a (közös) tánc. A zenei ritmus felgyorsul, a táncfigurák szegényesek, eltűnnek. Az esemény részvevői a társadalmi szokásokban, öltözetben, dalban, zenében keresendő ősi elemek valódi tartalmát már nem ismerik.

Az idősebbek szerint ennek oka az, hogy a szülők nem szólnak (szólhatnak) bele a fiatalok dolgába úgy, ahogyan korábban szokás volt.

Szabadka, 2000 júniusa

ADALÉK A LAKODALMI ÉTELEK ÉS ÉTREND VÁLTOZÁSÁHOZ A TÁLALÓVERSEK TÜKRÉBEN

A házasságkötés szokásanyagában lényeges helyet foglal el maga a lakodalmom, a házasságkötés utáni lakoma, illetve annak étrendje. Ennek ellenére tudomásom szerint a néprajztudományban eddig még behatóbban nem foglalkoztak vidékünk lakodalmi ételleivel.

A lakodalmi étkezésekről, a lakodalmak lakomáiról nem találtunk írásos forrásanyagot, leszámítva a lakodalmi vacsora szokásainál leírtakat, ahol inkább csak arra kapunk választ, hol, hogyan, miből ettek. A lakodalmi ételek felsorolását keresve *A magyarság néprajzában* ezeket találtuk:

„Minden vidék lakodalmának megvan a maga jellegzetes étele, amely sohasem hiányozhatik.”¹ Az ételsor ugyan ma vagy a közeli múltban akár tízféléből is állhat, de ezek közül csak néhány látszik hagyományosnak: ezek a kása, hús, főtt száraztészta és a szabadtűzön sült tészta.² A régi vőfélykönyveket bizonyos fenntartással dokumentumnak tekinthetjük a lakodalmi ételek esetében.

Szerencsénkre ezek a házasságkötés népköltészetébe tartozó vőfélyversek szép számban fennmaradtak, mivel a nép a nyomtatott vagy kéziratos másolatban terjedő, ún. vőfélykönyveket megőrizte. A 18. század végétől nyomtatásban, ponyván is megjelentek a vőfélykönyvek versei. S habár évszázados hagyományokat tartottak fenn, az egész magyar nyelvterületen, koronként és tájanként némi eltérést mutatnak. Egy-egy vőfélykönyv több generációt is kiszolgált, ezért a bennük eszközölt javítások alapján is következtethetünk néhány általános érvényű változásra.

Külön tanulmányt érdemelne a vőfélyversek tartalmának, változásának szisztematikus áttekintése. Jelen vizsgálódás azonban vidékünk népi táplálkozásához kíván adalékot szolgáltatni, s egyben eddigi kutatásaim hézagait szeretné pótolni.

A lakodalmi ételek és étrend változását próbálom bemutatni egy-egy konkrét példán keresztül, a vőfélyversektől kiindulva egészen napjainkig. A kutatás alkalmával lejegyzett hagyományos ételek továbbélését, az átalakulásokat, az új ételek megjelenését zentai adatközlőktől gyűjtött adatok alapján próbálom vázolni. Sor kerül tehát általános és egyéni jellegzetességek bemutatására is.

Általánosságban tudnunk kell, hogy a lakodalmi étrend változását több tényező befolyásolja. Legfőképpen egyes vidékek táplálkozási struktúrájától

függ ez a változás. A lakodalmakban a legfontosabb étkezés az ebéd, illetve a vacsora.

A fő étkezéskor az ételeket kijelölt lakodalmi tisztségviselők szolgálják fel a násznép és az előkelőbb tisztségviselők számára. A hagyományos módon megrendezett bácskai lakodalmakban ma is minden egyes ételt kísérőverssel maga a vőfély szolgál fel először a násznagynak. A vőfélyversekből a lakodalmi étek szerint bizonyos táji különbségek is kimutathatók. Mivel vizsgálódásunk ezúttal arra irányult, hogy a Zenta környéki, illetve szélesebb körben az észak-bácskai magyar lakodalmak jellegzetes ételeit bemutassuk a vőfélyversek tükrében, ezért átlapoztunk néhány „vőfélykönyvet”.

A *tálalóversekben* az ételeket a lejegyzés idejében közismert nevükön nevezik, mi is ezeket a kifejezéseket használjuk a szövegben.

Borús Rózsa *Bácskai lakodalmak*³ című könyvében olvashatjuk Topolya, Moravica, Horgos lakodalmi szokásait és vőfélyverseit és a Felsőhegyen talált kéziratos vőfélykönyv tartalmát. Zenta környékén több helyről is előkerültek vőfélykönyvek: Adorjánról, Felsőhegyről, Martonosról.

A vőfélykönyveket átlapozva arra a megállapításra jutottunk, hogy a hagyományos lakodalmi ételeknek csak egy kis részét említik. Azokat az ételeket, melyeket feltételezhetően köszöntővers kíséretében szolgáltak fel vidékünkön az említett időszakban.

A versek végén gyakran előfordul, hogy a vőfély a násznagytól ételt, esetleg italt kér. „Tisztelt násznagy uram, egy pohár bort kérek.” (Egy kisvőfély füzetében a bor helyett „szok” [szörp] olvasható, mivel édesanyja jobbnak látta, hogy tízéves fiának szeszmentes italt adjanak. Elek Dabis László, Zenta)

Zenta környékén a lakodalmi főétkezés általában vacsora, ezért a vacsora előtti és utáni beköszöntőkben, a vacsora előtti beszédben nézzük először az ételek nevét. Kocsonya, paprikás, puliszka, kása, gölödín, spenót, káposzta, fánk, barátfüle, sütemény. Ezek a hagyományos, régies ételek. A 70-es, 80-as évektől kezdve, amikor már a lakodalmak időszaka az őszi és a téli időszakra és a nyárra, valamint új ételek jöttek divatba, kiszorult a kocsonya, a puliszka, a gölödín, a fánk, a barátfüle, a paszuly.

A martonosi Szarapka Illés füzetében tréfás versebe foglalva a „Második beszéd” arról szól, hogyan, miből készítik a szakácsok az ételeket.

„Kocsonyának készül tizenkilenc gólya . . .

Nyulaknak farkából főzik a paprikást,
A hajás krumplihoz fogadtak egy halászt,
A puliszkát pedig oláh papok gyártják,
A kásába a húst gózhajók szállítják.

Francia szakácsnőnk főzi a gölödint,
Jó spenót-csuszpajzzal megraktak három színt.
Forró zsíron sűtik korpából a fánkot,
Káposztába rakták, szalonnás ládánkot.

Barátfüle is lesz jól besavanyítva,
Tök sülve és főve, kétfelé hasítva,

Fokhagyma olajjal, mártás vagy százféle,
De ki tudna sorra beszámolni véle.

Süteményünk is van túróval, lekvárral.
Jól megcukroztuk már százötven hambárral.
Szóval ennivalónk elég két hónapra,
Csak az kell, aki az asztalra felhordja.

Éljen!”

A lakodalmi főétkezés alkalmával felszolgálás előtt a vőfély minden ételre külön-külön mond egy tálalóverset. Ezeknek a tálalóverseknek a címe egy-egy étel. A vőfélykönyvekben általában a következő sorrendben találhatók az ételek, illetve a tálalóverscímek:

A leves (felköszöntése) – általában húslevest szolgálnak fel a főétkezésre, a tyúkot egyben főzik meg.

Marhahús szósszal

Paprikáshús

Becsinált – a mai lakodalmakban ez a savanyú, behabart leves

Töltött káposzta

Sült hús

Kása

Sütemény

Túrós lepény

Feketekávé (a feketekávéról szól a vers)

Kocsonya

Paprikás hal

Túrós csusza

Gyümölcs

A táblázat

Tétfölös leveshez való, mikor a leves fogy, Csigáról	Leves	Leves	-	Leves	Leves	Leves
Paprikás	Paprikás	Paprikás	Paprikáshús	Paprikáshús	Paprikás	Paprikás
Pecsenyéhez való	Sült hús	Sült hús	-	Sült hús	Sült hús	Sült hús, fasírt, rántott hús
Káposztához való	Káposzta és szárma – töltött káposzta	-	-	Töltött káposzta		Szárma (ebédre vagy hajnalra)
-	Becsinált	-	-	Becsinált		Savanyú leves
Mikor a tehénhúst viszi	Marhahús szósszal Tormás hús	Tormás hús	-	Marhahús szósszal		-

Tyúk bevések	Tyúkhús	-	-			Tyúk (régén a levesben főtt tyúkot sütötték meg)
	Paprikás hal	-	-	Paprikás hal		-
Metélthez való	Túrós csusza	-	-	Túrós csusza		Túrós vagy tejfölös tészta pörkölt-höz
	Túrós lepény	-	-	Túrós lepény		-
Kásapénzt szedi, Süteményhez szól	Kása	Sütemény	-	Tészta, Sütemény	Kása	Sütemény
	Gyümölcs	-	Gyümölcs	Gyümölcs		-
- Mikor a bort beviszi	Feketekávé	Bor-beköszöntés	Feketekávé, bor, pálinka	Feketekávé		Feketekávé hajnalban
-	Kocsonya	-	Kocsonya	Kocsonya	-	Kocsonya télen 1970-ig
A pacseri vőfély-könyvből való adatok Erdei György, 1820	Körmöci Miklós, vőfély Adorján, 1929	Túri András Ada, 1907 Túri Ferenc 1937	Kaszás Kálmán, vőfély Felsőhegy, 1940	Szarapka Illés, vőfély Martonos, 1962	Eiek Dabis László, kisvőfély Zenta, 1981	Horvátné Tóth Julianna közlése, aki 1969-től főz lakodalmamban

Lakodalmi étel volt a kocsonya is. Zentai adatközlőim szerint az 1970-es évekig találták hajnali terítéskor azokban a lakodalmakban, amelyeket télen vagy ősszel tartottak.

A kurjantókban, csujogatókban is előfordulnak az ételnevek. Gyakran szóba kerülnek a kalácsok és a sütemények, de a sült hús és az italok közül a bor is.

„Három tepsi *túrós lepény*, málészájú a vőlegény.” „Ízes a mi *kalácsunk*, nagyon jó a *szakácsunk*.” (Oromhegyesről) „Cintányéron *sütemény*, az én öcsém vőlegény.” „*Mákos tészta, túróval*, nem bírok a fúróval.” (Topolya) „A ró piros *pogácsára*, hazaérünk vacsorára.” „Réz tepsiben sül a *hús*, menyasszonyunk, jaj, de bús.” (Zenta, Felsőhegy) „Násznagy urunk úgy jóllakott *tortával*, hogy nem bír a farkával.” „Azt hallottam a primástól, jobb a jó *bor* fogfájásról, ijju-júúú!” (Csantavérről)

A LAKODALMI ÉTREND MAI VÁLTOZÁSA ZENTÁN

Mivel a lakodalom az emberélet fordulójának nagy ünnepe, erre az alkalomra ünnepi ételeket készítenek, a házigazda szakácsokat fogad. Zentán ismert főzőasszony volt Bálint Erzsébet, aki Rozika lányát is beavatta a munkába, így Serfőző Gáborné Bálint Rozália hosszú ideig édesanyjával, majd lányával együtt járt főzni a lakodalmakba.

Horvátné Tóth Julianna⁴, aki tapasztalt szakács volt, s nemcsak Zentán, hanem a környékbeli településekre is hívták, például Csókára, Adára, úgy em-

lékezett vissza a pályafutásában tapasztaltakra, hogy kezdetben sokkal egyszerűbbek voltak a lakodalmak, s maguk a lakodalmi ételek is. Húsleves, pörkölt (birka-, marha- vagy disznóhúsból), káposztasaláta vagy tavasszal fejes saláta. Sültnek, illetve pecsenyének csak baromfihúst sütöttek, mégpedig az egészben hagyott tyúkot a levesben megfőzték, majd üstben forró zsírban megsütötték. Az 1980-as években kezdtek vegyes sülteket, fasírtot, Karadorde-szeletet, bécsi szeletet készíteni. Mindezek alapján elmondható, hogy a főétkezés étrendjében a leves, a paprikás vagy a pörkölt és a sült hús, ma is általánosan jellemző ételek.

Kardos László könyvében olvashatjuk a régi őrségi lakodalmak étrendjénél: leves, főtt hús mártással, káposzta disznóhússal, rétes, pecsenye salátával, almafánk, perec, kalács és kávé. A mai lakodalmak elmaradhatatlan desszertje a torta, amelyet minden meghívott vendég a maga, illetve családja részére biztosít. A násznépnek így ma az ajándékon és a tortán kívül nem is kell mást vinnie.

Nyugat-Bácskában régebben a nyersanyagokhoz a násznép tagjai is hozzájárultak, de Észak-Bácskában inkább kész süteményeket vittek régen a lakodalmakba. A paprikás után következő pecsenyét változatosan és többféleképpen készítették el. Nagyszüleink és szüleink idejében a násznép kínálatára házilag készítettek lakodalmi kalácsokat. Ezek voltak a rétesek, az üres kalácsok, a gurábli, a hideg vizes kifli. Zentán mindig készítettek bőven üres fonott kalácsot (volt, aki úgy nevezte: pusztakalács), hiszen az ünnepi étrendből nem hiányozhatott. A lakodalmas menetben is vittek üres kalácsot. A zentaiak azt mondják, hogy a „bánátiak” szokása⁵, hogy borosüvegre perecszerű kulcsos kalácsot tesznek, s a kíváncsiskodó, báméskodó népnek kínálják. Újabban elterjedt az apró sütemények, piskótatészták kínálgatása.

A régen kimondottan lakodalmi kalácsnak számító egyszerű gyúrt és kelt tészták és az üres kalácsok közül többfélét ma már nem készítenek. Napjainkban, az 1980-as évektől kezdve az omlós linzerek és a piskótatészták, nyáron a gyümölcstorták, tejszínes sütemények a legkedveltebbek. A vendégeket és a kíváncsiskodókat lakodalmas süteménnyel és különféle italokkal, borral és üdítő itallal szokás kínálgatni.

Felsőhegyen ebédre az 1980-as években kedvelték a savanyú levest, a szármat, illetve a töltött paprikát. Az esküvőre menet előtt és után a kíváncsiskodóknak kalácsot, cukrot és süteményt kínáltak a lakodalmasok. Az esküvő után, ha a lakodalmat külön tartják, a menyasszonyos házhoz érkezik a menyasszony és a vőlegény násznépe is. A vendégeket itt is borral és kaláccsal kínálják. A vacsora a legünnepélyesebb, ekkor a felszolgálást, mindig vőfélyverssek, vacsora előtti beszédek, programbeszédek előzik meg.

A lakodalmi húsleves általában tyúk- vagy más baromfihúsból készül. A paprikás vagy pörkölt birka- vagy marhahúsból készül, amely mellé tejfölös tészta vagy krumplipüre és saláta járja. A saláta tetszés szerint lehet káposzta, illetve vegyes saláta. Mindezzel fehér kenyeret esznek. Harmadik fogásként a sült húst tálalják, amely baromfi- vagy malacpecsenye, ez mellé kompótot esznek. Újabban a hurka, kolbász, disznó- és baromfihúsból készült sültekek közé kerül a vegyes húsokból készült fasírt, illetve a jellegzetes törökös albán nemzeti étel, a *csevap* is.

A mai lakodalmi étrendben az asztalra ezután kerülnek a torták. Amikor a lakodalmi vacsora után a sátrakba beviszik a tortákat, mindenki figyeli a sajátját. Régebben ritkán akadt két teljesen egyforma torta, mivel csak a menyasszony és a násznagy tortája készült cukrásznál, a többit ügyes kezű asszonyok készítették. A mai lakodalmakra jellemző, hogy a vendégek a cukrászoktól rendelnek tortát, melyek sokszor művészi remekművek. Egy időszakban, a 92–98-as években leegyszerűsödött a dolog, és sokan csak desszertet, tortaszeletet vagy házi készítésű tortát vittek a lakodalmakba pénztelenségre hivatkozva. A menyasszonytorta, a menyasszony és a vőlegény közös tortája, amelyet általában a menyasszony szülei vagy testvérei cukrásznál rendelnek. Zentán a menyasszonytorta tiszta fehér, esetleg rózsaszín, halványsárga rózsadísítással, a menyasszonycsokorban levő virágok színéhez igazodva. A lakodalomban a menyasszony és a násznagné tortája a legdíszesebb, legszebb és legmagasabb. Íratlan szabály, hogy a menyasszony tortája kívül fehér színű, kerek és emeletes. Zentán a menyasszonytorta tiszta fehér, esetleg rózsaszín, halványsárga rózsadísítással, a menyasszonycsokorban lévő virágok színéhez igazodva. A klasszikus torták vajkrémesek és grillázs⁶ díszítésűek. A rózsa mellett régen másféle figurákkal is díszíthették a tortát: madár, baba... Ezek a figurák jelképesen a párkapcsolatra, a szerelemre, a termékenységre utalnak. A lakodalmak kalácsához hasonlóan a díszeknek, díszítésnek szimbolikus értelme volt. A lakodalmak csereberélik a tortákat. A menyasszony nem osztogatja el a tortáját, csak annak ad belőle, aki kér. A menyecskeztánc után az ifjú pár kínálja a vendégeket. A menyecske desszerttel, az újember itallal (nem házi borral, hanem tömény itallal: konyakkal, vinjakkal, likőrrel).

Hajnali terítésként szármat, káposztát vagy rizkását tálalnak sült hússal, friss disznótoros ételeket. A hússal mellé ismét kompótot hoznak.

A kocsonya, láttuk, hogy az őszi és téli időszakban szerepelt a hagyományos étrendben, ma már nincs. Néhány étel közül teljesen kimaradt pl. a túrós tészta. Némelyek pedig teljesen újak. Például a hússal közül a töltött szeletek. Egyes régimódi ételekről nagyon keveset tudunk.

A vőfélyversekben például a kitolókása emléke még él, de már az idősebbek sem emlékeznek arra, hogy a vendégeknek utolsó ételként tejbekását szolgálták volna fel.

A vőlegény és a menyasszony az asztalfőn foglalt helyet, szokás szerint egy tányérből étkezett, és egy pohárból ivott. Az új pár együtt evése ma is élő gyakorlatként jelen van, ugyanis a házastársi közösség kezdetének egyik kifejezője. Az ételek között találunk jelképes értelműeket is, pl. a kakas a termékenység jelképe. Ezért ahol kakast is sütöttek, a menyasszony elé tálalták. Az ünnepi étkezési szokások közül kitűnik a lakodalmak étrendje. Akár falun, akár városban, mindenki igyekszik lehetőségéhez mérten a vendégek kedvébe járni, hogy jóllakjon, finomat egyen a násznép, mert ha étel-ital szűkében van, akkor azt a bizonyos lakodalmat csak arról emlegetik.

Az összehasonlító munkát ezen a területen tehát folytatni kell.

JEGYZETEK

¹ A magyarság néprajza. Szellemi néprajz, IV. Budapest, 1943, 170. l.

² A magyarság néprajza. Tárgyi néprajz, II. Budapest, 1942, 350. l.

³ Borús Rózsa, 1998

⁴ 1921-ben született Zentán, 28 évig járt lakodalmakba főzni. A 70-es, 80-as években főként lányai segítettek neki.

⁵ Tulajdonképpen a bánáti kifejezés a csókai emberekre vonatkozik.

⁶ Vékony pörkölt cukor tört dióval.

IRODALOM

Bálint Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete, Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1978/79–2. Szeged, 1980. 92–125.

Borús Rózsa: Bácskai lakodalmak. Topolya, 1998 (Penovác Antal: Márkus Lajos vőfélykönyve. Szöllősy Vágó László: Vőfények könyve, 1994)

Jung Károly: Az emberélet fordulói. Újvidék, 1978

Kardos László: Az Őrség népi táplálkozása. Budapest, 1943

Morvai Judit: Az ünnepi táplálkozás

Tóth Ferenc: A néphit és népszokások rendszere Ürményházán a szerelemtől a keresztelődig. HITK 23–24, Újvidék, 1975

Nagy Abonyi Ágnes

MILYEN LAKODALMI TORTÁKAT ÉS SÜTEMÉNYEKET KÉSZÍTETTEK A ZENTAI CUKRÁSZOK?

Vidékünkön a XX. század közepe tájára tehető a lakodalmi torták fénykora. Zentán ekkor már több cukrászda is működött. Finom vajkrémes, grillázsdszes ünnepi torták kerültek ki a cukrászok keze alól, ilyeneket az egyszerű háziasszony nem tudott készíteni.

Lakodalmakba sokszor művészi tortaköltemények készültek, de ezekről nem készültek fényképek, s ha maradt volna kóstoló, az is régen elromlott volna. A ma is tevékenykedő cukrászokat felkértük, támogassák a X. Néprajzi Tanácskozásunkat azzal, hogy egy-egy lakodalmi tortát készítenek, melyeket alkalmi kiállításunkon bemutatunk.

A torta megjelenésekor elsősorban lakodalmi sütemény volt. Később vált az ünnepi étrendben a jeles esemény kifejezőjévé. Pl. a születésnap gyertyás torta vagy újabban számot ábrázoló torta. A mai torták néha túldíszítettek, jellegzetes drázszerű díszítéssel.

Az itt látható fotókat a zentai Szénási Oszkár e kiállítás alkalmából készítette.

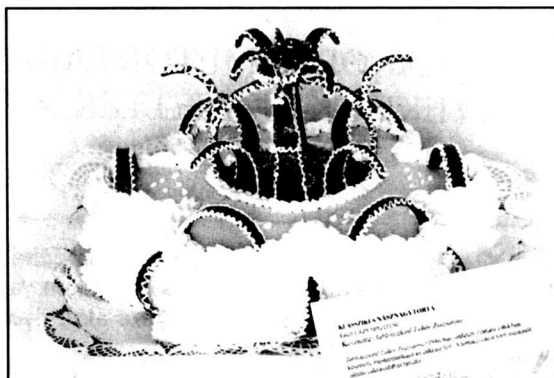
KLASSZIKUS NÁSZNAGYTORTA

Grillázs díszítésű, kézi munka

Az 1960–1970-es években kedvelték

Készítette: Kovács Dobák György

Kovács Dobák György cukrászmester (1951-ben született Zentán). 1971-ben kezdett önállóan dolgozni. Göblös Sándor zentai cukrásznál tanulta ki a mesterségét. A mai Dobák cukrászda a Tornyosi út 13. alatt működik.

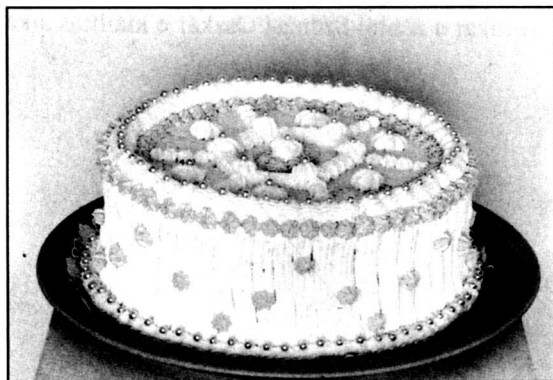

KLASSZIKUS NÁSZNAGYTORTA

Grillázs díszítésű, kézi munka

Készítette: *Jablonszkiné Fehér Zsuzsanna*

Jablonszkiné Fehér Zsuzsanna (1946-ban született Zentán), 1964-ben készítette mestermunkáját, és cukrász lett. A tortakészítést több mestertől állami cukrászdában tanulta.

MENYASSZONYI TORTA

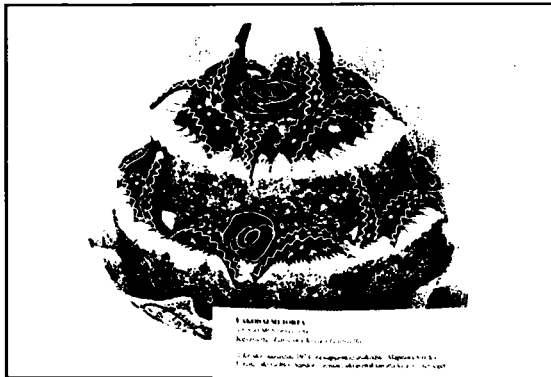
Vajkrémes díszítésű

Készítette: *Almási Etelka*

Az *Almási cukrászda* Desszert néven a Május 1. téren, vagy ahogy a zentaiak nevezik, a tyúkpiac téren nyílt meg 30 évvel ezelőtt, 1970-ben. Az Almási süteményeket, de főleg a cukrászda különleges desszertjeit és marcipánjait már régóta ismerik a zentaiak. Ezenkívül az egész Tisza melléken, a Vajdaságban, sőt Belgrádban, Zágrábban és Ljubljanában is. A hírnevet Almási István magyarkanizsai cukrászmester alapozta meg fél évszázaddal ezelőtt. A mestersé-

get Longa József cégénél tanulta ki, ő a receptjeit Szegedről hozta át Magyar-kanizsára. A receptek szájhagyomány szerint még Bécsből vagy Párizsból származtak. Sikereinek, eredményeinek, hírnevének a titka a szaktudáson és a szorgalmas munkán túl abban rejlett, hogy csak elsőrendű anyagból dolgozott, és sohasem takarékoskodott ki semmit a termékből.

A mai zentai üzletet Almási István menyee, Almási Etelka üzemelteti, aki a mostoha gazdasági körülmények között is igyekszik minőséget produkálni, hiszen erre kötelezi az Almási név.

LAKODALMI TORTA

Vajkrémes díszítésű

Készítette: *Lavicska Kriska Gabriella*

A *Kriska cukrászda* 1974 óta napjainkig működik. Alapítója Kriska Ferenc, aki Göblös Sándor zentai cukrásznál tanulta ki a mesterséget. A bemutatott lakodalmi torta készülhetett násznagy, örömszülők, illetve keresztszülők részére is.

GRILLÁZS – VÉKONYRA NYÚJTOTT DIÓS CUKOR ÉS GURÁBLI

– hagyományos házi készítésű lakodalmi sütemény

Készítette: *Papp Magdolna*

Papp Magdolna Zentán született. Az 1950-es évektől működő zentai cukrász, Losonc Mihály feleségétől tanulta el a tortadíszítés és a süteménykészítés

fortélyait. Házi süteménykészítést vállal lakodalomba, születésnapra és más alkalmakra is.

GURÁBLI – HAGYOMÁNYOS, HÁZI KÉSZÍTÉSŰ LAKODALMI SÜTEMÉNY

Készítette: *Papp Verona*

Papp Verona 1936-ban született Zentán. Az 1950–1960-as években guráblit készített ünnepi alkalmakra. Manapság nem készít oly gyakran, és inkább csak hétköznapra.

A gurábli hagyományos receptje:

Hozzávalók: 6 tojás sárgája, 30 dkg zsír, 30 dkg cukor, 1 bögre tejföl, fél tasak szójabikarbóna.

Elkészítés: A tojás sárgáját, a zsírt a cukorral habosra keverjük, hozzáadjuk a tejfölt és annyi lisztet, amennyit bevesz. A tojások fehérjét felferjük habnak, és darált diót keverünk bele. Ebből kis halmocskákat rakunk a kiszaggatott tészta tetejére. Világosra sütjük.

MENYASSZONYI TORTA

Vajkrémes díszítésű

Készítette: *Szeles Róbert*

CUKORKÁK

Szeles Géza cukrászdájának termékei

A Szeles cukrászda Zentán a Július 7. utca 27. alatt működik. Cukorkakészítéssel kezdte az ipart, de ma már tortakészítéssel is foglalkoznak. Zentán általuk terjedt el a rajzfilmfigurás és a különféle alakú és színű születésnap torták készítése.

A KOMA BIRKÁJA A KUPUSZINAI LAKODALOMBAN

A kupuszinai lakodalom étkezési szokásrendjében egy külön színfolt az ünnepi ebéd után az ifjú párnak felszolgált édesség, a diós cukorból készült birka. Ez a koma birkája, amelyet csak az ifjú pár kap.

A koma, aki a birkát hozza ajándéku, a vőlegény komája. De nem a násznagyok közül valaki, nem az esküvői tanúk egyike, hanem a vőlegény által választott legénypajtás, aki majdan az ő leendő gyerekeinek lesz a keresztapja. Konszangvinikus rokon, akinek az esküvőn szerepe nincs, csak a lakodalomban. Ő hozza az említett birkát, valamint egy palack tömény italt, meg az ital felszolgálására szolgáló ivókészletet. Ebből az italból kínálja ebéd és vacsora előtt a vőlegény az ifjú pár két oldalán ülő násznagyokat, a szülőket, a papot s a legközelebbi rokonokat, meg természetesen – a lakodalmi ülésrendnek megfelelően – az ifjú párral szemben helyet foglaló komát. A lakodalmas házhoz érkeve választott komájával kínálja végig a lakodalom férfivendégeit (napjainkban már a nőket is) a vőlegény a maga borával: mindketten egy-egy liter bort visznek egy-egy pohárral, s koccintanak a megkínált vendéggel.

A komaság intézménye Kupuszinán is hasonló a többi délvidéki magyar településen hasonlóéhoz, vagyis a gyermekeknek keresztaszülei és bérmaszülei vannak, akik a templomban a keresztvíz alá tartják az újszülöttet, illetve a bér málkózás szentségének kiosztásakor a bér málkózó mögött állnak. A családnak csak egy kereszt-, illetve bérkomája van. Ez azt jelenti, hogy több gyerek esetében is ugyanaz a kereszt- vagy bérmaszülő. Korábban, a II. világháborút követő időkig keresztelőre mindig a keresztanya vitte a csecsemőt, akinek az anyja nem is vett részt a szertartáson, hiszen alig pár napos gyerekágyas asszony volt. Ez annak tulajdonítható, hogy a kicsit igyekeztek születése után mielőbb megkeresztelni, lehetőleg az első vasárnap, vagy ha ezt még megelőzte egy hétköznapra eső parancsolt ünnep, akkor azon a napon. Ha az édesapa komája nem volt nő, akkor ő maga vihette keresztelőre a gyereket. A koma családja vitte a gyerekágyat fekvő asszonynak a keresztelőt követő valamelyik vasárnap az ebédet is. (A *komatál* elnevezés nem él a faluban, sem pedig a *paszita*, hanem csak *enni visznek* kifejezéssel illették ezt a vendéglést.) Mintegy harminc–negyven éve immár az újszülött neme határozza meg, hogy férfi avagy nő tartja-e a keresztelésen a kicsit: kisfiút a keresztapja, kislányt a keresztanyja, de ha a koma még nőtlen, akkor ő maga tarthatja keresztlányát is. A XX. század ötvenes–hatvanas éveiben még dívott a szokás, hogy az első

fiú a keresztapa, az első lány pedig a keresztanya nevét kapta. A második azonos nemű gyermek pedig vagy a szülő, vagy a nagyszülő nevét örökölte. Épp ezért lett sok-sok azonos keresztnévű ember a faluban, vagyis kevés keresztnév volt „használatban”, hiszen a nevek ismétlődtek.

A legénykorban választott koma szerepe tehát a keresztelőnél teljesedett ki először, hogy azután mindvégig a legnagyobb rokonnak kijáró tisztelet övezzé. Amikor pedig a fiú nősült, édesapja komái (tulajdonképpen a vőlegény kereszt- és bérmaapja) lettek s lesznek ma is a násznagyok, az esküvői tanúk. És csak a vőlegénynek vannak komái. A menyasszonynak, illetve szüleinek ilyen választási lehetősége nincs a hagyományos kupuszinai lakodalomban. De a lakodalmi birkát már nem a szülők komái hozzák, hanem a vőlegény által, leginkább a legkedvesebbnek tartott, s ezért komául választott legény-pajtás, jó barát. A komaválasztás pedig már 13–18 éves korban történik napjainkban is, tehát a serdülőkorban, a legénnyé válás idején.

A koma szerepe még a lánykérés is, ugyanis a leendő vőlegény őt kéri fel, hogy legyen segítségére az eljegyzésnél, amikor is a lányt a szüleitől a koma kéri ki. Korábban csak a leendő keresztkoma, a majdan a lakodalmi birkát hozót választotta meg korábban a legény, míg napjainkban már leendő bérmaomáját is.

A koma szerepe, amint láthattuk, az emberélet fordulójánál jelentkezik, s így van ez az élet utolsó állomásánál is. Temetéskor a koma viszi a sírra helyezendő keresztet, a fejfát elhunyt komájának vagy komaasszonyának egyaránt. A halott koporsóját is leginkább a komák, kereszt- vagy bérmaszülők, tehát a komaság intézményéből való férfirokonok viszik a sírig. Érdeemes megjegyezni, hogy nőtlen embert ilyen posztra nem, vagy csak elvéve kérnek fel.

Visszatérve a koma birkájára, elmondható, hogy azt, az emlékezet szerint, a XX. század húszas éveitől már vitték a lakodalomba. A birkát mindig cukrászmester készítette, s amíg Kupuszinán nem volt ilyen iparos, addig Zomborban rendelték meg, s onnan hozták ki, legtöbbször szekéren. 1964 óta máig a kupuszinai cukrászmester, Balogh Pál készíti a birkát, amely csak dió és olvasztott cukor masszájából áll. A mester az összegyűrt anyagot két ellentétes nézetű gipszformába nyomja, s azt, száradás után összeragasztja. A kész terméket édes fehér mázzal díszíti. A birkát a lakodalomban a húsételek után szolgálja fel az öregvőfély. Ez az első édesség, amit az asztalra tesznek. A birka „levágása” a vőlegény dolga. Egy nagyobb késsel kell leütnie a fejét, de egy csapásra. Ha ez sikerül neki, akkor a hiedelem szerint hamar lesz gyerekük; ha nem egy ütésre történik a levágás, azt rossz jelnek vélik gyermekáldás tekintetében. A darabokra tört diós cukrot azután a menyasszony a lakodalomban levő kisgyerekek között osztja szét. Ebben a cselekedetben is van némi utalás a majdani anyai szerepre. Hogy a diónak, mint ősi termékenységvarázsló gyümölcsnek volt-e jelentősége a koma (tehát a leendő gyerekek keresztapja) lakodalmi birkájának meghonosodása körül, arról a legöregebb kupuszinaiak sem tudnak. De hát az idős emlékezete is véges, s ma már csak a XX. század harmincas éveig terjed.

A sok ősi hagyományt őrző kupuszinai lakodalom további kutatásai e téren is elengedhetetlennek látszanak.

A TOPOLYAI LAKODALMAK HAGYOMÁNYVILÁGA ÉS KÖLTÉSZETE

A topolyai legények a századfordulón, sőt előtte is, főleg itthonról nősültek, nagyon gyakran a maguk köréből, abból a városrészből, ahová tartoztak. A város négy körre volt felosztva: Szöllősor, Lencsés, Tobán, Vajhegy. A legények csak nappal vagy nagyobb csoportban mertek elmenni a másik körbe udvarolni, különben megverték őket. Ha valaki mégis más faluból hozott asszonyt, csak a környező katolikus falvak jöhettek számításba (Csantavér, Hegyes, Bajsa), mert Topolya szíkatolikus község volt. Aki más helységről nősült, igen sok mendemondát el kellett viselnie, hogy ti. elment a szomszédba ócskábbért.

A lakodalmat nagyon sok huzavona előzte meg. A házasságról a szülők döntöttek, főleg a módos gazdánál. A lány sok esetben nem is látta a legényt, csak amikor kérőbe jött. A szegény lány és legény maga választotta a párját. A hivatalos lánykérés előtt megjelent a háznál a nősülendő legény valamely asszonyrokona, hogy hozzáadná-e a lányt az ő keresztfiához vagy rokonához. Ezt az asszonyszemélyt nevezték közbejárónak, javaslónak, gügyünek. Ha a fogadtatás kedvező volt, a következő vasárnap elment maga a legény a keresztapjával vagy az apjával kérőbe. Az is szokás volt, hogy mindjárt a legény ment el pl. az apjával puhatolózni. Mikor távoztak, és a szűrt ugyanazon a szögön találták, ahová felakasztották, azt jelentette, hogy a fogadtatás kedvező, ha meg másik szögön voltak a szűrők, azt, hogy nem kell többet ide jönni. A szegények nem tartottak külön eljegyzést, de az eljegyzési ebéd még a gazdagoknál sem volt divat. Hogy eljegyezték egymást, azt a vőlegény pénzajándékkal pecsételte meg. A gazdagok már jegygyűrűt is adtak, ezt a vőlegény hozta, a menyasszony adta a jegyínget. Az esküvő előtt 2–3 nappal vitték a menyasszony személyes holmijait, az ágyneműjét, a ládáját, a bútorát, a malacát vagy más jószágát. A vőlegényes ház kocsival ment a menyasszony holmijáért, föltétlenül néhány nyelves rokon asszony kíséretében. Ez kisebb mulatságnak számított, s kalácscsal várták őket. Kézben csak akkor vitték ezeket a holmikát, ha nagyon közel laktak, vagy nem volt mit vinni. A megérkezés után táncoltak egyet, majd következett az alkudozás. Minden figurából történt, még a sértegetések is. Az *Este viszik a menyasszony ágyát* kezdetű dalt énekelték. Mikor az alkudozás befejeződött, s eleget tréfálkoztak, fizettek a holmikért, és hazaindultak. A pénz a menyasszonyé lett. Itt már jelen voltak a vőfélyek, a násznagyok, a nyoszolyólányok.

A lakodalom napjának tiszteletére mindenütt kimeszelték a házat, rendet tettek az udvaron. A lakodalom napja kedd vagy szombat volt. Ha egyszer összeházasodott két ember, akkor együtt éltek le az életüket, sem az elszere-tés, sem a válás nem volt divat. Ezért énekelték az ágyvivés alkalmából:

Jól gondold meg, rózsám, elejét, utóját,
Kivel kötöd be két szemed világát,
Mert nem kölcsönkenyér az, hogy visszaadjuk,
Nem is tiszta búza, hogy visszamérjük.

A lakodalom költészete a köszöntőkben és az oktató jellegű vőfélyversekben nyilvánul meg.

A vőfélyek szerepe igen jelentős volt. A lakodalmat ők tették híressé, hangu-latossá, emlékezetessé. A jó vőfély a lakodalom lelke. Általában egyszerű földművesek voltak a ceremóniamesterek, akik 1–2 napra kiléptek az egysze-rűségből, megcsillogtatták tehetségüket. Verseiket féltve őrizték, függetlenül attól, hogy a ponyván kiadott vőfélykönyvek anyagát is felhasználták. Mind-egyiknek volt eredeti szövege is. Különösen híresek voltak a csantavéri vőfé-lyek. Egy-egy jó vőfélykönyv csak az illető halála után jutott el a fiúhoz vagy unokához. Valamikor két jó napszámért szolgálták ki a lakodalmat. Ma már ez a juttatás több, és attól függ, hány házat hívtak meg. A negyvenes évektől a hetvenes évekig háttérbe szorult a vőfélyek szerepe a nagyobb településeken, a kis falvakban sohase szűnt meg. Ma ismét felfelé ível a népszerűségi görbe. Már a vendégek hívogatását is a vőfélyek végezték, az öreg vőfély és a fiatal vőfély díszes kulaccsal és felszalagozott kalappal ment házról házra, s a követ-kező dalt énekelték:

Tipegünk, topogunk végig a Nagyutcán,
Port verünk, dalolunk vasárnap délután,
Kalapunk peremén sokszínű pántlika,
Tövibe bokréta, illatos viola,
Kivirágzott imhol kezünkben is a bot,
Esküvőt hirdetünk, lakodalmat, óbort,
Boruljon a Linder a Lencsés karjába,
Jöjjön é mindenki cimboránk nászára.

A hagyományok szellemében a lakodalom reggelén a menyasszonynak har-matszedés előtt kellett kelnie, ezzel bizonyította, hogy szorgalmas és friss asszony lesz. A reggeli misén a vőlegény és a menyasszony meggyónt, megál-dozott, ezért a templomba indulás előtt bocsánatot kértek a szülőktől, nagy-szülőktől. Külön-külön mentek el a templomba, majd a polgári esküvőre ki-ki a maga násznagyával, és utána haza. A menyasszony ezzel azt bizonyította, hogy önszántából megy férjhez, nem kényszerből. Délben volt ebéd a vidékről érkezett rokonok részére, de a valódi multság csak este kezdődött. Még a templomi esküvőre is délután külön-külön mentek, s utána haza. Csak ezután indult el a vőlegényes ház kikérni a menyasszonyt. Ma már erre a szokásra nem emlékeznek. A fehér ruha csak az 1910-es évektől kezdett elterjedni. Elő-zőleg a menyasszony ruhája valami finomabb szövetroha, mely nagyon sokáig

az ünneplője volt. A vőlegény mellén szalag viaszcokorral. A menyasszony egyedül öltözött, hogy senki bele ne szólhasson a házasságába. Mielőtt a vőlegényes ház elindulna a menyasszonyért, a vőfély a vőlegény nevében elbúcsúzik a szülőktől. A búcsúztatót az asszonyok megkönyezik, de különösen a vőlegény lánytestvére. A menet elindul, és megkezdődik a nagy kurjongatás. A menyasszonyos ház már várta az érkezőket. Ott állt a kapuban a vőfély, a násznagy, a házigazda meg egy nagy teknő, ami eltorlaszolta a bejáratot. A vőlegény menete csak úgy léphetett be a kapun, ha pénzt dobáltak a teknőbe, és megfejtették a találós kérdéseket. A menyasszony helyett először öregasszonyt, cigányasszonyt, csúf menyasszonyt vezettek be, de végül előkerült az igazi. A menyasszony búcsúztatása a lakodalom legmeghatóbb jelenetei közé tartozik. Volt olyan bátor lány, aki maga mondta el, de leginkább a vőfély feladatai közé tartozott a búcsúztatás. Itt már megjelennek a költészet elemei is. A menyasszony megköszöni az anyjának, hogy mint gyenge virágot, ápolta, nevelte. Egy másik menyasszony így búcsúzik:

Könny van a szememben, de a szívem nevet,
Régi lányéletem, búcsút mondok neked.

Gondtalan életem gondokkal cserélem,
Levetett pártámért a fejkendőt kérem.

Mondanék még sokat, mert sok mindent érzek,
De csak a szív gazdag, a szavak szegények.

Az anyától nehéz elszakadni, a lány a következő szavakkal fejezi ki örök érvényű szeretetét és tiszteletét iránta:

Látogatni, ha jössz, megseprem helyedet...

A vőlegény a gyöngyvirágjáért, a violájáért, a szemé fényéért, a galambjáért jött. A templomig kurjongatnak. A zenészek előtt táncolnak és kurjongatnak a legvidámabbak, főleg asszonyok, de férfiak is vannak közöttük. A templomból kilépő párt köszöntik, ma már csak sablonosan, de a régi köszöntők tréfásak és kedvesek voltak:

Páros élteteknek ma nyílt ki hajnala,
Hosszú esztendőknék legyen víg nappala,
Mindennap örömet hozzon felköltével,
Hagyjon békességet elenyészésével.

Hát azt kívánom, hogy hosszú időkkal,
Áldjon meg az isten sok bú esztendőkkal,
Cédrushoz hasonló gyenge csemetékkal,
És egymáshoz való igaz szeretettel.
Legyen hajlékotok szerelem szállása,
Virágozzon rajta az egek áldása.

Mire a menet a vőlegényes házhoz ért, sötétedett. Már az utca elején elkezdtek kurjongatni:

Örömanya, gyújts világot,
Itt hozzuk a gyöngyvirágot!
Ljujukujukujukujuju...

A menyasszonyt az örömanya a kapuban várta gyertyával vagy lámpával a kezében. Ha még néhány vendég kezében égett a lámpa vagy gyertya, azt jelentette, hogy a menyasszony nagyon kedves. A menyasszonynak a feltett kérdésekre azt kellett válaszolnia, hogy egészséget, áldást, boldogságot és szerencsét hozott. Előlről vezették be a házba, ahol különböző elvárásokat kellett teljesítenie: édességgel kínálni a gyerekeket, megölelni a kemencét, felvenni a seprőt, majd táncolni. A vacsora előtt a menyasszony és a vőlegény a sátorban a fő helyen foglalt helyet, s kezdődött a vacsora. Itt jutott a vőfély újra jelentős szerephez. A nagyon régi kéziratok vőfélykönyvekben igen érdekes sorok szerepelnek. A vőfély bejelenti a vacsorát:

Apró öreg békák muzsikások lesznek,
Kilenc szűnyoglegény ételhordók lesznek,
Darázs, dongók, legyek pohártöltők lesznek,
Mindenek eleget nálunk isznak, esznek.

A *Pacséri vőfélykönyv* archaikus voltára utal, hogy Balassira emlékeztető sorokat is találunk:

A szép kies mező mennyi virágokkal,
Az nagy roppant erdő annyi szép bimbókkal,
Tündökölnek nyárban szép sárgaságokkal,
Megáldjon az Isten ily sok áldásokkal.

A régi vőfélykönyvben még a török világ is valóság, mert találkozunk a következő sorral:

Ellenség vérével gyakran földet festek.

Vagy:

Az kinek pediglen rühes lova vagyon,
Nem lesz többet rühes, csak veresse agyon.
Ne félj, mert nem kergetsz több törököt azon,
Ha bőre vargánál kikészítve vagyon.

Mikor a vacsora tálalásra készen áll, az örömanya hívja asztalhoz a vendégeket. A vacsora egyes fogásait bejelentő verseknek se szeri, se száma, s elég sablonosak, sok a szórakoztató vers is. Sikerült lejegyeznem egy ételköszöntőt, mely a század elejéről való, és nem vőfély szájából hallottam:

Kiszaladtam a konyhába,
Belenéztem a húsostálba,
Olvadt benne a liba,
Lett belőle galiba,
Ihaj, csuhaj!
Üzente a káposzta,
Sorra kerül ő még ma,
Benne gázol oldalas,
Majd lesz néki nemulass,
Ihaj, csuhaj!
Hát a paszuj mit csinál,
Karóra már nem mászkál,
Ott puhulgat magába',
Becsúszik a kend szájába,
Ihaj, csuhaj!
Tízen húztuk a disznót,
Pedig, szegény, rég meghót.
Elpirult a sonkafa,
Illatos a hurkája.
Ihaj, csuhaj!
Beszéltem már eleget,
Se sokat, se keveset,
Bújjon elő az ital,
De ne legyen fiatal,
Ihaj, csuhaj!
Éljenek a vendégek!

A szórakoztató versek közül a bölcs tanácsokat mondók a legértékesebbek. Az idősek nemcsak az időjárásról szóló tapasztalataikat adták tovább a fiataloknak, hanem életbölcsességüket is:

Hogy számodra leányt önnönmagad keress,
Más szájával ne szólj, szívével ne szeress.

De ha becsületes embert találsz elő,
Mégiscsak szólj vele húgomasszony felől,
Legfőképp azelőtt meg ne próbáld kérni,
Még előbb az anyját nem fogod ismérni,
Mert nem esik messze az gyümölcs az fától,
Bizony, az gyermek sem apjától, anyjától.

Az est folyamán a menyasszony is táncol néhány ízben a vőlegényével. Az utóbbi időben a menyasszonytánc a divatos, amikor a menyasszony pénzért táncol. Régebben főleg a menyecsketánc járta. Előfordul, hogy mind a kettőt megtartják. Sok házban nem engedik meg, hogy a menyasszony pénzért táncoljon, máshol szinte forszírozzák, ez a fiatalok első keresete. A tánc akkor veszi kezdetét, mikor a menyasszonyos ház vendégei megérkeznek. A vőfély vezeti táncba a menyasszonyt. Bodor Egri Péter 1935-ben a djakovaci kaszárnyában a következőképpen jegyezte le a menyecske táncbavitelének rigmusait:

Álljatok meg, legények, még nem kerültök sorra,
A lakodalmas táncnak megvan a maga módja.
Elsőnek az újasszonyt hívom egy fordulóra,
Ifjú férj, te félreállsz, míg neked üt az óra.
Szép fiatal menyecske, tedd kezed a kezembe,
Ne félj tőlem sohase, nem vezetlek verembe.
Asszonyfejjel utadra én indítlak táncolva,
Bármint vagy is örökre a férjedhez láncolva.
Vígán kezd az életed, nem búsulunk éretted,
Járjad vígan, tüzesen, serdül-perdül ügyesen.
Én vittelek oltárhoz, híven ősi szokáshoz,
A táncra is én viszlek, tisztelettel illetlek.
Útból félre mindenki, hajoljatok meg neki,
Ez a nap az ő napja, megáldotta a papja!
Húzd rá, cigány, a zenét, holnapig se megyünk szét!
Itt az idő, mulassunk, lagzin vagyunk, vigadjunk!
De takaros menyecske, ilyen bírni szerencse,
Én vagyok a vőfélye, büszkén állok melléje,
Majd utánunk többiek, ti is sorra jöhettek,
Ki-ki maga párjával, szíve választottjával.

Ma már sokkal egyszerűbb a menyecske táncba vezetése, és mindig a *Jaj, de szép kis menyecske lett ebből a lányból* kezdetű dalt húzzák. Végül a menyecske és a vőlegény elszalad az összegyűjtött pénzzel. A kifelé futó pár után a násznagy egy tányért dob, amely összetörik, hogy annyi gyerekük szülessen, ahány darabra törik a tányér. Reggelig tart a mulatás. A távozókat a következő verssel búcsúznak:

Reggel van már, dél kezd lenni,
Jó lesz, jó lesz hazamenni.
Eszkendőre vagy kettőre,
Jövünk a keresztelőre.

NAGY BÁNATA VAN A MENYASSZONYNAK...

---

*A menyasszony szerepéhez fűződő szokások, hiedelmek, jóslások
Muzslyán*

Beszámolómban arról a lakodalomtípusról szólok, amelyet külön-külön, tehát a menyasszonyos háznál és a vőlegényes háznál is külön tartanak.

Muzslyán ritkán van közös lakodalom.

Leggyakrabban sátoros lakodalmakat tartanak. Mivel azonban Muzslya bővelkedik termekben, mint pl. a vadászotthon (a régi Parti iskola), a Petőfi ME nagyterme, az Ifjúsági Otthon, a Nyugdíjasok Otthona, az Aranykalász magánvendéglő, elég gyakran megesik, hogy a lakodalmat valamelyik teremben rendezik meg.

A REGGELI ELŐKÉSZÜLET

A menyasszony reggel, ha felkel, először megreggelizik, de nem lakik jól, éppen csak annyit eszik, hogy el ne szédüljön az éhségtől. Körülötte csak nők szorgoskodhatnak. Férfinak egyszerűen nem illik ilyenkor még csak bekukkantani sem, kimondottan abból az okból, hogy most itt női dolgokról van szó.

A menyasszonynak a koszorúslányok, akik egyben a közeli barátnői is, segítenek megfürödni, mert tiszta testtel kell a házasesetbe lépni. A menyasszonyi ruhát a vőlegény anyja szokta venni, az alsóneműjét is attól kapja mint eljegyzési ajándékot.

Az öltöztetéskor is ott vannak a koszorúslányok, mert a bonyolult menyasszonyi ruhát egyedül nemigen tudná felhúzni. Ilyenkor a menyasszony kelékei mind újak. Hogy azonban a házaseset szerencsés legyen, szükséges egy régi dolog is. Ez általában egy harisnya, aztán egy kölcsönkért dolog, pl. egy érmecske vagy egy hajcsat, ezenkívül pedig egy kék dolog, pl. egy kék zsebkendő. A megkérdezettek java része a kék dolgot annak tulajdonítja, hogy Szűz Mária is kék ruhában volt, amikor a kis Jézust megszülte.

Amikor felöltöztetik a menyasszonyt, akkor a nagyvőfély karon fogja, s ezzel a versikével köszönt be a sátorba:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Most már jelentem a tisztelt Násznagy úrnak,
Hogy felöltöztettük a mi menyasszonyunkat,
Szívemből örülök, hogy ezt megérhettem,
Szép menyasszonyunknak szeme közé nézhettem.

Éljen!

Selyemből készült szép esküvő ruhája,
A mennyei Szent Lélek szálljon le reája,
Hogy szerencsésen tegye meg a hosszú útját,
Tegye le az esküjít az Isten oltáránál.

Éljen!

Íme, itt a menyasszonyunk, velem megérkezett,
Tessék, Násznagy uram, fogjon vele kezét,
És az asztalnál adjon neki helyet!

Húzd rá!

Ezután a vőfély az asztalig vezet, ahol fogadja a násznagy és a násznagyné, közöttük foglal helyet. Közvetlenül mellette a vezetője ül, aki leginkább a rokonságból egy fiú, illetve a barátok közül valaki. A násznagyné, illetve a keresztanya gondoskodik a menyasszonyról egészen addig, míg el nem viszi a vőlegény a vőlegényes házhoz.

Az asztalnál, amely tiszta fehérrel van letakarva, virágokkal körültüzdelve és kidíszítve, a menyasszony nem eszik, nem iszik, nem nevet és ne adj, Isten, hogy netalán dalra fakadjon, illetve örömet mutasson az arca. Keveset beszél, és általában nagyon szomorú. Mert ez az ő számára búcsú a gondtalan leányélettől, egy rejtélyes életnek néz elébe. Így volt ez valamikor is, de a mai menyasszonyok is igyekeznek betartani ezt a szokást. Szinte kötelező az állandó ülés, de ha netalán ki kell menni a menyasszonynak, ezt csak a násznagyné kíséretében teheti meg. Egyedül sohasem szabad hagyni a menyasszonyt, nehogy valaki „ellopja”.

A vendégeket családunként a nagyvőfély köszönti be:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Íme tisztelt vendégekkel szolgálók,
Kiket a tisztelt Násznagy úrnak ajánlok.
Fogadja szívesen ezen érdemes családot,
És az általuk hozott becses ajándékot!

Tessék, Násznagy uram, fogjon velük kezét,
És e vidám hajlékban adjon nekik helyet!

Húzd rá!

Miután a vendégek lekezelnek a násznaggyal, a menyasszonnyal és a násznagnéval, majd megcsókolják a siralomanyát és a siralomapát (a gazdát és a gazdasszonyt), akik az asztal előtt állnak, a násznagy pálinkával kínálja a vendégeket.

Ezután következik a menyasszonyi csokor beköszöntése, ami egy kis koszorúslány feladata:

Mi is felvirradtunk e nap hajnalára,
A mi menyasszonyunk öröme napjára.
Virágos úton jártam, virágot is szedtem,
Vőlegény urunknak bokrétát kötöttem.

Éljen!

Paradicsomkertből épp most érkeztem,
Mely gyönyörű, s a kert gyümölcséből ettem.
De mivel hogy ottan sokat kertészkedtem,
Virágot és rózsát bőven természettem.

Éljen!

Virág és rózsza e kertnek vezére,
Nemes magyar lányok országos címere.
Kora reggel keltem, hogy csokorba kössem,
Hogy a mi menyasszonyunkat vele ékesítsem.

Éljen!

Tisztelt Násznagy uram, fogadja el tőlem,
S juttassa menyasszonyunk saját kezébe,
Nehogy örömömben talán elveszítsem,
S vőlegény urunk üdvözetét megsértsem.

Húzd rá!

(Ennek a menyasszonyi csokornak később az lesz a sorsa, hogy az anyós fogja vigyázni a padlásán, felakasztva a nagygerenda alá, ha lehet, akkor éppen az ő ágya fölé, mert ezzel is hozzásegít a menyének a hűségét megőrizni.)

Amíg a menyasszonyi csokrot a vőlegény veszi, addig a vőlegénybokrétát a menyasszony adja a vőlegénynek. És rohamosan közeleg az esküvő órája. A vőlegényes ház vőfélyei ezzel a szöveggel kérik ki a menyasszonyt az esküvőre:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!
Tisztelt Násznagy uram, hogy vannak, mint vannak,
Mint szolgál egészségük?
Örülök és örvendek, hogy friss és jó egészségben találtam ezt a
szép hajlékot,
Lelki békességet és állandó szépséget kívánok mindenben.

Éljen!

Odaadja a borosüveget a násznagynak, és egy-két nóta után mennek vissza a vőfélyek a legényes házhoz. Mielőtt elindulnának, kérik vissza a borosüveget:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Tisztelt Násznagy uram, mi ismét elmennénk,
Ha az utunkban szerencsések lehetnénk,
Mi meglátogattuk a mi menyasszonyunkat,
Hogy ha meg nem gátolnák a mi szavainkat,
Adnának nekünk egy üveget tele borral,
És rajta illő lakattal, vagy pedig magyarul mondva,
Egy fontos kaláccsal, amit magunkkal vinnénk bizonyítéknak,
Hogy a mi vőlegényünk elbocsátott követeci vagyunk.

Húzd rá!

Ezek után a vőfélyek elkapják a borosüveget, és sietnek vissza, mert már közeleg az esküvő órája.

A lányos háznál pedig nagy a sürgés-forgás, készülődnek a menyasszony búcsúztatójára.

A nagyvőfély így búcsúztatja a menyasszonyt a lányos háztól:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Tisztelt násznép, halljunk egy pár búcsúszavat,
Mielőtt itt hagyjuk e menyegzős házat,
Mert illő, mielőtt indulunk,
Isten, ember előtt méltán beszámolnunk.

Éljen!

Induljunk el tehát a Szentháromság nevében,
A nehéz utunkban vezéreljen Isten.

Húzd rá!

A menyasszonynak a leghosszabb úton kell eljutnia a templomig, illetve a községhezáig (ahol megtörténik a polgári esküvő). Ha netalán egy napra több esketés jönne össze, akkor a menyasszonynak arra is kell ügyelnie, nehogy összetalálkozzon a másik menyasszonnal, mert az akkor rosszat hoz a házasság életére. Ha nem tudják kikerülni egymást, akkor el kell fordítani a fejüket egymástól, illetve a földre nézni, lesütni a szemet. A fátyol szerepét is ezzel magyarázhatnánk, mivel az eltakarja a menyasszony arcát a kíváncsiskodók szeme elől. Ugyanilyen szerencsejós szerepe van az időjárásnak: ha esik és fúj a szél, akkor nagyon könnyes, zivataros házasságot lesz a menyasszonynak, ha pedig süt a nap, akkor örömteli házasságot várhat.

Az esküvés után már felhajtott fátyollal megy vissza a menyasszony az úton, de nem ugyanazon, amelyen jött, mivel kétszer ugyanazt az utat nem szabad megjárnia a fent említett okokból.

AZ ASSZONNYÁ AVATÁS

A hatvanas évektől kezdve divatba jött az ún. asszonnyá avatás. A templomi esküvő után, még benn a templomban a vőlegény keresztanyja egy szalaggal (amely lehet rózsaszínű vagy kék; a rózsaszín abban segít, hogy az utód leánygyermek legyen, a kék pedig, hogy fiú) átköti a menyasszonyt.

A VACSORA ÉS A MENYASSZONYTÁNC

Az esküvő után a vőlegény és a menyasszony most már együtt mennek haza a lányos házhoz, ahol megkezdődik a vacsora. Most egy tányérból esznek, kést nem használnak. Az asztalnál már szabad beszélgetni a menyasszonynak, de továbbra sem feltűnően.

Leggyakrabban a vacsora idején szokták a menyasszony cipőjét ellopni, ezzel is több pénzt csikarni ki a násznagytól, hogy az ifjú pár még könnyebben kezdje az új életet.

A vacsora után kezdődik a menyasszonytánc.

A nagyvőfély karon fogva a menyasszonyt a sátor közepébe vezeti a következő rigmus szavalásával:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Imitt áll előttünk édes menyasszonyunk,
Hogy menyasszonyfővel először mulasson,
Mindenkinek egy víg nótát juttasson,
Az ajándék árán pedig új cipőt varrasson.

Éljen!

Mindenki táncolhat vele egy kurtát,
Csak arra vigyázzon, le ne tapossa a cipője orrát,
Gondoljanak arra, hogy drága pénzért varrták,
És százas bankókkal tömjék ki a markát.

Éljen!

Az asztalon van két üres tányér,
Én kezdem a táncot, a többi még ráér,
Húzd rá, cigány, húzd rá, az új házaspárért!

Itt mindenkit, rokoni kapcsolattól függően, egy előre megírt sorrend alapján szólítgat a nagyvőfély. Ha netalán valaki a katonaságot szolgálja, illetve külföldi úton van, akkor egy pillanatra a tiszteletére megáll a zene és a tánc. Majd a következő személynél folytatódik. A pár csárdáslépés eltáncolása után, aki közelebbi rokon, az a fátyolra vagy a ruha szélére tűzi a pénzt (valamikor ez a legnagyobb papírpénz volt, manapság külföldi valuta), aki pedig távolabbi, illetve szomszéd és barát, az a lehetőségétől függően a násznagy előtt álló tányérba dobja a pénzt, amit aztán a násznagy szépen összegyűjt.

A menyasszonytánc idején a vőlegény hüen őrködik a menyasszony körül, nehogy valaki ellopja, és amikor az utolsó vendég is táncolt vele, a nagyvőfély kiáltására, hogy „Szabad a menyasszony!” a vőlegény fölkapja, és kiszalad vele a sátorból. Megtörtént már a muzslyai lakodalomban, hogy a vőlegény nem volt elég ügyes, és más ugrott oda, aki fürgén fölkapta, és kiszaladt a menyasszonnyal, ki tudja, hova. Az is megtörtént, hogy az így ellopott menyasszony a „rablóval” élte le az életét. Ha véletlen súlyosabb a menyasszony, és a vőlegény nem tudja fölkapni, akkor együtt, kézen fogva szaladnak ki a sátorból.

A TÁNCPÉNZ KIKÉRÉSE

Egy rövidke idő után jönnek vissza, a nagyvőfély a következő versikével kéri ki a táncpénzt:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Tisztelt Násznagy uram, ismét megjelentem,
Szép menyasszonyunkat újból bevezetem,
Tessék, Násznagy uram, átadni neki a fáradsági díját.

VISZIK A MENYASSZONYT!

A pénzt a menyasszony az elébe kötött köténykében viszi ki, de egy kis része a tányérban marad. Ezzel, most már mulatozva, odalibeg a zenészek elé, odaadja a pénzt, a tányért pedig, amilyen erősen csak tudja, a földhöz csapja. Ha összetörik, ő lesz a gazda a házban, ha pedig nem, akkor a férje. Ezután jön a menyasszonybúcsúztató, amelyet a nagyvőfély így mond el:

Cigányok, szűnjenek meg hegedűknek zengése,
Sarkantyúknak némuljon meg pengése,
Mert búcsúztatásnak most leszen kezdése,
Legyenek csendben, míg nem lesz a végzése.

Mielőtt elviszik e ház virágszálát,
Hálát mondok helyette én, elbúcsúztatását,
Nem fojthatja ő el igaz zokogását,
Azért én mondom el szíve sóhajtását.

Zeng búcsúszavam, hullnak a könnyeim,
Töletek válok el, kedves jó szüleim,
Hatalmas Úristen, világ teremtője,
Tekints le méltatlan bűnös gyermekedre.

Tekints le ezen jó drága szülőkre,
A te áldásodat szállítsd le fejükre,
Kik engem általuk a világra helyeztél,
Éspedig általuk szépen felneveltél.

Most hozzád fordulok, kedves édesapám,
Nézzed, könnyeimtől mint borul el orcám.
Mielőtt atyai házadból kilépek,
Tőled térdre hullva bocsánatot kérek.

Bocsánatot kérek, mert megbántottalak,
Jóságodért sokszor megszorítottalak,
Kedves édesapám, feledd el ezeket,
A jó Isten czékért áldjon meg tégedet.

Atyai áldásod mostan reám hintsed,
Mostan utoljára legyen legjobb kincsed,
Két út van előttem, boldog és boldogtalan,
Melyikre induljak, annak titkába,
Gyöngé elmémmel nézek csak hiába.

Szerencsés utat kívánj áldásoddal,
Hogy viszont megláss majd szerető párommal,
Gyermeki szívemet itt hagyom tenéked,
Kedves édesapám, az Isten legyen véled.

Most fordítsd meg könnyes szemedet édes jó apádnak!
(Add oda kezedet!)
Kedves édesapám, a te hűségedet
Isten fizesse meg! (Csókolj meg most őtet!)

Hát tehozzád mit szóljak, kedves édesanyám,
Ki ekkorig voltál gondoskodó dajkám?
Tudom, hogy fáj anyai szívednek,
Midőn elválását látod gyermekednek.

Kit édes tejével tápláltál emlődnek,
És most át kell adnod titkos jövődnek,
Kedves édesanyám, tudom, hogy szerettél,
Mint gyöngé virágot, ápoltál, neveltél,
Jóra tanítottál, a rossztól intettél,
Most engemet, anyám, szárnyamra eresztettél.

Azért édesanyám, hát mit gondoljak,
Miért hűn dajkáltál egykoron engemet,
Nem sajnáltad értem a sok fáradságot,
Miattam a sok álmatlanságot.

Bölcsőm ringatád, szerelmes jó anyám,
Tudom, hogy sírsz értem napkelten, napnyugtán.
Hallom a dalodat, amivel altattál,
Mikor sírásomtól aludni nem tudtál.

Sok ezer áldása van a jó Istennek,
Kívánom, hogy azokkal áldjon meg tégedet,
Boldogan folyjanak napjai éltednek,
Mert jó anyám voltál nekem, gyermekednek.

Most fordítsd könnyes szemedet, édes jó anyádnak!
(Add oda kezedet!)
Kedves édesanyám, a te hűségedet
Isten fizesse meg! (Csókold meg most őtet!)

Kedves testvérim, fogjátok meg kezem,
Tőletek elválni csik nagy nehezem.
Isten szent áldását kérem fejetekre,
Oly bőven, miként harmat száll a földre.
Vigye fel lelketek a mennybe,
Hogy részetek legyen az örök életbe'.

Jó leánytársim, kik eddig voltatok,
Most könnyes szemekkel körülöttem álltok,
Szép koszorútokból, íme, most kiválok,
Nektek is szívemből minden jót kívánok.

Adjon az Isten nektek is oly szívet,
Mi megérti mindég a hű szerelmet,
Álljatok elébem, sok híres legények,
Akik szemeimet gyakran szemléltetek.

Nekem sokszor annyi szépet beszéltetek,
De mégis hiába, nem lettem tiétek,
Most jó egészségbe' elhagylak titeket,
Isten áldása maradjon veletek.

Végre kik itt vagytok, barátim, rokonim,
Együttvéve alsó, felső szomszédaim,
Köszönöm nektek is szíves jószágokat,
Isten fizesse meg fáradságotokat!

Végre mindannyian, ha vétettem néktek,
Istenre kérlek, mindezt feledjétek!
Küldjetek értem egy imát az égbe,
Hogy házasságom fogja kegyelmébe.

Legutoljára tisztelt násznagy uram,
Kegyelmedhez hangzik utolsó szavam,
Vége a búcsúzásnak, követem az utam.

A MENYASSZONY FOGADÁSA A VŐLEGÉNYES HÁZNÁL

A menyasszonyt a vőlegény, a koszorúslányok és a vőfélyek kíséretében elviszik a vőlegényes házhoz, ahol a vőlegény nagyvőfélye a következő szöveggel köszönti be:

Tarts kormányt, Muzsikus!

Alázatossággal lépünk be e házba,
Tisztelt Násznagy uram, tisztelt Vendégsereg,
Egy új tagot hoztunk e házba,
Kinek szószólója most én vagyok.

Éljen!

Tisztelt Uraim és Asszonyaim,
Hallgassák meg nekem a szavaim:
Nem mint idegen jött ő, ő hazajött,
Párjával ők egészek,
Kedves új szülők drága körébe,
Szállása ezentúl itt lesz.

Éljen!

Szeretett testvére ő mindannyiunknak,
Fogadják be őtet leányuknak,
Leányuk után két koszorúslányát,
Kik pártfogói lesznek.

Éljen!

Imitt a menyasszonyunk vélem megérkezett,
Tessék Násznagy uram, fogjon vele kezét,
És az asztalnál adjon neki helyet!

Húzd rá!

Elég sok helyen előfordult, hogy a menyasszony saját maga is elmondott egy kis beszédet:

Kérem kigyelmüket,
Legyenek egy kis figyelemmel,
Idejöveteletem hadd beszélhetem el,
Mielőtt belépnénk ajtójuk küszöbén.

Kedves Anyám és Apám!
Eképpen szólanék,
Legyenek szívesek engem szeressenek,
Rám kedvetlenül sohase nézzenek,
Mert jól tudják, hogy a fiatal tanulatlan.

Ha hibát ejtenék mint járatlan,
Bocsássák meg nekem mint gyermeknek,
Legyenek vezérük az önök menyüeknek.

Én teljes szívemből azon fogok lenni,
Ami tőlem telik, azt meg fogom tenni,
Kérem a jó Istenemet, hogy szíves lehessek,
Tulajdon kezükből soha ki ne essek.

Mint a rózsa a bimbóját nem magának hajtja,
Az édes jó anya a lányát nem magának tartja,
Hanem más ember fiának,
Kéért fáj a szíve sok édesanyának.

Engem is szüleim szépen fölneveltek,
Kigyelmetek fia eljegyzett nejének.
Ez az eljegyzés nem volt elég magába',
Meg kellett jelennünk az Isten házába'.

Ott a szent falak közt hitnek láncával,
Egybe is kötöttek vallásunk kapcsával.

Apámat, anyámat fiukért elhagytam,
Ezen kis sereggel házukhoz jutottam,
Kérem hát, Szüleim, nyissák fel karjukat,
Fogadjanak be engem tulajdon lányuknak.

(Az 1950–1960-as években még majd minden lakodalomban elhangzott ilyen és hasonló versike, ma már ritkábban van rá példa.)

A vőlegény szülei – az örömapa és az örömanya – örülnek, vígan várják a menyasszonyt, amikor már neki is szabad mosolyognia. Az asztali beosztottság most már változik. A menyasszony és a vőlegény egymás mellé kerülnek, ugyanúgy, mint a menyasszonyos háznál, egy tányérből esznek, vacsora után pedig itt is van menyasszonytánc. (Mellesleg hadd jegyezzem meg, még a 80-as években is az így két helyről összejött pénz bizony szép summát jelentett a fiatal párnak, akik később ebből új személygépkocsit, építőanyagot, illetve régi házat is vehettek.)

ÉLJEN AZ ÚJ PÁR!

A menyasszony most már a férje társaságában öltözik át menyecskévé. Az alkalomhoz piros szoknya és puffos ujjú blúz illik, fehér kivarrott köténnyel, régebben piros papucs volt az újasszony lábán, és piros kendővel hátrakötötték a haját. Manapság piros virágot tűz a hajába, és a lábán is inkább szandál van. Ezt is a fiú szülei vásárolják az eljegyzésre. A vőlegény (újember) öltözékét a menyasszony veszi. Sokkal egyszerűbb, mint a menyecskeruha. Csak egy vasalt nadrág, ing, cipő.

Miután átöltöztek, most már táncolhatnak, mulatozhatnak is, vége a feszes viselkedésnek, oda-odamehetnek a vendégek közé beszélgetni. Egy bizonyos idő eltelte után a menyecske kimondottan erre a célra készült finom süteménnyel kínálgatja a vendégeket, az újember pedig pálinkával, a nőszemélyeket édesebb likőrrel vagy borral. Ezekből illik venni, sőt sértő is a visszautasításuk.

A KÁLLÁTÓ – KÁRLÁTÓ

A kállátóba is előbb meghívás szerint jönnek a lányos ház vendégei, megnézni, hogy mekkora kár esett a lányukban. A kállátósok elé zenészeket küldenek, akik bekísérik őket a sátorba. Ilyenkor a két nászasszony tortát cserél, hogy meggyőződjenek egymás sikeres konyhájáról, azután pedig a mulatozás után, az első valcert a nász a nászasszonnyal táncolja el, hogy így is jobban megismerjék egymást.

A kállátósok nem szoktak sokáig maradni, egy-két szörp, illetve sör után már mennek is haza.

A lakodalom egész hajnalig szokott tartani, de valamikor, a 70-es években pl. néha vasárnap délig is eltartott. Ilyenkor az ifjú pár otthagya a vendégeket, és nyugovóra tért, de a gazdának és a gazdasszonynak nem volt szabad lepihenni mindaddig, amíg egy vendég is volt az udvarban.

A NÁSZÉJSZAKA, ILLETVE A NÁSZREGGEL

Kevés az a fiatal pár, aki ennyi huzavona után ezt a közös reggelt egymásnak szenteli. Leggyakrabban hullafáradtan esnek az ágyba, és az elkövetkező éjszakán és reggeleken pótolják, amit az első (hivatalos) közös együttlétkor elmulasztottak, hozzájárulva a népesség növekedéséhez.

Tripolsky Géza

VÁLOGATÁS BICSKEI ISTVÁN ZENTAI VŐFÉLY VERSEIBŐL

Tisztelt Násznép!

Kétezerben a zentai kórház folyosóján vizsgálatra vártam. Nagy volt a forgalom, s többek között ott ment el kedves, fiatal barátom, dr. Farkas Emil sebész főorvos is. Örömmel üdvözlöttük egymást, aminek most külön oka volt. Közölte velem, hogy nagyon tetszik neki a Szegeden vásárolt könyv, amely utolsó példány volt, ilyen címmel: *Vőfélykönyv*. Emil mindjárt hozzátette: „Nem adom neked, mert engem is érdekel, de kölcsönkaphatod.” Néhány nap múlva el is küldte a könyvet, amely még most is itt van, és szorgalmasan lopkodom a tartalmát. Az első kiadása 1897. március 15-én jelent meg Szász Károly szerkesztésében.

Úgy 15 évvel ezelőtt lakodalom volt az 5. kerület otthonában. A házassulandók vőfélyt is fogadtak, akinek az ajánlatára engem is meghívtak. Magnóval jelentem meg, és szalagra vettem a szövegeket, mulatásokat. A vőfélyt külön is meglátogattam később a Lőwy testvérek utcájában, ahol lakott, és a pepita borítás füzetéből mindent szalagra olvasott. Bicskei Istvánnak hívják, s remélem, még mindig Zentán él, de nem idevalósi. Oromhegyesről, szóval kanizsai földről költözött Zentára.

Két vőfélykönyvre tettem szert három és fél évtizedes múzeumi munkálkodásom alatt. Hiányosak, megviseltek. Hála Bálint Sándor megboldogult néprajzkutatónak, pontos adatokkal rendelkezem a kiadványokról: ötöt Szegeden árultak ponyván, kettőt Budapesten jelent meg, egynek a címe pedig *Adai vőfélykönyv*, de szintén Szegeden nyomtatták...

Jó napot kívánok násznagy uraméknak
És az ide egybegyűlt társaságnak!

Így kezdte mondókáját Bicskei István, akinek teljes füzetnyi anyagával rendelkezem. A vőfély így kéri a násznagyot:

És adjanak nekik helet,
De enni-inni is.

Közben megtörtént a menyasszony kikérése, soká tartott a búcsú a szülők-től, testvérektől, rokonoktól és lánypajtásoktól. Végül elindultak a vőlegényes házhoz, illetve a lakodalmi vigadalom színhelyére. Dicsekszik a vőfély azzal, hogy bejárta a világot, és ilyen tájakon volt:

Áldott világ van ott, el sem hiszik talán,
Sült malacok járnak az emberek után.
Ha egy kutat ásnak, borral szalad tele,
Túrós lepényből van a házak fedele.
Szalonnahidakkal kötik át a folyót,
De ami a legfőbb (az anyjuk szentjét), nem fizetnek adót...
Tisztelt násznagy uram, egy pohár bort kérek,
Most pedig elmegyek, a konyhán szétnézek,
Megtekintem, hogyan készülnek az étkek,
Szakácsaink mi jót sütnek-főznek vacsorára.
Ismét megjelenek majd jövő karácsonyára.
Vivát!

Kint jártam a konyhán, ahol a jó étkek készülnek.
Szakácsaink már vagy négy nap óta sütkéreznek.
Mindent kihordtak az éléskamrából,
Cukrot, timsót, kámfort, szöget és madzagot a Mózsi boltjából,
Hogy a nagy fogyatkozást méltóan helyrehozzam,
Tizenkét szekeret azonnal útnak indítottam,
Hogy hozzák el Pestről és Beogradból mind a fűszerszámot...
Hogy mit főznek maguknak, fogalmuk sincs róla,
Például kocsonyának készül tizenkilenc gölya,
Hizlalt verebeket forgatnak a nyárson,
Medvetalpat sütnek eperfaparázson.
Nyulaknak farkából főzik a paprikást,
Az olajos krumplihoz fogadtak egy halászt.
A puliszkát meg oláj papok gyártják,
Kásába a húst gőzhajón szállítják.

Folytathatnánk a tréfálkozást, de a konyhában valóban elkészültek a vacsora ételei, és a vőfélynak be kell állítania az első tállal. Tehát valósággá válnak a bejelentések, és megszűnnek a nagyotmondások – persze a humor nem szűnik meg.

Ne tántorodjon most előttem senki,
Mert én a nyakát leforrázom néki.
Itt tehát a leves, amelyet adott a jó hús,
Azért senki szíve ne legyen most bús.
Ismét megjelentem, uraim, sokára,
Merem állítani, nem jártam hiába.
Mert olyan étket hoztam valójában,
Hogy első az bizony ételek sorában.
Ezen ededelért nagy próbát is tettem,
Egy szilaj bikával két nap verekedtem.

Kicsinyben múlt fogam, hogy nem feledtem,
De egye fene, csak ha legyőzhettem.
Nosza hevenyében a bőrét levettem,
A fejét nyakastól egyszerre leszedtem,
Ezen jó edelét ebből készítettem.
Megvallom, uraim, ezt én is nagyon szeretem,
De mivel hogy nincs több ilyen ízes éték,
Eme vendégeinknek vizet inni vétek.
Tessék hát, uraim, vegyék el kezemből,
És széles jó étvággyal, kívánom, egyék meg!

Leteszi a vőfély az első tál gőzölgő *marhapörköltet*, a szakácsok meg hozzák a többit. Jó étel ez valóban, és kellő áhítattal eszi a lakodalmas nép. A vőfély meg közben elmondja a bamba legény kalandjait, amikor házasodni akart. Közben kiviszik a tálakat és az összeszedett tányérokat. Jönnek a tiszták, és a vőfély bejelenti az új ételt:

Itt hozok *sülteket*, számtalan sokfélét,
Azért köszörülje ki-ki jól meg kését,
Hogy el ne csorbítsa a tányérja szélét!
Húzza kend meg rekedt hegedűjét!
Nincsen párja éték közt a jó pecsenyének,
Mert ez vidámságot okoz az elmének.
Ósatyáink miért voltak olyan vének,
Mert mindig jó *borral és pecsenyével* éltek.
Tessék hát, uraim, vegyék el kezemből,
És jó nagy darabokat metéljenek ebből!
De a bort is igyák ám, akik esznek ebből,
Mert aki nem iszik, nagy foga nyóli ettől!
Vivát!

Nevesse mindenki, berukkolt a *kása*,
Mert a konyhán már tovább nem volt maradása.
E drága edelét Tatórországból hoztam,
Mikor a világot körüljártam.
Nem tagadom, én is szeretem a kását,
Meg is főzöttem tizenkilenc vékát.
Elláttam jól zsírral, megadtam a módját,
Mindenki megnyalhatja majd utána a száját!

Az eddig feltálatl ételekből ugyancsak jóllakhattak, a következő étket tehát átcsúsztatták az éjféli utáni órákra, amikor már menyecske lett a lányból. Lezajlott közben a változás, megtáncoltatták a menyecskét, és gyűltek a bankók a két összeborított tányér közé. A zenekar ugyanazt a dalt muzsikálta és énekelte:

Árpájuk van, mégis zabot vetnek,
Jobb a lánynak mint a menyecskének,
Jobb a lánynak mint a menyecskének.

Mert a lánynak befonják a haját,
Azt gondolja, övé egész világ,
Azt gondolja, övé egész világ.
Menyecskének bekötik a fejét,
Gyász borítja az egész életét,
Gyász borítja az egész életét...

A zenészek az egyéni kívánságokat is teljesítették, a bankók tehát a primás zsebében is szaporodtak. Aztán jóval éjfél után megjelent ismét a vőfély, kezében jókora tállal, és odaszólt a zenészeknek, hogy:

Tarts kormányt, Muzsikus! Azok elhallgattak, ő meg nagy hangon szavalt:

A töltött káposzta vagy más szóval szárma
A szakácmesterség legszebb tudománya.
Paradicsomkertből származott ősi éték,
A magyar asztalról elfeledni vétek.
Legpetykébb szakácsnénk csinálta a szármat,
Rá is pazarolta minden tudományát.
Elbolondította bőrös szalonnával,
Tizenkét disznónak fülével, farkával.
Fölséges egy étel, már nézni se merem,
Oly étvágyam támadt, hogy rezeg a kezem.
Vegyék és egyék hát széles jó étvággal,
Én meg majd addig húzatok egy tust a cigánnyal.

Míg a vendégek a szármat dicsérgették, a vőfély elmondta, hogy milyen hadsereget alakított a gyerekekből. Aztán meg a muzsikusokra hívta föl a figyelmet:

Tisztelt násznagy uram, a muzsikusoknak a gyomra már korog,
Nincs kedvük, kezükben a hangszer nyikorog.
Jó szemem van nekem nagyon,
Látom, hogy még ma nem ettek,
A nagy koplalásban már meg is feketedtek.
No de majd ezentúl én fogok felügyelni rájuk,
Nehogy szégyenszemre benőjön a szájuk.
Majd hordok én nekik bőven ételt-italt,
Megrendöltem Bécsből három vagon pacalt.
Mégfőztem nekik kilenc üres zsákot,
És mindegyik kap majd sülvé egy lovas kozákot.
És hogy valamennyi elfeledje gondját,
Főztem számukra három szekér zentai gombát.
Fűrészporból öntik részükre a málét,
Kőszénből főzik a jó fekete kávé.
Akószámra gyártják timsóbból a csáját,
Tudom, a vén bőgős megnyalja a száját.
Hal is lesz itten bőven, mindenféle fajta,
Üres üveggel és hordóval tele van a pajta.
A bort számaron a tengerből hordatom,
A söröskutakat pediglen éppen most fúratom.

Az édességet, amit a lakodalmas háznál készítenek meg a vendégek tortáit már a pörkölt, illetve a pecsenye után bejelentik és behozzák, tehát éjfél előtt. Itt valami csúszásról lehet szó, de ez nem jelent akadályt, a torta úgyis végig bent marad, sőt a vendégek hazaviszik a maradékot. De halljuk a vőfélyt!

Itt a fajint lisztből készült sütemény,
Nincs ebben sem mustár, sem kömény.
Cukorral vegyítve nem is igen kemény.
Aki ilyennel él, azt nem bántja a köszvény.
Végre feltaláltam a béleseket,
Mazsolaszőlővel édeseket.
Tudom, hogy szeretik az itt lévő szüzek,
De annál is inkább az öregek és őszek.
Oly édes ez, kérem, mint a lépes méz,
Míndjárt megkívánja az ember, ha ránéz.
Bátran lehet enni, gyomrunknak nem nehéz,
Fogjon meg minden darabot kilenc kéz!
Vivát!

Az édesség mellett egymás után kelnek fel a vendégek (rang és rokonság szerint), és megtáncoltatják az újasszonyt. Szép összeg gyűlik össze a tányérban, hiszen a menyasszony-újasszony a lakodalom főszereplője. Húzzák a zenészek, tánkra kel mindenki, és ropják reggelig, olykor másnap délig.

Vivát!

A FORUM KÖNYVKIADÓ IDEI KÖNYVEI

- Gerold László: *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)*
Csányi Erzsébet: *Világirodalmi kontúr* (esszék, tanulmányok)
Jung Károly: *A Pannóniai Énektől a Mária-lányokig* (néprajzi tanulmányok)
Bordás Győző: *Ténta és repesz* (esszék, kritikák)
Szeli István: *Emlékezések könyve* (vallomás, tanúság, számadás)
Burány Béla: *Ünnepek, szokások, babonák II.*
Pap József: *Nyárutó* (gyermekversek)
Faragó Kornélia: *Térrányok, távolságok* (tanulmány)
Bence Erika: *Ibolya utca* (novellák)
Fekete J. József: *Próbafüzet III.* (tanulmányok, kritikák)
Harkai Vass Éva: *A művészregény a 20. századi magyar irodalomban* (tanulmány)
Boško Krstić: *A Behringer-kastély* (regény)
Cs. Simon István: *Monostor – 770* (helytörténet)
Fehér Ferenc–Léphaft Pál: *Újév az erdőn* (verses-rajzos gyermekkönyv)
Kalapis Zoltán: *Lentségi arcképcsarnok* (tanulmányok)
Gobby Fehér Gyula: *A tűz közepéből* (novellák)

Előkészületben:

- Juhász Erzsébet: *Határregény*
Bori Imre: *Ember, táj, történelem* (délvidéki olvasókönyv)
Vigh Rudolf: *Visszaverődés* (novellák)
Valkay Zoltán: *Zenta építészete*
Uri Ferenc: *A kultúra szolgálatában* (Az újvidéki Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület 70 éve)

ÉTÜNK – társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. Kiadja a Forum Könyvkiadó
Kft., Újvidék. Szerkesztőség: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1. Tel.: (021) 57-216.
E-mail: forumkk@eunet.yu Előfizethető a 45700-603-8-10750-es zsírszámlára. Kér-
jük, a számlán tüntessék fel: „Létünk”. Egyes szám ára 40 dinár, kettős szám 80
dinár. Előfizetési díj egy évre 160 dinár, külföldre, illetve külföldön 40 DEM. Készült
a Forum Holding Nyomdájában, Újvidéken. YU ISSN 0350-4158